

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЄВРОПЕЙСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
ПРЕДСТАВНИЦТВО В УКРАЇНІ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПРАВА ТА ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ**

**СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА ПРАВОТВОРЕННЯ В
УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ**

**Збірник матеріалів
IX Міжнародної науково-практичної конференції
здобувачів вищої освіти і молодих учених**

19 травня 2020 року

*За загальною редакцією
члена-кореспондента НАПН України, доктора політичних наук, професора
К.В. Балабанова*

МАРІУПОЛЬ 2020

УДК 34(063)
ББК 67Я431

Сучасний розвиток державотворення та право творення в Україні: проблеми теорії та практики: матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених 19 травня 2020 року: Зб. тез наук. праць / за заг. редакцією К.В. Балабанова. Маріуполь: МДУ, 2020. 216 с.

Рекомендовано до друку кафедрою права та публічного адміністрування економіко-правового факультету Маріупольського державного університету (протокол засідання кафедри права та публічного адміністрування економіко-правового факультету № 14 від 12.05.2020 р.)

Редакційна колегія:

Голова – Балабанов К.В., член-кореспондент НАПН України, доктор політичних наук, професор

Члени колегії: Булатова О.В., д.е.н., проф. (заступник голови редакційної колегії); Толпежніков Р.О., д.е.н., професор; Черних Є.М., к.ю.н., доцент; Барегамян С.Х., к.ю.н., доцент

Збірник містить матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, яка відбудеться 19 травня 2020 року в Маріупольському державному університеті.

У матеріалах висвітлено актуальні питання сучасного державотворення та правотворення в Україні в умовах становлення та розвитку національної правової системи в галузях конституційного, адміністративного, міжнародного, цивільного, кримінального, господарського, фінансового, екологічного, трудового права, господарського та кримінального процесів, а також загальної теорії та історії держави і права.

Видання адресоване науковцям, викладачам, аспірантам та студентам, а також усім, хто цікавиться проблемами науки та освіти.

Редакція не несе відповідальності за зміст та авторський стиль праць, опублікованих у збірнику.

Маріупольський державний університет, 2020

СЕКЦІЯ І
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГАЛУЗЕЙ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ

Бабенко Ю.І.

здобувач вищої освіти 3 курсу ОС «Бакалавр»
спеціальності «Право» економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

За роки незалежності України Верховною Радою було прийнято близько п'яти тисяч нормативних актів, але незважаючи на досить активну законодавчу діяльність парламенту, з одного боку, з іншого – існують проблеми якості та ефективності його законодавчої діяльності, яка не відповідає інтересам суспільства та держави.

Проблеми законодавчого процесу в Україні є одним з об'єктів наукових досліджень, який знаходиться під пильною увагою таких науковців, як: С.М. Мельничука, О.Г. Мурашина, Л.Р. Наливайко, Н.Л. Омельченко, Р.І. Радейка, Б.С. Рішка, О.Ф. Фрицького, В.М. Шаповала, О.О. Ющенко, О.І. Ющик та ін.

Прийняття Конституції України ознаменувало початок нового етапу розвитку нашої держави та її правової системи. Насамперед це зумовило потребу в подальшому вдосконаленні не лише законодавства, а й системи та діяльності державних інституцій. У сучасних умовах діяльності українського парламенту існує багато проблем щодо вдосконалення організації його роботи та вирішення завдань управління цією структурно складною, динамічною, багатофункціональною системою.

Зокрема, часте внесення змін і доповнень до законів після їх введення в дію, велика кількість законодавчих актів, які відхиляються Верховною Радою України й Президентом України, невисока оцінка якості прийнятих законів самими учасниками законодавчого процесу, критичне ставлення до багатьох прийнятих законів із боку суспільства зумовлюють необхідність в організації ефективної, науково обґрунтованої та законодавчо унормованої роботи Верховної Ради України як колективного органу, а також у створенні такого механізму її внутрішньо-управлінської діяльності, результатом якого буде спланована, скоординована й відповідальна взаємодія всіх структурних ланок [6, с. 127].

Статус і діяльність Верховної Ради України значною мірою залежать від того, як здійснюється керівництво нею під час пленарних засідань та в періоди, коли відбувається підготовка питань для наступного їх розгляду повним складом законодавчого органу. Вважаємо, що діяльність Верховної Ради України можна розглядати як різновид державного управління, яке має забезпечувати взаємодію апаратів і структурних підрозділів Верховної Ради України, їх керівників та народних депутатів як єдиного цілого з метою забезпечення виконання норм ст. 85 Конституції України в межах, передбачених ч. 2 ст. 6 Конституції України [1].

Ефективне функціонування системи парламентаризму в Україні можливе винятково за умови існування особливої системи взаємодії парламенту з іншими державними органами, у якій він, посідаючи належне місце в політичній системі країни, має можливість належним чином здійснювати свої функції. Ідеться насамперед про пріоритет Верховної Ради України у визначенні внутрішньої й зовнішньої політики держави, що постає з її представницької природи, а також

законодавчої функції. Представницька функція Верховної Ради України проявляється в тому, що в законах, які приймаються, знаходять вираження актуальні питання життєдіяльності держави та суспільства, що має важливе значення для втілення принципів демократії й правової держави, забезпечення прав людини [4, с. 4].

Під час дослідження сучасного стану законодавства України необхідно враховувати, що нині під впливом соціально-політичних та економічних обставин пріоритетним є прийняття законодавчих актів, а також великої кількості змін і доповнень до чинних законів. Характерні нестабільність та внутрішня суперечливість прийнятих парламентом законодавчих актів, окремих їхніх норм щодо врегулювання певних суспільних відносин. Спостерігається недостатня наукова обґрунтованість частини законодавчих актів, їхня декларативність, несформованість механізму реалізації тощо.

Нагальною є потреба в упорядкуванні законодавчого процесу у Верховній Раді України шляхом планування законодавчої роботи, що спирається на законодавчо закріплені засади суспільного розвитку. Водночас на послідовність розгляду запланованих законопроектів із метою прискореного прийняття пріоритетних рішень має здійснювати вплив виконавча влада, оскільки саме на уряд покладено здійснення внутрішньої й зовнішньої політики держави, виконання положень Конституції України та інших законів, актів Президента України.

Мартинюк Р. визначає основні проблеми організації й діяльності Верховної Ради України [2, с. 256]. Так, учений стверджує, що, незважаючи на існування принципу відкритості інформації щодо фінансового забезпечення Верховної Ради України, на практиці ця засада не завжди дотримується. У цьому аспекті варто позитивно оцінити діяльність Кабінету Міністрів України, який надає інформацію про забезпечення своєї діяльності. Наведене певною мірою спричиняє переконаність українського суспільства в непрозорості фінансування органів державної влади за рахунок платників податків. На нашу думку, одним із таких стереотипів у свідомості українців є неможливість контролю з боку громадян за витратами бюджетних коштів на фінансування органів державної влади, у тому числі й Верховної Ради України. Також досить гарячі дискусії в суспільстві викликають так звані депутатські привілеї, пільги, гарантії здійснення народними депутатами своїх обов'язків тощо. Тому потребують удосконалення система ресурсного забезпечення ефективної роботи комітетів Верховної Ради України, практика оприлюднення внутрішньоорганізаційних актів парламенту, формування оптимальної структури Апарату Верховної Ради України, використання вакантних посад, переміщення працівників у межах Апарату Верховної Ради України [2, с. 257].

З метою вдосконалення законотворчого процесу у Верховній Раді України доцільно більш широко залучати громадськість до обговорення законопроектів, як за допомогою Інтернет-ресурсів Верховної Ради України, так і в роботі комітетів Верховної Ради України. Зазначимо, що у світовій практиці консультації з громадськістю з приводу законодавства й нормопроєктування розглядаються фахівцями як ефективний засіб підвищення якості державної політики [5, с. 155].

Актуальним є також питання корегування технічних помилок, які виявлено в офіційно оприлюднених нормативно-правових актах Верховної Ради України. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» передбачає, що в разі виявлення такої помилки вона виправляється в найближчому номері видання, яке є джерелом офіційного оприлюднення нормативно-правових актів [3]. Однак в оригіналах законів України, прийнятих Верховною Радою України, трапляються технічні помилки, які видавець бачить, проте виправити не може, оскільки це означатиме самочинне

втручання в офіційний текст і порушення його автентичності. На жаль, урегульованого механізму вирішення цього питання не існує. Попереднє редагування законопроектів на стадії їх підготовки не гарантує бездоганність текстів офіційно оприлюднених законів [6].

Невідкладним завданням вважаємо забезпечення автентичності змісту законів, постанов та інших актів, які приймає Верховна Рада України, у процесі введення їх до інформаційного простору засобами комунікації. Необхідно зазначити, що ст. 89 Конституції України та Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» наділяють комітети низкою важливих функцій і повноважень у законопроектній роботі [3; 5].

Так, норми Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» дозволяють комітетам із попереднього розгляду законопроектів фактично відпрацьовувати їх та повертати суб'єктам права законодавчої ініціативи. Таке право може реалізовуватись у разі недотримання формальних вимог до оформлення законопроекту й супровідної записки до нього; у разі, якщо внесений законопроект раніше був відхилений парламентом або фактично повторює відхилений проект; у разі, якщо законопроект є альтернативним до раніше внесеного та був внесений пізніше ніж через 14 днів після включення основного законопроекту до порядку денного або з порушенням інших установлених Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» строків [3].

На підставі викладеного варто зазначити, що всі напрями діяльності Верховної Ради України та її заходи забезпечують державні службовці апарату, тому організаційно-правові аспекти його діяльності необхідно розглядати комплексно: як соціальний інститут, організаційно-технологічну систему та найважливіший інструмент забезпечення законодавчої влади. Зазначимо, що в організації діяльності українського парламенту використовуються як загальні принципи теорії управління, так і специфічні засади, властиві лише процесу законотворчості. Отже, необхідно розрізняти роль і місце норм конституційного й адміністративного права. Норми конституційного права визначають правила, на яких будується організація влади в державі, а норми адміністративного права регулюють управлінські відносини у сфері діяльності органів державної влади.

Список використаної літератури

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 20.04.2020)
2. Мартинюк Р. Інститут дострокового припинення повноважень парламенту: перший вітчизняний досвід. *Держава і право: зб. наук, праць. Серія «Юридичні і політичні науки»*. Київ, 2014. С. 256–261.
3. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 р. № 1861-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1861-17> (дата звернення: 20.04.2020).
4. Развадовська М. Внутрішньоуправлінська діяльність Верховної Ради України (організаційно-правові засади): автореф. дис. канд. юрид. наук. Харків, 2005. 19 с.
5. Развадовська М. Організаційно-правові форми роботи Верховної Ради України. 2014. С. 155–158.
6. Рішко Б.С. Актуальні проблеми та шляхи вдосконалення організації й діяльності Верховної Ради України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. С. 127–129.

Барегамян С.Х.

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри права та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАКРІПЛЕННЯ НЕСТАНДАРТНИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Вже давно у світі в умовах модернізації інформаційних технологій виникало питання щодо переосмислення класичної трудової зайнятості та впровадження нетипових форм організації процесу праці, зокрема, таких як дистанційна, віддалена, надомна праця, телепраця (telework) та ін.

Нестандартні форми організації праці набирають оберти останнім часом і в Україні. Однак, на жаль, офіційні статистичні данні відсутні, оскільки нетипова зайнятість знаходиться поза межами правового поля.

На необхідність законодавчої регламентації дистанційної та інших подібних видів роботи українські вчені та практики акцентували увагу вже багато років. Однак як ніколи проблеми запровадження механізмів дистанційної роботи постали у зв'язку з пандемією коронавірусу COVID-19, яка змусила держави вжити карантинні обмеження та мільйони людей залишатися вдома, підтримуючи безпосередній контакт з роботодавцем за допомогою спеціальних технічних засобів. Так, практичне втілення карантинних обмежень призводить до необхідності негайного встановлення відповідних норм для спрямування нетипових форм трудової зайнятості в правове русло.

Слід зазначити, що Міжнародна організація праці (МОП) 20.06.1996 прийняла Конвенцію про надомну працю № 177 (далі – Конвенція № 177) та відповідну Рекомендацію щодо надомної праці № 184. У ст.1, п.1 зазначеної Конвенції № 177 закріплено що під надомною працею слід розуміти виконання працівником (надомником) роботи за місцем його проживання або в інших приміщеннях за його вибором, але не у виробничих приміщеннях. Також вказується, що наймані працівники не стають надомниками в розумінні цієї Конвенції через сам лише факт виконання ними від часу до часу роботи вдома, а не на своєму звичайному робочому місці (ст. 1, п.2) [1]. Отже, по суті, Конвенція № 177 та Рекомендація № 184 здійснюють регулювання всіх видів робіт, які виконуються поза виробничими приміщеннями роботодавця постійно, а не за необхідністю – час від часу. Звернемо увагу, що Україна не ратифікувала Конвенцію № 177.

В Україні тривалий час правовим підґрунтям дистанційної роботи було Положення про умови праці надомників від 29.09.1981 р. № 275/17-99 [2], яке не є спроможним адекватно регулювати новітні нетипові форми організації процесу праці. У 2015 році лише для наукових працівників і спеціалістів наукових установ та закладів вищої освіти було закріплено можливість запровадження дистанційного режиму праці в ст. 6 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 р. № 848-VIII [3]. Однак відповідний організаційно-правовий механізм реалізації зазначеної норми не розроблено.

І тільки 02.04.2020 р. набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30.03.2020 р. № 540 [4], яким внесені зміни до ст. 60 Кодексу законів про працю України (КЗпП) та закріплено визначення терміну «дистанційна (надомна) робота», закладено регулювання її окремих питань [5].

Аналізуючи доповнений зміст ст. 60 КЗпП, слід одразу вказати на деякі недоліки. Так, терміни дистанційна і надомна праця розглядаються як рівнозначні, з чим неможна погодитись. Необхідним є приведення термінологічної бази у відповідність до міжнародних норм, чітке розмежування цих двох видів форм організації процесу праці. Неоднозначність мають положення щодо визначення правової природи дистанційної праці як нетипової форми трудових відносин на постійній основі та дистанційної праці як тимчасово здійснюваної роботи на час карантину. Викликає питання суперечливість норм щодо підпорядкування дистанційними працівниками правилам внутрішнього трудового розпорядку. Адже, як закріплено, на них правила внутрішнього трудового розпорядку не поширюються, але трудовим договором може бути визначено інше.

Таким чином, можна констатувати, що у зв'язку з необхідністю швидкого реагування на новоутворені нестандартні трудові відносини, були нарешті зроблені невеликі кроки в закріпленні питань дистанційної роботи. Однак фрагментарне доповнення радянського Кодексу законів про працю від 10.12.1971 р., який є чинним сьогодні, не є достатнім. Трудове законодавство має бути системно осучаснене шляхом прийняття Трудового кодексу України, в окремому розділі якого має бути передбачене регулювання дистанційної праці.

Список використаної літератури

1. Конвенція про надомну працю № 177: прийнята Міжнародною організацією праці 20.06.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_327
2. Положення про умови праці надомників: затверджене Постановою Державного комітету СРСР по праці та соціальним питанням та Секретаріата ВЦРПС від 29.09.81 р. № 275/17-99. *Бюлетень Держкомпраці СРСР*. 1082. № 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0275400-81>
3. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 3. Ст. 25. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 30.03.2020 р. № 540-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20>
5. Кодекс законів про працю: затверджено Законом № 322-VIII від 10.12.71. *Відомості Верховної Ради*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

ОГЛЯД ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Екологічна безпека сьогодні є однією з гостро обговорюваних наукових тем особливо на фоні останніх світових кліматичних подій та незмінності рівня антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище. Українська юридична думка з питань регулювання суспільних відносин у сфері забезпечення та підтримання екологічної безпеки представлена працями таких науковців як Л.О. Ємець, Ю.С. Ковалевська, Т.Г. Ковальчук, М.В. Краснова, В.А. Лазаренко, С.І. Москаленко, А.Е. Омаров, Ю.С. Шемшученко, М.В. Шульга та ін. Серед вчених, які займалися цією проблематикою в рамках екологічного права, можна назвати В.І. Андрейцеву, Г.І. Балюка, А.П. Гетьмана, О.М. Хіміч та ін.

Однак, не дивлячись на значну кількість наукових праць з означеної тематики, в більшості випадків розкриття проблеми забезпечення та підтримання екологічної безпеки в розрізі саме адміністративно-правового регулювання, є фрагментарним. До того ж, законодавство мінливе, наука не стоїть на місці та потребує все нових теоретичних та практичних пошуків.

Оскільки первинним джерелом наукової інформації є, зокрема, монографії, статті у періодичних виданнях та дисертації, ми зупинимось більш детально на деяких наукових роботах вітчизняних вчених, а саме, дисертаційних дослідженнях, що дозволить нам виявити перелік вже досліджуваних питань щодо адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у сфері забезпечення та підтримання екологічної безпеки, та виокремити недосліджені або малодосліджені напрямки.

Так, правознавець Ю.С. Ковалевська в своїй дисертаційній роботі за темою «Державне управління процесами забезпечення екологічної безпеки в Україні» (2009 рік) [1, с. 15–17] розглядала екологічну безпеку як науково-практичну проблему в рамках державного управління, зазначаючи, що екологічна безпека є складовою національної безпеки країни, що збігається з думкою законодавця, а саме, ч. 4 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України». В рамках дослідження вона провела оцінку екологічної безпеки шляхом співвідношення показників викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря та кількості хворих на туберкульоз та кількість померлих за регіонами України. Статистичні дані вражають. Більш детально науковець акцентує увагу на поняттях «екологічне управління», «природоохоронне управління» та «управління екологічною безпекою». Цінним є зауваження того, що специфіка сутності та змісту екологічної безпеки дає підстави для її розгляду як окремого напрямку в науці державного управління.

Наступною науковою роботою виділимо дисертацію В.А. Лазаренко на тему «Адміністративно-правове регулювання екологічної безпеки в Україні», 2010 рік [2, с. 8–10; с. 16–19]. Науковий внесок правознавця полягає в детальному дослідженні генези адміністративно-правового регулювання екологічної безпеки, яке, на його думку, сягає часів Київської Русі та Руської Правди. Також автор зосередив увагу на відсутності законодавчого закріплення змісту та класифікації функцій адміністративно-правового регулювання екологічної безпеки, запропонувавши власну

класифікацію. Автор систематизував суб'єктів адміністративно-правового регулювання екологічної безпеки України, надав характеристику чинникам, які впливають на ефективність правового регулювання екологічної безпеки в Україні, відмітивши однією з основних проблем важкий шлях гармонізації вітчизняного законодавства з європейським у зв'язку з відсутністю аналізу ефективності чинних норм та приписів. Серед напрямків удосконалення діючих норм, що регулюють суспільні відносини у сфері забезпечення та підтримання екологічної безпеки, науковець визначає нагальну необхідність систематизації законодавства, усунення розбіжностей між законами та перегляд повноважень державної інституціональної структури регулювання вказаних правовідносин. Також, автор торкнувся адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері екологічної безпеки.

Дослідженням С.І. Москаленко на тему «Адміністративно-правове забезпечення сфери екологічної безпеки» (2011 рік) [3, с. 6–7; с. 14–15] акцентує увагу більш на векторі адміністративної відповідальності у сфері екологічної безпеки. Приділено увагу юридичному складу адміністративних правопорушень в екологічній сфері, запропоновано власну класифікацію адміністративних проступків та особливостей провадження у справах про адміністративні проступки у дослідженій сфері. Теоретичне значення цієї роботи полягає в тому, що автор пропонує розглядати категорію «екологічна безпека» в трьох вимірах: регіональному, державному (національному) та глобальному. Також, проаналізовано наступні важливі для дослідження екологічної безпеки категорії: «природокористування», «екологічний правопорядок», «навколишнє природне середовище», а також співвідношення понять «екологічна безпека», «безпека», «національна безпека», «відносини у сфері екологічної безпеки». Науковець поверхнево торкнувся засобів адміністративно-правового регулювання екологічної безпеки країн Європейського Союзу, таких як Сполучене Королівство Великобританії та Північної Ірландії та Федеративна Республіка Німеччина, виявивши існуючу в цих країнах систему екологічного страхування, оподаткування та платежів.

Важливим підґрунтям для наукових досліджень у сфері адміністративно-правового регулювання екологічної безпеки є робота Л.О. Ємець за темою «Адміністративно-правові засади управління у сфері забезпечення екологічної безпеки держави», 2019 рік [4, с. 13; с. 18, с.22–23; с.27–29]. Це одне з останніх наукових доробків, в якому ґрунтовно досліджено сутність, значення, принципи та функції управління в процесах забезпечення та підтримання екологічної безпеки держави. В роботі існує чіткий розподіл груп правовідносин у сфері забезпечення екологічної безпеки, а саме: правовідносини користування довкіллям, які зазвичай регулює екологічне право та правовідносини у сфері функціонування уповноважених органів, що регулюються саме адміністративним правом. Цілий розділ роботи присвячено суб'єктам управління у сфері забезпечення екологічної безпеки в Україні. Детально розглянуто особливості діяльності вищих державних інститутів, які наділені владними повноваженнями, інститутів системи центральних органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, а також, визначено роль громадянського суспільства та взаємодії всіх вище перелічених суб'єктів між собою з метою виявлення напрямків подальшої оптимізації. Цікавим є включення до дослідження питання кадрового та інформаційного забезпечення управління у сфері екологічної безпеки України, в якому науковець запропонував низку конкретних дій по зміні усталеного на сьогодні порядку роботи кадрів та застарілої з урахуванням нових технологічних можливостей системи доступу до екологічної інформації.

Підсумовуючи вище проведений аналіз наукових досліджень обраних науковців, можна сказати, що наразі в правовій науці визначено роль та місце екологічної безпеки в рамках національної безпеки, проведено досить ґрунтовний аналіз генези правового регулювання екологічної безпеки в Україні, виявлено та класифіковано її функції, досліджено питання адміністративної відповідальності за порушення екологічних норм, окреслено коло державних суб'єктів, повноважних на здійснення державної екологічної політики та забезпечення екологічної безпеки країни.

При цьому, недостатньо розкрито зміст категорій «забезпечення екологічної безпеки» та «підтримання екологічної безпеки», лише частково в науці проведено огляд міжнародного досвіду, зокрема, країн Європейського Союзу, з питань нормативного забезпечення суспільних відносин в сфері підтримання екологічної безпеки, реалізації засобів адміністративно-правового регулювання екологічної безпеки, визначення місця та правової ролі недержавних та міжнародних суб'єктів в адміністративно-правовому регулюванні екологічної безпеки. До того ж, доцільним залишається пошук напрямків удосконалення діючого законодавства щодо адміністративно-правового регулювання суспільних відносин в сфері підтримання екологічної безпеки. Окреслений нами перелік проблемних і малодосліджених питань дозволяє сформулювати вектор майбутніх наукових пошуків в цьому напрямку.

Список використаної літератури

1. Ковалевська Ю.С. Державне управління процесами забезпечення екологічної безпеки в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 25.00.02. Донецьк, 2009. 22 с.
2. Лазаренко В.А. Адміністративно-правове регулювання екологічної безпеки в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2010. 22 с.
3. Москаленко С.І. Адміністративно-правове забезпечення сфери екологічної безпеки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2011. 23 с.
4. Ємець Л.О. Адміністративно-правові засади управління у сфері забезпечення екологічної безпеки держави: автореф. дис. ... док. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2019. 42 с.

Бойко О.І.

студентка 3-го курсу спеціальності «Право»
Маріупольського коледжу ДВНЗ
«Приазовський державний технічний університет»

ПРОБЛЕМИ З ОРЕНДОЮ ЖИТЛА В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ПРАВОВОЇ ТЕОРІЇ ТА РЕАЛІЙ

Актуальність питань оренди житла в Україні досить висока, так як велика кількість людей їздять у відрядження, подорожують або ж просто змінюють місце проживання у зв'язку з виниклими обставинами або особистими уподобаннями. Зрозуміло, що приїжджаючи в чуже місто, перед кожною людиною постає логічне питання вибору місця проживання, і на даний момент більшість приїжджих роблять вибір на користь оренди житла.

Мета цієї статі – дослідити проблеми, які виникають у разі укладення договору оренди житла та запропонувати шляхи їх подолання

Договір найму (оренди) житла – це угода, на основі якої здійснюється передача (надання) певного майна особою у володіння і користування (або тільки користування) іншій особі без переходу до останнього права власності, тобто без

права розпоряджатися. Власником майна залишається орендодавець.

В наш час договори оренди є альтернативою забезпечення громадян права на житло. Раніше, ще в минулому столітті, цю функцію в переважній більшості виконувала держава. Житло надавалося безоплатно в багатоквартирних будинках, або відводилися території під будівництво житла в приватному секторі. Однак, на даний час цього не відбувається. І єдиний молодь для того, щоб жити окремо від батьків обирає оренду житла. Однак в реальності при укладенні договорів оренди виникає багато проблем в яких необхідно розібратися.

За формою укладання, згідно положень Цивільного кодексу України договір оренди житла має бути простим письмовим. Це означає, що нотаріальне посвідчення таких договорів, так само, як і державна реєстрація не потрібні. Це прямо передбачено ст. 811 Цивільного кодексу України (далі – ЦК). Винятком є договір оренди житла з викупом, який буде охарактеризований далі. Однак варто зауважити, що при укладенні договору в усній формі, якщо сторонами виступають дві фізичні особи, такий договір недійсним не вважається. Дане твердження прямо впливає із ст. 218 ЦК. Однак на практиці одна із сторін може зіштовхнутися із проблемою доведення факту укладення такого договору у разі його заперечення іншою. В такому випадку, згідно положень вказаної статті, факт укладення договору потрібно доводити в суді і подавати письмові, аудіо чи відео докази, які не завжди є у зацікавленої сторони. Чи буде в такому випадку звернення до суду економічно обґрунтованим – відповідь очевидна.

Також, багато проблем виникають при виконанні зобов'язань за договором оренди. Це пов'язано з тим, що при погодженні умов договору і зобов'язань сторін, особливо в усній формі, вони дуже часто відхиляються від положень глави 59 ЦК, і не звертаються до змісту ст.ст. 813-822 цього кодексу. Причиною тому може бути юридична неосвіченість учасників правовідносин, недалекоглядність їх щодо можливих проблем, які виникнуть у майбутньому при користуванні житлом, те саме не додержання письмової форми договору, злісний умисел щодо не виконання обов'язків.

Рішення можуть бути різні. Так, якщо особа відчуває себе не достатньо компетентною, щоб знати всі юридичні тонкощі, вона може звернутися за професійною допомогою до ріелторів. Але потрібно остерігатися так званих «чорних ріелторів». Якщо ж при укладанні договору цього зроблено не було, то сторона, яка страждає від неналежного виконання іншою стороною своїх обов'язків має право на розірвання договору з підстав та в порядку ст. 825 ЦК.

Виникають також певні труднощі і при застосуванні норм про оренду, в тому випадку, коли одна із сторін померла. І хоча ЦК врегульовує ці питання на підставі ст.ст. 814, 824, не врегульованими є випадки, коли договір був укладений з юридичною особою, яка ліквідується. Тоді треба застосовувати аналогію закону. Участь юридичних осіб як сторони договору оренди має місце при укладенні договорів оренди житла з викупом.

Потрібно зазначити, що оренда завжди носить тимчасовий характер та після закінчення терміну оренди майно підлягає поверненню орендодавцю. Але у 2008 році Цивільний кодекс України був доповнений ст.810-1, яка передбачає випадки викупу орендарем взятого в найм майна – оренда житла з викупом. Це є особливий вид найму житла. Він відбувається наступним чином: наймач (як правило фізична особа) заздалегідь обирає собі житло та укладає договір з юридичною особою, яка це житло купує і передає в оренду на довготривалий строк у користування наймача, а той в

свою чергу вносить обумовлену договором оренду плату, і після сплати всіх орендних платежів (на умовах договору чи достроково) отримує це житло у власність. Більш детально ця процедура прописана у Постанові Кабінету Міністрів України від 25.03.2009 № 274 «Про затвердження порядку оренди житла з викупом». Однак, проблема полягає у тому, що такий механізм в нашій країні практично не застосовується. Причинами того може бути побоювання шахрайських схем з боку підприємства-орендодавця, а також невпевненість у стабільному майбутньому фізичної особи-орендаря. В даній ситуації держава має стати гарантом того, що наймодавець не здійснить шахрайські схеми, а наймач буде забезпечений достатнім життєвим рівнем для того щоб десятиліттями виконувати взяті на себе фінансові зобов'язання.

Окремою проблемою можна виділити найм (оренду) житла за договором соціального найму. Основним обов'язком наймодавця за договором соціального найму є передання наймачеві соціального житла, під яким, розуміється житло всіх форм власності (крім соціальних гуртожитків) із житлового фонду соціального призначення. Для залучення до житлового фонду соціального призначення житла з приватного житлового фонду запропоновано два механізми.

Перший – використання приватного житлового фонду на договірних засадах. Структура взаємовідносин, які складаються в процесі залучення приватного житлового фонду на договірних засадах має такий вигляд:

1) між органом місцевого самоврядування або іншим уповноваженим органом та власником житла виникають правовідносини, опосередковані договором комерційного найму житла;

2) між органом місцевого самоврядування або іншим уповноваженим органом та особою, яка потребує отримання соціального житла, виникають правовідносини, опосередковані договором соціального найму житла.

Другий – субсидування орендної плати. Відповідно до запропонованого механізму, особа, яка потребує отримання соціального житла, самостійно знаходитиме житло на ринку. Самостійно наймачем сплачуватиметься сума у розмірі, що не перевищує 20 відсотків сукупного доходу наймача та членів його сім'ї, які проживають разом з ним. Різниця покриватиметься за рахунок державної субсидії на орендну плату [1].

Проблема і першого і другого варіанту криється у банальній відсутності коштів на фінансування таких програм.

Таким чином нами були проаналізовані всі найбільш значущі проблеми оренди житла в Україні і підсумовуючи вище наведене ми можемо дійти висновків, що їх вирішення не є простим. До судів в наш час звертатися дуже дорого, коштів у держави для забезпечення гарантій соціального житла та оренди з викупом недостатньо. Будемо сподіватися на покращення цієї ситуації в майбутньому.

Потрібно зауважити, що найбільш гострою проблемою в останній місяць є неспроможність громадян виконати свої зобов'язання з оплати щомісячної плати, як за договором простої побутової оренди житла, так і житла взятого в кредит чи за договором з подальшим викупом. Складна економічна ситуація та стагнація економіки також може завадити державі виконувати свої зобов'язання з питань фінансової підтримки сектору соціального житла. Це нагальна проблема, яка на даний час не може бути вирішена в правовому полі, оскільки залишається відкритим питання: «чи підпадає запровадження карантинних заходів під форс-мажорний випадок?», «чи звільняють наявні обставини орендарів від сплати щомісячних

орендних платежів?», «чи будуть передбачені компенсації для орендодавців та з яких джерел фінансування?». Нажаль, ці питання залишаються відкритими й конче потребують відповідей на нормативному рівні.

Список використаної літератури

1. Конюхова Є.О. Договір соціального найму (оренди) житла за законодавством України. автореферат дис. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10862/1/Konyukhova_Ye_A_2016.pdf
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

Борот С.Г.

здобувач вищої освіти 2 курсу ОС «Бакалавр»
спеціальності «Право» економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету

ПРОБЛЕМИ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ДОГОВОРУ ПЕРЕВЕЗЕННЯ

В наш час питання перевезень є досить актуальним та пріоритетним для транспортної політики України, бо воно напряму пов'язано з економічною ситуацією в країні, тому потрібно вирішити всі ті проблемні питання та незручності, які мають місце бути, зокрема це питання регламенту та його актуальності.

Договір перевезення – це договір, за яким одна сторона (перевізник) зобов'язується надати другій стороні (замовнику) послуги з транспортування осіб/багажу/надання місця в транспортному засобі тощо, а замовник зобов'язується оплатити надані йому послуги [2].

В наш час питання перевезень є досить актуальним та пріоритетним для транспортної політики України, бо воно напряму пов'язано з економічною ситуацією в країні, тому потрібно вирішити всі ті проблемні питання та незручності, які мають місце бути, зокрема це питання і регламенту.

На сьогодні єдиного закону, який регулює перевезення, на жаль, не прийнято, хоча були спроби його створити. На тепер всі питання, пов'язані з перевезенням вантажів, регламентуються низкою окремих статей різних законів, постанов КМУ та Ради Міністрів України, наказами Міністерства транспорту України та ін.

Згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 р. № 430-р, основними напрямками реалізації транспортної стратегії визначено:

- впровадження електронного урядування з метою зниження навантаження і спрощення адміністративних процедур для бізнесу;
- впровадження сервісів електронного надання адміністративних послуг в транспортній галузі;
- забезпечення розвитку сервісів доступу до публічної інформації і т.д. [1].

Хоча електронні сервіси й полегшать пошук необхідних статей, але кардинально вони ситуацію не змінять.

Основними нормативно-правовими актами, які містять загальні положення є Господарський кодекс України від 16.01.2003 та Цивільний кодекс України від 16.01.2003

Окрема варто виділити спеціальні нормативно-правові акти такі як Закони України: «Про залізничний транспорт» від 04.07.1996, «Про транзит вантажів» від 20.10.1999, «Про транспорт» від 10.11.1994, Кодекс торговельного мореплавства України від 23.05.1995; транспортні статuti: Статут залізниць України, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 06.04.1998, Статут автомобільного транспорту УРСР, затверджений Постановою Ради Міністрів УРСР від 27.06.1969, Статут внутрішнього водного транспорту СРСР, затверджений постановою Ради Міністрів СРСР від 15.10.1955 р.

Основною проблемою регламентації договору перевезення є відсутність єдиного закону, який охоплював би в собі всі статті пов'язані з перевезенням, бо ті норми, які є зараз розкидані по різних нормативно-правових актах, що є дуже незручним. Т.О. Колянковська у своїй праці виклала свою позицію, згідно якої існуюча нині схема правового регулювання перевезення вантажів страждає застарілістю деяких норм, неповнотою регламентації, і ні в якому разі не може замінити собою єдиний закон про затвердження правил перевезення, який міг би упорядкувати взаємовідносини учасників перевізного процесу [3, с. 4].

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що для вирішення проблем регламентації договору перевезення потрібно створити окремий закон, в якому будуть міститися статті, для врегулювання відносин між замовником, перевізником та державою.

Список використаної літератури

1. Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 року № 430-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-r> (дата звернення: 14.04.2020).
2. Договори перевезення: загальна характеристика й особливості їх окремих видів. *Інтерактивна бухгалтерія*. 2019. URL: <https://interbuh.com.ua/ua/documents/ib/9751/16512> (дата звернення: 14.04.2020).
3. Колянковська Т.О. Правове регулювання перевезень вантажів в прямому змішаному сполученні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. Одеса, 2007. 19 с.

Бочарова Д.В.

студентка 3-го курсу спеціальності «Право»

Маріупольського коледжу ДВНЗ

«Приазовський державний технічний університет»

ЦІННІ ПАПЕРИ ТА ГРОШІ, ЯК ОСОБЛИВІ ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Актуальність теми полягає в тому, що ринок цінних паперів є важливим інструментом державної фінансової політики; основним важелем, через який реалізується дана функція, є ринок державних цінних паперів, за допомогою якого держава впливає на грошову масу і, отже, на розширення чи скорочення рівня ВВП. Таким чином, ринок цінних паперів необхідний для розвитку країни і суспільства в цілому.

Цінні папери та гроші стали особливим об'єктом цивільного права, тому заслуговують особливого розгляду. Глава 13 ЦК України і ч. 1 ст. 192 ЦК передбачає, що гроші – це законний платіжний засіб, обов'язковий до приймання за номінальною

вартістю на всій території України та визнає гривню як грошову одиницю України. Не виключається можливість використання в нашій державі валют інших держав, але у визначених випадках та порядку, встановлених законом.

Розгляд цих об'єктів слід здійснювати з урахуванням економічної науки тому що гроші підпадають під об'єкт вивчення цієї науки, а право лише закріплює, регулює та охороняє грошові відносини. Економічна сутність грошей – гроші це специфічний товарний вигляд, з натуральною формою якого пов'язується суспільна функція загального еквіваленту.

Функції грошей:

- 1) вартісна (будь-який товар можна прирівняти до визначеної суми грошей, що дає кількісне співставлення величини товару);
- 2) платіжна (гроші як засіб платежу);
- 3) облікова (гроші виступають товаром, який може бути використаним для купівлі будь-якого товару чи послуги);
- 4) накопичувальна (гроші як засіб накопичення, збереження та створення скарбів);
- 5) функція світових грошей (гроші служать всезагальним платіжним засобом і виступають в якості міжнародного платіжного засобу при купівлі-продажу товарів за кордоном) [1].

Гроші можуть бути предметом договорів позики та кредиту (ст. 1046, ст. 1054 ЦК). Метою таких договорів є строкове, безстрокове чи відплатне користування грошовими коштами. Також вони є предметом неустойки (ст. 551 ЦК), задатку (ст. 570 ЦК) та договору управління майном (ст. 1029 ЦК).

Гроші як об'єкти цивільних прав бувають готівкові, безготівкові і в електронній формі.

Відповідно до ч. 1 ст. 194 ЦК цінним папером є документ установленної форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, яка має права на цінний папір, та передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам.

Ознаки цінних паперів:

- 1) ознака ліберальності (означає, що традиційною формою цінного паперу є письмова форма);
- 2) ознака формальності (цінний папір вважатиметься дійсним лише за умови дотримання ряду необхідних реквізитів);
- 3) презентаційний характер (необхідна для того, щоб легітимувати кредитора в якості носія права і щоб зобов'язана особа була впевнена, що вона виконує своє зобов'язання належній особі);
- 4) абстрактність (означає, що вимога, в підтвердження якої виданий цінний папір не пов'язана з тією підставою, у зв'язку з якою він був виданий);
- 5) автономність (особа, яка придбала на законних підставах цінний папір володіє такими ж правами вимоги як і особи, які володіли цінним папером до його відчуження);
- 6) публічна достовірність (полягає в тому, що проти держателя цінного паперу не можуть бути висунені заперечення, які ґрунтуються на відносинах з його

попередниками) [1].

Згідно з ст. 3 ЗУ «Про цінні папери та фондовий ринок» є наступні види цінних паперів: на пред'явника, іменні або ордерні. Цінні папери на пред'явника вільно обертаються на фондовому ринку та володіють підвищеною обігосдатністю. Іменним цінним папером вважаються цінні папери, які передаються шляхом повного індосаменту. Ордерними вважаються цінні папери у яких права, передбачені в них може здійснити лише особа яка названа в цьому папері або собака, яка призначена розпорядженням (наказом) особи, на ім'я якої видавався цінний папір [1].

Цивільний кодекс України у ст. 195 також здійснює групування цінних паперів:

1) пайові, які засвідчують участь власника таких цінних паперів (інвестора) у статутному капіталі або активах емітента та надають власнику зазначених цінних паперів (інвестору) право на отримання частини прибутку (доходу), зокрема у вигляді дивідендів;

2) боргові, які засвідчують відносини позики і передбачають зобов'язання емітента сплатити у визначений строк кошти, передати товарі або надати послуги відповідно до зобов'язання;

3) похідні, механізм розміщення та обігу який пов'язаний з правом на придбання чи продаж протягом строку, встановленого договором, цінних паперів, інших фінансових або товарних ресурсів;

4) товаророзпорядчі, які надають їхньому держателю право розпоряджатися майном, вказаним у цих документах.

Розпочинаючи порівняльний аналіз грошей та цінних паперів, зупинимося на деяких особливостях вказаних об'єктів. У цивільному праві вони віднесені до об'єктів цивільних прав, тобто є майновими благами, що мають споживчу вартість. Цінні папери не мають значної цінності для учасників цивільних правовідносин, адже їхні фізичні властивості як паперових носіїв мають лише відносне значення. Споживча привабливість грошей полягає в можливості їх використання як загального еквівалента, міри вартості речей (товарів), послуг, а також інших матеріальних і нематеріальних благ. Щодо цінних паперів, то їхня споживча привабливість насамперед визначається змістом і обсягом посвідчених ними майнових прав, а також їхньою номінальною вартістю. Особливою спеціальною ознакою грошей та цінних паперів як об'єктів цивільних прав є, те що їхня споживча цінність у цивільному обороті обумовлена номінальною вартістю та курсом на валютному або фондовому ринку. Ще одна особливість грошей і цінних паперів полягає в їх інструментальному характері, разом із тим призначення цих об'єктів – інструментів у механізмі правового регулювання майнових відносин відрізняється. Є ще одна спеціальна ознака грошей та цінних паперів, а саме можливість існування у матеріальній та нематеріальній формах. Також особливості правової конструкції нематеріальної форми як грошей, так і цінних паперів полягає в тому, що їх визначеність як об'єктів цивільних прав встановлюється за допомогою реєстраційно-облікової процедури а рахунках учасників цивільних правовідносин у банківських, депозитарних та інших кредитно – фінансових установах.

Висновок: ця тема підлягає більш глибокому дослідженню, гроші та цінні папери один з важливих об'єктів цивільного права. Підсумовуючи все вищевикладене, можна сказати, що в сучасних умовах гроші та цінні папери інститутів спільного інвестування мають значний потенціал для розвитку, їх обіг в подальшому буде

зростати швидшими темпами ніж фондовий ринок в цілому, отже одним з головних завдань регуляторів фондового ринку та саморегулятивних організацій є вдосконалення відносин на ринку інститутів спільного інвестування.

Список використаної літератури

1. Гроші та цінні папери як об'єкти цивільних прав (Мандрика Л.М., Шишка Р.Б.) URL: [http://adhdportal.com/book_834_chapter_21_Lekja_19._Grosh_ta_nn_paperi_jak_ob_kti_ivlnikh_prav\(Mandrika_L.M.,_SHishka_R.B.\).html](http://adhdportal.com/book_834_chapter_21_Lekja_19._Grosh_ta_nn_paperi_jak_ob_kti_ivlnikh_prav(Mandrika_L.M.,_SHishka_R.B.).html)
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 31. Ст. 268. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>

Вікторова В.В.

здобувач вищої освіти 2 курсу ОС «Бакалавр»
спеціальності «Право» економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету

ЗАПОВІТ ТА ПРАВО СПАДКОДАВЦЯ У СПАДКОВОМУ ПРАВІ

Усі ми вчили історію, часи королівств, султанатів, принців і принцес, рабінь та монархів. Якщо ми пригадаємо, то у такі часи було падіння королівств, завоювання та перехід спадщини від одного короля до приємника. Саме з 14 століття це слово «прийшло» й до наших днів та «поселилося» у Цивільному кодексу України.

За ст. 1216 ЦК спадкування – це перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). Також спадкування ділиться на види: за заповітом та за законом. (ст. 1217 ЦК).

Спадкодавець – фізична особа, яка «грає» не останню роль у заповіті. А саме, завдяки йому/їй постає питання про переходження спадку іншій фізичній особі.

Сам заповіт є працею однієї або декількох фізичних осіб, а саме: батьками, родичами тощо. Винятком є лише заповіт подружжя (ст. 1243 ЦК України), у якому подружжя наділено правом розпоряджатися майном, яке належить їм на праві спільної сумісної власності [1].

За ст. 1234 ЦК України право на заповіт має фізична особа з повною цивільною дієздатністю; також заповіт здійснюється особисто, тобто вчинення заповіту через представника забороняється.

Якщо спадкодавець не має права складати заповіт зі свідками, то це говорить за таємницю заповіту. За ст. 1255 ЦК фізичні особи, які не є нотаріусом або іншими посадовими, службовими особами, не мають права підписувати заповіт зі спадкодавцем, та такий заповіт не мають права відкривати у назначений час спадкоємцю, бо він є нікчемним [2].

Форма заповіту – одна з найголовніших чинних правил при складанні цього документу. По-перше, як згадувалось вище, заповіт не може складатися при свідках окрім нотаріуса та інших фізичних осіб призначених цим кодексом. За ст. 1247 ЦК: «Будь-який заповіт складається у письмовій формі, із зазначеними місцем та часом; має бути особисто підписаний спадкодавцем (ст. 207 цього кодексу, якщо фізична особа не може сама підписати); має бути посвідчений нотаріусом або іншими

посадовими службовими особами; підлягають державній реєстрації. Якщо, все ж таки заповіт не додержався таких умов складання як форми, таємниці о своєму не розголошенні та був складений при фізичних особах, яка не базуються у ЦК України, то такий заповіт є недійсним.

Фізична особа, якій заповідають спадщину зветься спадкоємцем. За ст. 1222 ЦК спадкоємцями за заповітом і за законом можуть бути фізичні особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкоємця і народжені живими після відкриття спадщини; також спадкоємцями можуть бути юридичні особи та інші учасники цивільних відносин цього кодексу [3].

При житті спадкодавець може зробити свій відказ від старого заповіту та призначити іншого спадкоємця, якщо це рішення було прийняте по особистій волі без впливу інших фізичних або юридичних осіб за ст. 1239 ЦК.

Інший вид спадкування – спадкування за законом. У ст. 1258 ЦК прописано, що спадкоємці за законом одержують право на спадкування почергово; кожна наступна черга спадкоємців за законом одержує право на спадкування у разі відсутності спадкоємців попередньої черги, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини або відмови від її прийняття, крім випадків, встановленою за цією статтею [2].

У першу чергу на спадкування мають право діти спадкодавця, у тому числі зачаті за життя спадкодавця та народжені після його смерті, той з подружжя, який його пережив, та батьки (ст. 1261 ЦК). У другу чергу на спадкування мають право рідні брати та сестри спадкодавця, його баба та дід як з боку батька, так і зі збоку матері. (ст. 1262 ЦК).

У третю чергу на спадкування мають право рідні дядько та тітка спадкодавця. (ст. 1263 ЦК).

До четвертої черги на спадкування мають право особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини. (ст. 1264 ЦК).

П'ята та й остання черга на спадкування мають право інші родичі спадкодавця до шостого ступеня споріднення включно (ст. 1265 ЦК).

Спадкування за законом може розглядатися тільки у випадки коли спадкоємець відмовився від спадкування або його нема в живих на час відкриття спадку [4].

У наш час розглядається питання, що спадкодавець повинен виплатити усю субсидію, яка була наділена йому під час його життя, якщо вона була (цей закон розглядає тільки житло, яке перейшло або перейде у власність іншої фізичної особи). Тим самим обурює спадкове право «йти» у мінус на матеріальному фоні громадян України. Так воно буде чи ні, ми обов'язково дізнаємося у короткий час.

Список використаної літератури

1. Я маю право! Юстиція на кожен день. URL: <http://www.solor.gov.ua/info/47/13469> (дата звернення 21.04.2020)
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 21.04.2020)
3. Спадкування за новим Цивільним кодексом України. Хто має право спадкоємця? URL: https://minjust.gov.ua/m/str_4626 (дата звернення 21.04.2020)
4. Колядич Ю. «Успадкування майна». Правила змінюються... URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/2285601.html> (дата звернення 21.04.2020)

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПРОБЛЕМ ВИКОНАННЯ АЛІМЕНТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

На сьогоднішній день існують багато проблем, одна з них це неповні сім'ї, а також недобросовісні батьки, які намагаються уникнути аліментних зобов'язань. На захисті дітей та цих порушених прав стоїть Сімейний кодекс України, інші нормативно-правові акти в сфері сімейного законодавства, а також правосуддя. Інколи присудження аліментів тягне за собою коло проблем, саме на їх аналіз спрямоване наше дослідження.

Згідно твердження, Л.В. Афанасьєва, аліментне зобов'язання – це правовідношення, що виникає на підставі передбачених у законі (договорі) юридичних фактів, за яким одна сторона зобов'язана утримувати іншу сторону – подружжя, жінку (чоловіка) за умови спільного проживання без реєстрації шлюбу, родича або свояка певного ступеня спорідненості чи свояцтва, особу, яка взяла у свою сім'ю дитину, яка є сиротою або з інших причин позбавлена батьківського піклування, вихованця, а остання вправі вимагати виконання даного обов'язку [1].

Це твердження, на нашу думку є найбільш повним, оскільки за суб'єктом складом аліментні зобов'язання можна поділити на такі, що підлягають сплаті батьками на утримання своїх дітей; ті що підлягають до сплати дітьми, які утримують своїх батьків; аліментні зобов'язання подружжя та колишнього подружжя; аліментні зобов'язання інших членів сім'ї.

Підставою отримання аліментів є: 1) угода про сплату аліментів між платником і одержувачем, укладена в письмовій формі та завірений у нотаріуса; 2) рішення суду про надання утримання одним членом сім'ї іншому на вимогу останнього; 3) наявність між суб'єктами аліментних зобов'язань сімейних відносин на момент стягнення аліментів або до цього; 4) наявність умов, передбачених законом або угодою сторін для виникнення аліментних [2].

Не зважаючи на те, що ст. 164 Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність за злісне ухилення від сплати аліментів на утримання дітей, а закон України «Про виконавче провадження» за останні роки значно розширив можливості державних виконавців вживати заходи по примусовому стягненню аліментів, реалізація права на утримання по факту забезпечується державою не в повній мірі.

Ухиленням від сплати аліментів є як пряма відмова від сплати встановлених рішенням суду аліментів, так і різні дії (бездіяльність) особи, яка повинна їх сплачувати, спрямовані на повне або часткове ухилення від їх сплати: зміна місця роботи чи проживання, приховування видів заробітку (доходів), які підлягають обліку при відрахуванні аліментів і з яких вони повинні утримуватись, звільнення з роботи та інші дії, що свідчать про наміри особи повністю чи частково ухилитись від сплати аліментів.

Як відзначає М.В. Вербіцька, суди стоять на позиції захисту інтересів неповнолітніх дітей, законодавством передбачені механізми впливу на батьків, які ухиляються від сплати аліментів на своїх неповнолітніх дітей, однак поряд з тим

залишається коло невирішених проблем, зокрема, пов'язаних з тим, що часто неможливо встановити реальні доходи платника аліментів, важко притягнути його до відповідальності за невиконання своїх батьківських (материнських) обов'язків. Крім того, у таких справах завжди велике значення відіграє моральний аспект, особисті стосунки батьків тощо [3].

На нашу думку, аліменти є тим джерелом, що забезпечує особі, яка через об'єктивні обставини (вік, стан здоров'я, інші життєві фактори) не може самостійно забезпечити собі засоби до існування, таку можливість. Конституція України гарантує кожному право на достатній життєвий рівень, а оскільки держава на пряму не в змозі виконувати такі зобов'язання щодо невизначеного кола осіб, вона створила інститут аліментних зобов'язань. І на даний час має бути розроблена і впроваджена дієва концепція ефективної дії цього інституту, як такого, що покликаний захищати права найменш незахищених верст населення, а тому робота по дослідженню даної проблематики буде нами продовжена.

Список використаної літератури

1. Афанасьєва Л.В. Аліментні правовідносини в Україні. URL: <http://ukr.vipreshebnik.ru/sim-pravo/21-alimentne-zobov-yazannya-yak-vid-simejnogo-pravo-vidnoshennya-ta-kolo-jogo-sub-ektiv.html>
2. Лекція 10. Аліментні зобов'язання. URL: https://studme.com.ua/154101048247/pravo/alimentnye_obyazatelstva.htm
3. Вербіцька М.В. Актуальні проблеми стягнення аліментів на неповнолітніх дітей. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/8752/1/%D1%83%D0%B6%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B4.pdf>

Годованик Є.В.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету

ЕФЕКТИВНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ НОРМ ЯК КАТЕГОРІЯ СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

Ефективність конституційно-правових норм як принципово нова категорія для теорії конституційного права потребує розроблення належних критеріїв її оцінки з метою пошуку оптимальних шляхів подальшої конституційної модернізації та підвищення ефективності чинних норм Конституції, конституційних законів та інших галузевих джерел.

У цьому контексті слід відзначити, що встановлення критеріїв ефективності конституційно-правових норм має ґрунтуватися на здобутках різних наукових дисциплін (тобто на широкому міждисциплінарному підході. – Авт.) і, насамперед теорії держави і права, яка вивчає формування, організацію, функціонування, оцінку результативності та ефективності нормативно-правового регулювання суспільних відносин.

Термін «ефект» (від лат. effectus) означає виконання, дію [1, с. 609]. Відповідно, ефективність – це результат, наслідок якихось причин, сил, дій. Звідси найбільш поширене розуміння терміна «ефективність» пов'язане з тим, що приводить до потрібних результатів, тобто ефективних (бажаних, необхідних, корисних) наслідків.

Низка дослідників визначають ефективність як узгодженість результату з метою, їх відповідність між собою.

Так, американський дослідник Е. Савас вважає, що є два види ефективності: дієвість (англ. *efficiency*), яку можна підрахувати кількісно і вивести коефіцієнт корисної дії, та ефективність (англ. *effectiveness*), що має якісний характер і є оцінним поняттям [2, с. 6].

До кінця XIX ст. у зарубіжній науковій практиці обидва види ефективності використовувались як синоніми. Словник «Oxford Dictionary» визначав поняття «*efficiency*» як придатність або здатність успішно досягти чи забезпечити успішне досягнення наміченої мети [3, с. 259].

З початку XX ст. термін «*efficiency*» набув іншого значення і трактувався як співвідношення між внеском (вхідними ресурсами) та результатом, зусиллями й результатом, витратами і доходами, витратами та задоволенням.

При цьому обидва названі терміни можуть бути перекладені українською мовою як «ефективність». Ці два види ефективності Е. Савас поклав в основу відокремлення політики від адміністрування. Їх відмінність формується на рівні діяльності менеджера ділової (промислової) організації. На його переконання, управлінська діяльність менеджера полягає в отриманні оптимального результату від наявних у його розпорядженні матеріальних і людських ресурсів. Іншими словами, поняття «*efficiency*» означає робити краще те, що вже робиться, а поняття «*effectiveness*» передбачає пошук можливостей отримати додаткові прибутки, створити нові ринки і постійно змінювати економічні характеристики товарів, тобто ефективність («*effectiveness*») – це основа успіху, а ефективність/дієвість («*efficiency*») – це мінімальна умова існування певної організованої соціальної системи.

При цьому зазвичай визначають декілька критеріїв вимірювання рівня ефективності тих чи інших соціальних норм в їх широкому значенні регуляторів певних процесів у розвинутіму соціумі, що визначає їх вплив на правомірну поведінку належних адресатів. Дані критерії є видовими для родового спеціального критерію ефективності конституційно-правової норми, яким, як вже було визначено, є кінцевий результат її реалізації, свідомо запрограмований на стадії конституційної правотворчості.

У будь-якому випадку, ефективність кожної окремої конституційно-правової норми слід розглядати у загальному контексті конституційної ідеології та конституційної стратегії суспільного розвитку, тобто не з точки зору суто механістичної реалізації формально-юридичної норми, а з позицій можливості реального забезпечення прийняттям та реалізацією відповідних норм конституційних принципів і визнання природно-правової природи доктрини і практики конституціоналізму у регулюванні базових суспільних відносин.

Список використаної літератури

1. Словарь иностранных слов. 18-е изд., стер. Москва: Рус. яз., 1989. 624 с.
2. Сороко В. М. Результативність та ефективність державного управління і місцевого самоврядування: навч. посіб. Київ: НАДУ, 2012. 160 с.
3. Саймон Г. А. Адміністративна поведінка: дослідження процесів прийняття рішень в організаціях, що виконують адміністративні функції: пер. з англ. Київ: АртЕк, 2001. 392 с.

НЕДОТОРКАННІСТЬ ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ ЯК ЗАСАДА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Недоторканність житла чи іншого володіння особи у кримінальному провадженні є однією із засад(принципів) кримінально-процесуального права і передбачений у статті 13 Кримінально процесуального кодексу України (КПК). Така засада полягає у тому, що проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку не допускається інакше як за вмотивованим рішенням суду, крім випадків, передбачених КПК. Для того, щоб розібрати зміст і суть принципу недоторканності житла чи іншого володіння особи у кримінальному провадженні, необхідно для початку визначити, що є житлом та іншим володінням особи [1].

Житлом є будь-яке приміщення, в якому фізичні особи проживають постійно або тимчасово і відповідно знаходиться таке приміщення у постійному або тимчасовому володінні особи. Також до приміщення входять усі його складові частини(наприклад, кімнати, балкони, вхідні двері, вікна і т.д.). Відповідно до ч. 2 ст. 233 КПК житлом не може вважатися таке приміщення, які спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом(наприклад, слідчі ізолятори, колонії загального та суворого режимів). Слід зазначити що поняття житло також визначається і в Європейській конвенції про захист прав та основних свобод (ЄКПЛ). Так, відповідно до п. 1 ст. 8 ЄКПЛ житлом є не лише будь-які приміщення для фізичних осіб, а це також можуть бути офісні приміщення, які призначені для фізичних осіб, юридичних осіб, їх філії, підрозділи та інші приміщення [2, с. 25, 26].

Тепер визначимо поняття інше володіння особи. Іншим володінням особи є земельна ділянка(дача), будь-які транспортні засоби, що перебувають у його володінні(автомобіль, мотоцикл, скутер, трактор, велосипед та інші механічні засоби), гараж, приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення, що знаходяться у володінні особи.

Тепер визначимо, зміст і суть принципу недоторканності житла чи іншого володіння особи у кримінальному провадженні. Відповідно до статті 30 Основного Закону кожному гарантується недоторканність житла [3]. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду [4, с. 56]. Тобто, проникнення до житла чи іншого володіння може мати місце тільки під час огляду чи обшуку, а також при проведенні слідчого експерименту, обстеженні публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи. Вищевказані проникнення до житла чи іншого володіння особи можливі тільки на підставі ухвали слідчого судді щодо проникнення

до житла чи до іншого володіння особи. Проте, в невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, слідчий, прокурор мають право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи. У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді [4, с. 56]. Тобто, законодавець як у Конституції України так і в КПК України зазначає, що кожен має право на недоторканність житла чи іншого володіння особи, однак, існують виключення із закону, за якими дозволяється проникати у житло чи інше володіння особи у деяких випадках.

Визначаючи суть принципу недоторканності житла чи іншого володіння особи, слід звернути увагу на поняття недоторканність житла. На думку В.В. Назарова недоторканність житла є свободою людини від проникнення до її житла чи іншого володіння, проведення в них оглядів, обшуків, виїмок чи інших процесуальних дій, за виключенням випадків, передбачених законом [5, с. 108].

На думку Ю.П. Аленіна недоторканністю житла є зобов'язання держави утримуватися від здійснення дій з боку її органів та посадових осіб, пов'язаних із таємним та відкритим проникненням до житла через різні варіанти проникнення, які дозволяють чинити будь-які дії в житлі без входу в нього [6, с. 42].

Почувши думки різних науковців, вчених, можна сказати, що недоторканність житла визначається як місце, яке охороняється законом, до якого не можна проникати, окрім як за деякими виключеннями з правил, які зазначені в законі і таке місце гарантує право на приватне проживання кожної особи.

Отже, підсумовуючи принцип недоторканності житла чи іншого володіння особи у кримінальному провадженні, слід сказати наступне: зміст принципу недоторканності полягає в тому, що житло чи інше володіння особи за законом є недоторканим; кожній особі гарантується недоторканність житла чи іншого володіння особи від здійснення дій з боку працівників правоохоронних органів та інших осіб, пов'язаних з відкритим чи таємним вторгненням у житло чи інше володіння особи; ніхто не має права незаконно проникати до житла чи іншого володіння особи без добровільної згоди особи, яка володіє таким житлом, окрім випадків, установлених законом.

Проте, дозволяється проникати у житло чи інше володіння особи за такими виключеннями: якщо проводиться обшук чи огляд житла чи іншого володіння особи, то дозволяється проникнення тільки на підставі ухвали слідчого судді; обмеження права на недоторканність житла чи іншого володіння особи шляхом проникнення до них без добровільної згоди особи, яка володіє житлом, дозволяється лише для досягнення завдань кримінального провадження і тільки на підставі ухвали слідчого судді; обмеження права на недоторканність житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді допускається тільки у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна або з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину.

Враховуючи винятковість обмеження зазначеного права особи, і поряд з цим, необхідність такого обмеження з метою вирішення завдань кримінального провадження обумовлюється балансом між ними, який може бути досягнутий тільки за таких умов: наявність достатніх законних підстав на таке обмеження; наявність рішення відповідних посадових осіб у визначених законом випадках; відповідність обсягу обмеження прав особи дійсній необхідності, що впливає з матеріалів справи [7, с. 14].

Список використаної літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012: офіц. текст. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-6>
2. Капліна О.В., Карпенко М.О., Маринів В.І., Трофименко В.М., Туманянц А.Р., Шило О.Г. Кримінальний процес: навч. посіб. для підгот. до іспиту. Харків: Право, 2018. 296 с.
3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
4. Коваленко Є.Г., Маляренко В.Т. Кримінальний процес України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 704 с.
5. Назаров В. Право особи на недоторканність житла та його обмеження у кримінальному провадженні. *Юридична Україна*. 2009. № 5.
6. Кримінально-процесуальне право України: підручник / [за заг. ред. Ю.П. Аленіна]. Харків: ТОВ Одиссей, 2009. 816 с.
7. Літвінова І.Ф. Соціальна обумовленість та загальні умови правомірного обмеження права особи на недоторканність житла чи іншого володіння. *Адвокат*. 2009. № 1. С. 12–15.

Гоменюк Д.О.

здобувач вищої освіти ОС «Магістр»
спеціальності «Право» економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРОРОМ ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Актуальність дослідження полягає в тому, що на сучасному етапі розвитку української держави народ України висловив своє прагнення до європейської інтеграції та до стандартів життя, які втілені в країнах сталої західної демократії. Як відомо, ключовими принципами, що сповідаються демократичними країнами є верховенство права і захист прав та свобод людини. З метою забезпечення життєздатності згаданих принципів в Україні були запроваджені кардинальні реформи багатьох сфер суспільного життя, в тому числі реформа системи кримінальної юстиції, яка триває до теперішнього часу.

Одним з центральних та ключових органів системи кримінальної юстиції

України є прокуратура. Прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України, побудованого на основі конституційних принципів змагальності та рівності сторін, нового Закону України «Про прокуратуру», внесення змін до Конституції України та низки інших законів призвели до змін функцій органів прокуратури щодо нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування. Це, в свою чергу, призвело до переосмислення ролі та сутності прокуратури в системі державних органів України, статусу прокурора, ролі прокурора у забезпеченні прав та свобод людини в кримінальному провадженні, меж його компетенції, обсягу його повноважень та форм їх реалізації.

Важливо зазначити, що однією з новел нового Кримінального процесуального кодексу України стало запровадження інституту негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД), якому присвячена Глава 21 цього Кодексу [1]. Згідно ст. 246 Кодексу, негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом. Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб.

Якщо проаналізувати зміст зазначеної глави, можна прийти до висновку, що держава в особі відповідного правоохоронного органу, під час проведення НСРД втручається в особисте життя громадян, чим порушує закріплені в Конституції права та свободи людини. У зв'язку з вищесказаним, під час проведення таких дій надзвичайно актуальним є забезпечення законності. Саме тому, законодавець у положеннях ст. 36 КПК України закріпив цей обов'язок за прокурором, визначивши його процесуальним керівником досудового розслідування та наділивши відповідними повноваженнями.

Мета дослідження – визначення специфіки та особливостей реалізації повноважень прокурором при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, аналіз нормативно-правового регулювання такої діяльності.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією прокурором повноважень при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 131¹ Конституції України, в Україні діє прокуратура, яка здійснює організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку [2].

В той же час, новий закон України «Про прокуратуру» визначив статус прокурора, правові засади організації та діяльності прокуратури, функції та систему прокуратури. Згідно п. 3 ч. 1 ст. 2 Закону, однією з функцій прокуратури визначено нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство. При цьому, положення ч. 1 ст. 25 закону України «Про прокуратуру» зазначають, що прокурор здійснює нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, користуючись при цьому правами і виконуючи

обов'язки, передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінальним процесуальним кодексом України. Тобто, законодавець, при визначенні повноважень прокурора при здійсненні нагляду за досудовим слідством зробив посилання до Кримінального процесуального кодексу України та звернув увагу на те, що письмові вказівки прокурора органам, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство, надані в межах повноважень, є обов'язковими для цих органів і підлягають негайному виконанню, а видання прокурором розпоряджень поза межами його повноважень тягне за собою відповідальність, передбачену законом [3].

Аналізуючи Кримінальний процесуальний кодекс України, можна прийти до висновку, що основні повноваження прокурора при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій розкриті у ст. 36 та Главі 21 Кодексу. Так, ч. 2 ст. 36 КПК України містить по пунктах перелік повноважень прокурора під час здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, серед яких представляють інтерес наступні: п. 2 – мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування; п. 4 – доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а в необхідних випадках – особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному цим Кодексом; п. 5 – доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам; п. 10 – погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій у випадках, передбачених цим Кодексом, чи самостійно подавати слідчому судді такі клопотання;

При детальному ознайомленні зі змістом Глави 21 КПК України стає зрозуміло, що однією з головних особливостей реалізації повноважень прокурором при проведенні будь-яких негласних слідчих (розшукових) дій є надання прокурором правової оцінки певній дії з точки зору обґрунтованості її вчинення, не вдаючись до її технології, яка виходить за межі прокурорського нагляду.

Для успішної реалізації цього та інших повноважень законодавець наділив прокурора відповідними законними інструментами. Наприклад, згідно ч. 3 ст. 246 КПК України, прокурор має право приймати рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій або має право заборонити проведення, або припинити подальше проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Варто відмітити, що згідно ч. 4 ст. 246 КПК України, виключно прокурор має право прийняти рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину.

Як одну із форм реалізації своїх повноважень прокурором під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій можна назвати зміст ч. 5 ст. 246 КПК України, де зазначено, що строк проведення негласної слідчої (розшукової) дії може бути продовжений прокурором, якщо негласна слідча (розшукова) дія проводиться за його

рішенням до вісімнадцяти місяців.

Звернемо окрему увагу на те, що прокурор, як гарант дотримання прав і свобод людини під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій має право звернутися із клопотанням про проведення НСРД до слідчого судді або погодити таке клопотання слідчого. При цьому саме прокурор зобов'язаний довести слідчому судді наявність підстав та обґрунтованість проведення НСРД.

Цікавий факт для нашого дослідження полягає в тому, що в КПК України не передбачив процесуального строку, протягом якого прокурор уповноважений розглянути клопотання слідчого про проведення негласних слідчих (розшукових) дій. З іншого боку, такий строк закріплений в Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженій наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5, де в розділі II, п. 2.4 зазначено, що розгляд та погодження прокурором клопотання слідчого про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії здійснюється невідкладно з моменту надходження [4]. На мою думку, відсутність такого строку в КПК України є актуальною проблемою, яка може призводити до порушення однієї з ключових засад кримінального провадження – розумності строків та інших негативних наслідків.

Крім цього, існують певні види негласних слідчих (розшукових) дій, які не потребують погодження клопотання прокурором. Наприклад, виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, яке регламентоване ст. 272 КПК України. Проте, і тут законодавець підготував запобіжник у вигляді ч. 3 ст. 246 КПК України, де зазначено, що слідчий зобов'язаний повідомити прокурора про прийняття рішення щодо проведення певних негласних слідчих (розшукових) дій та отримані результати, а прокурор, в свою чергу, має право заборонити проведення або припинити подальше проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Ця норма також відображена у ч. 3 розділу IV Наказу Генеральної прокуратури України від 28.03.2019 «Про затвердження порядку організації діяльності прокурорів і слідчих органів прокуратури у кримінальному провадженні» [5].

Не менш важливим є реалізація своїх повноважень прокурором під час заходів щодо збереження отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій речей і документів, які він планує використовувати у кримінальному провадженні (ст. 252 КПК України) або повідомлення осіб, щодо яких проводилися негласні слідчі (розшукові) дії, що регламентовано ст. 253 КПК України. В обох випадках прокурор має повноваження або на реалізацію певного процесуального рішення самостійно, або надати доручення слідчому.

Отже, можна зробити висновок, що роль прокурора, закріплена законодавцем в КПК України, профільному Законі та інших нормативно-правових документах, з урахуванням характеру й обсягу відповідних повноважень визначено, без перебільшення, як ключову у забезпеченні вимог закону та попередженні порушень конституційних прав громадян під час проведення негласних слідчих (розшукових)

дій, використання їх результатів у кримінальному провадженні та під час судового розгляду. Дзеркально збільшується і відповідальність прокурора щодо правових наслідків реалізації своїх повноважень та рішень, що приймаються у зв'язку із проведенням негласних слідчих (розшукових) дій.

Таким чином, при аналізі законодавства, яке регулює досліджуване питання виникає актуальне питання щодо правильного визначення обсягу повноважень прокурора та меж його компетенції при їх реалізації під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Порушення вищеописаних положень, вихід за межі компетенції може призвести до негативних наслідків у вигляді визнання дій протиправними, а докази, отримані під час проведення таких дій – недопустимими для розгляду в суді.

Список використаної літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. №4561-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. №№ 2–3. Ст. 12.
4. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби Безпеки України, Адміністрації державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5.
5. Про затвердження Порядку організації діяльності прокурорів і слідчих органів прокуратури у кримінальному провадженні: наказ Генеральної прокуратури України від 28.03.2019 № 51.

Гондак Т.Ю.

здобувач вищої освіти ОС «Магістр»
спеціальності «Право» економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету

ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВТРУЧАННЯМ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) спонукає до вивчення проблеми використання інформаційних технологій під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, бо він не містить переліку або визначення тих чи інших технічних засобів, які законодавчо обов'язкові або рекомендовані до використання під час проведення НСРД (негласні слідчі (розшукові) дії).

Розробці даної проблематики присвячені роботи В.О. Голубева, Є.А. Доля, О.М. Дубенко, Г.Г. Зуйкова, О.В. Колпакова, Н.С. Постіла і П.В. Цимбала та інших правників, науковий доробок яких є вагомим, але не вичерпує всієї сукупності

проблем застосування інформаційних технологій в проведенні негласних слідчих (розшукових) дій.

Технічні пристрої та засоби, або інформаційні технології використовуються на практиці під час проведення будь-яких негласних слідчих (розшукових) дій. Проте вони можуть викликати ускладнення під час їх використання. Це стосується особливо сучасних новітніх інформаційних технологій у вигляді обчислювальної техніки та програмного забезпечення. Проведення таких НСРД, як аудіо-, відеоконтроль особи чи місця, обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи або спостереження за особою, річчю чи місцем не викликає в оперативних підрозділів складнощів. Проте, використання кримінально налаштованою особою захищеного каналу з використанням спеціального, програмного чи апаратного забезпечення обчислювальної техніки може суттєво ускладнити або унеможливити проведення досудового розслідування. Це, зокрема, стосується таких НСРД, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем. Тому виникає необхідність підвищення якості знань працівників поліції у вказаних галузях та інформаційних технологіях.

До напряму такого використання сучасної обчислювальної техніки та програмного забезпечення під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій необхідно віднести:

- 1) обчислювальну техніку у вигляді персональних комп'ютерів, ноутбуків та нетбуків;
- 2) технічні засоби та пристрої для перехоплення інформації з телекомунікаційних систем;
- 3) програмне забезпечення для проведення огляду, аналізу та фіксації отриманої інформації.

Аналізуючи наукові праці таких вчених як: В.О. Голубєв [1], О.М. Дубенко [2], О.В. Колпакова [3], Н.С. Постіл і П.В. Цимбал [4], слід класифікувати головні елементи аналітичної комп'ютерної розвідки, що доцільно використовувати у діяльності поліції:

- 1) фактичний пошук інформації (система дій, яка супроводжується використанням обчислювальної техніки в комплексі із програмним забезпеченням і спрямована на встановлення або підтвердження місця розташування фізичного джерела інформації та виявлення інформації, що представляє доказове значення);
- 2) фіксація інформації, (система дій, спрямованих на збереження отриманої інформації на матеріальних носіях з метою її подальшого використання);
- 3) аналітична обробка отриманої та збереженої на матеріальних носіях інформації за допомогою логічних прийомів і методів, обчислювальної техніки та програмного забезпечення на основі мети збирання цієї інформації;
- 4) документальне оформлення результатів обробки отриманої та збереженої на матеріальних носіях інформації.

Визначені елементи аналітичної комп'ютерної розвідки доцільно використовувати для збору та аналізу інформації під час проведення негласних

слідчих (розшукових) дій відповідно до ст. 263 («Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж») та ст. 264 КПК України («Зняття інформації з електронних інформаційних систем»).

Негласна слідча (розшукова) дія «Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж» регламентована положеннями ст. 263 КПК України, в частині першій якої визначається, що зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (мереж, що забезпечують передавання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду між підключеними до неї телекомунікаційними мережами доступу) є різновидом втручання у приватне спілкування, яке проводиться без відома осіб, які використовують засоби телекомунікації для передавання інформації, якщо під час його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження. Така негласна слідча (розшукова) дія, як «Зняття інформації з електронних інформаційних систем», регламентована ст. 264 КПК України, в частині першій якої визначається, що пошук, виявлення та фіксація відомостей, що містяться в електронній інформаційній системі або їх частині, доступ до електронної інформаційної системи або її частини, а також отримання таких відомостей без відома її власника, володільця або утримувача може здійснюватися, якщо є відомості про наявність інформації в електронній інформаційній системі або її частині, що має значення для певного досудового розслідування [5].

Також, окремо слід зазначити, що велике значення з точки зору використання аналітичної комп'ютерної розвідки має положення, яке викладено в ч. 2 ст. 264 КПК України, що не потребує дозволу (ухвали) слідчого судді здобуття відомостей з електронних інформаційних систем або їх частин, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту.

Під час проведення зазначених вище НСРД щодо цифрової інформації збір і аналіз кількісного та якісного складу інформації, яка передається через телекомунікаційні системи певного комп'ютера, у практичній діяльності можуть бути замінені офіційним вилученням цього комп'ютера та проведенням відносно нього експертизи, оскільки це дозволить отримати інформацію тотожну тій, що перехоплювалась. Однак у такому випадку буде порушено негласність, а для вилучення й тимчасового доступу до комп'ютера будуть необхідні процесуальні підстави, тобто ухвала слідчого судді.

Цехан Д.М. [6, с. 104], у своєму монографічному дослідженні виклав методи використання широкого спектра наявних на ринку програмного забезпечення та апаратних засобів для перехоплення інформації з телекомунікаційних систем та на підставі організаційних варіантів перехоплення поділив їх на: 1) перехоплення засобами оператора зв'язку; 2) перехоплення власними засобами. Окрім того вчений зазначає, що перехоплення інформації з телекомунікаційних систем може бути реалізовано на різних рівнях:

- 1) фізичному: а) за допомогою електричних та оптичних роз'єднувачів; б) за

допомогою безконтактних датчиків; в) за допомогою перехоплення радіосигналу (для Wi-Fi та інших безпроводних протоколів);

2) каналному рівні: а) за допомогою підключення до концентратора; б) за допомогою функції дзеркалювання порту на комутаторі; в) за допомогою проксування трафіка; г) за допомогою установки сніфера на цільовому або транзитному вузлі;

3) мережевому: а) за допомогою зміни маршрутизації та проксування трафіку; б) за допомогою вбудованих функцій міжмережевого екрана і системи виявлення атак;

4) прикладному: а) за допомогою аналізу трафіка на проксі-сервері; б) за допомогою аналізу трафіка на сервері електронної пошти.

Дана класифікація відповідає сучасним вимогам до такого виду інформаційних технологій, який доцільно використовувати у практичній діяльності працівниками поліції, але вона повинна вдосконалюватися разом з удосконаленням інформаційних технологій.

Проте, незважаючи на вищезазначене, неузгодженості та неповнота положень чинного КПК України з питань використання інформаційних технологій під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, спонукають до їх доповнень, уточнень та удосконалення.

Список використаної літератури

1. Голубев В.А. Противодействие киберпреступности и кибертерроризму. *Международное сотрудничество в борьбе с компьютерной преступностью: проблемы и пути их решения*: материалы Междунар. науч.-практ. конф. Донецк, 2007. С. 29–42.
2. Дубенко О.М. Збір та забезпечення доказів правопорушення, скоєного в Інтернеті. *Международное сотрудничество в борьбе с компьютерной преступностью: проблемы и пути их решения*: материалы Междунар. науч.-практ. конф. Донецк, 2007. С. 216–218.
3. Колпакова О.В. Особливості розслідування злочинів у сфері комп'ютерної інформації. *Международное сотрудничество в борьбе с компьютерной преступностью: проблемы и пути их решения*: материалы Междунар. науч.-практ. конф. Донецк, 2007. С. 230–235.
4. Постіл Н.С. Класифікація слідів комп'ютерних злочинів. *Международное сотрудничество в борьбе с компьютерной преступностью: проблемы и пути их решения*: материалы Междунар. науч.-практ. конф. Донецк, 2007. С. 138–140.
5. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 23.04.2020).
6. Цехан Д.М. Використання високих інформаційних технологій в оперативно-розшуковій діяльності органів внутрішніх справ: монографія. Одеса: Юрид. літ., 2011. 214 с.

Горустович Ю.В.
здобувач вищої освіти ОС «Магістр»
спеціальності «Публічне управління та адміністрування»
економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету

АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Сучасна Україна, згідно з Конституцією, є правовою державою, та одною з основних ознак такої держави є поділ державної влади на законодавчу, виконавчу та судову [1]. Виконавча влада займає важливе місце у цій тріаді та виражається в управлінській, адміністративній діяльності суб'єктів публічного права. Адміністративна діяльність, будучи різновидом управлінської діяльності, спрямована на організацію різноманітних процесів у державі та управління ними. Висвітлення теоретичних та практичних аспектів адміністративної діяльності знайшло своє відображення в роботах В. Авер'янова, Г. Атаманчука, Ю. Битяка, В. Колпакова та інших науковців. Аналіз наукових джерел свідчить, що сутність та зміст адміністративної діяльності, як загалом, так і, зокрема, у державному управлінні, недостатньо розкриті в сучасній науці. Цим і зумовлена необхідність подальшого дослідження цього питання.

Метою ж є дослідження основ адміністративної діяльності суб'єктів публічного права шляхом ознайомлення та характеристики поняття адміністративної діяльності та дослідження форм адміністративної діяльності суб'єктів публічного права.

Що таке «адміністративна діяльність»? Розкриваючи поняття «адміністративної діяльності» слід звернути увагу на те, що науковці не дають єдиного його тлумачення та в більшості випадків до адміністративної діяльності відносять діяльність органів внутрішніх справ або публічної адміністрації. Такий підхід не є коректним в плані зведення даної діяльності до діяльності одного суб'єкта публічного права, тому доцільніше виходити з загального розуміння «державного управління» яким пояснюється адміністративне право в цілому. В. Авер'янов дає нам таке узагальнене поняття «державного управління» як нормотворчу і розпорядчу діяльність органів виконавчої влади з метою владно-організуючого впливу на відповідні суспільні відносини і процеси в економічній, соціально-культурній та адміністративно-політичній сферах, а також внутрішньоорганізаційну діяльність апарату всіх державних органів щодо забезпечення належного виконання покладених на них завдань, функцій і повноважень [2, с. 28]. В свою чергу, Ю. Битяк приймає таке поняття «державного управління» як самостійного виду державної діяльності, що має організуючий, виконавчо-розпорядчий, підзаконний характер, особливої групи державних органів (посадових осіб) щодо практичної реалізації функцій і завдань держави в процесі повсякденного й безпосереднього керівництва економічним, соціально-культурним та адміністративно-політичним будівництвом [3, с. 45]. В. Колпаков пояснює «державне управління» як функцію держави, яка притаманна спеціальним організаційним структурам (органам), їх сукупність є системою органів

державного управління. Складається ця система з двох компонентів: а) державних органів (виконавча влада); б) недержавних (органів місцевого самоврядування) [4, с. 84]. В останньому випадку помітно, що державне управління здійснюється через систему державних управлінських органів, а також недержавних органів, яким держава делегувала свої управлінські повноваження. Таким чином, можна виділити «адміністративну діяльність», також з урахуванням поняття посадової особи [5], як врегульовану нормами адміністративного права нормотворча, організаційно-розпорядча, консультативно-дорадча діяльність державних та недержавних органів управління (з делегованими повноваженнями), яка має підзаконний, владний, масштабний та універсальний характер, щодо забезпечення належної реалізації функцій і завдань держави в усіх сферах життєдіяльності.

Що ж стосовно форм адміністративної діяльності? Знов таки, вчені не пропонують нам єдиної класифікації, та виходячи з форм державного управління і враховуючи тлумачення поняття «адміністративна діяльність» можна виділити такі чотири форми адміністративної діяльності: 1) видання нормативних актів управління; 2) видання індивідуальних (ненормативних, адміністративних) актів управління; 3) проведення організаційних заходів; 4) здійснення матеріально-технічних операцій. Та їх можна об'єднати у 2 великих групи як: а) правові форми, пов'язані з встановленням і застосуванням норм права, наприклад, видання нормативних та індивідуальних актів управління; б) неправові форми, тобто проведення тих чи інших управлінських дій, безпосередньо не пов'язаних з прийняттям юридичних актів управління, наприклад, проведення організаційних заходів і здійснення матеріально-технічних операцій [3]. Особливої уваги також заслуговує адміністративний договір як одна з форм адміністративної діяльності.

Таким чином, питання адміністративної діяльності органів виконавчої влади сьогодні залишається ще не до кінця розкритим, але має важливе значення в системі державного управління, що дає змогу та актуальність подальшого його вивчення та вдосконалення в майбутньому.

Список використаної літератури

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Адміністративне право України: підручник: у двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). Київ: Видавництво «Юридична думка», 2004. 584 с.
3. Битяк Ю.П. Адміністративне право України: підручник. Київ: Видавництво Юрінком Інтер, 2005. 540 с.
4. Адміністративне право України: Підручник / Колпаков В.К., Кузьменко О.В. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 400 с.
5. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>

АНАЛІЗ НОРМАТИВНОЇ БАЗИ, ЩО РЕГУЛЮЄ ВІДНОСИНИ В СФЕРІ ОНЛАЙН-ТОРГІВЛІ

Актуальність теми полягає в тому, що сегмент онлайн-торгівлі з кожним роком все більше і більше набуває значення у повсякденному житті кожного українця. З'являється багато нових онлайн магазинів в усьому світі й Україна – не є винятком, бо купувати щось або отримувати якусь послугу не виходячи з дому дуже зручно. Така велика галузь потребує чіткого та вичерпного правового регулювання і тому метою цієї праці є висвітлення та аналіз нормативно-правових актів, які регулюють сферу онлайн-торгівлі. Це питання є обговорюваним у науковому суспільстві, бо її вивчало багато дослідників, зокрема такі як М.В. Чорна, О.С. Мельничук та інші. Існує й більш практичний підхід врегулювання даного питання, так проект «Громадська синергія», що фінансується ЄС та Міжнародним фондом «Відродження», разом з українським урядом розробили аналітичний документ «Як уряду України розбудувати державну політику у сфері е-торгівлі».

Почнемо з того що Конституцією України – ст. 42, гарантується право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом, в тому числі право на створення онлайн магазинів.

Основним законом, що регулює діяльність онлайн магазинів є Закон України «Про електронну комерцію» (далі – Закон). Він визначає терміни пов'язані з цією діяльністю, сферу застосування закону, принципи правового регулювання у сфері електронної комерції, учасників відносин та їх відповідальність, а також порядок вчинення електронних правочинів.

Так як цей закон визначає покупця (замовника, споживача) та продавця суб'єктами правових відносин до них також застосовуються норми Цивільного, Господарського, Податкового кодексів України та інших законів та підзаконних нормативно-правових актів.

Також цей Закон відсилає до інших законів при виникненні визначених обставин або коли потрібно дізнатися які закони регулюють певні сфери онлайн торгівлі. Наприклад, у разі якщо однією із сторін електронного правочину є іноземець, особа без громадянства або іноземна юридична особа, норми цього закону застосовуються з урахуванням положень Закону України «Про міжнародне приватне право». У разі якщо стороною правочину є орган державної влади або орган місцевого самоврядування в частині виконання ним функцій держави, то застосовується Закон України «Про здійснення державних закупівель». Порядок застосування державної та інших мов у електронній комерції визначається Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Якщо продавець (виконавець, постачальник) пропонує іншій стороні електронного договору надати йому відомості про платіжні інструменти для оплати вартості товару, роботи, послуги він зобов'язаний забезпечити захист такої інформації відповідно до Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» і «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні». Таким чином, Закон України «Про електронну комерцію» відсилає нас до ряду інших нормативних джерел в ході регулювання

відносин і на думку експертів є достатньо збалансованим і узгодженим із ними.

Продовжуючи тему регулювання відносин пов'язаних в використанні персональних даних можна виділити Закон України «Про захист персональних даних» сфера дії якого охоплює і онлайн торгівлю, Закон України «Про рекламу», який регулює відносини, що виникають у процесі виробництва, розповсюдження та споживання реклами в тому числі в сфері онлайн-торгівлі. В свою чергу, Закон України «Про захист прав споживачів» регулює відносини між споживачами товарів, робіт і послуг та виробниками і продавцями товарів, а стаття 13 конкретизує права споживача у разі укладення договору на відстані, що безпосередньо регулює відносини, які виникають при онлайн-торгівлі товарами. Закон України «Про авторське право і суміжні права» охороняє майнові і немайнові права пов'язані із авторським правом та охоплює діяльність в тому числі і онлайн магазинів.

При здійсненні досліджуваної діяльності часто виникає необхідність користуватися електронними документами тому такі Закони України як «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронний цифровий підпис» теж регулюють цю сферу.

Також при купівлі або продажі товарів в онлайн-магазинах виникає необхідність проведенню фінансових операцій за допомогою електронних платіжних засобів. В цьому випадку слід звернутися до Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні».

З підзаконних НПА можна виділити Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження правил продажу товарів на замовлення та поза торговельними або офісними приміщеннями» який був зареєстрований в Міністерстві юстиції України ще в 2007 році та є чинним досі.

Підсумовуючи все вищевикладене можна сказати, що існує достатня нормативна база для регулювання цього сегменту торгівлі і на наше законодавство досить позитивно впливає наявність таких законів як, наприклад «Про електронну комерцію» в контексті регулювання й інших сфер Інтернет-відносин, бо він не тільки ввів коло суб'єктів, що займаються даною діяльністю у правове поле України, а й визначив принципи й правила їх діяльності, наприклад у тих правовідносинах в яких продавцем або покупцем є іноземець або державний орган тощо. Він ставить багато крапок над І та при цьому є основним законом для цілої нової галузі. Це не означає, що цей напрям є достатньо врегульованим, і може слугувати прикладом для підходів при створенні та запровадженні нормативного підґрунтя тих галузей, що з'являються в нашій державі.

Діденко Т.В.

здобувач вищої освіти ОС «Магістр»
спеціальності «Право» економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СИСТЕМИ ГАРАНТІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СУДДІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

Проблеми забезпечення безпеки суддів та членів їх сімей в сучасних умовах є вкрай актуальними в Україні, а питання гарантування дієвого захисту таких осіб в юридичній доктрині віднесено до одних з найважливіших проблем, що потребують вирішення найближчим часом. Пріоритетність та нагальну актуальність даної

проблеми ілюструють непоодинокі випадки посягання на фізичну безпеку учасників судових процесів, працівників судового апарату та суддів; пошкодження майна суддів та судів та інші безпрецедентні випадки посягань, що ставлять під загрозу загальний процес судочинства в Україні.

Теоретичні та практичні основи досліджуваної проблематики були висвітлені в наукових працях відомих вчених, зокрема, таких як: Д.В. Бойчук, В.П. Васьковська, Є.І. Виборнова, С.В. Добровольський, О.В. Капліна, Л.М. Лобойко, В.Я. Тацій, О.Г. Шило та ін.

Найважливішим захисником прав і свобод людини та громадянина є суд, задля справедливого функціонування суду та неупередженого здійснення суддями своїх професійних обов'язків, особиста безпека працівників даної ланки державної влади не повинна знаходитися під загрозою тих чи інших чинників. Для досягнення цієї мети в міжнародних актах та національним законодавством України закріплено норми, що регулюють аспекти забезпечення безпеки суддів та їх сімей, зокрема, які зазначають роль, методи та способи забезпечення особистої безпеки суддів, регламентують їх блага, що повинні підлягати захисту державними органами, закріплюють підстави та порядок виконання заходів гарантування особистої безпеки суддів.

Для правильного гарантування безпеки та незалежності суддів, правильно та чітко сформульованою повинна бути система гарантій, адже усвідомлення цієї інформації є однією зі складових доцільного її використання. Саме це стало проблемним питанням багатьох наукових праць українських вчених.

Проаналізувавши наукову базу обраної теми, можна зазначити, що загальновизнаним серед науковців є поділ гарантій на загальні (економічні, політичні, ідеологічні) та спеціальні (юридичні). На думку В.П. Васьковської, систему загальних гарантій права на безпеку становлять організаційно-політичні; організаційно-соціальні; організаційно-культурні; організаційно-економічні гарантії. До системи спеціальних (юридичних) гарантій автор відносить нормативно-правові й організаційно-правові або інституційно-організаційні гарантії права людини на безпеку [1, с. 10]. Варто зауважити, що під юридичними гарантіями найчастіше розуміють «встановлені законом, нормами права засоби і способи, якими охороняються і захищаються права громадян, припиняють і усувають порушені права» [2, с. 258]. Вони також визначаються як «спеціальні заходи, які складають правоохоронну діяльність державних органів, громадських організацій, встановлені законом засоби і способи, якими охороняються і захищаються права громадян, перехреснюються і встановлюються їх порушення, відновлюються порушені права» [3, с. 164], «правові норми та інститути, які забезпечують можливість безперешкодного здійснення прав особи, їх охорону, а в разі протиправних посягань – захист і поновлення» [4, с. 116].

Як зазначив С. В. Добровольський, серед основних видів гарантій безпеки та незалежності суддів можна виділити наступні: процесуальні норми, закріпленні в них права і обов'язки учасників кримінального судочинства; принципи судочинства, які мають своє закріплення в правових нормах; кримінально-процесуальну форму; діяльність учасників судочинства; систему перевірки обґрунтованості рішень, які приймаються, систему контролю за законністю процесуальних дій; систему

процесуального примусу, процесуальні санкції; законність [5].

Разом з тим, гарантії забезпечення безпеки та незалежності суддів можна класифікувати за критерієм органу, що реалізує такі гарантії. Важливим у цьому питанні є правильне усвідомлення та реалізація покладених на окремих державний орган відповідних йому прав, адже забезпечення безпеки учасників судочинства є одним із обов'язків багатьох правоохоронних органів України.

Погоджуючись з деякими вченими, підкреслимо, що особливу роль у системі гарантій відіграють кримінальні процесуальні гарантії. Зазвичай під ними розуміють «сукупність встановлених законом правових норм, що забезпечують виконання завдань кримінального провадження та надають можливості суб'єктам кримінального процесу виконувати обов'язки та реалізовувати права» [6, с. 21], «засоби функціонування кримінального процесу» [7, с. 45].

Систематизувавши та опрацювавши вищезазначені класифікації, вважається за потрібне визначити систему гарантій забезпечення безпеки суддів та членів їх сімей, відповідно до якої гарантії поділяються на загальні та спеціальні. Спеціальні ж поділяються на юридичні та інші. Інші в свою чергу можуть вміщувати ті гарантії, які не можна віднести до загальних та юридичних (релігійні та ін.). Також ця система повинна включати: соціальні умови, політичні засоби, моральні принципи, заходи і способи, завдяки яким стає можливим найбільш точне та законне гарантування таких прав.

Таким чином, вчені вказують на різноманітність та багатогранність гарантій сфери забезпечення особистої безпеки учасників судочинства у своєму змісті, що є позитивною стороною законодавства України. Але на тлі цієї позитивної сторони виникає проблемне питання щодо використання цих гарантій, адже єдина нормативна систематизація таких гарантій відсутня, нормативно-правові акти різних інститутів та галузей права регламентують лише вузькі класифікації таких гарантій, що є характерними виключно для конкретної сфери правовідносин. Такий підхід, на нашу думку, є помилковим, адже нормативне визначення єдиної системи таких гарантій повинно бути першим кроком до вдосконалення забезпечення безпеки суддів та членів їх сімей.

Список використаної літератури

1. Васьковська В.П. Право людини на безпеку та конституційно-правовий механізм його забезпечення: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.09. Київ: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2006. 225 с.
2. Машков А.Д. Теорія держави і права: підручник. Київ: Дакор, 2015. 491 с.
3. Юринець Ю.Л. Конституційне право України: навч. посіб. Ужгород: Береза, 2014. 367 с.
4. Виборнова Є.І. Реалізація права на захист на стадії досудового слідства: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.09. Київ: Акад. адвокатури України, 2009. 196 с.
5. Добровольський С.В. Гарантії забезпечення статусу слідчого та проблеми їх реалізації. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 4. С. 363–372. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2013_4_53
6. Тацій В.Я., Грошевой Ю.М., Капліна О.В., Шило О.Г. Кримінальний процес: підручник. Харків: Право, 2013. 824 с.
7. Лобойко Л.М. Кримінальний процес: підручник. Київ: Істина, 2014. 432 с.

НЕПОВНОЛІТНЯ ОСОБА ЯК СТОРОНА СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ

Варто зазначити, що на сторінках юридичної літератури активно обговорюються питання правової природи спадкового договору, особливості його реалізації, виконання, припинення спадкового договору. Питання участі дитини як сторони спадкового договору залишаються недостатньо вивченими в юридичній літературі, і юристи все частіше звертають увагу на укладення спадкового договору подружжям, хоча варто відзначити, що існує суспільний попит на укладення спадкового договору на благо дитини. Однак відсутність чіткого механізму правового регулювання відносин із залученням дітей до спадкового договору, суперечливі підходи до судових спорів та нотаріальна практика щодо здатності дитини бути стороною спадкового договору, призводять до того, що нотаріуси практично не посвідчують такі угоди.

Проблему участі дитини як сторони спадкового договору в різні часи досліджували такі вчені, як А. Гриняк, Д.Ю. Донцов, О.Є. Кухарев, Р.А. Майданик, В.М. Марченко, Н.П. Шама.

Проаналізуємо положення щодо можливості участі дитини як набувача права власності на майно відчужувача за спадковим договором, враховуючи систематичний аналіз чинного цивільного законодавства, що регулює цивільну дієздатність дитини, та особливості спадкового договору з урахуванням судової та нотаріальної практики застосування цивільного законодавства у цій галузі.

Варто зазначити, що в нотаріальній практиці існує підхід до участі дитини як набувача в спадковому договорі, що відбивається, зокрема, в Узагальненнях нотаріальної практики щодо посвідчення спадкових договорів [1]: закон не встановлює особливих вимог до осіб, які відчужують і набувають за спадковим договором. Таким чином, можна зробити висновок, що сторонами зазначеного договору можуть бути як особи, що мають повну цивільну дієздатність, так і особи з обмеженою дієздатністю. З особою відчужувача питання на практиці не виникає. Що стосується особи набувача за спадковою угодою, то тут можна констатувати наступне. Немає підстав відмовляти у нотаріальному посвідченні спадкового договору, де набувачем виступає неповнолітній, оскільки особа укладає такі угоди за згодою батьків та з дозволу органу опіки та піклування. Відчужувач може вимагати від неповнолітньої особи виконати певні неістотні вказівки (наприклад, купувати харчові продукти та ліки своїм коштом, відвідувати відчужувача тощо), що відповідають його віку. Малолітня особа навряд чи може бути набувачем за спадковим договором, оскільки малолітня особа не бере участі в укладенні цього договору і під час його укладення ніхто не зможе підтвердити, чи є такий правочин укладеним в інтересах дитини.

У судовій практиці застосування закону про участь дитини в спадковому договорі сформувався такий підхід: як відчужувач, так і набувач може бути як повністю дієздатною особою, так і особами, зазначеними у статтях 32, 36 Цивільного кодексу України. Набувач за спадковим договором не виконує зобов'язань відчужувача (пункт 2 пункту 28 Пленуму Верховного Суду України від 30 травня

2008 р. № 7 «Про прецедентне право у справах про спадкування») [2].

Отже, судова практика базується на припущенні, що набувачем за договором може бути як повністю дієздатна особа, так і неповнолітня особа та обмежено дієздатна фізична особа. Вважається, що набувачем за спадковим договором може бути фізична особа, яка не досягла повноліття, але якій надано повну цивільну дієздатність у порядку, встановленому ст. 35 ЦКУ.

Спадковий договір може бути укладений неповнолітньою особою за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальників. До змісту спадкового договору за участі набувача – неповнолітньої особи можуть бути включені як обов'язки майнового характеру, так і обов'язки немайнового характеру [3].

Що стосується малолітньої особи, то укладення спадкового договору не є невеликою побутовою угодою, однак, враховуючи, що законодавець припускає, що за спадковим договором набувач може бути зобов'язаний вчинити певні дії безгрошового характеру до відкриття спадщини або після її відкриття, та враховуючи, що ст. 31 ЦКУ визначена цивільна дієздатність малолітньої особи, не можна однозначно заявити, що малолітня особа не може бути набувачем у спадковому договорі. Відчужувач може вимагати від малолітнього лише особистого спілкування, читання віршів, дозвілля, відпочинку, відвідування театру, кінотеатру тощо. Такі зобов'язання набувача можуть бути включені до спадкового договору за участю набувача – малолітньої особи, від імені якої батьки (усиновлювачі) або опікун укладатимуть договір.

Так, слід зазначити, що в нотаріальній практиці склався такий підхід: нотаріуси вимагають дозволу органу опіку та піклування у всіх випадках, коли мова йде про участь дитини у правочині, керуючись пп. 3.1 п. 3 глави 1 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, згідно з якими у разі укладення правочинів, що підлягають нотаріальному посвідченню та (або) права, що підлягають державній реєстрації, включаючи угоди щодо поділу, обміну житлового будинку, квартири за участю неповнолітніх, а також осіб, які перебувають під опікою чи піклуванням, нотаріус перевіряє дозвіл органу опіки та піклування на укладення таких договорів. Підпункт 3.5 п. 3 глави 1 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України передбачає, що правочини від імені неповнолітніх, а також від імені осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, можуть бути посвідчені лише за умови, якщо вони вчинені за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальника та з дозволу органу опіки та піклування [4].

Відповідно до частин 2 та 3 ст. 177 Сімейного кодексу України батьки неповнолітньої дитини без дозволу органу опіки та піклування не мають права здійснювати наступні правочини стосовно її майнових прав: укладати договори, що підлягають нотаріальному посвідченню та державній реєстрації, включаючи договори на поділ чи обмін житлових будинків, квартир; видавати письмові зобов'язання від імені дитини; відмовитися від майнових прав дитини. Батьки мають право давати згоду на вчинення неповнолітньої дитини правочинів, передбаченими пунктом 2 цієї статті, лише з дозволу органу опіки та піклування [5].

Варто зазначити, що проект Закону України від 12 грудня 2016 року № 5333, зареєстрований у Верховній Раді України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо усунення адміністративних бар'єрів для набуття дитиною прав власності, нерухоме майно» [6] передбачає скасування надання дозволу органу опіки та піклування під час набуття дитиною права власності на нерухоме майно. Вважається, що прийняття цього законопроекту сприятиме усуненню

адміністративних бар'єрів для набуття дитиною права власності на нерухомість та розвитку цивільного обороту.

Таким чином, підсумовуючи, можна зробити висновки, що чинне цивільне законодавство не встановлює обмежень щодо можливості набуття дитиною права власності на майно відчужувача за спадковим договором, але при укладанні спадкового договору необхідно враховувати вимоги законодавства щодо обсягу цивільної дієздатності малолітньої та неповнолітньої особи, а також включати до змісту спадкового договору ті умови (права та обов'язки), які може виконати дитина-набувач.

Список використаної літератури

1. Узагальнення нотаріальної практики щодо посвідчення спадкових договорів. URL: http://yurradnik.com.ua/anal_and_comm
2. Про судову практику у справах про спадкування: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 р. № v0007700-08. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08>
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
4. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
5. Сімейний кодекс України: Закон України від 28.08.2018 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст. 135.
6. Проект Закону України від 12.12.2016 р. № 5333 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо зняття адміністративних бар'єрів при набутті дитиною права власності на нерухоме майно». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60709

Дресвяннікова В.Д.

здобувач вищої освіти 3 курсу ОС «Бакалавр»
спеціальності «Право» економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Задля всебічного аналізу, а також надання об'єктивного розуміння сутності та правової природи процесуального представництва, вважаємо доцільним навести короткий правовий огляд історії виникнення та подальшого поступу зазначеного інституту.

Цивільне процесуальне представництво, як механізм захисту інтересів особи, сформувалося ще за часів Стародавньої Греції та Древнього Риму. Разом зі становленням державної судової системи на ранніх етапах поступу людської культури представництво набуло форми правозаступництва. За давніх часів представництво розуміли з одного боку як свого роду юридичну підтримку особи, а з іншого як почесну соціальну функцію. Так, суб'єктами представництва як правило були родичі, а згодом й інші найближчі люди або сусіди [1].

Особливим різноманіттям термінів представництво відрізнялось в епоху Римської імперії. Зокрема, *agere*, *patrocinium*, *conditor*, *defensor*, *condemnation* [2,

с. 21]. Етимологічне значення зазначених понять полягає у прийнятті на себе юрисдикції або повноваження, управління, довіреність, особу, яка діє в інтересах особи в якості представника [3, с. 35, 205]. Так, наведене трактування дає підстави встановити соціально-правову природу цивільного процесуального представництва, як способу реалізації матеріально-правових інтересів особи, які в свою чергу можуть бути реалізовані тільки опосередковано.

Зазначимо, що ще в стародавні часи виокремлювали *advocatus* як виконавців особливої представницької функції, що згодом знайде своє відображення у виді договірної або, іншими словами, добровільного виду представництва. Сутність цього явища буде розкрита в наступних підрозділах роботи.

Зі спливом часу інститут представництва не втрачав своєї значимості та актуальності. Так, процесуальне представництво знайшло своє відображення у нормативних актах Російської імперії періоду феодалізму. Стаття 185 Соборного уложення регулювала правовідносини, учасник(и) яких були недієздатні особи. Зазначена норма передбачала у якості представників родичів недієздатної особи. Функцію представництва дозволялось виконувати навіть слугам і селянам вищезгаданих осіб [4, с. 132].

Вважаємо доречним згадати указ Петра I «О форме суда» від 5 листопада 1723 р., яким вперше ввели в обіг поняття «письма верующие» задля формалізації функцій представника. Зазначене поняття стало праобразом сучасної довіреності, де об'єм прав повіреного цілком відповідав правам довірителя [4, с. 455].

Отже, генезис цивільного процесуального представництва бере свій початок ще з часів Древнього Риму і не втрачає своєї актуальності по сьогоднішній день. Безсумнівно на різних етапах людської цивілізації представництво, базисом якого стали класичні принципи Римського права, зазнавав рис удосконалення й трансформації. Зазначений інститут завжди відображав процесуальні потреби цивільного судочинства, що зумовило становлення цивільного процесуального представництва як самостійного правового інституту відмінного від засад матеріального представництва.

Перш ніж перейти до детального опису поняття цивільного процесуального представництва, необхідно зазначити, що наразі в науковій спільноті немає єдиної, у значенні правильної, точки зору щодо правової природи такої юридичної категорії.

Так, деякі представники теорії цивільного процесуального права вважають представництво правовідношенням, в силу якого одна сторона (представник) у межах наданих їй повноважень, здійснює процесуальні дії у суді від імені та в інтересах іншої особи (яку представляє), з метою надання юридичної допомоги та здійснення захисту суб'єктивних прав та інтересів охоронюваних законом [5, с. 73].

У той час існує й протилежна точка зору, яка пояснює представництво як процесуальну діяльність особи (представника), спрямовану на захист охоронюваних законом суб'єктивних прав та інтересів іншої особи (яку представляють), а також сприяння суду в повному і об'єктивному з'ясуванні обставин справи та в ухваленні законного та обґрунтованого рішення [6, с. 148].

Отож, в науці сформувалися дві різні думки, які мають як своїх прихильників, так і критиків. Так, прибічники обґрунтування представництва як діяльності заперечують дефініцію із використанням правовідношення, оскільки вважають, що тоді постає проблемне питання щодо визначення виду такого правовідношення: матеріальне воно чи процесуальне. Якщо презюмувати, що таке правовідношення процесуальне і існує між представником та особою, яку останній представляє, тоді логічним є твердження про те, що зазначене правовідношення існує без участі суду,

який є обов'язковим суб'єктом цивільних правовідносин. Якщо ж припускати, що правовідношення матеріальне, то постає проблемне питання відмежування процесуального представництва від матеріального. Адже тоді доведеться визнати, що процесуальне представництво – складова інституту матеріального права.

Теорія про те, що представництво є процесуальною діяльністю також має «слабкі місця», на які вказує наукова спільнота. Так, зокрема, критики зазначеної думки вказують на обмежений або, іншими словами, неповний характер представництва, адже правовідношення, що виникають між представником і особою, яку він представляє не впливають на процесуальний статус, повноваження і діяльність представника.

На нашу думку задля найбільш об'єктивного та повного обґрунтування дефініції цивільного процесуального представництва необхідно поєднати та врахувати обидві вище зазначені теорії. Так, стане можливим охопити усі особливості та характеристики такої багатогранної юридичної категорії, а також знайти своє місце серед усіх цивільно-правових інститутів.

Такої ж думки притримуються й деякі вчені-правники, зокрема, в науці існує третя точка зору щодо визначення терміну цивільне процесуальне представництво, за якою слід розрізняти представництво на зовнішні та внутрішні правовідносини. Таким чином, зовнішні правовідносини об'єктивно існують між судом та представником і є за своєю природою процесуальними. Об'єктом таких правовідносин є права та інтереси особи, що охороняються законом та задля захисту яких й виникає процесуальне представництво. В свою чергу, внутрішні правовідносини відображають матеріальну сторону представництва і ґрунтуються на нормах матеріального права [7, с. 109].

Вважаємо доречним детальніше зупинитися на значенні цивільного процесуального представництва, що знаходить своє відображення у його функціях. Так, діяльність представника спрямована на захист прав та інтересів осіб, які є учасниками справи. Іншими словами він є правозаступником. Таке ствердження відображається у національному законодавстві і є гарантією прав і свобод громадян. Іншою функцією представника або, як ще можна сказати, повіреного, є безпосередньо представлення осіб, здійснення процесуального представництва. Нерідко в юридичній літературі до функцій представника відносять надання правової допомоги як особі, яку він представляє, так і суду у підвищенні ефективності розгляду справи, встановленні об'єктивної істини та постановленні законного і обґрунтованого рішення.

Характеристика поняття цивільного процесуального представництва була б неповною без питання юридичної зацікавленості процесуального представника у цивільному процесі. Така зацікавленість розкривається у двох вже окреслених площинах матеріального та процесуального цивільного права. Так, процесуальна зацікавленість сторони полягає у постановленні рішення на користь цієї сторони, в свою чергу матеріальний інтерес знаходить своє відображення у вигоді, яку сторона отримує у разі задоволення судом вимоги [8, с. 65].

Отже, цивільне процесуальне представництво виникає коли особа не має повної цивільної дієздатності або бажає делегувати свої повноваження іншій особі. Базисом процесуального представництва є норми матеріального права. Враховуючи вище наведене, можна зробити проміжний висновок щодо наведення повної та вичерпної дефініції цивільного процесуального представництва. Зазначений інститут характеризується рядом особливостей, що дозволяє вказати на складність, багатоаспектність та багатогранність такої юридичної категорії. Наукова спільнота не

має однієї думки щодо визначення природи такого поняття як представництво в цивільному процесі. На наш погляд, лише сукупність теорій та поглядів дає можливість навести більш-менш детальне та повне визначення процесуальному представництву. Так, представництвом у цивільному процесі є процесуальна діяльність представника, в основі якої лежить матеріально-правове правовідношення, яка спрямована на захист суб'єктивних прав та інтересів іншої особи, сприяння суду у всебічному та об'єктивному з'ясування обставин з подальшим постановленням законного та обґрунтованого рішення.

Список використаної літератури

1. Рязанцева Н.О. Правова природа представництва в цивільному процесі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. № 21. Ч 2. Том 1. 2013. С. 260–262.
2. Бартошек М. Римское право. Понятия, термины, определения. Москва: Юридическая литература. 1989. 447 с.
3. Никифоров Б.С. Латинская юридическая фразеология: словарь. Москва: Юридическая литература. 1979. 264 с.
4. Российское законодательство X–XX веков: в 9 томах / под общ. ред. О.И. Чистякова. Том 3. Акты земских соборов. Москва: Юридическая литература, 1984. 460 с.
5. Білоусов Ю.В. Цивільний процес: навчальний посібник. Київ. 2006. 293 с.
6. Штефан О.О. Цивільне процесуальне право: навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер. 2009. 360 с.
7. Цивільний процес України: навчальний посібник / За ред. Ю.С. Червоного. Київ. 2006. 392 с.
8. Єфімов О.М. Правова сутність представництва в цивільному процесі. *Право і суспільство*. № 4. Ч. 4. 2015. С. 61–67.

Кириченко О.Р.

здобувач вищої освіти 1 курсу ОС «Бакалавр»
спеціальності «Право» економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБИСТИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

В умовах побудови в Україні правової держави та становлення конституційного ладу нашої держави, особливого значення набуває проблема становлення, визначення та гарантування прав і свобод людини та громадянина.

Теоретичні та практичні аспекти проблематики дослідження ґрунтуються на наукових працях таких відомих вчених як: В.С. Журавського, Ф.В. Погорілка, Ю.М. Тодици, В.Л. Федоренка, О.Ф. Фрицького та ін.

Основні права, свободи й обов'язки людини – це певні можливості, які необхідні для існування та розвитку людини в конкретних історичних умовах, об'єктивно визначаються досягнутим рівнем (економічним, духовним, соціальним) розвитку людства і мають бути законними й рівними для всіх людей. По-перше, йдеться про можливість певним чином діяти або утримуватися від певних вчинків з тим, щоб забезпечити своє нормальне існування, свій розвиток, задоволення тих потреб, що сформулювалися. При цьому основні права – це саме ті можливості, без яких людина

не може нормально існувати. По-друге, зміст і обсяг цих можливостей людини залежить насамперед від можливостей усього суспільства, головним чином від рівня його економічного розвитку. Тому права людини – це явище соціальне, яке породжується суспільством. По-третє, ці можливості за їх основними показниками мають бути рівними для всіх людей. Лише тоді вони будуть правовими. Тому, по-четверте, вони не повинні відчужуватися, відбиратися, обмежуватися будь-чим, не можуть бути і предметом «дарування» з боку держави або будь-якої іншої організації чи особи.

Під правами людини розуміють її можливості, відокремлену її свободу; деякі основні її потреби чи інтереси; її вимоги про надання певних благ, адресовані суспільству, державі, законодавству; певний вид (форма існування, спосіб прояву) матеріалів [2, с. 14].

Варто відзначити, що чинна Конституція України закріплює тридцять сім положень, що відносяться до особистих прав і свобод, а для положень, що закріплюють обов'язки відносить лише 4 статті (розділ II Основного Закону) [1]. Таким чином можна висловити припущення, що науковці, які створювали положення Конституції, виходили з того що кожна не може існувати без своїх природних прав, оскільки це звучує сенс та природу самої людини.

На нашу думку, природні (невід'ємні) права людини виступають тим необхідним фундаментом котрий містить в собі основні значущі тези обґрунтування рівноправності та свободи, презумпцію та недоторканість власності, поділу державної влади та інших цінностей цивілізації. Прикладом можна навести, що Конституція України як Основний Закон держави презюмує життя та здоров'я людини як найвищу соціальну цінність (стаття 3 Конституції України), цим держава зобов'язана перед людиною роботи все можливе аби її життя та здоров'я не постраждали.

Аналіз наукової юридичної літератури дає підстави стверджувати, що перелік конституційних прав і свобод ділять на основні та неосновні, тобто такі, що характерні безпосередньо кожній людині і громадянина та характерні особі, яка набуває різних можливих юридичних статусів відповідно. Тобто це свідчить про те, права та свободи людини під своєю правовою природою утворюють досить складне, багатогранне як поняття так і суспільне явище та залежно від того, що закладається у сенс та сутність в поняття прав та свобод людини та громадянина (питання способів пізнання) прямо-пропорційно залежить і інтерпретація цього поняття.

Зазначимо що права і свободи, що закріплені в Основному Законі мають свої спеціальні ознаки:

- особисті права та свободи відіграють велику роль у сучасному суспільстві, оскільки вони наявні у всіх сферах діяльності людини;

- права людини виступають тим необхідним фундаментом правового статусу особи, та основної інших прав які встановлюються галузями права України;

- мають загальну закріпленість для кожної особи;

- є рівними і єдиними для кожної людини, громадянина;

- не набуваються і не відчужуються за волею громадянина, а належать йому за фактом належності до громадянства;

- невіддільні від правового статусу і можуть бути втрачені лише за втратою громадянства;

- мають найвищий юридичний захист тощо [3].

Слід звернути увагу на те, що у конституційному-правовому регулюванні прав і свобод людини та громадянина на сьогоднішній час належать такі характерні

тенденції наприклад як: звуження кола конституційних обов'язків – обов'язки закріплені лише в чотирьох статтях, що сприятиме розширенню переліку прав і свобод, закріплених на рівні Основного Закону; вектор орієнтованості правового статусу особи на міжнародні стандарти прав людини; встановлення пріоритетності на громадянських і політичних правах і свободах, тощо [4]. Забезпечення прав людини, які є найвищою соціальною цінністю і найважливішим об'єктом конституційно-правового регулювання, є головним завданням держави. Держава гарантує людині її права і свободи, захист, честь і гідність, недоторканість і безпеку. Ефективне забезпечення прав людини залежить від своєчасного оновлення правової бази та формування динамічної відповідності між актами державної влади, механізмами їх реалізації в процесі державного управління та потребами суспільства.

Механізм забезпечення прав людини, який є одним з основних важелів адміністративного забезпечення захисту прав людини в Україні, включає, на думку автора, набутий досвід, повноваження та діяльність усіх структур системи забезпечення захисту прав людини в Україні.

До основних складових механізму забезпечення прав людини, на нашу думку, відносяться:

- реалізація та виконання прав людини;
- моніторинг виконання прав людини;
- охорона прав людини;
- захист прав людини.

Правове регулювання суспільних відносин пов'язане з реалізацією правових засобів, що створюють загальні, гарантовані державою і суспільством можливості для задоволення інтересів кожного суб'єкту права, незалежно від тенденцій розвитку суспільства.

Отже, конституційні права і свободи, закріплені в Конституції України під своєю правою природою утворюють досить складне, багатогранне як поняття так і суспільне явище. Особисті права і свободи відіграють велику роль у сучасному суспільстві, оскільки вони наявні у всіх сферах діяльності людини. Вони гарантовані державою та представляють право кожній людині та громадянину вільно і самостійно обирати вид і міру своєї поведінки, користуватися благами як в особистих, так і в загальних інтересах. Звертаємо вашу увагу, що природні (невід'ємні) права людини виступають тим необхідним фундаментом, котра містить в собі основні значущі тези обґрунтування рівноправності та свободи, та інших суспільно значущих питань людини та громадянина.

Список використаної літератури

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Добрянський С. Конституційно-правове забезпечення основоположних прав людини: можливості удосконалення. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2012. Випуск 55. С. 11–19.
3. Конституційне право України: підручник / за ред. Ю.М. Тодики, В.С. Журавського. Київ, 2012. 544 с.
4. Конституційне право України / За ред. В.Ф. Погорілка. Київ: Наукова думка, 1999. 734 с.

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ СОБИ: ЇХ ВИДИ, ЗМІСТ, ЗАХИСТ ТА СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ

Проблема про місце особистих немайнових прав в концепції права України належить до числа найбільш дискусійних в нинішній доктрині права. Метою статті є визначення поняття, видів, змісту, а також захисту особистих немайнових прав фізичної особи за законодавством України, її проблема та практика інших держав.

Особисті немайнові права посідають важливе місце в системі прав людини, що зумовлено особливою цінністю блага, яке лежить в його основі [1, с. 3]. Саме існування людини зумовило існування цих прав. Цивільне законодавство України говорить про невід'ємне право на життя, здоров'я, свободу, особисту недоторканність та інше й має право захищати свої права від протиправних посягань за будь-яких способів, які не заборонені законом [2, с. 95]. Ці права закріплені як міжнародним правом, так і конституціями більшості незалежних демократичних держав. Відповідно до ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Життя людини є об'єктом правової охорони, оскільки саме держава повинна створювати механізми, які б максимально захищали життя від будь-яких посягань. Особисті немайнові права визнаються цивілістичною наукою як абсолютні і невідчужувані, вони є проявом свободи і особистої недоторканості особи. Більшість із них є у особи від народження, перш за все це ті, що забезпечують природне існування фізичної особи.

Залежно від змісту особисті немайнові права можна класифікувати як:

1) Особисті немайнові права, сконцентровані на індивідуалізації персони уповноваженої особи: права на ім'я, право на зміну імені та його використання у всіх сферах своєї діяльності передбачені ст. 294, 295, 296 ЦКУ.

2) Особисті немайнові права, націлені на надання особисту недоторканність осіб, що включають право на фізичну недоторканність а також охорону життя і здоров'я, в недоторканності зовнішнього вигляду, особистий зображення.

3) Особисті немайнові права, націлені на надання недоторканності а також Таємниці особистому житті громадян: права на недоторканність житла, особисту документації, на таємницю особистому житті, в тому числі: адвокатську, медичну таємницю, таємницю вчинення нотаріальних а також слідчих операцій, внесків до кредитних установи, особиста спілкування, даних, придбання засобів масової інформації [3, с. 28].

Зрозуміло, що зазначений перелік позитивних правомочностей далеко не єдиним, а скоріше може бути охарактеризований як «мінімальний набір». Окремі особисті немайнові права фізичних осіб можуть включати в структуру своїх активних правомочностей і інші. Так, наприклад, право на інформацію включає в себе також і правомочності збору, зберігання і поширення (ст. 302 ЦК України), окремі особисті немайнові права включають в себе також і правомочності щодо розпорядження (ст. 304 ЦК України) та інші.

Під змістом особистого немайнового права слід розуміти сукупність правомочностей особи-носія, які включають в себе як позитивний аспект (можливість юридично визнаватися власником відповідного особистого немайнового блага і використовувати його, в межах, передбачених законом, не суперечать призначенню цього блага, а також спрямовані на задоволення інтересів особистості-носія), так і ряд негативних правомочностей (вимагати всіх учасників правовідносин не порушувати дане право), в тому числі правомочність захист [2, с. 95].

На даний момент визнання права є одним із найпоширеніших та найдієвіших засобів захисту особистих немайнових прав фізичної особи, що забезпечують її соціальне буття. Особливістю такого засобу є розгляд та вирішення конфліктної ситуації судовим органом із винесенням відповідної ухвали [2, с. 96]. Слід також підкреслити складову попереджувального характеру, що дає змогу унеможливити подальше поширення правопорушення та неправомірної поведінки, а також соціальних негативних наслідків для особи-носія особистих немайнових прав.

Суб'єкт має право на охорону власного особистого немайнового права від протиправних посягань інших осіб з підтримкою класичної методів, певний ЦК України, а також іншими методами. Під методами охорони індивідуальних громадянських прав мають на увазі закріплені законодавством матеріально-правові розпорядження примусового характеру, з підтримкою яких, проводиться відновлення (визнання) порушеннях (оспорюваними) прав, а також вплив на зловмисника. Методи охорони цивільного права неоднорідний згідно своєю юридичною природою, то що проявляє безпосередній вплив на Можливість їх здійснення. В юридичній літературі встановлено ділити їх на заходи захисту та відповідальності. Вони відрізняються між собою відповідно до причин використання, соціальному напрямку, функціями, які здійснює.

Присутність недотримання вказаних прав ніяк не виключається, а також здійснення позовів в відшкодування матеріальної або моральної шкоди. В даний час приділяється інтерес міжнародної охорони прав особи: при нездійсненності захистити власні права відповідно до державної процедури, можливо захистити їх в міжнародному рівні. З метою даного сформовані спеціалізовані міжнародні органи.

Подібним способом, здійснення свого права на охорону виповнюється особою як:

1) Оскарження незаконних дій, в слідстві яких, були порушені її права а також свободи в судовому розпорядку,

2) Заява на охорону власних прав до уповноваженого Верховної Ради України з прав людини,

3) Заява на охорону власних прав а також свобод в належні міжнародних судових установ або належні органи міжнародних організацій, членом або учасником яких, вважається Україна, вже після застосування всіх національних засобів правового захисту. [4, с. 1]. Окремі питання захисту особистих немайнових прав фізичної особи за міжнародно-правовими стандартами потребують ретельного наукового дослідження та вдосконалення правового механізму шляхом перегляду існуючого правового механізму та нормативно-правової бази в Україні, аналізу міжнародних стандартів і правового забезпечення в країнах зі стабільними економічними показниками та вдосконалення системи організаційно-правового механізму.

Досвід правового регулювання особистих немайнових правовідносин в США і

Німеччині, тобто в країнах, що належать до різних правових систем, дозволить, використовуючи порівняльно-правовий метод, врахувати позитивний досвід правового регулювання особистих немайнових відносин, накопичений в цих країнах, до регулювання даних взаємин в Україні, що особливо важливо в умовах реформування вітчизняного законодавства, і дозволить підвищити ступінь правової захищеності особистих немайнових прав фізичних та юридичних осіб.

Підхід зарубіжного законодавця до правового регулювання особистих немайнових відносин, в умовах динамічного розвитку науки і суспільства представляється обґрунтованим і може бути запозичений українським законодавцем з метою створення законодавчої бази, що забезпечує усунення прогалин у правовому регулюванні особистих немайнових відносин. На сьогоднішній день через стрімкий розвиток українського суспільства під впливом європейських країн з'являються нові питання щодо особистих немайнових прав фізичної особи. Наприклад, це стосується навіть самого першого та головного права фізичної особи – право на життя. Зараз все частіше піднімається питання про проведення медичних, наукових та інших дослідів щодо повнолітньої дієздатної фізичної особи за її вільною згодою (ст. 281 ЦКУ), питання щодо стерилізації, що обмежує можливість запліднення, проблема евтаназії, яка є дуже дискусійною, бо українське законодавство забороняє використовувати евтаназію, навіть до фізичної особи, яка добровільно, або через стан здоров'я проявляє прохання щодо застосування цієї процедури. Хоча вже зараз Нідерланди, Бельгія, Франція, Ізраїль, Канада, Швейцарія, а також у деяких штатах США (Орегон, Вашингтон, Монтана, Вермонт, Каліфорнія) дозволили цю процедуру. На етапі дебатів питання згоди на евтаназію перебуває у Великій Британії, Греції, Італії, Іспанії, РФ. Але перепік питань щодо особистих немайнових прав фізичної особи не закінчується лише на праві на життя, ще існує багато прогалин стосовно цієї проблеми [4, с. 78].

Отже, існує низка проблемних питань щодо особистих немайнових відносин в Україні. Проаналізувавши вищевикладене, можна сказати, що в українському законодавстві хоч і була приділена увага до особистого немайнового права, його видів, системі та захисту все одно необхідне удосконалення національного законодавства щодо сучасних питань, які вже змогли вирішити більш сучасні держави. На мою думку Україна зможе вдало реалізувати та вирішити ці проблеми у своїх законопроектах за допомогою досвіду більш розвинених європейських держав.

Список використаної літератури

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Цивільний кодекс України: офіц. текст. Київ: ПОЛИВОДА А.В., 2019. С. 95–109.
3. Стефанчук Р.О. Система особистих немайнових прав фізичної особи. *Юридична Україна*. 2004. № 9. С. 24–32.
4. Студентська бібліотека онлайн. Захист особистих немайнових прав фізичної особи. URL: https://studbooks.net/47079/pravo/zaschita_lichnyh_neimuschestvennyh_prav_fizicheskogo_litsa
5. Слома В.М. Право на життя як особисте немайнове право фізичної особи. *Юридичний вісник*. 2012. № 22. С. 77–81.

МОМЕНТ ВИНИКНЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Актуальність обраної теми безпосередньо продиктована потребою точного врегулювання всіх правових відносин в державі. Такі дії проводяться задля зменшення вірогідності узурпування влади чи певних зловживань та забезпечити принцип точної визначеності права. Серед таких відносин слід виділити кримінально-правові, адже вони безпосередньо пов'язані з вчиненням суспільно небезпечних діянь. Тож вивчення та аналіз таких відносин дає змогу вдало покращувати та вдосконалювати ефективність тих механізмів, що безпосередньо залучені в регулювання цих відносин.

Аналізом та розробкою проблем обраної теми дослідження займалися й займаються багато вчених-правників, серед яких можна виділити: М.О. Єфімова, М.І. Ковальова, М.О. Лопашенка, І.Д. Метельського та інших.

Метою дослідження є визначення моменту виникнення кримінально-правових відносин, що дасть змогу для подальшої розробки проблемних питань кримінального права та процесу.

Почати варто з того, що кримінально-правові відносини є дуже складним та багатограним поняттям в теоретичних доробках вчених, а аналіз певних аспектів цього питання майже завжди є основою для виникнення нових проблемних питань, які потребують дослідження й вирішення.

Для подальшого дослідження кримінально-правових відносин суттєвим питанням, яке потрібно визначити, є момент виникнення таких відносин.

Момент виникнення кримінально-правових відносин вчені розуміють по-різному.

Пономаренко Ю.А. зазначає про те, що кримінально-правові відносини виникають безпосередньо з моменту вчинення кримінального правопорушення та закінчуються в момент припинення кримінальної відповідальності особи, яка є осудженою за це правопорушення [1, с. 8]. Така точка зору пояснюється тим, що в будь-якому разі з моменту вчинення особою злочину між нею та державою виникають певні юридичні відносини, що й заведено називати кримінально-правовими.

Інші вчені у свою чергу звертають увагу на те, що кримінально-правові відносини між особою та державою виникають виключно з моменту винесення обвинувального вироку [2, с. 158]. Проаналізувавши вищезазначене, слід погодитись з тим, що кримінально-правові відносини дійсно існують в момент винесення обвинувального вироку, але тут поза увагою залишається той факт, що спеціалізовані органи, що займаються розслідуванням кримінальних справ вступають в кримінально-правові відносини набагато раніше моменту винесення вироку по справі.

Поширеною в юридичній науці є також думка про те, що кримінально-правові відносини виникають в момент, коли правоохоронні органи були повідомленні про

вчинення злочину [3, с. 125]. Таке розуміння, на нашу думку, не є правильним, адже в цьому випадку кримінально-правові відносини підміняються кримінально-процесуальними.

Барков А.В., критикуючи дослідження інших вчених, вказав на те, що неправильним є визначення вручення обвинувального акту як моменту виникнення кримінально-правових відносин, адже такий акт лише підтверджує існування таких відносин, а самі відносини виникають ще до цього моменту [4, с. 3–17].

Дуже відомою серед вчених стала думка про те, що такі відносини не можуть виникати виключно в один певний момент. Тому їх повинні поділяти на ті, котрі виникають безпосередньо під час скоєння злочину особою та на ті, що існують з моменту набрання певним кримінальним законом юридичної сили (превентивні чи охоронні правовідносини) [5, с. 5].

Лопашенко Н.А. погоджується з такою точкою зору та вказує на те, що такий поділ виступає деталізацією конкретної поведінки держави та особи в кожному з зазначених випадків [6, с. 27; 7, с. 107].

Проаналізувавши все вищезазначене, на нашу думку, доцільним буде різне визначення моменту виникнення кримінально-правових відносин у двох випадках: 1) учинення особою злочину; 2) набрання законної сили кримінально-правовою нормою. Тобто, набрання законної сили тією чи іншою кримінально-правовою нормою безпосередньо одразу викликає виникнення кримінально-правових відносин превентивного та охоронного характеру між державою та громадянами. А учинення особою злочину викликає виникнення *активних* кримінально-правових відносин між вищезазначеними. В цьому разі відносини, що пов'язані з набранням законної сили кримінально-правовою нормою нікуди не діваються а трансформуються в відносини між особою, що вчинила кримінальний злочин, й державою.

Список використаної літератури

1. Пономаренко Ю.А. Зворотна дія кримінального закону в часі: автореф. дис. ... канд. юр. наук: 12.00.08 / Нац. юрид. академ. Харків, 2002. 20 с.
2. Ефимов М.А., Ковалев М.И., Смирнов В.Г. Функции советского уголовного права (предмет задачи и способы уголовно-правового регулирования). Наука. 1966. № 3. С. 145–147.
3. Санталов А. И. Уголовно-правовые отношения и уголовная ответственность. *Вестник Ленинградского университета*. 1974. № 5. С. 125.
4. Барков А.В. К вопросу о сущности уголовных правоотношений. БГУ. 1976. С. 3–17.
5. Курс уголовного права: в 5 т. Т. 1. Общая часть: учение о преступлении / общ. ред. Н.Ф. Кузнецова, И.М. Тяжкова. Москва: Зерцало, 2002. 404 с.
6. Лопашенко Н.А. Введение в уголовное право: учеб. пособ. Москва: Волтерс Кувер, 2009. 224 с.
7. Метельський І.Д. Особливості виникнення кримінально-правових відносин. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 5. С. 106–109.

НАПРЯМКИ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИНАМИ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

На сьогодні надзвичайно актуальною проблемою є проблема боротьби зі злочинами у сфері економіки. Злочинна діяльність у сфері економіки становить велику небезпеку для держави. Боротьба з цим суспільно небезпечним явищем становить одне з першочергових завдань як для підрозділів боротьби з економічною злочинністю, так і правоохоронних органів в цілому. Серед нагальних потреб сьогодення одним із найважливіших і складних для суспільства є питання протидії злочинності у сфері економіки. Аналіз криміногенної ситуації в Україні свідчить, що злочини у сфері економіки, поширеність яких досить велика, стають на перешкоді соціально-економічним реформам, підвищенню добробуту населення, стабільності, розвитку держави та її національної безпеки.

Чинний Кримінальний кодекс України не містить окремої структурної складової – Розділу, який би мав назву «Економічні злочини» чи «Злочини у сфері економічної діяльності». Статті, якими передбачено кримінальну відповідальність за економічні злочини, містяться у Розділі VI «Злочини проти власності» та Розділ VII «Злочини у сфері господарської діяльності» [5].

На мою думку, сьогодні сили і засоби правоохоронних органів необхідно зосередити на викритті тяжких багатоепізодних злочинів зі значними матеріальними збитками, а також є необхідність у зміні правової бази боротьби з економічною злочинністю, обумовлена як реформуванням системи економічних відносин, так і потребами будівництва фундаменту правової держави, принципом якого є верховенство закону. Основними завданнями щодо боротьби з економічними злочинами вважаю:

- 1) виявляти і розкривати господарські, службові та інші злочини на підприємствах, в організаціях, комерційних структурах, фінансово-кредитній та банківській системах і вживати заходів до запобігання їм;
- 2) аналізувати стан злочинності, визначати основні напрями і тактику діяльності, пов'язаної з виявленням правопорушень у державному, колективному і приватному секторах економіки;
- 3) забезпечувати захист фінансованих урядом програм розвитку галузей економіки України або окремих регіонів та сфери обслуговування населення від злочинних посягань;
- 4) розробляти інформаційно-аналітичні документи з питань боротьби зі злочинністю у сфері економіки для органів державно-виконавчої влади;
- 5) проводити серед населення роботу щодо роз'яснення законодавства з питань відповідальності за вчинення злочинів у сфері економіки;
- 6) висвітлювати у ЗМІ стан економічної злочинності;
- 7) боротися з організованою злочинністю у сфері економіки та корупцією тощо.

Одним із можливих варіантів підвищення ефективності викриття злочинів економічної спрямованості може бути запропоновано впровадження системного методу розмежування функціональних обов'язків працівників не тільки за лініями

роботи та напрямками обслуговування певних сфер діяльності, а й виокремлення функціональних обов'язків за принципом гласної та негласної роботи.

Як необхідна умова декриміналізації економіки, що підкріплює зусилля спеціалізованих державних органів, повинен бути забезпечений чіткий інституційний антикорупційний базис. Так, в Україні згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 682-р про початок роботи Державної податкової служби [6], розпочала свою роботу ДПС. Згідно з повідомленням, Кабмін передав ДПС функції з реалізації державної податкової політики, державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску та законодавства з інших питань, контроль за дотриманням якого покладено на ДПС.

Для ефективної роботи Державній податковій службі треба активно впроваджувати новітні інформаційні технології у сфері протидії економічним злочинам та тіньовій економіці.

Підсумовуючи вищевикладене, хотілося б зауважити, що запровадження запропонованих шляхів вирішення проблемних питань, на мою думку, значною мірою сприяло б декриміналізації економіки держави в її бюджетному секторі. Законодавець має розуміти, що роль профілактики полягає не тільки в тому, що вона не допускає самого факту скоєння злочину, але й в тому, що вона запобігає настанню тих наслідків, що спричиняє кожний злочин.

Список використаної літератури

1. Дубровський В., Черкашин В., Гетман О. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення/уникнення оподаткування в Україні: нові виклики. Київ: ICET, 2019. 52 с.
2. Коваленко В.В. Організація профілактики економічної злочинності в Україні: дис. докт. юрид. наук. Харків, 2004. 398 с.
3. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / За ред. М.І. Хавронюка. Київ: ФОП Москаленко О.М., 2019. 464 с.
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2011 №2341-III: редакція станом на 17.04.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
5. Питання Державної податкової служби: Розпорядження КМУ від 21 09.2019 р. № 682-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/682-2019-p>

Комісарук Я.О.

здобувач вищої освіти 2 курсу ОС «Бакалавр»
спеціальності «Право» економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету

ПРОБЛЕМИ В ПИТАННІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУГОРАТНОГО МАТЕРИНСТВА В УКРАЇНІ

Сім'я є первинним та основним осередком суспільства (ст. 3 Сімейного кодексу України.) [1]. В сучасному суспільстві більшість сімейних пар не уявляють свою сім'ю без дітей. Показник стану репродуктивного здоров'я в більшості країнах світу є безпліддя. Через інсайдерські джерела можна дізнатися, що 10-15% жінок в Україні мають безпліддя сьогодні, а це призводить до репродуктивних витрат.

Близько одного мільйона сімейних пар не можуть мати дитину. Ці показники були відображені у Концепції Державної програми «Репродуктивне здоров'я нації на 2006–2015 роки», схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2006 року [2].

Одним з найдієвіших способів вирішення цієї проблеми є створення інституту сурогатного материнства. Через сильну депопуляцію суспільства це є дуже актуальним для України сьогодні, тож це потребує належного налагодження в питаннях правового регулювання сурогатного материнства.

В юриспруденції вже були розглянуті окремі коло питання про сурогатне материнства такими вченими, як О. Бобак, В. Ватрас, С. Воронцова тощо.

Ч. 7 ст. 281 ЦК України забезпечує повнолітній жінці або чоловікові мати право за медичними показаннями на проведення щодо них лікувальних програм допоміжних репродуктивних технологій згідно з порядком та умовами, встановленими законодавством. Ч. 1 ст. 190 дозволяє повнолітній дієздатній фізичній особі мати право бути донором крові, її компонентів, а також органів та інших анатомічних матеріалів та репродуктивних клітин [3, с. 74].

Також, до нормативно правових актів з регулювання питання сурогатного материнства належить Сімейний кодекс, а саме ст. 123 де регламентовано визначення походження дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій [1].

В сурогатному материнстві використовують метод перенесення ембріону людини зачатої подружжям, а саме генетичними батьками в організм сурогатної матері, що зазначено в ст. 2 ст.123 СК України. Тож, українське законодавство передбачає тільки один спосіб повну (гестаційну) сурогатність, а щодо інших видів застосування сурогатного материнства не визначено.

У Наказі Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» від 09 вересня 2013 року. № 787 (далі – Наказ МОЗ № 787) зазначено поняття допоміжних репродуктивних технологій, також алгоритм та зміст. 5 Одним з передових пунктів Наказу МОЗ № 787 є спільний договір між подружжям або чоловіка/ жінки з сурогатною матір'ю при якому потрібно мати перелік документів, копія яких буде письмово нотаріально засвідчена. Саме тому, питання юридичної природи та змісту цього договору є вкрай актуальним.

Можна провести паралель між договором сурогатного материнства а частині особистих майнових відносин із договором про надання послуг, тоді за своєю специфікою вони будуть тотожними між собою. Виходячи з цього одна сторона буде (виконавець), яка зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу що споживається в процесі здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не передбачено договором (ст. 901 Цивільного кодексу України) [3, с. 210]. Незважаючи на те, що цей договір укладений між сурогатною матір'ю та батьками, крім елементів про надання послуг містяться і елементи підряду, тому що батьків цікавить результат – народження дитини. Важливо зазначити, що сурогатна матір має повністю слідкувати вимогам лікарів, не нехтувати шкідливими звичками та дотримуватися всіх правил договору, тобто самого «надання послуг». Тож, ми бачимо наявні елементи трудового договору.

Як зазначає С.Н. Воронцова, батьки можуть померти до народження сурогатною матір'ю дитини. Якщо сурогатна матір відмовляється від цієї дитини, то в такому

випадку, вона буде передана до служб опіки та піклування. Деякі вчені зазначають, що в такому випадку, можна визнати її батьків померлими, щоб в цьому випадку в неї з'явилося спадкове право [4].

Отже, в законодавстві України сурогатне материнство дозволено на рівні закону на відміну від інших Європейських країн, таких, як Італія, Німеччина тощо. Ні в яких нормах чинного законодавства не визначено поняття сурогатне материнство. Під цим поняттям слід розуміти виношування жінкою (сурогатною матір'ю) дитину в умовах відповідного нормативного акту. Виходячи з цього варто включити в окремий розділ ЦК та СК про укладання договору подружжя з сурогатною матір'ю. Також, потрібно звернути увагу на такий аспект, якщо сурогатна матір не хотітиме віддавати дитину її батькам і/або якщо дитина народиться з певними вадами здоров'я і потенційні батьки відмовлятимуться від неї. Також, вирішити правову долю дитини, якщо при народженні її потенційні батьки будуть вже мертвими.

Список використаної літератури

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2927-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення 14.04.2020)
2. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні: Наказ Міністерства охорони здоров'я України: від 09.09.2013 з1697-13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13> (дата звернення 14.04.2020)
3. Цивільний кодекс України: станом на 24 вересня 2019 р. Київ: Право, 2019. 311 с.
4. Воронцова С.Н. О наследственных правах суррогатных детей. «Бюллетень нотариальной практики». 2009. № 1. URL: <https://center-bereg.ru/d947.html>
5. Ватрас В.А. Суб'єктний склад правовідносин щодо імплантації ембріона дитини жінці із генетичного матеріалу подружжя. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. № 4. С. 73–74.

Кошаріна А.О.

здобувач вищої освіти 1 курсу ОС «Бакалавр»
спеціальності «Право» економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету

ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ЯК ЕЛЕМЕНТ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ

Утвердження та забезпечення прав і свобод людини і громадянина складають головний обов'язок державної влади закріплений в Конституції України. Концепція прав людини визнає для кожної людини певні природні, невідчужувані права та власність, що впливають із реальності людського існування, які слід вважати гарантією його гідності. Поняття природного права, так зване право людини, давно визнано всіма людьми і давно доведено, що свободи у вільному суспільстві не може бути.

Конституція України визнає права і свободи людини, які є важливими принципами демократичного верховенства права. Внаслідок цього процес побудови демократичної, правової, соціальної держави Україна було чітко пов'язано із забезпеченням як конституційних прав і свобод людини і громадянина, так і її конституційно-правового статусу в цілому.

У системі демократичних соціальних цінностей людина стоїть на першому місці. У нинішньому контексті питання особистості має особливе значення у зв'язку із

здійсненню радикальних демократичних перетворень та встановленню соціально-правової держави.

Взаємодія між суспільством та індивідом, громадянином та державою, ускладнюється, їх інтереси та інтереси взаємопов'язані, зростає їхня взаємна відповідальність. Усі ці явища та процеси потрібно ретельно зрозуміти, узагальнити та включити у законодавчу площину. Це особливо важливе питання основних прав і свобод людини і громадянина.

Саме Конституція визначає межі людини, ступінь правової свободи, необхідні права та обов'язки, гарантії їх реалізації, принципи громадянства та захисту, принципи соціальних відносин [1, с. 46].

Конституційно-правовий статус – це поняття, яке стосується всіх членів суспільства та кожної окремої людини, залишаючи все, що належить певній особі чи групі, приватним та індивідуальним. Таким чином, конституційний статус громадянина є загальним у суб'єктивних правах та обов'язках, які можуть виникати і закінчуватися цим суб'єктом, залежно від професійних функцій професіонала, соціального статусу та характеру правових відносин, укладених ними [2, с. 95].

У ст. 3 Конституції України зазначено, що людина є «найвищою цінністю в суспільстві». Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст та орієнтацію держави. Держава відповідає за дії особистості. Державний обов'язок – це захист прав і свобод людини.

Основними гарантіями реалізації основних прав і свобод особи і громадянина як елементу конституційно-правового статусу особи в Україні є найважливіші елементи прав людини і громадянина; система умов, засобів, принципів і норм, пов'язаних із створенням умов для реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина; передумови для здійснення суб'єктом господарювання своїх юридичних обов'язків. Гарантії прав і свобод людини і громадянина є важливими для захисту прав і свобод людини і громадянина, реальності та доступу, людства і держави, і є одним із ключових понять у теорії прав людини. У філософсько-правовому сенсі вона відображає діалектику реалізації цих прав. Теоретична та наукова концепція «гарантування прав і свобод людини і громадянина» є історичним явищем, оскільки їх розвиток не був постійним протягом усієї історії, а змінювався з часом і наповнювався новим змістом. У країнах з різними формами соціального, політичного та економічного розвитку процес встановлення та підтвердження прав і свобод людини і громадянина на різних етапах людської історії є нерегулярним, тому ступінь їх затвердження державою може бути різним і в більшості випадків абсолютним.

Ст. 55 Конституції України передбачає судовий захист прав людини та громадянина. Кожен має право подавати позов до суду щодо рішень, дій та бездіяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, посадових та службових осіб. Це право захищає інтереси не тільки конкретного кредитора, але й суспільства в цілому, сприяючи тим самим підтримці правопорядку. Справедливість – найдемократичніший і рівноправний засіб врегулювання різних суперечок і є найефективнішим засобом відновлення прав і свободи людини [3].

На основі аналізу положень Конституції України можна виділити систему органів влади, яка може забезпечити принцип забезпечення прав, свобод та рівності осіб та громадян, гарантованих конституцією. Конституція України досить чітко визначає систему органів і посадових осіб різних рівнів. А саме: Президент України,

Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, місцеві державні адміністрації, система судів загальної юрисдикції та спеціалізованих судів, Конституційний Суд України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокуратура, адвокатура, інші правоохоронні органи України.

Принцип забезпечення рівності прав і свобод людини і громадянина шляхом законодавчої діяльності, здійснює Верховна Рада України, визначаючи в законодавстві України лише права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод, і основний обов'язок громадян; громадянство, законність громадян, статус іноземців та осіб без громадянства; права корінних народів та національних меншин; основи соціального захисту; визначення правового режиму власності, правової основи підприємництва, гарантій, правил конкуренції та антимонопольних норм (статті 1-3, 6-8 частини 1, ст. 92 Конституції). Парламент також приймає різні закони, що регулюють статус українського парламенту, прокуратури, судових органів та органів місцевого самоврядування. Правова складова інституціональної складової базового правового механізму принципу забезпечення громадян, прав та рівності у сфері здійснення, захисту української рівності визначених законом. Слід зазначити, що національний законодавчий орган, крім прийняття законодавства та інших актів у галузі прав людини, здійснює нагляд за їх виконанням, а також підтримує принцип рівності прав людини і громадянина.

Особливе місце у національному механізмі захисту прав і свобод людини, як зазначає український вчений Л.М. Липачов, належить і Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини. Про це стверджує у своїх багаточисельних роботах і професор О.В. Марцеляк. Дійсно, звернення до омбудсмена є дієвим механізмом захисту прав людини, а відповідно і принципу рівності прав і свобод людини і громадянина. Дійсно, звернення до омбудсмена є ефективним механізмом захисту прав людини і, відповідно, принципом забезпечення прав людини, громадянських прав, свободи та рівності [4, с. 112].

Поважаючи принципи прав і свобод людини і громадянина, необхідно усунути недоліки та оновити найкращі стандарти та міжнародні документи, прийняті українською стороною, включаючи Європейську конвенцію з прав людини, яка є основою. Тому, відповідно до цих пріоритетів, необхідно повністю переглянути національний механізм у сфері державної влади, політики, суспільства та економіки, а також створити механізм забезпечення рівності прав і свобод людини і громадянина.

На думку відомого дослідника Ю.М. Тодики, для успішного здійснення прав та свобод людини та громадянина, викладених у Конституції України, потрібна сприятлива ситуація, яка складається, насамперед, із ряду суб'єктивних та об'єктивних факторів, спрямованих на її забезпечення та сприятливі умови для здійснення прав і свобод. Слід зазначити, що гарантії прав людини та громадянина є взаємопов'язаною та універсальною системою, що забезпечує їх надійне впровадження та всебічний захист.

Серед основних проблем реалізації основних прав і свобод людини і громадянина з позиції становлення України як демократичної, правової та соціальної держави можна виділити наступні:

- спеціальні (юридичні) гарантії, у свою чергу, визначаються як юридичні засоби здійснення та захисту громадянських прав і свобод, виправлення конфліктів та відновлення порушених прав;

- духовні гарантії – це рівень загальної та політико-правової культури громадян, рівень їх освіти, морально-психологічний клімат;
- політичні – сукупність політичних заходів і методів, спрямованих на створення найбільш раціонального режиму здійснення прав і свобод;
- економічні – сукупність економічних відносин, що дозволяє здійснювати основні права і свободи;
- фізичні – конкретний об'єкт, що дозволяє реалізувати певні права і свободи;
- організаційні – систематична діяльність держави, її органів, посадових осіб, неурядових організацій з метою створення сприятливих умов для фактичного забезпечення прав і свобод громадян;
- юридичні гарантії встановлюються державою у Конституції та законах, а також чинним законодавством у галузі (кримінальна процедура, цивільний процес, праця тощо);
- організаційно-правові гарантії – це соціально-політичні інститути, передбачені нормативно-правовим актом, які перейшли відповідну роль та повноваження в організації та здійсненні правового забезпечення захисту свободи громадянина.

Однак останніми роками було досягнуто значного прогресу у забезпеченні прав та свобод людини та громадянина. Конституція України вводить низку важливих законів про права людини і гарантує їх імплементацію в чинному законодавстві. Відновлення справедливості та беззастережне звернення до судів проти порушень закону – це основа і остаточна гарантія наших прав і свобод. У сучасному світі Інститут конституційного перегляду відіграє провідну роль у системі правових механізмів захисту прав і свобод людини і громадянина. Найважливішим досягненням було оскарження Конституції, однієї з найважливіших та найновіших форм забезпечення громадянських прав і свобод. Мистецтво є достатньо розвиненим і широким напрямком прав і свобод людини і громадянина. Стаття 55 Конституції України відповідає найсуворішим критеріям та стандартам правових, судових, прав людини та національних та міжнародно-правових механізмів, гарантованих законом.

Список використаної літератури

1. Дашковська О. До питання про правові інститути забезпечення прав і свобод людини і громадянина. *Вісн. Акад. прав. наук України*. 2010. № 3(62); зб. наук. пр. / Акад. прав. наук України. Харків: Право, 2010. С. 44–49.
2. Заворотченко Т.М. Поняття конституційно-правових гарантій прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Держава і право*. Юрид. і політ. науки. Київ: Ін-т держави і права НАН України, 2001. Вип. 13. С. 94–99.
3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
4. Заворотченко Т. Система конституційно-правових гарантій прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Право України*. 2002. № 5. С. 110–116.
5. Загальна декларація прав людини. Права людини: міжнародні договори України, декларації, документи: [зб. міжнар. док.]. Київ: Наук. думка, 1992. С. 200.
6. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004/ed19900101

Кузьменко С.Г.
доктор наук з державного управління,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри права та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ СТВОРЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Теоретичні аспекти адміністративно-правового регулювання міграційних відносин є засобом вирішення практичних завдань формування та реалізації державно-політичної діяльності в сфері міграції населення. Адміністративно-правове регулювання міграційних процесів має стати необхідним орієнтиром діяльності органів виконавчої влади з управління процесами територіальної мобільності населення.

Так, міграційно-правове відношення характеризується комплексом особливостей, що відрізняють його від зазначених раніше [1, с. 154].

По-перше, міграційно-правові відносини є відносинами, що виникають за участю міграційного органу, його посадової особи та інших органів, спеціально наділених повноваженнями у сфері міграції населення (наприклад, органи управління охороною здоров'я, органи внутрішніх справ, органи виконавчої влади), або виконавчо-розпорядчих органів місцевого самоврядування, державних міграційних установ і громадських об'єднань мігрантів.

По-друге, іншим учасником даних правовідносин є мігрант як особа, яка здійснює територіальне переміщення і реалізує своє суб'єктивне право на свободу пересування, а тому цілком очевидно, що мігранти можуть бути класифіковані на види залежно від типу міграційного потоку: внутрішні (соціально-економічні), зовнішні, зовнішні трудові, вимушені і незаконні.

По-третє, мігрант в рамках даних правовідносин набуває, змінює, реалізує або припиняє свій правовий статус.

По-четверте, об'єктом даних правовідносин є дії мігранта з придбання, зміни, реалізації і припинення його правового статусу, що відбуваються в процесі територіального переміщення.

По-п'яте, міграційні правовідносини за своєю природою є видом адміністративно-правових відносин [1, с. 154].

Тобто, міграційні правовідносини – це суспільні відносини, врегульовані нормами адміністративного права, змістом яких є правовий зв'язок між суб'єктами, при якому мігрант реалізовує надане йому Конституцією України право на свободу пересування, з одного боку, і уповноваженими органами державного або муніципального управління, зобов'язаними забезпечити реалізацію зазначених прав, з іншого, що виникають у зв'язку з потребою в територіальному переміщенні, або при безпосередньому територіальному переміщенні, або є результатом такого переміщення [2].

Таке різноманіття виникаючих міграційних відносин вимагає науково обґрунтованої класифікації міграційних відносин, наприклад, для цілей: визначення кола міграційних відносин, що підлягають державно-управлінському впливу; поділу соціологічних (демографічних) і юридичних аспектів видів міграційних відносин; обліку різноманіття видів міграційних правовідносин; застосування різних правових засобів впливу на міграційні правовідносини, що відповідають державно-управлінським цілям, функціям та завданням.

Вважаємо, що в основі класифікації системи міграційних відносин лежать соціальні зв'язки, що виникають між суб'єктами цих відносин. Так, генетичний зв'язок (зв'язок розвитку) дозволяє розділити всю систему відносин на дві підсистеми. Перша – включає міграційні відносини, які не підлягають правовому регулюванню, тобто юридично індивідуальні для держави. Друга, навпаки, об'єднує міграційні відносини, що підлягають правовому регулюванню. Причому друга підсистема похідна (відбувається) від першої, з якої в залежності від суспільних потреб, розвитку даних відносин і значущості їх для суспільства виділяється підсистема міграційних правовідносин, що підлягають правовому регулюванню [3, с. 165].

Крім того, друга підсистема системи міграційних відносин пов'язана з такими підсистемами міграційних відносин, які виникають в залежності від причини міграційної рухливості людей. До таких видів міграційних правовідносин необхідно віднести:

- міграційні відносини внутрішнього характеру;
- міграційні правовідносини зовнішнього соціального характеру;
- міграційні правовідносини зовнішнього трудового характеру;
- міграційні правовідносини вимушеного характеру;
- міграційні правовідносини незаконного характеру.

Дані підсистеми міграційних правовідносин відповідають видам міграційних потоків, що виділяються за ознакою причини виникнення міграційної мобільності населення. За даним критерієм також слід виділити:

- добровільні (виникають з власної ініціативи мігранта);
- вимушені міграційні правовідносини.

На основі зв'язку належності явищ можна виділити:

- законні (позитивні);
- незаконні (негативні або охоронні) міграційні правовідносини.

Дані підсистеми міграційних правовідносин виникають за ознакою приналежності до права і характеризуються правомірністю або протиправністю дій суб'єктів цих відносин.

На основі хронологічного необхідно виділити міграційні правовідносини, пов'язані:

- з виїздом мігранта зі зміною місця перебування (тобто виїзд за межі території держави на певний час або зміна місця перебування на термін більше 90 днів);
- зі зміною постійного місця проживання (тобто виїзд за межі території держави

на постійне проживання або зміна місця проживання в межах території держави).

Ця залежність дозволяє виділити міграційні правовідносини, обумовлені тимчасовими наслідками територіального переміщення особи, а саме постійної або нетривалої зміни місця перебування мігранта.

Хронологічний зв'язок дозволяє виділити ще дві підсистеми міграційних правовідносин:

- короткострокові (тимчасова, обмежена за тривалістю міграція);
- міграційні правовідносини, що тривають (постійна міграція населення).

На основі кореляційного зв'язку можна виділити міграційні правовідносини, в результаті яких купується новий або змінюється, реалізується, припиняється правовий статус мігранта. Ця залежність дозволяє виділити такі підсистеми міграційних правовідносин, в результаті здійснення яких виникають похідні відносини, пов'язані з виникненням, зміною, реалізацією або припиненням статусного стану мігранта [4, с. 162].

Просторовий зв'язок дозволяє виділити наступні підсистеми:

- еміграційні правовідносини;
- імміграційні правовідносини;
- транзитні міграційні правовідносини;
- міграційні правовідносини, що виникають у межах території держави (соціально-економічна міграція), які діляться на: міжобласні (між суб'єктами української держави) і внутрішньо суб'єктні міграційні правовідносини, тобто що виникають всередині території суб'єкта України. Ця залежність відображає територіальну основу міграційних правовідносин і характеризується здійсненням їх в рамках адміністративних кордонів або між ними.

Функціональний зв'язок, що виражає залежність одних змінних величин від інших, дозволяє виділити: масові, групові, індивідуальні міграційні правовідносини.

Функціональний зв'язок за частотою територіального переміщення також зумовлює регулярні та нерегулярні міграційні правовідносини мігрантів.

На стадії правотворчості адміністративно-правове регулювання характеризується міжнародно-правовим, законодавчим, підзаконним і локальним правовим регулюванням міграційно-правових відносин. На стадії інформаційного та ціннісного впливу правових приписів на суб'єктів міграційно-правових відносин відбувається доведення до їх відома цілей, завдань, принципів і пріоритетів такого впливу [5, с. 253].

Таке різноманіття міграційних правовідносин свідчить про багатоаспектність міграційних процесів в сучасному світі, що об'єктивно потребує посиленої уваги до питань регулювання цього процесу в інтересах покращення і вдосконалення виробництва, стабілізації та нормалізації економічного становища, захисту і ефективної реалізації прав і свобод мігрантів [6, с. 21].

Таким чином, на сьогодні, актуальність створення концепції адміністративно-правового регулювання міграційних відносин в Україні обумовлена перш за все тим, що в даний час юридичні міграційні проблеми населення досліджуються

конституційно-правовою, кримінально-правовою, адміністративно-правовою та деякими іншими юридичними науками. Але на наш погляд, значну роль в даних напрямках дослідження відіграє саме наука адміністративного права. При цьому, усе зазначене різноманіття міграційних правовідносин опосередковано нормами адміністративного права, а наведені положення лежать в основі формування концепції адміністративно-правового регулювання міграційних відносин. Ключовим же елементом концепції є зміст стадій адміністративно-правового регулювання міграційних відносин, до числа яких слід віднести: стадію правотворчості, інформаційного та ціннісного впливу правових приписів на суб'єктів відносини, реалізації норм права і державного примусу.

Список використаної літератури

1. Шелюк В.О. Соціальна міграція: етапи, функції, типи. *Перспективи*. 2011. № 3(15). С. 45–50.
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Бойко І.Д. Забезпечення адміністративно-правовими засобами свободи вибору громадянами місця проживання. *Вісник Академії правових наук України*. 2006. № 4(47). С. 165-171.
4. Заворотченко Т.М. Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні дис. канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2016. 220 с.
5. Мехтієва Т.В. Адміністративно-правовий механізм реалізації інституту реєстрації фізичних осіб та його елементи. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2010. № 3.
6. Тиндик Н.П. Адміністративно-правове забезпечення правоохоронними органами імміграційного процесу в Україні: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2004. 220 с.

Кумуржи Є.І.

здобувач вищої освіти ОС «Магістр»
спеціальності «Право» економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ НАСИЛЬНИЦЬКО-ЕГОЇСТИЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Сьогодні криміногенна ситуація в Україні є складною, напруженою, а її негативні тенденції не тільки зберігаються, а й поширюються [1, с. 31]. На сучасному етапі розвитку в усіх сферах соціальної дійсності (економіка, політика, армія, виробництво, побут, дозвілля тощо) проблема кримінальної насильницької поведінки виходить на передній план. Невміння конструктивно вибудовувати взаємостосунки призводить до того, що насильство є прийнятним шляхом до вирішення проблем на мікро- та макрорівнях держави, суспільства і окремої особи [2, с. 127].

Науковці виділяють багато різноманітних визначень поняття насильства, але у теорії кримінального права насильство традиційно розглядається як заподіяння фізичної або психічної шкоди здоров'ю людини. Такий підхід до вивчення насильства

не випадковий, адже кримінальний закон захищає суспільні відносини, предметом яких є права і свободи особи, власність, громадський порядок та громадська безпека, навколишнє середовище, конституційний лад України, а також забезпечення миру і безпеки людства. Об'єктом насильницьких посягань у Кримінальному праві є людина. Отже, злочинне насильство може бути спрямоване проти життя, психіки особи, її тілесної недоторканності, включаючи вплив на її внутрішні органи, і вчинене всупереч її волі. Воно здатне завдати людині певних психічних травм, органічні та фізіологічні пошкодження, обмежити свободу її волевиявлення чи дії, утискати її гідність, статеву свободу, честь, свободу совісті та віросповідання, недоторканність житла, інші особисті немайнові права чи нематеріальні блага, а також права власності.

З формального боку, у кримінально-правовому розумінні, насильство може проявлятися як:

- окремий злочинний прояв (наприклад, умисне вбивство, умисне тілесне ушкодження, зґвалтування і т. ін.);
- один із можливих способів скоєння злочину (наприклад, напад з метою заволодіння чужим майном (розбій), відкрите викрадення чужого майна (насильницький грабіж) і т. ін.);
- як конструктивна ознака складу злочину, зокрема кваліфікованого виду (наприклад, перешкоджання вільному здійсненню громадянином свого виборчого права або права брати участь у референдумі, поєднані із застосуванням насильства (ч. 2 ст. 157 КК України), незаконне позбавлення волі людини, що супроводжувалося заподіянням фізичних страждань (ч. 2 ст. 146 КК України) тощо [3].

Що стосовно саме домашнього насильства, то це поняття визначається Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017, яким встановлюється, що домашнє насильство – це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [4].

Також визначення дає стаття 126-1 Кримінального кодексу України, якою 06.12.2017 було доповнено ККУ з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Ця стаття визначає домашнє насильство як умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи, яке карається громадськими роботами на

строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до двох років [5].

Слід розрізняти вищенаведене поняття з поняттям, яке надає Кодекс України про адміністративні правопорушення, статтею 173-2 якого встановлюється, що домашнім насильством (та насильством за ознакою статі) є умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого [6]. Відмінність полягає, насамперед, у ступені суспільної небезпеки, до якої призводять дії правопорушника – кримінальний кодекс, звичайно, передбачає набагато більший рівень.

Необхідно розуміти, що коли мова йде про домашнє насильство, мається на увазі не дім у фізичному сенсі цього слова, як місце перебування особи, а певний символічний простір, який виражається колом осіб, на яких поширюється частина 2, 3 статті 3 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Слід зазначити, що одним з головних чинників, які призвели до змін у законодавстві в сфері домашнього насильства є Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, або Стамбульська конвенція, яку було відкрито для підписання 11.05.2011 року. 07.11.2011 року Стамбульську конвенцію було підписано від імені України. Це найбільш прогресивний міжнародний договір, присвячений боротьбі проти насильства по відношенню до жінок, і він спрямований на запобігання насильницьких дій, захист і підтримку жертв, а також на залучення винних до відповідальності. Документ встановлює кримінальну відповідальність за всі форми насильства (психологічне, фізичне, сексуальне та економічне).

Однією з проблем цієї сфери є те, що деякими судами формулювання «злочин, пов'язаний з домашнім насильством», яке надається у п. 7 ч. 1 статті 284 Кримінального процесуального кодексу України прирівнюється виключно до ознак складу злочину, передбаченого статтею 126-1 Кримінального кодексу України. Вважаю це помилковим, оскільки законодавством передбачена досить варіативний механізм реагування на домашнє насильство, наприклад, окрім статті 126-1, у ст. 67 КК України передбачено обтяжуючу обставину «вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах» (п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК) та розширив зміст п. 6 ч. 1 ст. 67 КК за рахунок «вчинення злочину... у присутності дитини»; також створено низку обмежувальних заходів для осіб, які вчинили домашнє насильство (ст. 91-1 КК України). Це не весь перелік механізмів, передбачених законодавством, але вже з цього можна зробити висновок, що поняття «злочин, пов'язаний з домашнім насильством» є ширшим, ніж поняття домашнього насильства суто як складу злочину

за статтею 126-1 Кримінального кодексу України.

Отже, можна зробити висновок, що законодавство України у сфері насильницької злочинності в цілому та домашнього насильства зокрема стрімко розвивається як самостійно, так і у симбіозі з Європейським правом, не дивлячись на деякі складнощі, які звичайно виникають і будуть виникати, але, за умови оперативного їх рішення, правова система України буде вдосконалюватися і надалі.

Список використаної літератури

1. Коваленко В.В. Деякі висновки щодо існування організованої злочинності та заходи протидії. *Роль органів внутрішніх справ у сфері запобігання та протидії насильству в суспільстві*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. м. Львів, 2000р. С. 31–35.
2. Іщенко М.В. Социальные практики предотвращения домашнего насилия над женщинами: дис. ... канд. соц. наук: 22.00.04. Саратов, 2005. 150 с.
3. Гумін О., Якімова С. Зміст поняття насильницької злочинності. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 247–250.
4. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>
5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 80731-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/ed20200428>

Леонов О.О.

здобувач вищої освіти 2 курсу ОС «Бакалавр»
спеціальності «Право» економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету

ВІДМІННІ ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІД ІНШИХ ВИДІВ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Щоб розглянути особливості такої категорії як «цивільно-правова відповідальність», необхідно спочатку дати визначення її базових понять, класифікацій і таке інше.

Цивільно-правова відповідальність це один із видів юридичної відповідальності. Тому основні положення щодо юридичної відповідальності поширюються також і на неї, але вона має свої особливості, які дають змогу розглядати цю правову категорію як самостійну.

Санкції за порушення прав є спільними для всіх видів юридичної відповідальності, але їх зміст, порядок і мета застосування мають свої специфічні риси для кожного виду юридичної відповідальності окремо [1, с. 237].

Цивільно-правова відповідальність є правовідношенням, що застосовується як несприятливі наслідки для порушника, майнового та немайнового характеру, що гарантуються державним примусом і тягнуть за собою засудження суб'єкта. Тобто, коли боржник сплачує неустойку, втрачає завдаток або відшкодовує кредитору збитки завдані його діями, він не отримує жодної компенсації, інакше кажучи, боржник відчуває невідгінні наслідки порушення зобов'язань [2, с. 363].

Цивільно-правова відповідальність – це інститут цивільного права, тому що додатково до її особистих функцій, в ній реалізуються і загальні функції цивільного

права, тобто: регулятивна, охоронна, превентивна та компенсаційна функції [1, с. 237].

Цивільно-правова відповідальність класифікується за різними критеріями. За розміром поділяється на: повну, обмежену та кратну. Залежно від підстав виникнення є: договірна та недоговірна (деліктна). А за характером розподілу відповідальності кількох осіб виділяють: часткову, солідарну або субсидіарну відповідальність..

Існують такі основні форми відповідальності: відшкодування збитків, сплата неустойки, втрата завдатку та конфіскація майна.

До підстав звільнення від відповідальності можна віднести: випадок, непереборну силу, вину кредитора, форс-мажор, самозахист цивільних прав та крайню необхідність

Цивільно-правова відповідальність, має свої особисті специфічні особливості, які вирізняють її від інших видів юридичної відповідальності.

Наприклад, цивільна відповідальність має свій характер мети, призначення та способів її реалізації, визначає ряд специфічних ознак, що виділяють її у окремий вид відповідальності.

До специфічних ознак можна віднести її додаткове обтяження; рівність суб'єктів один перед одним, майновий та компенсаційний характер.

Цивільно-правова відповідальність, застосовується посередньо, через майнову сферу порушника, а не до нього особисто. Саме предметом цивільного права обумовлено майновий характер відповідальності, оскільки більшість відносин які регулюють її норми – майнові. Тому що, основна її мета полягає у відновленні порушених суб'єктивних прав. Досягнення цієї мети можливе лише за допомогою майнових заходів відповідальності. У разі порушення зобов'язання до порушника застосовуюся засоби негативного впливу на майно [4].

Також, можна виділити і умови настання цивільної відповідальності як її особливості:

- протиправність діянь;
- шкода;
- вина правопорушника;
- причинний зв'язок між протиправною поведінкою та наслідками.

Протиправність, проявляється у поведінці, що порушує норми права або умови договору укладеного між сторонами.

Шкода в цивільному праві розуміється як загибель, втрата або зменшення певного майнового або немайнового блага.

У цивільному праві, вина являє собою вину боржника, тобто – психічне ставлення порушника до особистої неправомірної поведінки та її наслідків Але, міри відповідальності можуть застосовуватись і без вини, у випадках передбачених договором чи цивільним законодавством, на відміну від кримінальної.

Причинний зв'язок – це об'єктивний зв'язок між протиправними діями порушника та їх негативними наслідками [3, с. 93–95].

Проаналізувавши цивільну відповідальність та визначивши її особливості, можна дійти певних висновків. Можна констатувати, що цивільно-правова відповідальність є найпоширенішим видом санкцій цивільного права, яка, будучи системою цивільно-правових норм, регулюється на засадах юридичної рівності та диспозитивності. Вона настає через порушення як абсолютних, так і зобов'язальних прав. Їй підвідомчі товарно-грошові відносини, підстави набуття і порядок реалізації та захисту цивільних прав і обов'язків фізичними та юридичними

особами, з метою задоволення матеріальних та духовних потреб громадян. До того ж, слід мати на увазі, що ця галузь усе ще потребує достатньої уваги, через її фундаментальне значення та значний вплив на життя суспільства і потребує подальшої розробки.

Список використаної літератури

1. Бірюков І.А., Заїка Ю.О. Цивільне право України. Загальна частина: навч. посіб. Київ: КНТ, 2006. 480 с.
2. Цивільне право України: підручник у 2 т. / Борисова В.І., Баранова Л.М., Жилінкова І.В. та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2004. Т. 1. 480 с.
3. Заїка Ю.О. Українське цивільне право: навч. посіб. Київ: Істина, 2005. 312 с.
- Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Старцев О.В. Цивільне право України: підручник. Вид. 3, перероб. і доп. Київ: Істина, 2011. 808 с.
4. Цивільне право України. Особлива частина: підручник / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, Р.А. Майданика. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 1176 с.

Лисенко О.В.

здобувач вищої освіти 2 курсу ОС «Бакалавр»
спеціальності «Право» економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету

КОМПЕНСАЦІЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Захист прав і свобод людини – одне з найважливіших завдань сьогодення. Для його виконання було прийнято низку міжнародно-правових актів, які визнають особу найвищою соціальною цінністю, а захист її прав та свобод – головним обов'язком демократичного верховенства права.

Тому людина повинна мати право на відшкодування моральної шкоди, заподіяної внаслідок злочину, оскільки напад на таке нематеріальне благо, як на гідність особи, обов'язково тягне за собою порушення прав і свобод, гарантованих Конституцією. Це означає, що будь-яке правопорушення, включаючи те, що не призвело до фізичної шкоди, обов'язково супроводжується моральними стражданнями особи, яка стала жертвою.

Питання компенсації моральної шкоди досліджували О.В. Грищук, І.М. Забара, О.В. Крикунов, Л.Л. Нескороджена, І.С. Ніжинська, Н.В. Павловська, В.П. Паліюк, Я.С. Протопопова, Л.П. Решетник, М.М. Фролов, В.Д. Чернадчук та інші.

Серед передбачених законодавством України способів захисту цивільних прав та інтересів вагому частку становлять різноманітні заходи цивільно-правової відповідальності, з яких лише один – відшкодування моральної шкоди – спрямований не на відновлення майнової сфери потерпілої особи, а на якомога повніше нівелювання саме немайнових наслідків учиненого щодо неї правопорушення [1, с. 65].

Визначення моральної шкоди також закріплено у частині 2 статті 23 Цивільного кодексу України. Відповідно до положень цієї статті моральна шкода – це:

- 1) фізичний біль і страждання, які переживає людина стосовно травми чи іншої шкоди здоров'ю;
- 2) психічні страждання, які переживає індивід стосовно протиправної поведінки щодо себе, своєї сім'ї або близьких родичів;

3) психічні страждання, які людина переживає у зв'язку зі знищенням або пошкодженням свого майна;

4) приниження чи деградація фізичної особи, а також заподіяння шкоди діловій репутації фізичної чи юридичної особи.

У пункті 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 4 додатково зазначається, що моральна шкода може проявлятися також: у психічних стражданнях у зв'язку з травмами, порушенням майнових прав (у тому числі інтелектуальних), прав, наданих споживачам, інших цивільних прав, стосовно незаконного арешту чи тримання під вартою, при порушенні нормальних життєвих зв'язків через неможливість продовжувати активне соціальне життя, у порушенні стосунків з оточуючими чи у випадку інших негативних наслідків.

Слід підкреслити, що в нашій державі аж до прийняття ЦК України з'являлася велика кількість дискусійних питань згідно застосування норм закону про компенсацію моральної шкоди. Так, згідно з судовою практикою, яка склалася протягом значного періоду часу, компенсація моральної шкоди допускалася тільки в разі, коли таке право передбачалося законодавством. Наприклад, законами України «Про інформацію», «Про авторське право і суміжні права», «Про захист прав споживачів», «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду» тощо. В інших випадках моральна шкода не підлягала відшкодуванню.

Серйозною проблемою у сфері компенсації моральної шкоди є проблема визначення розміру такої компенсації. Визначити розмір відшкодування має суд виходячи зі ступеня та сили шкоди, наявності поведів, щирості страждань, майнової сфери сторін спору, місцевих умов та звичаїв тощо [2, с. 56].

Усі проблеми, які мають місце у випадках компенсації моральної шкоди, пов'язані з тим фактом, що моральна шкода не може бути однозначно виражена в грошах і точно обрахована. Є. Солодко зазначив, що при будь-якій формі відшкодування компенсація моральної шкоди буде частковою, оскільки точно визначити ступінь заподіяної моральної шкоди і, відповідно, розмір її відшкодування є неможливим. Компенсація моральної шкоди не може повністю відновити погіршений моральний стан потерпілого. Вона лише надає можливість певною мірою пом'якшити негативні наслідки правопорушення, сприяє набуттю інших благ замість втрачених [3, с. 43].

Крім грошової форми українське законодавство дозволяє компенсувати заподіяну моральну шкоду іншим майном (шляхом передачі потерпілому певної речі) або в інший спосіб. Переважна більшість дослідників тлумачать поняття «інший спосіб» виключно як надання іншого матеріального блага, наприклад, послуги, роботи, майнові права тощо.

Для встановлення розміру компенсації моральної шкоди треба враховувати чотири групи чинників. По-перше, це індивідуальні особливості конкретного потерпілого. Як вірно зазначає С. Волочай, глибина переживань залежить від особливостей особистості, особистого сприйняття подій [4]. Отже, необхідно проводити аналіз особи потерпілого: враховувати його вік, стать, стан фізичного та душевного здоров'я, соціальний статус і спосіб життя, ставлення до заподіювача шкоди тощо. Не завжди суддя здатний оцінити всі ці чинники самостійно. У такому випадку у справах про компенсацію моральної шкоди має призначатися психологічна, іноді і психіатрична експертиза.

Другу групу чинників становлять об'єктивні обставини, при яких потерпілому

завдано моральної шкоди. Це полягає в тому, чим потерпілий обумовлює заподіяння йому моральної шкоди. Так, якщо моральна шкода є наслідком фізичного болю і страждань, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, до уваги обов'язково має братися тяжкість тілесних ушкоджень, що зазнав потерпілий.

До третьої групи чинників, що впливають на розмір компенсації моральної шкоди, відносяться загальні підстави зменшення обсягу відшкодування – ступінь вини потерпілого та матеріальне становище заподіювача шкоди (ст. 1193 ЦК України).

Четверта група чинників, що мають враховуватися при обчисленні розміру компенсації моральної шкоди, – це вимоги розумності та справедливості.

Вважаємо, що найбільш обґрунтований підхід до визначення розміру моральної шкоди демонструє Європейський суд з прав людини та, певною мірою, Верховний Суд України. Модель, до якої так чи інакше тяжіють обидві зазначені судові інституції, спирається головним чином на суддівське уявлення про справедливість і розумність присудженої компенсації.

Отже, право на компенсацію моральної шкоди є важливою гарантією захисту прав і свобод громадян та законних інтересів юридичних осіб. На практиці відшкодування моральної шкоди вважається досить непростотою процедурою, однак успіх такої процедури є дуже важливим показником верховенства права.

Список використаної літератури

1. Безклубий І.А. Відповідальність у приватному праві: монографія. Київ: Грамота, 2014. 416 с.
2. Беляцкий С.А. Возмещение морального (неимущественного) вреда. Москва: ОАО «Издательский Дом «Городец», 2005. 64 с.
3. Солодко Е. Моральный вред. Понятие и порядок возмещения. *Бизнес*, 1994. № 8. С. 41–44.
4. Волочай С.П. О моральном вреде глазами эксперта: мифы и реальность, судебная практика и стереотипы обыденного сознания. URL: <http://selev-consulting.com/ru/docs/20100204-1253/> (дата звернення 20.04.2020).

Лісовий О.О.

голова Апеляційного суду Донецької області,
аспірант кафедри права та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету

ОСНОВИ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ

Широке використання технічних засобів при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) обумовлено високим доказовим потенціалом отриманої за допомогою технічних засобів інформації. Це підтверджується судовою практикою: за результатами аналізу рішень Донецького апеляційного суду з питань здійснення судового контролю при проведенні НСРД виявлено, що в більшості випадків під час проведення НСРД для отримання процесуально значущої інформації в той чи інший спосіб застосовувались технічні засоби. У подальшому отримана

інформація слугувала доказовою базою в кримінальних провадженнях [1, с. 98].

Проте слід констатувати наявність непоодиноких випадків порушень з боку суб'єктів проведення НСРД, обумовлених, у першу чергу, існуючою неузгодженістю правових норм, відсутністю дієвого механізму отримання й реалізації отриманої за допомогою технічних засобів інформації, який би гарантував виключну законність вказаної діяльності. У результаті лише незначний відсоток результатів НСРД визнаються доказами у кримінальному провадженні, що безумовно актуалізує дослідження вказаних питань [2, с. 88]. Головною причиною цього ми вважаємо недосконалість судового контролю при проведенні цих заходів. До того ж оперативній техніці, за допомогою якої проводяться НСРД, у процедурі судового контролю належної уваги не приділяється [3, с. 67].

Зазначене свідчить про необхідність популяризації теми судового контролю за проведенням НСРД, пов'язаних із використанням технічних засобів, а також наступною трансформації індивідуальних знань у формальний колективний досвід. Водночас цього завдання неможливо досягти без оволодіння всім інструментарієм судового контролю, висвітлення його сутності та функціонування в даній сфері.

Серед усієї сукупності кримінально-процесуальних дефініцій судовий контроль при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних із використанням технічних засобів, мабуть, є найбільш цікавою і найменш дослідженою. Феномен даного явища поєднує такі процеси як судове санкціонування НСРД, пов'язаних із використанням технічних засобів (у тому числі надання дозволів на їх проведення та перевірку законності та виправданості дій, що в невідкладних випадках були проведені до постановлення ухвали слідчого судді в порядку ст. 250 КПК), а також розгляд скарг на дії (бездіяльність) посадових осіб та органів досудового розслідування.

Сутність судового контролю у кримінальному судочинстві проявляється крізь призму повноважень слідчого судді, виходячи зі змісту норм КПК (п. 18 ч. 1 ст. 3), а також Рішення Конституційного Суду України від 30.06.2009 № 16-рп/2009, у якому визначена мета цього контролю, а саме «своєчасне забезпечення захисту та охорони прав і свобод людини і громадянина» [4].

Враховуючи те, що діяльності суду в досудовому провадженні притаманний неоднорідний характер [5, с. 176], функціональна спрямованість діяльності слідчого судді є поліфункціональною [6, с. 245; 7, с. 24], судовий контроль посідає важливе місце при проведенні НСРД, пов'язаних із використанням технічних засобів.

Вказана наукова категорія за своїм етимологічним походженням означає перевірку або спостереження з метою перевірки (від франц. – «controle»), а також протидію чомусь (від лат. – «contra»). Однак визначення терміну «судовий контроль» нормативно не закріплено ані в Конституції України, ані в галузевому законодавстві. Ця обставина зумовила виникнення багатьох спроб надання його доктринального тлумачення.

Нами виділено наступні ознаки кримінально-процесуального судового контролю при проведенні НСРД, пов'язаних із використанням технічних засобів:

1) це чітко регламентована КПК кримінально-процесуальна діяльність суду, сутність якої полягає в перевірці та оцінці законності й обґрунтованості проведення НСРД, пов'язаних із використанням технічних засобів;

2) ця діяльність не спрямована на врегулювання правового спору (конфлікту) сторін по суті;

3) предмет судового контролю та межі його здійснення з самого початку обмежені волею закону або суб'єктивною волею сторін;

4) метою судового контролю при проведенні НСРД, пов'язаних із використанням технічних засобів, є захист конституційних прав, свобод і законних інтересів громадян, (можливе) відновлення цих прав за скаргою заінтересованих осіб;

5) ініціатива щодо реалізації будь-якої форми судового контролю йде не від суду, а від заінтересованих у вирішенні справи по суті суб'єкти кримінального судочинства або інших осіб, залучених до кримінального провадження. Поза цієї ініціативи контроль неможливий;

6) результатом судового контролю при проведенні НСРД, пов'язаних із використанням технічних засобів, є винесення загальнообов'язкового, забезпеченого державним примусом судового акту (рішення) [1, с. 101].

На наш погляд, виходячи з ознак судового контролю при проведенні НСРД, пов'язаних із використанням технічних засобів, оптимальним формулювання цієї категорії є наступне: це особливий самостійний вид судової діяльності, спрямований на забезпечення прав, свобод і законних інтересів особи, а також їх захист і відновлення у разі їх порушення суб'єктом кримінального провадження (сутність контролю), що здійснюється з метою перевірки законності та обґрунтованості обмежень конституційних прав і свобод осіб при проведенні НСРД, пов'язаних із використанням технічних засобів, або з метою встановлення доцільності таких обмежень, ініціюється стороною захисту (шляхом внесення подання, клопотання або скарги на рішення, дії чи бездіяльність суб'єкта проведення НСРД), обвинувачення (шляхом запиту дозволу щодо проведення НСРД, пов'язаних із використанням технічних засобів, або оскарження відмови у наданні дозволу) або за власною ініціативою слідчого судді (або голови апеляційного суду), та передбачає обов'язкове винесення забезпеченого державним примусом судового акту [1, с. 104].

Слід зазначити, що особливості й переваги судового санкціонування дій та рішень, які обмежують конституційні права та свободи особистості, обумовлені, перш за все, незалежністю судової влади. Суддя не відповідає за розкриття злочинів і якості слідства, він не скований обвинувальною установкою та відомчими інтересами, а тому здатний найкращим чином захистити права громадян [8, с. 33].

Захист прав і законних інтересів громадян від можливих протизаконних дій, помилок і помилок правоохоронних органів є найважливішим завданням суду [9, с. 75]. Сене судового санкціонування вбачається в установленні жорсткого і водночас справедливого бар'єру між діяльністю органів держави щодо викриття злочинців і сферою приватного життя окремих представників суспільства [10, с. 112]. Завдання судового санкціонування необхідно розглядати крізь призму конституційних норм,

що встановлюють пріоритет прав, свобод і законних інтересів людини в системі охоронюваних законом благ, а також обов'язок держави гарантувати права людини, в т.ч. шляхом їх судового захисту.

Ключовим елементом тут виступає характер і зміст питань, вирішення яких відноситься до компетенції слідчого судді як унікальної процесуальної фігури, запровадженої нормами чинного КПК, адже саме він уповноважений на здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні (п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК). Специфічний характер його процесуальної діяльності обумовлює виокремлення різних підходів до класифікації напрямів судового контролю [7, с. 25; 11, с. 42; 12, с. 118], що також потребує наукового осмислення з огляду на питання, що ставляться перед вказаною процесуальною фігурою.

Список використаної літератури

1. Лісовий О.О. Поняття та сутність судового контролю при проведенні НСРД, пов'язаних із використанням технічних засобів. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: Право. 2019. Вип. 18. С. 97–105.
2. Сергєєва Д.Б. Напрямки використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесуальному доказуванні. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 2. С. 81–91
3. Хараберюш І.Ф. Негласні слідчі (розшукові) дії як об'єкт судового контролю. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: Право. 2019. Вип. 18. С. 62–69.
4. Рішення Конституційного Суду України від 30.06.2009 № 16-рп/2009. Справа № 1-17/2009. URL: <http://ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/16-rp/2009.doc> (дата звернення: 02.03.2020).
5. Шило О.Г. Теоретичні основи та практика реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Харків, 2011. 479 с.
6. Гловюк І.В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р.: монографія. Одеса: Юрид. літ., 2015. 712 с.
7. Полухович О.І. Судовий контроль при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / О.І. Полухович; кер. роботи О.Г. Шило; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 231 с.
8. Петрухин И.Л. Прокурорский надзор и судебная власть: учебное пособие. Москва: Проспект, 2001. 88 с.
9. Петрухин И.Л. Реформа уголовного судопроизводства: проблемы и перспективы. *Законодательство*. 2001. № 3. С. 72–81.
10. Яблоков В.А. Реализация судебной власти на досудебных стадиях уголовного процесса России: дисс... канд. юрид. наук. Самара, 2001. 208 с.,
11. Маляренко В., Пилипчук П. Межі судового контролю за додержанням прав і свобод людини в стадії попереднього розслідування кримінальної справи. *Право України*. 2001. № 4. С. 40–44.
12. Кримінальний процесуальний кодекс України. Харків: Право, 2017. 386 с.

ПРОБЛЕМНІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПРИ РОЗПОДІЛІ МАЙНА ПОДРУЖЖЯ

Актуальність теми. У даний час важливим завданням українських законотворців є створення сімейного законодавства, яке б дуже чітко пояснювало та врегульовувало усі сімейні питання та суперечки, що виникають на практиці. Серед науковців сім'я визначається як коло осіб, пов'язаних особистими немайновими, а головне майновими правами і обов'язками, заснованими на шлюбі, кровній спорідненості, або на інших підставах, що не суперечать закону чи засадам суспільної моралі. Актуальність даної теми обумовлена й тим, що власність сім'ї, безумовно, є важливим фактором її існування. Адже право власності (володіння, користування, розпорядження) майном забезпечує достатній рівень для життя та розвитку членів сім'ї, крім того, чим більше матеріальних благ в сім'ї, тим комфортніше її життя. Якщо шлюб вдалий, то ніяких правових проблем не має бути. Проблеми починаються тоді, коли подружжя вирішує розлучитися. А тому найбільшого правового аналізу вимагають саме питання поділу майна при розлученні подружжя.

Тому мета цієї роботи і полягає у тому, щоб виявити проблемні питання, поділу майна подружжя і запропонувати відповіді на те, як їх усунути. А також, дослідити ті аспекти, що виникають при визначенні статусу майна подружжя при розлученні.

Об'єктом дослідження є правовідносини між подружжям з приводу поділу майна у разі розірвання шлюбу. Предметом виступає нормативна база, що регулює такі відносини, а також судова практика в Україні.

На даний час розлучень стало менше, але вони все одно відбуваються. Частіше всього однією з важливих проблем при розлученні є поділ спільного майна подружжя, або такого яке вони вважають спільним.

Згідно ЦК України майно може вважатися особистою власністю або спільною. Спільна власність може бути сумісною або частковою.

Чинне законодавство України про власність не містить термін «особиста власність». У сімейному переважає думка, що поняття «особиста власність», яке застосовується в СК України, за своєю суттю та правовим значенням збігається з поняттям «приватна власність», що міститься у ст. 325 ЦК України. На думку вчених, законодавець хотів підкреслити, що це власність саме кожного із подружжя. Їх опоненти підкреслюють, що термін «особиста власність» не є точним, оскільки право приватної і право особистої власності – це суть різні категорії [1].

Згідно статті 356 ЦК України, власність двох чи більше осіб із визначенням часток кожного з них у праві власності є спільною частковою власністю. Спільна сумісна власність виникає у подружжя на майно, набуте за час шлюбу [2].

Важливим документом, що регулює питання поділу майна подружжя є Постанова пленуму ВСУ «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та

поділ спільного майна подружжя».

У ній, як і в Сімейному кодексі визначено, що спільною сумісною власністю подружжя, зокрема, можуть бути: квартири, жилі й садові будинки; земельні ділянки та насадження на них, продуктивна і робоча худоба, засоби виробництва, транспортні засоби; грошові кошти, акції та інші цінні папери, паєнакопичення в житлово-будівельному, дачно-будівельному, гаражно-будівельному кооперативі; грошові суми та майно, належні подружжю за іншими зобов'язальними правовідносинами, тощо [3].

Крім того, законодавством передбачено можливість визнання судом спільним сумісним того майна, яке належало одному з подружжя, з тих підстав, що за час шлюбу його цінність істотно збільшилася внаслідок трудових або грошових затрат другого з подружжя чи їх обох. А також майно статус якого змінився згідно умов шлюбного договору, укладеного подружжям до або під час шлюбу.

Згідно ст. 57 Сімейного кодексу України, до спільної сумісної власності не належить майно одного з подружжя, набуто особою до шлюбу; набуто за час шлюбу на підставі договору дарування або в порядку спадкування; набуто за час шлюбу, але за кошти, які належали одному з подружжя особисто; речі індивідуального користування, в тому числі коштовності, навіть якщо вони були придбані за рахунок спільних коштів подружжя; кошти, одержані як відшкодування за втрату (пошкодження) речі, що належала особі, а також як відшкодування завданої їй моральної шкоди; страхові суми, одержані за обов'язковим або добровільним особистим страхуванням, якщо страхові внески сплачувалися за рахунок коштів, що були особистою власністю кожного з них. Що стосується премії, нагороди, одержаних за особисті заслуги, суд може визнати за другим з подружжя право на їх частку, якщо буде встановлено, що він своїми діями сприяв її одержанню [4].

У Постанові Конституційного Суду України від 19.09.12 р. у справі №1-8/2012 зроблено висновки про те що, приватне підприємство, засноване одним із подружжя, – це окремий об'єкт права спільної сумісної власності подружжя. Статутний капітал та майно приватного підприємства, сформовані за рахунок спільної сумісної власності подружжя, є об'єктом їх спільної сумісної власності.

Судова практика про поділ майна подружжя відображена у великій кількості рішень судів різних інстанцій. Так, наприклад, цікавою вбачається Постанова Верховного Суду України від 05.07.2017 р. у справі №6-2405цс16 у справі про поділ майна між подружжям щодо неподільних речей. З її змісту ми можемо побачити, що чоловік під час поділу майна подружжя просив суд припинити право власності на частку у квартирі, яка є спільною сумісною власністю, та стягнути з відповідачки компенсацію вартості належної йому частини майна. В зазначеній справі позивачу було відмовлено у задоволенні позову, оскільки суд встановив, що відповідачка не в змозі сплатити частину вартості квартири. Отже, квартира залишається в їхній спільній частковій власності. При цьому відкритим залишився моральний аспект проблеми щодо можливості нормального користування даним майном після припинення сімейних зав'язків і дружніх відносин.

Крім того, проблемним аспектом при розподілі майна подружжя є намагання одного з них відчужити майно(продати, подарувати чи іншим чином передати у

власність іншим особам), як правило за удаваними чи нікчемними правочинами. В свою чергу «новий власник» повторно укладає правочин з третьою особою до початку розгляду справи у суді. В такій ситуації, той з подружжя, кого ошукали довго не може довести своє право власності на частину спільно набутого майна.

Ще одна проблема – це фактичне знищення майна, яке є предметом поділу. В такому випадку шукати правду в суді і вимагати компенсації половини вартості ще складніше.

Як зазначає ряд науковців, цивільно-процесуальне законодавство має запобіжники проти таких дій, зокрема – інститут забезпечення позову. Однак, на нашу думку, для пересічних громадян, які не мають юридичної освіти або освіти взагалі, проте також мають право на сім'ю, їх пояснення є не зрозумілими. Крім того, потрібно враховувати й моральний та емоційний бік таких правовідносин.

Таким чином, можна визначити основні моменти даного дослідження.

При розгляданні справ, суд в першу чергу повинен встановити статус майна подружжя: чи є воно спільним сумісним чи особистим.

Сімейний кодекс України визначає, що є спільним майном, а що особистим, однак на практиці іноді в цьому питанні виникають проблеми, наприклад щодо права власності на бізнес, який веде один з подружжя. Тоді потрібно звертатися до інших нормативних документів та судової практики.

Поділ майна подружжя регулюється Постановою Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя», а також Рішенням Конституційного Суду України від 19.09.2012 р. у справі №1-8/2012, але і вони не відповідають на всі питання при вирішенні таких справ. Тому треба звертатися до конкретних судових справ і їх рішень у різних інстанціях.

В цілому питання поділу майна може торкнутися багатьох людей і воно включає в себе не тільки юридичний фактор, а й психологічний, моральний, фінансовий тощо, а дослідження в даному напрямку будуть продовжені.

Список використаної літератури

1. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар. Авторський колектив: Багач Е.М., Білоусов Ю.В., Ватрас В.А. та ін. URL: <https://legalexpert.in.ua/komkodeks/sku/87-sku/3250-57.html>
2. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20060220/stru>
3. Постанова Верховного Суду України видана 21.12.2007 № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07>
4. Сімейний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст.135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПРАВА ЛЮДИНИ НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ

Актуальність даної теми пояснюється тим, що право людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля зараз дуже активно розвивається. Буде доречно дослідити історію розвитку цього інституту права за останні 70 років.

Дослідженням інституту права на безпечне для життя і здоров'я довкілля займалися багато українських науковців, зокрема, В.І. Андрійцев, В.В. Іванющенко, С.В. Кульцька, Л.А. Калищук, А.П. Гетьман, М.В. Шульга, В.В. Глуха, Г.В. Анісімова, М.О. Медведєва, О.О. Шинкарьов, Н.В. Ільченко, В.Т. Гурська, Т.Л. Чумакова, Н.В. Романюк, П.М. Рабінович, С.А. Боголюбов, В.В. Костицький, Н.Р. Кобецька, С.Р. Тагієв, Ю.С. Шемшученко та інші.

У радянський період увага більше концентрувалася на проблемах охорони природи, а не на правах громадян [1]. Першим нормативним актом радянського національного законодавства, який заклав фундамент правового регулювання суспільних відносин, що виникають з приводу забезпечення права людини на здорове довкілля є постанова Ради Міністрів СРСР «Про заходи боротьби з забрудненням атмосферного повітря та про поліпшення санітарно-гігієнічних умов населених місць» від 29 травня 1949 р. [2].

Постанова забороняла будівництво чи реконструкцію промислових підприємств, при експлуатації яких в атмосферне повітря викидаються шкідливі речовини, без споруджень для очищення газу (п. 1). Крім того постанова передбачала розробку перспективного плану заходів щодо організації боротьби із забрудненням повітря, водоймищ та ґрунту промисловими викидами та відходами з урахуванням у ньому випуску необхідного обладнання (п. 9). Дозволялося організувати групу спеціалістів для контролю за санітарною охороною атмосферного повітря від забруднення промисловими викидами (п. 8) [3, с. 90-93]. Таким чином започаткувалася санітарно-епідеміологічна охорона атмосферного повітря від забруднення з метою створення сприятливих життєвих умов для людини [2].

Наступні 20 років питання про охорону атмосферного повітря та інших об'єктів природи як життєвого середовища людини в законодавстві СРСР не підіймається.

Наступний етап у становленні права людини на здорове довкілля пов'язаний із прийняттям 19 грудня 1969 р. Закону СРСР «Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про охорону здоров'я». Цей Закон серед заходів, що регулюють суспільні відносини у галузі охорони здоров'я населення, передбачав й такі, які були пов'язані зі створенням сприятливих екологічних умов у місцях проживання людини. Згідно з цим актом охорона здоров'я населення забезпечується: проведенням заходів щодо оздоровлення зовнішнього середовища, забезпеченням санітарної охорони водоймищ, ґрунту, атмосферного повітря та ін. У людини виникало право вимагати створення екологічних умов, необхідних і достатніх для охорони її здоров'я [2].

Важливим аспектом створення безпечного і здорового довкілля була організація правового захисту людини від шумового впливу. Було видано низку нормативних актів щодо контролю шумового впливу: постанова Ради Міністрів СРСР «Про заходи щодо зниження шуму на промислових підприємствах, в містах та інших населених пунктах» від 3 жовтня 1973 р., постанови Ради Міністрів УРСР «Про заходи щодо обмеження виробничого та побутового шуму і боротьбу з ним» від 28 березня 1969 р., «Про заходи щодо зниження шуму на промислових підприємствах, в містах та інших населених пунктах» від 3 грудня 1973 р., «Про додаткові заходи щодо зниження шуму на промислових підприємствах, в містах та інших населених пунктах» від 12 січня 1979 р.

Вперше взаємозв'язок між охороною природи і правом людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля простежується у постанові Верховної Ради СРСР «Про заходи щодо подальшого поліпшення охорони природи і раціонального використання природних ресурсів» від 20 вересня 1972 р. У резолютивній частині цієї постанови було записано: «Вважати одним з найважливіших державних завдань невідкладну турботу про охорону природи і найкраще використання природних ресурсів, суворе додержання законодавства про охорону землі та її надр, лісів і вод, тваринний і рослинний світ, атмосферне повітря, маючи а увазі, що науково-технічний прогрес повинен сполучатися з бережливим ставленням до природи та її ресурсів, сприяти створенню найбільш сприятливих умов для життя і здоров'я...». Важливість цієї постанови у тому, що вона вводить в національний законодавчий обіг термін «сприятливі умови для життя і здоров'я», пов'язуючи його з якістю і станом довкілля. Використання такого терміну стало можливим завдяки Стокгольмській конференції ООН [2].

В Конституціях, чинних у радянський час, право людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля чітко не сформульовано, гарантій його забезпечення не визначено [1].

Великі зміни з інститутом права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні відбулися через радіаційне забруднення значних територій внаслідок Чорнобильської катастрофи [4]. Постанова Верховної Ради Української СРС «Про невідкладні заходи щодо захисту громадян України від наслідків Чорнобильської катастрофи» прийнята від 01.08.1990 року оголосила Україну зоною екологічного лиха [5]. Загалом через аварію на Чорнобильській АЕС розпочався стрімкий розвиток інституту екологічної гласності. Визнанням права на екологічну інформацію в законодавстві слід вважати постанову Верховної Ради СРСР «Про невідкладні заходи екологічного оздоровлення країни» від 27 листопада 1989 р. Постанова передбачала можливість одержання відомостей про екологічний стан навколишнього середовища, про всі види забруднень та про результати екологічних експертиз. Ще два нормативних акти, що гарантують інформування населення про стан довкілля: постанова Верховної Ради УРСР «Про екологічну обстановку в республіці і заходи щодо її корінного поліпшення» від 17 лютого 1990 р., постанова Ради Міністрів України «Про порядок і періодичність оприлюднення відомостей про екологічну, в тому числі радіаційну, обстановку і стан захворюваності населення» від 28 квітня 1990р. [2].

Новий підхід до розуміння права на безпечне для життя і здоров'я довкілля можна спостерігати на етапі розвитку українського суспільства. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990р. містить розділ VII «Екологічна безпека», який проголошує, що Українська РСР дбає про екологічну безпеку громадян [6].

На законодавчому рівні право на безпечне довкілля було закріплено Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. Цей закон став базовим законодавчим актом у системі екологічного законодавства. В подальшому це право було зафіксовано в Конституції України [4].

Вищезазначений закон не тільки встановлює право на безпечне для життя та здоров'я навколишнє середовище (ст. 9), а ще і гарантії забезпечення екологічних прав (ст. 10) та захист прав у галузі охорони навколишнього природного середовища (ст. 11) [7].

Право людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля складається з прав на безпечне атмосферне повітря, земельні водні ресурси та рослинність. Ряд кодексів: Кодекс України про надра (1994 р.), Лісовий кодекс України (1994 р.), Водний кодекс України (1995 р.) та інші відображають велику кількість екологічних прав громадян, включаючи право на безпечне довкілля [1; 2].

Подальшим етапом розвитку права на безпечне довкілля є 1996 рік, в якому було прийнято Конституцію України. У статті 50 Конституції закріплено право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена [8].

Закріплення вищезначеного права підняло його на найвищий рівень у системі основних суб'єктивних екологічних прав громадян [9].

Підсумовуючи наведене вище, ми бачимо, що право людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля пройшло довгий шлях від постанов Ради Міністрів СРСР до закріплення у Конституції України. Але це право все ще потребує подальшої розробки на законодавчому рівні, а саме вдосконалення механізму реалізації конституційного права на безпечне довкілля. Також існує необхідність в прийнятті відповідних нормативно-правових актів законодавства України, які урегулюють проблемні питання невідповідності національного законодавства міжнародним нормам права.

Список використаної літератури

1. Бондаренко В. Історико-правовий аспект нормативного закріплення та розвитку права громадян на екологічно безпечне навколишнє середовище. *Публічне право*. 2013. №3 (11). С. 286–293.
2. Гетьман А., Костицький В. Становлення та розвитку інституту екологічних прав людини у законодавстві України. *Право України*. 2012. № 1 2. С. 180–202.
3. Об охране окружающей среды: сборник документов партии и правительства 1917–1981 г. Москва, 1981.
4. Іванющенко В.В. Право людини і громадянина на безпечне для життя і здоров'я довкілля: поняття та зміст. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2010. № 6. С. 17–23.

5. Про невідкладні заходи щодо захисту громадян України від наслідків Чорнобильської катастрофи: Постанова Верховної Ради Української РСР від 01.08.1990 р. №95-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. №33. Ст. 466. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/95-12> (дата звернення 29.04.2020)
6. Про державний суверенітет України: Декларація від 16.07.1990 р. №55-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12> (дата звернення 29.04.2020)
7. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. №1264-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (дата звернення 29.04.2020)
8. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 29.04.2020)
9. Валевська О. А. Право громадян на екологічну безпеку: проблеми конституційно-правового забезпечення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 4. С. 40–48.

Муравська М.С.

здобувач вищої освіти 3 курсу ОС «Бакалавр»
спеціальності «Право» економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Національна безпека є найважливішою умовою функціонування як держави так і суспільства загалом. Тому її забезпечення є базовою потребою і важливим завданням для кожної країни як на національному рівні так і в межах міжнародної спільноти.

Останніми роками зростає непередбачуваність, складність, нестабільність та динамічність процесів, які відбуваються у сфері безпеки на глобальному, регіональному та національному рівнях. Ці процеси пов'язані з міжнародною конкуренцією; посиленням негативного комплексного впливу таких актуальних проблем людства, як глобальне потепління, забруднення навколишнього середовища, нестача питної води, продуктів та енергоресурсів; зростанням загроз міжнародного тероризму, незаконної міграції, неконтрольованого розповсюдження зброї масового ураження тощо.

В юридичній літературі питання забезпечення національної безпеки розглядаються, як правило, в контексті забезпечення різних сфер та складових національної безпеки. Серед останніх комплексних наукових досліджень слід зазначити праці таких українських учених як: В. Антонов, О. Белов, О. Лемак, О. Дручек та ін.

Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних підходів щодо визначення поняття та сутності конституційно-правового забезпечення національної безпеки України, поглибленні наукових знань з зазначених питань.

Нормативно-правову основу засад національної безпеки України складають:

Конституція України (1996 р.), Закони України «Про національну безпеку України» (2018 р.), «Про правовий режим воєнного стану» (2015 р.), «Про боротьбу з тероризмом» (2003 р.), «Про Державну прикордонну службу України» (2003 р.), «Про розвідувальні органи України» (2001 р.), «Про правовий режим надзвичайного стану» (2000 р.), «Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки» (1999 р.), «Про Раду національної безпеки України» (1998 р.), «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» (1993 р.), «Про оборону України» (1992 р.), «Про Службу безпеки України» (1992 р.); Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про стратегію національної безпеки України» (2015 р.) та ін.

Значне місце в Конституції України займають положення щодо гарантування окремих інститутів системи конституційного ладу, насамперед щодо гарантування державного ладу, тобто положення щодо державної безпеки України. Забезпечення державної безпеки за своїм змістом визначається насамперед як захист суверенітету і територіальної цілісності держави, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки. Так, у ст. 17 Конституції України зазначається, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [1].

Проблеми національної безпеки належать до найважливіших, найскладніших багатоаспектних та інтегральних явищ суспільного і політичного життя. Це питання має кардинально важливе значення в контексті загального розвитку країни та її інтеграції до євроатлантичних структур і у світове співтовариство. Під безпекою розуміється стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз. Життєво важливими інтересами є сукупність потреб, задоволення яких надійно забезпечує існування і можливості прогресивного розвитку особи, суспільства і держави.

Відповідно до п. 9, ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України, національна безпека України визначається як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [2].

Для України наразі суттєвим чинником формування парадигми національної безпеки стали події, пов'язані із російською агресією на Сході та окупацією Криму. Аналіз новітнього законодавства з питань розвитку військової сфери та національної безпеки, а також аналіз практики реалізації сучасної зовнішньополітичної доктрини України дозволяє зробити висновок про формування нової парадигми національної безпеки, що враховує традиційні світоглядні орієнтації і цінності, проте пріоритетні позиції у якій займають мирне існування, відсутність військової загрози, забезпечення територіальної цілісності та державного суверенітету. Саме така концепція, на нашу думку, має визначати зміст нинішньої стратегії національної безпеки, а головним її має стати – розв'язання проблеми тимчасово окупованих територій та забезпечення сталого, безпечного розвитку українського суспільства [3, с. 156].

Підсумовуючи все вищесказане, можемо стверджувати, що національна безпека розглядається як захищеність життєво важливих інтересів людини, суспільства, держави та довкілля у різних сферах життєдіяльності від внутрішніх і зовнішніх

загроз, що забезпечує сталий і поступальний розвиток країни, гарантом якої виступає ефективна система забезпечення національної безпеки. Система конституційно-правового забезпечення національної безпеки регламентується як організована державою сукупність суб'єктів: державних органів (законодавчої, виконавчої та судової влад), громадських організацій, посадових осіб та окремих громадян, об'єднаних цілями та завданнями щодо захисту національних інтересів, що здійснюють узгоджену діяльність у межах законодавства України.

Список використаної літератури

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 року № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2469-19>.
3. Дручек О.В. Концепція національної безпеки: історія та сучасна парадигма. Сучасна концепція національної безпеки в Україні. *Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 24 листоп. 2017 р. Київ, 2017. С. 155–157.
4. Лемак О.В. Конституційно-правові основи забезпечення національної безпеки в Угорщині: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.02. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2017. 200 с.
5. Антонов В.О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с.

Надежденко В.С.

здобувач вищої освіти 2 курсу ОС «Бакалавр»
спеціальності «Право» економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ОХОРОНИ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ

На сучасному етапі конституційною основою системи суб'єктивних прав на інформацію є ст. 41 і 54 Конституції України, відповідно до яких кожний громадянин має право володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності, ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом [1].

На сьогодні комерційна таємниця віднесена ЦК України (ст. 420) до об'єктів права інтелектуальної власності. Статтею 177 Кодексу до об'єктів цивільних прав включені «результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація» [2].

Отже, вітчизняним законодавством комерційну таємницю віднесено до інституту так званого права інтелектуальної власності, тобто сукупності виключних прав на нематеріальні об'єкти, що є результатом інтелектуальної діяльності, у тому числі творчої, та інші порівняні до них об'єкти.

Комерційна таємниця є найбільш універсальним серед інших об'єктів права інтелектуальної власності, а законодавство України, що регулює питання пов'язане з інформацією посідає окреме місце у системі права і є міжгалузевим інститутом, до складу якого входять норми конституційного, цивільного, господарського,

адміністративного, кримінального та інших галузей права.

На сьогодні законодавство з питань комерційної таємниці не систематизовано. Відносини, пов'язані з охороною комерційної таємниці, регулюються нормативно-правовими актами, що належать до різних галузей права, зокрема Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України, Кримінальним кодексом України, Кодексом України про адміністративні правопорушення, Законами України «Про інформацію», «Про науково-технічну інформацію», «Про захист від недобросовісної конкуренції», і визначають лише загальні засади правового регулювання таких відносин.

Проте пошук оптимального визначення комерційної таємниці та відсутність єдиного законодавчого акта, який би врегулював питання з незаконним отриманням, використанням та розголошенням інформації, яка є секретною, ставить питання про прийняття єдиного законодавчого акта, який би врегулював питання пов'язані з охороною комерційної таємниці.

Проблема прийняття спеціального закону, який би регулював відносини з приводу конфіденційної інформації, зокрема комерційної таємниці, неодноразово обговорювалася вченими нашої країни.

Одні автори стверджують, що приймати спеціальний закон про охорону комерційної таємниці немає необхідності, оскільки вистачає чіткого поняття комерційної таємниці визначення змісту прав її володільця і засобів їх ефективного захисту. Сучасне законодавство таку можливість надає.

Інші автори підкреслюють, що в сучасних умовах прийняття такого закону є достатньо актуальним, і повинно буде допомагати забезпеченню національних інтересів країни та перешкоджати неправомірному і безоплатному використанню вітчизняних ноу-хау зарубіжними фірмами. Обґрунтування необхідності прийняття спеціального закону про комерційну таємницю одні автори пов'язують з негативною оцінкою того, що законодавство оперує тільки загальними принципами права на інформацію, не конкретизуючи механізм впровадження його в життя [3]. Деякі автори вважають, що це вирішить термінологічну плутанину і деякі суперечності, які містяться в нормах багатьох нормативно-правових актів про комерційну таємницю. Оскільки Закон про комерційну таємницю буде відправним пунктом в систематизації норм і принципів щодо комерційної таємниці в одному документі, що дозволить ліквідувати існуючі суперечності. Також це допоможе урегулювати питання визначення, розповсюдження, збереження і захисту комерційної таємниці.

До речі, в Україні проекти Законів про комерційну таємницю неодноразово подавались на розгляд Верховної Ради, зокрема: проект Закону України «Про комерційну таємницю» № 4188 (1999 р.) проект Закону України «Про комерційну таємницю» № 5180 (2004 р.), проект Закону України «Про основні принципи охорони комерційної таємниці в Україні» № 5180-1 (2005 р.).

Безумовно, на даний момент ці законопроекти застаріли, хоча деякі концептуальні положення їх є актуальними і зараз, зокрема:

а) надання охорони комерційної таємниці на території України суб'єктам господарювання – юридичним особам і суб'єктам підприємництва – фізичним особам;

б) визначення заходів забезпечення правового режиму інформації, що складає комерційну таємницю, її володарем;

в) законодавче встановлення інформації, що не може становити комерційну таємницю;

г) можливість віднесення комерційної таємниці до відомостей, що складають державну таємницю;

д) закріплення обов'язку органів державної влади зберігати отриману комерційну таємницю в режимі службової таємниці;

є) установлення порядку охорони комерційної таємниці в трудових відносинах;

е) визначення видів порушень права суб'єкта господарювання на комерційну таємницю, засобів захисту і юридичної відповідальності правопорушників.

Отже, можна з упевненістю сказати, що, на жаль, в Україні не існує єдиного спеціального законодавчого акта, яким були би врегульовані питання щодо застосування та захисту комерційної таємниці, що негативно впливає на пов'язані з нею правовідносини.

Тому досить актуальними залишаються питання розробки та прийняття спеціального Закону України «Про охорону прав на комерційну таємницю», який би визначив, зокрема, такі правові норми:

- критерії віднесення інформації до комерційної таємниці і підстави виникнення прав інтелектуальної власності на комерційну таємницю;

- перелік відомостей, що не можуть бути віднесені до комерційної таємниці;

- майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю та строк їх чинності;

- умови відчуження майнових прав інтелектуальної власності на комерційну таємницю;

- порядок забезпечення технічного, організаційного та іншого захисту інформації, що становить комерційну таємницю, і режим доступу до неї;

- обов'язки осіб, які мають доступ до комерційної таємниці, щодо її збереження, використання, поширення та відповідальність таких осіб за порушення прав на комерційну таємницю в рамках трудових відносин і після їх припинення;

- особливості охорони «ноу-хау»;

- охорона комерційної таємниці органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також установлення відповідальності зазначених органів за її неправомірне розголошення або використання;

- захист майнових прав інтелектуальної власності на комерційну таємницю [4].

Список використаної літератури

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

3. Константінова О. Право на інформацію. *Юридичний вісник України*. 2003. № 6. С. 14–17.

4. Про схвалення Концепції проекту Закону України «Про охорону прав на комерційну таємницю». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-2008-%D1%80>

ДЕРЖАВНА ВЛАДА, ЇЇ ВЛАСТИВОСТІ ТА ФОРМИ ЗДІЙСНЕННЯ

Проблема визначення основних засад діяльності державної влади, її властивостей та форм здійснення продовжує залишатися вельми актуальною, оскільки державна влада – важливий атрибут політики, інструмент реалізації інтересів соціума і, водночас, надто мінливий, складний соціально-політичний феномен, що постійно змінюється. Державна влада – це можливість за допомогою будь-яких засобів впливати на поведінку або здійснювати управління, підпорядковувати власній волі будь-кого. Поняття влади досить широке, оскільки ним охоплюються найрізноманітніші види, включаючи і державну. Головна особливість полягає в тому, що центром її організації є держава. Державну владу реалізує владарюючий суб'єкт. Наприклад, народ, через референдум та інші інститути безпосередньої демократії, приймає найважливіші державні рішення. Першочергово політична влада належить народу. Владарюючий суб'єкт не передає органам держави свою владу, а наділяє їх владними повноваженнями. Виокремлюють також наступні особливості, як монополія держави на прийняття загальнообов'язкових рішень та на використання примусових заходів. Організована сила повинна використовуватися розумною і гуманною волею владарюючого суб'єкта. Застосування всіх примусових заходів має безумовне виправдання при зовнішній агресії або припиненні злочинності. Крім того, державна влада публічна, тобто має суспільний характер. Публічність означає те, що влада реалізовує громадські інтереси. Також державна влада суверенна, тобто самостійна, верховна і єдина всередині країни. Це означає, що в країні не існує організацій, рішення яких будуть володіти вищою юридичною силою. І нарешті, державна влада загальна, тобто поширюється на всю територію і на все населення країни, її рішення загальнообов'язкові як для осіб, які постійно проживають, так і тимчасово перебувають в країні.

Важливою юридичною характеристикою влади є поняття легальності державної влади, її відповідність прийнятим у державі нормативно-правовим актам. Легалізацію, тобто юридичне визнання правомірності виникнення, організації та діяльності державної влади в демократичному суспільстві здійснюють Конституції (особливо прийняті шляхом народного волевиявлення). При цьому нормативно-правові акти на основі яких організована та функціонує державна влада повинні відповідати загальнолюдським стандартам і принципам права. У Конституції України як Основному законі держави закріплено основи державного ладу країни, порядок формування, будова і функції органів держави, методи здійснення державної влади. Процес легалізації також має на увазі охорону законної влади. Так, Конституція України в статті 5 забороняє узурпацію влади [1].

Легітимність – це моральна оцінка, визнання влади людьми, заснована на вірі людей в справедливість, законність та доцільність влади, переконаність в тому, що встановлений державною владою порядок висловлює інтереси більшості [2, с. 8].

Легітимність виражається в підтримці державної влади населенням як в свідомості (виявляється опитуваннями, анкетуванням), так і в діях (участь у виборах, мітинги, демонстрації). [3, с. 60]

Здійснення державної влади вирішальною мірою залежить від того, як законодавче розподіляється єдина державна влада між державними органами, що її здійснюють – фактично єдиновладне, що було притаманно марксистсько-ленінській теорії поєднання влади й управління в організації і діяльності державних органів або за демократичним принципом поділу влади.

Згідно зі ст. 6 Конституції України єдина державна влада за принципом поділу влади здійснюється законодавчими, виконавчими та судовими органами державної влади, що дає змогу запобігти диктаторству будь-якої з них і водночас організувати їх спільну діяльність на основі взаємозалежності та взаємодії у процесі реалізації єдиної державної влади в Україні. Особливе місце посідає Президент України, який не входить безпосередньо до жодної з гілок влади. Проте його статус як глави держави наділяє його повноваженнями, згідно з якими він є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції, прав і свобод людини і громадянина. Оскільки ці повноваження більше чи менше властиві всім органам державної влади, Президент, здійснюючи об'єднанчу функцію, безпосередньо впливає на їх діяльність у процесі здійснення державної влади.

Отже, влада – це можливість впливати на поведінку, підпорядковувати своїй волі. Оскільки державна влада – вища влада в суспільстві, повинна здійснюватися на засадах справедливості. Уособлюючи народ на всій території, державна влада повинна втілювати в життя цілі та інтереси громадян, а не посадових осіб, які здійснюють її. У свою чергу суспільство має контролювати процес реалізації влади для того, щоб забезпечити справедливість. Державна влада в усі часи прагне до розширення своїх функцій, повноважень, з одного боку, а з іншого – до обмеження свавілля чиновників і, таким чином, встановлення режиму законності в державі.

Поза сумнівом, що будь-яка влада повинна бути сильною, щоб бути в змозі відстоювати свою волю. Однак, способи здійснення влади, засоби і методи які вона використовує, будова державних органів і способ їх формування – все це повинно бути встановлено законом. Саме тому розвинені країни визнають необхідність дотримання Конституції як основного закону, який володіє найвищою юридичною силою. У Конституції закріплюються основи конституційного ладу, визначаються правові межі, в яких може діяти державна влада. Все це є важливою умовою стабільного життя держави, рівності, сталого розвитку суспільства.

Список використаної літератури

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Манжола П. Взаємодія влади та громадян: практика легітимації інститутів влади у новітній історії України. *Стратегічні пріоритети*. 2007. № 1. С. 58–64.
3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. 2-ге вид. Харків: Консул, 2011. 656 с.

ДО ПИТАННЯ ІСТОРІОГРАФІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИСТІВ

Проблематика здійснення юристами своєї професійної діяльності довгий час залишається в межах наукового інтересу. Величезна кількість сучасних досліджень свідчить про утримання фокусу уваги на питаннях обсягу поняття, меж відповідальності та повноважень юристів, особливостях їх взаємодії, а також фінансового та кадрового забезпечення в межах тієї чи іншої сфери професійної діяльності. Автори цих досліджень, як правило, є представниками галузевих наук або окремих напрямів юридичної професії. Це пояснює той факт, що до цього часу фактично відсутні комплексні наукові дослідження, які б давали можливість скласти загальне уявлення щодо професійної юридичної діяльності, зокрема щодо базових, фундаментальних принципів її реалізації в Україні.

За таких обставин, особливої цінності набуває питання систематизації існуючої джерельної бази, присвяченої проблематиці формування та реалізації правових засад практичної юридичної діяльності, що значно сприятиме узагальненню та прогнозуванню основних напрямів розвитку та подальшої реалізації сучасних принципів практичної діяльності юристів, допоможе визначити перспективи щодо посилення їх ролі та значення у процесі державно-правового та соціального розвитку.

Перш за все, доцільним є угруповання джерел *за видом юридичної діяльності*.

Так, наприклад, можемо виокремити дослідження, присвячені теоретичним і практичним проблемам діяльності органів *прокуратури* в механізмі державної влади, реформування їх організації та правового статусу тощо. Серед авторів, зокрема, такі фахівці як Авер'янов В.Б., Бандурка О.М., Добровольський Д.М., Д'ячков Д.С., Європіна Л., Кравчук В., Логоша В.В., Плахотнік О.В., Савенко Д.Л., Стукаленко О.В., Сущенко В., Чернишук П., Чечерський В.І., Шемшученко Ю.С., Шумський П.М. та багато інших.

У світлі судової реформи значна частина праць вітчизняних фахівців була присвячена різним аспектам правових засад діяльності *адвокатури*. Системний підхід до осмислення її принципової основи було здійснено, зокрема, такими авторами як Баймуратов М.О., Вільчик Т.Б., Буроменський М.В., Муравйов В.І., Святоцький О.Д., Титаренко В.В., Резніков Г.М., Шишкін В.І. та ін.

Актуалізація наукової уваги до проблематики *нотаріату* сприяла вивченню таких аспектів як мета діяльності, функції, компетенція та загальні засади діяльності нотаріусів, що стало предметом багатьох сучасних наукових досліджень таких авторів як Білько К.Ф., Горбань Н.С., Долинська М.С., Досінчук К.Ф., Ільєва Н.В., Ільїна Ю.П., Радзієвська Л.К., Романовський Г.Б., Фурса С.Я., Черниш С.Я., Шишленко В., та багато інших.

Стандарти та критерії її ефективності, історичні особливості формування,

порівняльно-правові дослідження та інша проблематика розвитку *судової* діяльності стала предметом вивчення таких авторів як Аскеров С.С., Василевич М.В., Горова О.Б., Городовенко В., Назаров В., Колодій А.М., Кривенко В.В., Куйбіда Р., Москвич Л., Охотницька Н.В., Притика Д.М., Савенко М.Д., Сердюк В.М., Штогун С.Г., Шульгач Н.М. тощо.

Аналіз наукових робіт *за предметним критерієм* дозволяє умовно розподілити їх на дві групи. До першої пропонується віднести так звані *комплексні дослідження*, автори яких вивчають одразу декілька основних принципів того чи іншого виду юридичної професії. Це, зокрема, роботи таких авторів як Бакаянова Н.М., Д'ячков Д.С., Северин К.М., Черниш М.В., Шишленко В.М. та ін. (вони вивчають систему принципів засад в контексті різних видів юридичної діяльності).

Друга група – це *цільові* роботи фахівців, які зосередили наукову увагу на одному чи двох принципових засадах, але досліджують їх у контексті аналізу різних видів юридичної діяльності. Зокрема, Городовенко В.В., Гудима Н.В., Європіна Л., Огілько А.В., Рачинський А.П., Савенко Д.Л., Степанова С.В. та ін., що зосередили наукову увагу на дослідженні принципів прозорості, незалежності, справедливості або інших окремих принципів в діяльності різних органів державного управління, прокуратури, судів та ін.

Крім того, аналіз джерельної бази з питань вивчення принципів засад професійної діяльності юристів, дозволяє констатувати, що одні фахівці працювали в межах проблематики *професійних* принципів, а інші акцентували увагу саме на *морально-етичних* засадах та особистісних якостях правника (Бондар І.В., Гуртієва Л.М., Шандула О.О. та ін.).

Окрему групу представляють роботи, присвячені дослідженню *міжнародних принципів у сфері юридичної діяльності, а також їх впливу та взаємозв'язку* із відповідними національними стандартами (Антонюк С.В., Сафулько С.Ф., Святоцька В.О., Степанова С.В. та ін.).

У процесі аналізу та систематизації історіографічних джерел з проблематики принципів засад юридичної діяльності видається можливим виділити окремим блоком роботи, присвячені *порівняльно-правовим дослідженням* у даній сфері. Вони дозволяють здійснити порівняння з існуючою вітчизняною юридичною практикою, виявити спільне та відмінне у формуванні, розвитку та рівні їх реалізації, проаналізувати відповідний негативний та позитивний досвід, сформулювати ряд висновків та пропозицій щодо удосконалення вітчизняної юридичної професії (Аскеров С.С., Вільчик Т.Б., Коршенко А.В., Марочкін І.Є., Святоцька О.В., Тюріна О.В., Чечерський В.І., Чорнобай О.Л., та інші.)

Безумовно, у процесі проведення історіографічного аналізу джерельної бази окрему увагу слід приділити вивченню *нормативно-правових актів (зокрема, актів внутрішньої та зовнішньої дії, які умовно можна розподілити на нормативно-правові та корпоративні)*, які є формалізованим виразом основних принципів засад різних видів юридичної діяльності. Осмислення обраної автором проблематики підтверджує пізнавальну цінність таких актів, оскільки сприяє формуванню більш

глибокого уявлення щодо поняття, структури та змістовного наповнення принципової основи практичної юридичної діяльності. Зокрема, особливе значення мають правові документи національного, європейського та міжнародного рівня, у тексті яких містяться основні норми, правила, стандарти щодо організації та здійснення професійної діяльності юристів.

Як вбачається з наведеного, історіографічний аналіз та систематизація існуючої джерельної бази досліджень принципової основи юридичної діяльності дозволяє отримати більш повне уявлення щодо особливостей формування, змісту або сфери реалізації окремих принципових засад, а також про їх поняття, значення, роль та місце в системі теоретичних правових знань і, тим більше, про їх вплив на формування особистості юриста, рівень якості здійснюваної ним професійної діяльності. А отже, змістовно доповнюють та розширюють сучасний науковий погляд на проблематику професійної юридичної діяльності в цілому.

Петренко В.О.

здобувач вищої освіти 3 курсу ОС «Бакалавр»
спеціальності «Право» економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Актуальність теми пояснюється необхідністю звернення уваги на проблему співвідношення складу правомірної поведінки і складу правопорушення, взаємозв'язку елементів і ознак складу правопорушення; співвідношення правової норми зі складом правопорушення. На даний момент проблема правопорушень залишається такою ж складною, як і раніше. Це показуватися в засобах масової інформації, зокрема, таких як газети, Інтернет, телебачення, обговорюється на семінарах, конференціях, розглядається в наукових дослідженнях і публікаціях. Проблема правопорушень залишається важливою для суспільства на час його існування. Через це потрібне постійне створення нових теоретичних методів боротьби з правопорушеннями, розробка нових заходів в основі юридичної відповідальності. Тому що злочинність, як і будь-яке інше явище, приймає нові форми і постійно розвивається. І тому повністю позбутися злочину не може жодне суспільство.

Звертаючись до визначення основних термінів дослідження, слід зазначити, що правопорушення – це протиправне, винне, соціально шкідливе діяння (дія чи бездіяльність) деліктоздатної особи, що зумовлює юридично визначені негативні наслідки для правопорушника. Ознаки правопорушень:

1) Контролюючі можливості держави полягають у тому, що вона може притягнути до юридичної відповідальності за правопорушення з метою поновлення порушених прав суб'єктів з наступним покаранням правопорушника.

2) З погляду юридичних наслідків правопорушення як юридичний факт породжує охоронні правовідносини, в межах яких реалізуються заходи відповідальності за вчинене правопорушення.

3) Юридична ознака правопорушення полягає в його протиправності. Поведінка суперечить приписам правових норм. Держава в законі фіксує ознаки

правопорушення. Критерієм правомірності дій має бути право як втілення справедливості, тому саме з позицій гарантованих конституцією прав і свобод людини повинні розцінюватися державою ознаки протиправності діянь.

4) За психологічними ознаками правопорушення як вчинок завжди має свідомовольовий характер, тобто здійснюється під контролем волі і свідомості суб'єкта. Правопорушенням є лише те діяння, яке вчиняється як результат прояву усвідомленої волі особи і вчинене з її вини.

5) За своїм соціальним значенням протиправна поведінка соціально шкідлива, тобто спричиняє чи може спричинити шкоду нормальним суспільним відносинам, правам, свободам, законним інтересам суб'єктів.

Злочином є передбачене Кримінальним кодексом України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину [1, ст. 11].

Суб'єктом злочину визнається фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наступати кримінальна відповідальність. Осудним визнається особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними. Кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до скоєння злочину виповнилося 16 років. Кримінальній відповідальності підлягають також особи, які досягли 14 років, які вчинили злочини, соціальну небезпеку яких вони в змозі усвідомлювати. Вичерпний перелік таких злочинних діянь визначено Кримінальним кодексом України [1, ст. 22].

В Особливій частині Кримінального кодексу вчинення злочину закріплено різними способами. В одних випадках воно є обов'язковою ознакою основного складу злочину, коли діяння визнається злочинним за його вчинення тільки в співучасті, наприклад, бандитизм (ст. 257 КК України); в інших – виступає як кваліфікуюча, обтяжуюча відповідальність обставина, наприклад, крадіжка, вчинена за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 185 КК України), як співучасть у вчиненні злочину організованою групою осіб, що утворюють особливо кваліфікований склад злочину (ч. 5 ст. 185 КК України і т.д.). У вищевказаних випадках є суспільна небезпека діянь, вчинених у співучасті, що і показує в відповідних санкціях статей Особливої частини КК України. При тому що положення Загальної частини КК, що регламентують інститут співучасті (статті 26-31), поширюються на всі норми Особливої частини КК України, що встановлюють відповідальність за конкретні злочини, вчинені у співучасті. У ст. 26 КК України співучасть в злочині це умисна спільна участь декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину. Розгляд законодавчого визначення співучасті як особливої форми злочинної поведінки дозволяє виділити наступні ознаки: а) спільна участь у вчиненні такого злочину; б) участь декількох суб'єктів у вчиненні умисного злочину; в) умисне участь в скоєнні. Всі вони можуть бути об'єднані і ставитися до ознак об'єктивної і суб'єктивної сторони співучасті в злочині [2, с. 16].

Бездіяльність визнається діянням тоді, коли в ситуації потрібно було щось зробити, але не було зроблено наприклад: залишення людини в небезпечному стані без допомоги, прогул, недбалість посадової особи, безгосподарність керівника держпідприємства або за службовим обов'язком. Протиправною поведінкою вважають поведінку, що характеризується порушенням норм права. Правопорушення виражається у формі дії або бездіяльності. Наприклад, дією є хабар, крадіжка, бійка. Дія полягає в проголошенні певних слів в таких як пропаганда національної ворожнечі, образа, заклик до насильницьких антигромадських діянь. У нормах кримінального закону існують підстави і принципи кримінальної відповідальності.

Згідно з основним законом України кримінальної відповідальності і покаранню підлягає лише особа, винна у вчиненні злочину, тобто навмисне або з необережності вчинила передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння.

Взаємини між злочинцем і державою в нашій країні будуються на основі закону. З огляду на вищесказане можна виділити, що кримінальна відповідальність – це регламентована кримінальним законом одна з форм реалізації охоронних кримінально-правових відносин, яка полягає, з одного боку – засудження судом від імені держави вчиненого діяння і особи, яка його вчинила, поєднаному з призначенням йому покарання, а в певних випадках також при виконанні покарання та забезпечення встановлених вироком суду позбавлень і обмежень, які не є покаранням, і судимості, а з іншого – в їх вимушено м засудженням. Поняття кримінальної відповідальності можна визначити як одну з форм реалізації охоронних кримінально-правових відносин, яка полягає в застосуванні від імені держави до особи винної у вчиненні злочину передбачених кримінальним законом обмежень і в вимушеному їх засудженням [3, с. 9].

Таким чином, правопорушення – це протиправне, шкідливе або соціально небезпечне, винне діяння суб'єкта, яке передбачено чинним законодавством і за нього встановлена юридична відповідальність. На нашу думку, саме буття юридичної відповідальності забезпечує звичайний стан суспільного життя і не допускає недисциплінованість. Для зменшення кількості правопорушень необхідно усунути умови та причини, що розмножують небезпечні та шкідливі для суспільства діяння. Вчинення правопорушень тягне за собою юридичну відповідальність у вигляді застосування заходів державного примусу каральної спрямованості, донесення ними втрат особистого, організаційного або матеріального характеру. Держава повинна вести боротьбу з причин і умов, які їх породжують для захисту прав і законних інтересів громадян, забезпечення нормального розвитку, збереження правопорядку.

Список використаної літератури

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Шириков А.С. О двух концепциях правонарушений. *Вестник ВолГУ*. Серия 5. Вип. 6. 2003–2004. С. 63–68. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-dvuh-kontseptsiiyah-pravonarusheniya/viewer>
3. Ривкін С.Ю. наукова стаття «Склад злочину як юридична підстава кваліфікації». 2011. URL: <https://textbook.com.ua/pravo/1474613051/s-5>

Польщик В.В.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету

ОСОБЛИВОСТІ СПОСОБІВ ПРИХОВАННЯ ВБИВСТВ

У криміналістичній літературі способи приховування злочинів тлумачаться досить широко. Зокрема, спосіб приховування розглядається як причино пов'язана з підготовкою і виконанням злочинного діяння система умисних дій злочинця, що спрямована на перешкоджання розкриттю, розслідуванню і запобіганню злочину [3, с. 30; 1, с. 122]. Таким чином, поняттям «спосіб приховування злочину» охоплюються

дії злочинця як при підготовці і вчиненні злочину, так і після його вчинення, у тому числі під час його розслідування. На основі такої концепції, як способи приховування вбивств, розглядаються такі прийоми, як утаювання інформації та її носіїв, її фальсифікація, маскування, знищення тощо [4, с. 189; 2, с. 960].

На наш погляд, поведінка злочинця при вчиненні умисних злочинів детермінуються прагненням уникнути кримінальну відповідальність і включає в себе певні комплекси дій не тільки при підготовці й вчиненні злочину, але й під час досудового розслідування і судового розгляду справи. Тому вважаю, що тут потрібно виходити з концепції розподілу дій злочинця у названому сенсі на такі, що спрямовані на: 1) приховування злочину з метою його не виявлення правоохоронними органами; 2) протидію розслідуванню вже виявленого злочину. В зв'язку з розглядом такого елементу криміналістичної характеристики нерозкритих убивств, як способи вчинення і приховування цих злочинів, доцільним є зосередження уваги тільки на таких діях злочинця, які спрямовані на приховування самого факту вчинення вбивства від правоохоронних органів. На мій погляд, саме ці дії є елементом механізму вчинення злочину, який знаходить відображення у криміналістичній характеристиці. Прийоми ж протидії, які злочинець використовує при розслідуванні злочину, до елементів криміналістичної характеристики злочинів не належать.

Узагальнення практики розслідування умисних убивств, які значний час залишалися нерозкритими, показує, що до *приховування самого факту вбивства певної особи вдаються тільки вбивці, які належать до найближчого оточення потерпілого*. Сенс такої поведінки полягає у тому, що наявність у такої особи близьких стосунків (родинні зв'язки, інтимні стосунки, спільне проживання, спільне майно тощо) з потерпілим при виявленні його вбивства правоохоронними органами автоматично включає цю особу до кола підозрюваних. А це, з точки зору злочинця, робить його вразливим для викриття.

З метою приховування вбивства злочинці вдаються до різних дій – залежно від місця вчинення злочину, часу та обстановки. При всій різноманітності способів приховування вбивств їх можна розділити на два основні види: а) приховування факту смерті особи; б) інсценування місця події.

Приховування факту смерті особи. Способи приховування інформації про злочин з метою забезпечення його не виявлення правоохоронними органами є типовим прийомом злочинців. При вчиненні вбивств приховування факту смерті особи може здійснюватися вбивцею та його співниками в таких варіантах: шляхом приховування трупа; шляхом розчленування трупа; шляхом знищення трупа.

Приховуванням трупа вбивця має на меті перш за все видалити труп із місця вбивства (найчастіше таким місцем є житло). Таким чином він прагне приховати взагалі настання смерті даної особи або настання її смерті саме в даному місці, яке пов'язане з особою вбивці. У цьому випадку винний виносить (вивозить) труп і закопує його у такому місці, яке не відвідується людьми (лісосмуга, ліс, чагарники тощо), або топить його у водоймищі, кидає його в неконтрольовані каналізаційні люки тощо. Мали місце випадки, коли вбитих родичів закопували у садках чи господарських будівлях на території приватного домоволодіння. Розрахунок злочинця при такому способі приховування вбивства полягає у тому, що з часом труп під

впливом зовнішніх чинників розкладеться і його неможливо буде впізнати, а можливо, його не буде знайдено взагалі.

До **розчленування трупа** вбивці вдаються у тому випадку, коли непомітно винести його з місця вчинення вбивства неможливо. Тому на місці вбивства вони розділяють тіло жертви на декілька частин, відповідним чином упаковують їх і під виглядом сумок (пакетів, валіз, мішків) з певними речами виносять з приміщення з наступним їх приховуванням або залишенням у певних рідко відвідуваних місцях (злочинець сподівається, що навіть у випадку виявлення частин трупа неможливо буде встановити їх приналежність). Дії злочинця з розчленування трупа можуть мати на меті й перешкоджання у встановленні особи вбитого при виявленні правоохоронними органами частин трупа, що були залишені вбивцею у різних місцях. Для цього вбивця може вдаватися до знищення голови трупа, її спотворення або інших частин тіла, на яких є особливі прикмети.

Знищення трупа як спосіб приховування факту смерті особи полягає у доведенні тіла вбитої людини одразу після вчинення злочину до такого стану, коли вже буде неможливо не тільки впізнати особу, але й провести ідентифікацію за допомогою експертних засобів. Повне знищення трупа є доволі складним і тривалим процесом і тому зустрічається доволі рідко. Тим не менш слідчій практиці відомі випадки спалювання трупів у топках котелень, у печах домоволодінь або в лісосмугах.

Отже, вчиняючи розглянуті вище дії, вбивця переслідує головним чином такі цілі: а) взагалі приховати факт насильницького спричинення смерті жертві; б) приховати факт убивства саме в даному місці (житлі); в) зробити неможливим встановлення особи потерпілого. Як вже зазначалося, до таких способів дій вдаються злочинці, які були з потерпілим в близьких стосунках, а також особи, до житла яких незнайомі потерпілі потрапили випадково або їх туди спеціально заманили [5, с. 91–94].

Список використаної літератури

1. Гельманов А.Г. Криминалистическая характеристика способа сокрытия преступления против жизни и здоровья: учебное пособие / А.Г. Гельманов. Омск: Омск. высш. школа МВД СССР, 1989. 122 с.
2. Керівництво з розслідування злочинів: науково-практичний посібник / Кол. авторів: В.Ю. Шепитько, В.О. Крновалова, В.А. Журавель та ін.; За ред. В.Ю. Шепитька. Харків: «Одісей», 2009. 960 с.
3. Лузгин И.М., Лавров И.М. Способы сокрытия преступления и их криминалистическое значение. Москва: Академия МВД СССР, 1980. 30 с.
4. Настільна книга слідчого: наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / М.І. Панов, В.Ю. Шепитько, В.О. Коновалова та ін. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Вид. Дім «Ін юре», 2007. 728 с.
5. Польщиков В.В. Розкриття вбивств: Особливості розслідування нерозкритих убивств минулих років: навчальний посібник. Маріуполь: Новий мир, 2013. 196 с.

Свірський Б.М.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету

ГЕНЕЗА РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДСТАВІ УГОД

Інтеграція України в Європейське співтовариство та побудова України як демократичної, соціальної, правової держави нерозривно пов'язані з приведенням вітчизняного законодавства у відповідність із загальновизнаними міжнародними стандартами прав людини. Особливо це стосується сфери кримінального судочинства, де знаходить свій прояв охорона найбільш важливих конституційних прав, свобод та інтересів громадян при розслідуванні злочинів.

Сучасна міжнародна концепція захисту прав людини свідчить про тенденції відмови держави від виключно каральної реакції на злочин, коли права не тільки обвинувачених, а і потерпілих, не завжди забезпечуються належним чином. На даний час кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство України, враховує низку положень міжнародно-правових актів з питань медіації та відновлювального правосуддя.

Слід зазначити, що дефініція поняття «примирення» або так званої «медіації», бере свій початок з «відновного правосуддя» (restorative justice) відомого як «общинне правосуддя» [1].

Реалізація ідей гуманізму у сфері судово-правовій реформи зумовила появу нових цікавих ідей і правових інститутів, серед яких є інститут провадження на підставі угод, а також наступних правових актів як: Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою від 29 листопада 1985 року [2], Резолюції Економічної і Соціальної Ради ООН 2000/14 від 27 липня 2000 року [3], Рамкового рішення Ради Європейського Союзу від 15 березня 2001 року [4], Рекомендації № R (87) 18 від 17 вересня 1987 року [5], Рекомендації № R (99) 19 від 15 вересня 1999 року [6] та ін.

Якщо проаналізувати ретроспективу виникнення угоди про примирення як альтернативи призначення покарання та вирішення конфліктних ситуацій, слід констатувати факт виникнення цього інституту у другій половині XIX ст. у США. Медіація, у свою чергу, зайняла провідне місце як один із способів досягнення консенсусу.

У 1989 р. Франк Сандер отримав спеціальну нагороду у США за видатний вклад у альтернативне вирішення спорів за концепцію «суду із багатьма дверима» (multidoor courthouse). У відповідності до цієї концепції цивільний суд США розглядається як своєрідний бізнес, що надає різноманітні послуги з вирішення спорів.

Відвідувач суду у першу чергу буде мати справу із консультантом (intake specialist), який ознайомиться із ситуацією, проведе діагностику випадку і порекомендує найбільш слушний варіант вирішення спору (наступні «двері»), залишаючи клієнту право вибору. Серед варіантів, що можуть бути запропоновані таким спеціалістом з урахуванням особливостей спору та намірів клієнта, можуть бути: незалежний арбітраж, незалежна оцінка, міні-суд, медіація і, власне, судовий розгляд (найдорожчий і найдовший з усіх варіантів).

В Україні процедура примирення зародилася ще за часів Київської Русі, де діяло звичаєве право. Саме воно стало основою першої української правової пам'ятки – «Руської Правди». За «Руською Правдою» поняття злочину трактувалося як «образа», незалежно від того, чи було це нанесення матеріальної, фізичної або моральної шкоди. Основним видом покарання було грошове стягнення на користь потерпілого та князя. Також з часів Київської Русі відомі ідеї підходу до кримінальних ситуацій, на полегшення примирення між злочинцем і потерпілими, а також реінтеграції злочинця у суспільне середовище. Наприклад, при тому, що основними видами покарань за злочини за «Руською Правдою» були грошові покарання, з яких найтяжчим вважалася «вира» на користь держави (князя), яка призначалася за вбивство та, висловлюючись нинішніми поняттями, тяжкі тілесні ушкодження, що спричинили смерть. У цих випадках також сплачувалася так звана «головщина», тобто плата родичам убитого в знак примирення. Причому за пом'якшуючих обставин злочинцеві у цих виплатах допомагала громада.

За часів Козацької держави довгий час діяло звичаєве право. Так, у Запорізькій Січі важливі зібрання, наприклад, військові ради, проходили «в колі». Обговорення питань у колі продовжувалося доти, доки громада не доходила консенсусу, прийнятного для всіх її членів. У XV–XVI століттях на території Руського воєводства були розповсюджені процедури «полюбовного примирення» за участі суперарбітра, що використовувалися для розв'язання конфліктів між шляхтичами. Тому інститут медіації для України не є принципово новим, він історично обумовлений [7].

Досить довгий період у кримінальному процесі України існував інший підхід до примирення між потерпілим і підозрюваним, який не припускав процедури спору як конфлікту, за результатами якого можна дійти до порозуміння. Поштовхом до нового погляду на кримінальне правосуддя стала стаття норвезького кримінолога Нільса Крісті «Конфлікти як власність», у якій вказуються наслідки переходу проблеми вирішення конфлікту від безпосередніх учасників і спільноти до рук професіоналів системи правосуддя.

Фундаментальним рішенням з цього приводу стала Резолюція Економічної і Соціальної Ради ООН 2002 р., в якій вперше було висловлено думку про можливість впровадження процедури примирення, яка в подальшому повинна трансформуватися в окрему стадію.

Відновний процес за цією Резолюцією визначається як будь-який процес у якому потерпілий та правопорушник та будь-які інші особи чи члени громади, що зазнали впливу від правопорушення, разом беруть участь у вирішенні його наслідків основному за допомогою посередника», тобто фактично відображається принцип процедури медіації [8].

У більшості країн Європи, зокрема, у Великій Британії, Англії та Уельсі використовують схожу процедуру під назвою «розпорядження щодо направлення». Цю техніку застосовують до неповнолітніх правопорушників, які вперше направлені до комісії для неповнолітніх (за умови, що вони за їх правопорушення не підлягають ув'язненню).

При дослідженні цього питання треба звернуто увагу на практику Німеччини щодо визнання примирення як засобу дискреційного (від фр. «discretion-naire» – вирішення на власний розсуд; англ. «discretion power») провадження, тобто віднесення права застосовувати медіацію до повноважень прокурора. Згідно з Кримінальним процесуальним кодексом Німеччини, обвинувачений звільняється від обвинувачення на підставі визнання своєї провини (якщо термін ув'язнення не

більший за 3 місяці, а штраф не більший за 90 денних ставок). Загальний термін медіації триває 6 місяців, після чого, кримінальна справа закривається.

Також існують випадки, коли використовують принцип «проводити слідство без примирення» – коли справа стосується домашнього насильства, що вважається таким, коли є ушкодження або погроза ушкодження фізичної, сексуальної або психічної цілісності в наявних колишніх інтимних або партнерських стосунках, крім того, не враховується чи є спільне житло.

Зокрема, у Великій Британії програми відновного правосуддя застосовуються на різних стадіях кримінального процесу. Медіацію може бути проведено після порушення кримінальної справи, але до її судового розгляду.

Крім цього, суд може призначити проведення програми відновного правосуддя після визнання особи винною, але до присудження покарання. У Великій Британії суд може відтермінувати винесення покарання максимум на 6 місяців, щоб побачити, чи підсудний відшкодував або, принаймні, почав відшкодовувати шкоду [9].

Для порівняння: в Україні, у ч. 3 ст. 469 КПК вказано, що примирення має місце у трьох випадках: при вчиненні кримінального проступку; злочину невеликої або середньої тяжкості; у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення. А у Кримінальному кодексі (ст. 46) зазначено, що від кримінальної відповідальності на основі примирення звільняється особа, яка: – вперше вчинила злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості; – примирилася з потерпілим; – відшкодувала завдані збитки або усунула заподіяну шкоду.

Якщо говорити про перспективу впровадження спеціалі укладення угоди за участю медіатора, то на її користь свідчить постанова Пленуму Верховного Суду України від 16.04.2004 р., (п. 21) в якій зазначено: «Суди повинні активніше залучати громадськість до вирішення питань, які виникають при розгляді справ стосовно неповнолітніх та при виконанні вироків чи інших судових рішень щодо них. Рекомендувати судам всіляко підтримувати діяльність тих громадських організацій, які ставлять за мету до судового розгляду справи досягнути примирення між неповнолітнім, котрий вчинив злочин, і потерпілим, – надавати таким організаціям відповідну інформацію, інформувати підсудних та їхніх законних представників про наявність у районі (місті) таких організацій, надавати можливість потерпілому і обвинуваченому звертатися до цих організацій для вирішення конфлікту та досягнення примирення».

Досягнення за допомогою таких громадських організацій примирення між потерпілим і обвинуваченим (підсудним), відшкодування потерпілому матеріальної та моральної шкоди можуть бути підставами для закриття справи або врахування обставин, що пом'якшують покарання [10].

Ключовими принципами укладення угод про примирення повинні бути такі: допустимість доказів, наявність добровільної згоди обох сторін. Для введення цієї схеми слід відповісти на основні питання:

- визначення ступеня тяжкості вчинення правопорушення;
- чи існує ризик ревіктимізації потерпілого (можливості знову стати жертвою);
- чи визнає правопорушник свою провину.

Кримінальне провадження на підставі угод – інститут кримінального процесу, який передбачає спрощення кримінального провадження на підставі компромісу між представниками різних сторін за умови доведеності вини обвинуваченого та взаємних поступок, забезпечення відновлення порушених кримінальним правопорушень прав.

Угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим – це різновид судового компромісу, який є формою відновлюваного правосуддя і спрямований на швидке відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди та відновлення порушених усіх матеріальних прав потерпілого, забезпечення спрощення, скорочення і процесуальну економію процедури розгляду кримінальних справ. Така угода є можливою, допустимою, прогресивною і доречною [11, с. 272].

Кримінальний процесуальний кодекс України вводить новий інститут угод у кримінальному провадженні, чітко регламентуючи при цьому види угод, які можуть бути укладені: (ст. 468)

1) угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим;

2) угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості.

Угода про примирення у кримінальному провадженні є процесуальним способом реалізації права потерпілого на примирення з підозрюваним, обвинуваченим (ч. 4 ст. 56). На всіх стадіях кримінального провадження потерпілий має право примиритися з підозрюваним, обвинуваченим і укласти угоду про примирення. У передбачених законом України про кримінальну відповідальність та КПК випадках примирення є підставою для закриття кримінального провадження.

Таким чином, поняття примирення у кримінальному процесі можна визначити як юридичний стан, що виникає внаслідок вирішення кримінально-правового конфлікту, при якому потерпілий відмовляється від вимоги про притягнення до кримінальної відповідальності особи, що вчинила злочин, а сама особа, яка його вчинила, у передбачених законом випадках залагоджує спричинену шкоду (відшкодовує збитки або усуває заподіяну шкоду).

Список використаної літератури

1. Посібник з програм відновного правосуддя, Маскау, 2004 р.
2. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою: прийнята резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 29 листопада 1985 року.
3. Основні принципи застосування програм відновлювального правосуддя в кримінальних справах: Резолюція Економічної і Соціальної Ради ООН 2000/14 від 27 липня 2000 року
4. Про становище жертв злочину у кримінальному судочинстві: Рамкове рішення Ради Європейського Союзу від 15 березня 2001 року
5. Рекомендація № R (87) 18 «Відносно спрощення кримінального судочинства»: прийнята Комітетом міністрів Ради Європи від 17 вересня 1987 року
6. Рекомендація № R (99) 19 «Посередництво у кримінальних справах»: прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 15 вересня 1999 року
7. Медіація в цивільних, сімейних та господарських спорах України: сьогодення та майбутнє / Реком. А. Залара, експерт Ради Європи. Київ, 2007. 167 с.
8. Основні принципи застосування програм відновного правосуддя в кримінальних справах: Резолюції Економічної і Соціальної Ради ООН від 24 липня 2002 р.
9. Відновне правосуддя в кримінальному процесі України: посібник. Київ: Видавець Захаренко В.О., 2008. 200 с.
10. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 16.04.2004 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va005700-04>
11. Тертишник В.М. Кримінальний процес України. Особлива частина: підручник. Академічне видання. Київ: Алерта, 2014. 440 с.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Характеризуючи загальні теоретичні концепції антикорупційної функціональної діяльності держави, слід відзначити, що у сучасних умовах розвитку адміністративно-правового регулювання використання дефінітивного поняття «державна антикорупційна політика» є найбільш доцільним і таким, що відображає необхідність застосування комплексного підходу до протидії та запобігання корупції як негативному соціальному явищу на всіх рівнях державного апарату та громадянського суспільства.

Як здається, структуру державної антикорупційної політики у сучасному суспільстві складають її об'єкти, рівні, форми, сфери впливу, заходи впливу, суб'єкти реалізації антикорупційної політики.

При цьому, як вбачається, саме завдання, сфери впливу на суспільні відносини та конкретні заходи антикорупційного впливу у сукупності складають юридичний зміст антикорупційної політики, від якого безпосередньо залежить її ефективність та здатність досягти поставленої у профільних нормативно-правових актах мети.

Як справедливо відзначає у цьому контексті П. Добродумов, правове поняття антикорупційної політики є фундаментальною структурною одиницею, що зв'язує усі інші елементи державно-правового механізму протидії корупції з безпосередніми реальними формами її прояву, тобто відображає реально існуюче явище та вводить його у межі правового поля [1, с. 55].

Виходячи з подібного методологічного підходу, С.З. Ідрисова визначає антикорупційну політику як «систему правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на протидію корупційним проявам» [2, с. 32]. Слід відзначити, що подібне тлумачення поняття та змісту антикорупційної політики є не досить повним, оскільки, на наш погляд, повинно відображати не тільки протидію корупції, але також її профілактику, запобігання, попередження, усунення причин та умов, що сприяють корупційним проявам тощо.

Таким чином, до завдань сучасної державної антикорупційної політики можна віднести наступні: а) зменшення кількісного обсягу корупційних проявів у формі кримінальних злочинів та адміністративних правопорушень, що відбуваються у певному соціумі; б) обмеження предметних сфер розповсюдження корупції як соціального явища; в) якісні зміни характеру корупційних проявів, що полягають у зменшенні їх об'єктивної суспільної небезпеки або шкідливості; г) мінімізація впливу корупції на економічні, соціальні, політичні, правові та інші важливі суспільні процеси; д) збільшення вірогідності настання юридичної відповідальності для осіб, що скоїли корупційні правопорушення.

Ефективне вирішення подібного комплексу завдань антикорупційної політики, безумовно, потребує системного підходу до її формування та створення відповідного правового регулювання, в першу чергу – у площині удосконалення антикорупційних адміністративно-правових процедур та засобів.

На підставі аналізу теоретичного підґрунтя та функціональних особливостей

державної антикорупційної політики як адміністративно-правової категорії, можна комплексно і системно визначити юридичну сутність досліджуваної категорії та складного правового і суспільно-політичного явища, причому при проведенні такого визначення необхідно виходити з декількох найбільш важливих концептуальних наукових позицій, що становлять визначальні ознаки державної антикорупційної політики:

1. Антикорупційну політику розглядають як у широкому, так й у вузькому значенні, причому суто адміністративно-правовим є вузьке тлумачення, що зводиться антикорупційної діяльності органів виконавчої влади. Водночас комплексний характер корупції як соціального явища та різноманіття форм, напрямів, завдань, сфер впливу антикорупційної політики потребує розглядати її у широкому сенсі, тобто як скоординовану діяльність усіх державних органів, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, громадян, спрямовану на протидію будь-яким корупційним проявам у суспільстві.

2. Антикорупційна політика в адміністративно-правовому значенні є різновидом державної політики та державного управління, тобто не може існувати поза суспільством та є оптимальної формою його реагування на корупційні прояви в рамках держави, а тому не може здійснюватися поза існуванням держави, чим, у свою чергу, об'єктивується обумовленість форм, методів та принципів антикорупційної політики специфічними якостями національної правової системи, елементом якої вона виступає.

3. Державна антикорупційна політика реалізується шляхом здійснення цілеспрямованої, вольової діяльності конкретних людей, що є посадовими особами органів публічної влади (суб'єктів антикорупційної політики), а практично-праксіологічний зміст такої діяльності полягає у виконанні дій адміністративного характеру, спрямованих на виконання законів, створення нормативних актів, їх реалізації та проведенні організаційних заходів, спрямованих на протидію корупції як негативному соціальному явищу.

4. Антикорупційна політика має системний характер, оскільки: а) здійснюється виключно в межах складної соціальної системи, якою є будь-яке суспільство та являє собою зв'язуючий елемент цієї системи; б) системність знаходить свій прояв в якості внутрішньої характеристики антикорупційної політики держави, що забезпечує погодженість, координацію, субординацію, необхідну цілеспрямованість, раціональність та ефективність вказаного процесу; в) реалізація антикорупційної політики є постійним щоденним процесом, що характеризує його систематичність як один з найважливіших показників системності.

5. Антикорупційна політика здійснюється виключно на основі чинного законодавства певної держави на певному конкретно-історичному відрізку, тобто має формально визначений, унормований характер, причому для вказаної сфери правового регулювання пріоритетними є профільні норми конституційного (на загальному рівні) та адміністративного (на спеціальному рівні) права.

6. Антикорупційна політика полягає у здійсненні регулюючого та організаційного практичного впливу на об'єкти державного управління, якими є суспільні відносини у будь-якій сфері життєдіяльності суспільства, при цьому відбувається взаємодія суб'єктів та об'єктів в межах єдиної складної системи, а тому суб'єктивний антикорупційний вплив не можна вважати однобічним, навпаки – форми та методи антикорупційної політики постійно якісно змінюються під впливом суспільних процесів та стратегічного напрямку розвитку соціуму.

7. Загальним завданням антикорупційної політики є реалізація антикорупційної функції держави у правовій, політичній, соціальній, економічній, культурно-духовній та інших соціально важливих сферах регулятивного впливу.

8. Крім суб'єктів та регулятивного впливу, обов'язковим елементом антикорупційної політики виступають її об'єкти, які у відповідності до основних сфер життєдіяльності суспільства доцільно поділяти на економічні, соціальні та культурно-духовні, а також, до певної міри, політичні.

Отже, необхідно відзначити залежність ефективності реалізації антикорупційної політики від об'єктивних умов та чинників суспільної життєдіяльності та відтворення їх у своїй організації та функціонуванні, з чого випливає загальнотеоретичне положення про важливість розподілу виконавців антикорупційних заходів у просторі та за функціями, забезпечення їх місцями роботи і засобами праці, налагоджування їх взаємодії та взаємообміну у праці й суспільному житті, розширення їхніх творчих можливостей шляхом узгодження і концентрації їх зусиль, завдяки чому належна організація розширяє управлінські та регулюючі можливості, надає сукупності людей якостей системи, де ця сукупність досягає результатів, котрі не під силу кожній окремій людині.

Список використаної літератури

1. Добродумов П. Антикрупционная политика как функция государства. *Предпринимательство, хозяйство и право*. 2007. № 9. С. 54–58.
2. Идрисова С. З. Понятие и правовая сущность антикрупционной политики. *Экономика и право*. 2012. № 4. С. 30–39.

Стрелець Л.С.

здобувач вищої освіти ОС «Магістр»
спеціальності «Право» економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Актуальність дослідження полягає в тому, що явище корупції, як суспільне небезпечне, виражається в посяганні на соціальні і демократичні цінності держави. Згодом це впливає на авторитетність публічної влади: у громадян виникає недовіра до службових осіб органів державної влади. У зв'язку з вищенаведеним важливими стають не лише заходи припинення корупції, а також комплекс дій щодо її попередження та знищення негативних наслідків цього явища.

Серед спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції законодавство України виділяє одне з пріоритетних місць органам прокуратури. Враховуючи оновлені управлінські правовідносини з приводу реалізації відомчої антикорупційної політики в прокуратурі та реалізації загальнодержавної антикорупційної стратегії та програм, актуальним стає дослідження питання ефективності адміністративно-правових засад в сфері протидії корупції органами прокуратури.

На сьогодні існує багато наукових праць, присвячених функціонуванню державних органів у сфері протидії корупції, але дослідження саме ролі органів прокуратури в системі суб'єктів протидії корупції є недостатніми. Зокрема, не визначені форми та методи механізмів взаємодії органів прокуратури з іншими

суб'єктами протидії корупції; існують певні колізії у нормативно-правових актах у сфері взаємодії між суб'єктами протидії корупції тощо.

Отже, недостатня теоретична розробленість цих питань, вичерпаність глибоких опрацювань учених з цієї проблематики зумовили актуальність всебічного дослідження адміністративно-правових аспектів діяльності органів прокуратури з протидії корупції, характеристика їх ролі в системі інших суб'єктів протидії корупції.

Мета дослідження – визначення специфіки адміністративно-правового аспекту органів прокуратури щодо забезпечення протидії корупції.

Для визначення об'єкта даного дослідження необхідно правильне тлумачення поняття «протидія корупції в органах прокуратури». Термін «корупція» знаходиться в Законі України «Про запобігання корупції», й означає використання суб'єктом корупційних правопорушень наданих йому службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі – суб'єкту корупційного правопорушення, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [1]. Таке розуміння корупції узагальнює це правове явище як склад адміністративного і кримінального правопорушення. Але якщо розглядати корупцію у більш широкому значенні, то її можна охарактеризувати як комплексне негативне суспільне явище з відповідними чинниками й наслідками, наявними в системі публічного управління та господарській діяльності. Такий підхід сприятиме більш повному правовому дослідженню підстав виникнення корупції та визначенню напрямків протидії такому явищу. Та попри це, при визначенні корупції з адміністративно-правової точки не досить доцільно використання формулювання «публічні» відносини: це відсилає на деяку офіційність або урегульованість нормами права даного явища. Адже не дивлячись на те, що корупція фігурує у мужах публічних відносин, вважається за необхідне підкреслювати, що корупція – це протиправне соціально-шкідливе явище і вимагає прийняття мір кримінальної і адміністративно-правової протидії.

Проневич О.О. розглядає корупцію як соціальне, економічне, моральне зло, та визначає її досить неоднозначно: як вчинення державним службовцем дій, які негативно впливають на громадську думку про стан законності на державній службі, хоча прямо й не заборонені тим або іншим нормативним правовим актом [2, с. 52]. Така думка автора має певні теоретичні та практичні підстави, адже, дійсно, корупція має безліч форм прояву у реальному житті суспільства, тому спрогнозувати об'єктивну сторону корупційних злочинів чи адміністративних правопорушень, у кримінальному чи відповідному законодавстві про адміністративну відповідальність буде доволі складно. Це робить можливим припущення, що не всі епізоди корупції є злочинами або адміністративними правопорушеннями. Проте вона (корупція) виникає з певних підстав усунути які є метою антикорупційної політики. А отже, з точки зору адміністративно-правового аспекту забезпечення протидії корупції в органах прокуратури досліджувати суспільні відносини, на які посягає таке явище, доцільно в широкому значенні. Маються на увазі не тільки протидія злочинам та правопорушенням, а також зменшення генезису корупційних явищ, ліквідація негативних наслідків корупції, виконання іншої суміжної діяльності.

Прикладом також може служити думка В.В. Коваленко, що корупція є одним з явищ, що здатні породжувати кризові стани у різних галузях суспільного та

соціального розвитку кожної держави, зокрема у сфері політики, економіки, державного управління. Корупція також є однією із ключових передумов існування організованої злочинності [3, с. 27]. Проте, на мою думку, корупція і організована злочинність не є тотожними явищами, так як перша, без сумнівів, несе більшу загрозу для суспільства: найчастіше корупція проявляється в державних установах. Таким чином, більш коректним буде врахування організованого характеру корупційних злочинів для протидії різним її формам.

Таким чином, до ознак корупції відносять: 1) суперечність суспільній моралі та правосвідомості; 2) соціальна шкідливість; 3) вияв у державно-владних (публічних) відносинах; 4) виключно корисливі мотиви суб'єкта корупційного злочину або адміністративного порушення; 5) вольові, цілеспрямовані дії суб'єкта корупційного злочину або адміністративного порушення перечають інтересам держави, організацій, підприємств та осіб, яких даний суб'єкт представляє та в інтересах яких останній повинен діяти.

Антикорупційні закони України використовували такі терміни впродовж багатьох років, не дивлячись на зміну законодавства у цій сфері: Закон України «Про боротьбу з корупцією» від 05.10.1995 р. №356/95-ВР [4], Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 11.06.2009 р. №1506-VI [5] та від 07.04.2011 р. №3206-VI [6], Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. №1700-VII [1].

Стосовно аналізу тлумачення поняття протидії корупції в науці існує чимало поглядів. М.І. Мельник вважав, що «протидія корупції» є системою заходів політичного, організаційно-управлінського, ідеологічного, соціально-психологічного та іншого характеру, що мають цільове спрямування на зменшення обсягів корупції, зміну характеру корупційних проявів, обмеження взаємовпливу корупції та інших соціальних явищ і процесів, збільшення ризику для осіб, які вчиняють корупційні правопорушення, нейтралізацію дій та усунення факторів корупції, виявлення, припинення та розслідування проявів корупції, притягнення винних у вчиненні корупційних правопорушень осіб до юридичної відповідальності, поновлення законних прав та інтересів фізичних та юридичних осіб, усунення наслідків корупційних діянь [7, с. 17]. Таке визначення допомагає дослідити протидію корупції в органах прокуратури з точки зору не тільки адміністративних наук, а також враховувати організаційно-правові, економічні, ідеологічні та інші аспекти.

Яфонкін А.О. у своїх працях розглядав протидію корупції як з широкої, так і з вузької точки зору й вказував на вищевказане тлумачення М.І. Мельника як на вузьке значення протидії корупції. На думку науковця, в широкому значенні, протидія корупції – це будь-яка правомірна діяльність, яка сприяє зменшенню можливостей для таких дій, зокрема, шляхом забезпечення верховенства права, реалізації інших принципів права, розвитку демократичного суспільства та утвердження правової держави [8, с. 39]. Проте, слід зазначити, що забезпечення верховенства права, законності, розвиток правової держави позитивно вплине не лише на явище корупції, а й майже на всі сфери суспільного життя. А те, що автор називає визначення М.І. Мельника «вузьким» не є досить доцільним, адже такий підхід включає в себе не лише правові заходи протидії корупції. Проте, вибравши об'єктом дослідження певний предмет, протидія корупції зведеться саме до вузького підходу і окреслить риси наукового дослідження. А отже деякі ідеологічні, організаційні або економічні аспекти мають відкинутися в адміністративно-правовому науковому дослідженні.

Наприклад, Н.М. Курко вважає, що протидія корупції – це скерування діяльності

спеціально-визначених суб'єктів публічної адміністрації проти будь-яких розпочатих корупційних проявів. При цьому специфіка протидії корупції як системному явищу потребує застосування можливостей різних галузей законодавства: цивільного, господарського, фінансового, адміністративного, кримінального, трудового та інших [9]. Ця позиція гарно конкретизує та виділяє протидію корупції в органах прокуратури об'єктом правового регулювання різноманітними сферами права і наукового дослідження. Важливо зазначити, що управлінська функція з виконання антикорупційної політики є перевагою науки адміністративного права.

При аналізі поглядів та думок на тему даного дослідження, можна зробити висновок: науковці схильні до розуміння поняття протидії корупції з широкої точки зору, адже корупція є складним суспільним явищем, яке складається з багатьох площин. Але з точки зору науки адміністративного права головним об'єктом дослідження є діяльність органів публічної влади, цілеспрямована на управління функціонування наведених вище засобів за допомогою адміністративно-правових важелів.

Таким чином, проаналізував вищенаведені визначення категорії дослідження, в адміністративно-правовому аспекті протидія корупції в органах прокуратури – це 1) порядок взаємопов'язаних дій, які направлені реалізувати антикорупційну державну політику в органах прокуратури за допомогою правових, організаційних, економічних та інших способів, що здійснюються у процесі виконання належної управлінської, функціональної практики прокуратури; 2) управління відповідними процесуальними діями, забезпечення їх виконання, що направлені виявити, знешкодити корупційні діяння, усунути їх наслідки, мінімізувати корупціогенні ризики. Вважається необхідним звернути увагу на той факт, що протидія корупції у прокуратурі в адміністративно-правовому аспекті тісно стоїть поруч з публічними правовідносинами в органах прокуратури, бо така практика в прокуратурі відбувається як структурно-ієрархічна система.

На сьогодні, як вже було зазначено, інститут протидії корупції в органах прокуратури в адміністративно-правовому аспекті з урахуванням сьогоденних змін не є достатньо дослідженим. Протидія корупції в органах прокуратури як об'єкт комплексного адміністративно-правового наукового дослідження є мало розробленою, недосконалою з боку правових норм та залишається насущною проблемою з боку адміністративного аспекту. Ймовірно, що дана проблематика залишатиметься актуальною і в майбутньому.

На сьогодні, наукові розробки проблеми даного дослідження з адміністративного, кримінального і кримінологічного боку відносин щодо протидії корупції в органах прокуратури характеризуються чималою кількістю. Задля усунення прогалин в наукових розробках антикорупційної діяльності в органах Прокуратури України, дослідження в галузі даної проблематики потребують актуалізації, а також подальшого вивчення за обраними напрямками.

Список використаної літератури

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. №1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.
2. Проневич О.С. Інститут спеціалізованої антикорупційної прокуратури в європейській державно-правовій традиції. *Форум права*. 2015. № 1. С. 261–268
3. Коваленко В.В. Курс адміністративного права України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 808 с.
4. Про боротьбу з корупцією: Закон України від 05.10.1995 р. №356/95-ВР.

Відомості Верховної Ради України. 1995. № 34. Ст. 266

5. Про засади запобігання та протидії корупції: Закон України від 11.06.2009 р. №1506-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 45. Ст. 691.

6. Про засади запобігання та протидії корупції: Закон України від 07.04.2011 р. №3206-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 40. Ст. 404.

7. Мельник М.І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / Національна академія внутрішніх справ України. Київ. 2012. 31 с.

8. Яфонкін А.О. Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією серед державних службовців в Україні: дис. ... канд. юрид наук: 12.00.07. Ірпінь, 2016. 203 с.

9. Курко Н.М. Повноваження і компетенція спеціалізованої антикорупційної прокуратури України. *Юридичні науки*. 2015. № 3. С. 96–102.

10. Яцків І.І. Загальні положення протидії корупції: адміністративно-правовий аспект. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. Івано-Франківськ, 2009. Вип. 21. С. 88–94.

Стукалюк М.С.

студентка 4-го курсу спеціальності «Право»

Маріупольського коледжу ДВНЗ

«Приазовський державний технічний університет»

ВПЛИВ ЗМІ НА ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ ДУМКИ ТА СПОСОБИ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІД НАКЛЕПУ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

Важливу роль в утворенні активної думки громадян, відіграють засоби масової інформації (ЗМІ), вони здійснюють вплив на суспільство, його розвиток. Ні для кого не є таємницею, що володіння ЗМІ дає особисті вигоди. Сучасні засоби масової інформації неоднозначно впливають на розвиток суспільства, диктують поведінку, допомагають знайти власне ставлення та оцінку подій, які нас оточують. Разом із тим ЗМІ є одним з найнеобхідніших джерел інформації громадян.

Актуальність даної теми полягає в розгляді питання чи можуть бути незалежні засоби масової інформації у сучасній Україні. Та що ми можемо зробити, щоб забезпечити її у реаліях сьогоденної України. Тому дання стаття написана з метою проаналізувати в яких умовах у суспільному житті щонайбільшої ваги набуває роль ЗМІ у передвиборчий період. Діяльність ЗМІ повинна регламентуватись лише законодавчо. І хоча законодавча база щодо ЗМІ в Україні в цілому відповідає європейським стандартам, зокрема, у ст. 10 Конвенції «Про захист прав людини і основоположних свобод» [1] вказано, що ця свобода складається зі свободи мати власну думку, отримувати та розповсюджувати інформацію та ідеї, проте реалізація правових норм в галузі свободи інформації залишає бажати кращого.

Закон зобов'язав ЗМІ незалежно від форми власності дотримуватися принципу рівності прав, умов і можливостей при проведенні передвиборної агітації і проводити її в установленому порядку і терміни.

Принцип рівності прав, умов і можливостей стосовно ЗМІ повинен реалізовуватись шляхом надання кандидату на пост Президента України права користуватися державними і комунальними ЗМІ на абсолютно рівних умовах, на надання ефірного часу і друкарських площ, на умовах рівної оплати за одиницю

ефірного часу або друкарської площі і так далі.

Але фінансова залежність державних чи комунальних ЗМІ робить їх заручниками чиновників і викликає у них бажання використовувати ЗМІ у своїх вузько політичних цілях.

З іншої сторони щодо власної незалежності дещо кращому перебувають журналісти, які працюють в різноманітних Інтернет-виданнях. Проте держава нині робить різноманітні спроби обмежити Інтернет-журналістів, що не може не викликати стурбованості не тільки у працівників мас-медіа, але і у політично свідомих громадян.

При цьому проблемою залишається недостатній доступ населення сільської місцевості України до Всесвітньої мережі. Вони формують свою думку тільки з державних чи регіональних каналів. Відсутність у старшого покоління звички активно здобувати інформацію в Інтернеті, зіставляючи та аналізуючи різні джерела.

Підсумовуючи перелічені проблеми, варто зазначити, що незалежність ЗМІ у передвиборчий період є справжньою проблемою розвиненого громадянського суспільства. Тому Ми пропонуємо під час створення суспільного радіо та телебачення, діяльність яких має регулюватися спостережними радами, незалежними від державної адміністрації. Це дасть можливість громадянам отримувати достовірну і повну інформацію про події у світі та в Україні. Вирішення проблеми фінансування таких ЗМІ має бути закріплене на законодавчому рівні. Тоді у цій справі ЗМІ повинні відігравати вирішальну роль, виправдовуючи свою назву четвертої влади.

З огляду на це, більш актуальним постає контроль за тією інформацією, що розповсюджують ЗМІ та Інтернет-ресурси та можливість її перевірки на достовірність. А у випадку невідповідності, притягнення винних до відповідальності. На даний час, українське законодавство не передбачає настання кримінальної відповідальності за наклеп. Хоча під наклепом, передбаченим ст.125 КК, слід розуміти повідомлення винним невизначеній кількості осіб або хоча б одній людині завідомо неправдивих вигадок про начебто вчинений потерпілим протиправний чи аморальний вчинок або інших відомостей, що ганьблять потерпілого [2].

Проте, найбільш дієвим способом захисті порушеного немайнового права у суб'єкта, який вважає себе потерпілим від наклепу – є звернення до суду у порядку цивільного судочинства із позовом про захист честі, гідності та ділової репутації. При цьому в обґрунтування своїх позовних вимог він особа має посилається на норми Цивільного кодексу України із Книги другої «Особисті немайнові права». В останні декілька років кількість таких справ значно збільшилася.

Потрібно зауважити та наголосити, що суди при дослідженні всіх фактичних та юридичних доводів мають керуватися Постановою Пленуму ВСУ «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» [3]. Однак, враховуючи те, що вона була прийнята ще у 2009 році багато положень потребують вдосконалення та додаткового тлумачення з метою створення більш дієвого судового механізму для відстоювання права на правду та неупереджене висвітлення інформації про себе.

Інший спосіб «боротьби» із не чистими на руку ЗМІ – адміністративний через Національну раду з питань телебачення та радіомовлення України. Цей орган наділений повноваженнями проводити перевірки, виносити попередження та відзивати ліцензії каналам та радіостанціям на які надходять скарги. Проте його юрисдикція не поширюється на соціальні мережі, звідки виходить лєвова частка фейкової інформації, та інші ресурси із закордонним джерелом трансляції.

Тому можемо констатувати, що захист честі, гідності та ділової репутації в Україні є складним, тривалим та багато затратним процесом, який здебільшого не здатен компенсувати ті репутаційні збитки, які були завдані фізичній чи юридичній особі.

Список використаної літератури

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Законодавство України: термін «наклеп». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/16452>
3. Пленум Верховного Суду України. Постанова від 27.02.2009 N 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09

Темирова-Хмикіна В.І.

старший викладач кафедри права та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ

Ідея верховенства права, пов'язана зі станом правової захищеності людини, забезпечення її гідності і відповідних процедур захисту лежить в основі концепції конституційної держави. Існування правопорядку, в якому тісно взаємопов'язані такі елементи, як права і свободи людини, суверенітет народу і належні правові процедури здійснення публічної влади створюють механізм конституційної держави. Тому в конституційній державі особі має бути гарантовано процедури правового захисту і соціально-правового захисту. Принцип суверенітету народу в структурі прав і свобод людини створює гарантії визначення органами держави через демократичні процедури стратегічних напрямків їх забезпечення, стану законодавчого регулювання, впорядкування та обмеження свободи розсуду органів виконавчої влади, особливостей правозастосування судовими органами.

Забезпеченість ефективними засобами правового захисту обумовлена в першу чергу процесуальною формою їх здійснення. Дотримання вимог процесуальної форми, належних процесуальних строків правового захисту, недопущення зловживання правом також є важливими елементами належної правової процедури. В умовах правової держави відступ від правової форми діяльності з боку суб'єктів права є порушенням конституційного ладу. Тому система цих відносин характеризується як відносини між порушником конституційного ладу та його гарантами.

У зміст належної правової процедури входять наступні вимоги: прийняття владних рішень відкрито шляхом публічного обговорення їх проектів, доведення до відома населення в установленому законом порядку утримання рішень органів влади, залучення зацікавлених осіб при прийнятті власних рішень, право зацікавленої особи бути заслуханим при прийнятті рішення компетентним органом публічної влади, забезпечення права на оскарження рішень. Істотним елементом належної правової процедури також є забезпеченість суб'єктів конституційно-правових відносин процесуальними засобами впливу[1]. На державі лежить обов'язок забезпечити ефективні засоби правового захисту основних прав, а приватні особи володіють

суб'єктивним правом захисту.

Отже, належна правова процедура обумовлена позитивною діяльністю всіх учасників конституційно-правових відносин. По суті мова йде про обов'язок держави захищати конституційні цінності та принципи, і про суб'єктивне право осіб на захист, кошти якої мають бути врегульовані законодавством.

Ідея заснування правопорядку на законі відображає традиційні уявлення про провідну роль закону, який повинен відповідати конституції і не суперечити їй. Тому відповідність закону конституції повинна також служити затвердження порядку певного типу. Тип правопорядку покликаний відображати як загальні принципи права, так досягнення вітчизняного досвіду і традицій державотворення та правотворення.

Перед учасниками конституційних правовідносин часто проявляється проблема зростання впливу загальних гуманістичних цінностей, зменшення питомої ваги ідеологізації та підсилення елементів політизації та соціалізації в конституційно-правових відносинах. Політичні і громадські інститути забезпечують свій вплив на владу через засоби безпосередньої і представницької демократії, а також шляхом захисту своїх прав та законних інтересів у суді.

Органи публічної влади в рамках закону володіють правом розсуду щодо забезпечення конституційного ладу України. Проте така свобода в рамках закону визначати певні сфери і методи правового регулювання, а також способи виконання своїх завдань повинні відповідати принципам конституційної держави. Це суттєвим чином визначає ступінь захищеності суб'єктів конституційно-правових відносин, їх прав і свобод, основоположних конституційних цінностей.

Нормативну основу вітчизняної системи засобів правового захисту становлять положення статей 8, 55, 124 Конституції України [2]. У цій системі перевага надається безпосередньо судових процедур правового захисту, серед яких важливе значення належить право на звернення до Конституційного Суду в рамках встановленої процедури. Разом з тим істотно на ефективність діяльності органів правосуддя впливають функціонування інших органів влади, зокрема, прокуратури, омбудсмана, адміністративних судів, а також організація і порядок розгляду звернень громадян органами публічної влади. Між цими інститутами правового захисту існує певна субординація на принципах підвідомчості та субсидіарності. Зрозуміло, що їх ефективність залежить від діяльності адвокатури та правозахисних організацій.

Доступність правового захисту виступає фундаментальною основою для забезпечення ефективної системи гарантування конституційного ладу. По-перше, цей стандарт захисту впливає з обов'язку органів публічної влади доводити до населення зміст нормативно-правових актів у визначеному законом порядку. Оскільки незнання закону не звільняє особу від відповідальності, згаданий принцип повинен неухильно дотримуватися з метою забезпечення правової безпеки особи. По-друге, особа, права і свободи якої порушено, самостійно розпоряджається своїм правом на звернення до органів публічної влади. Індивід самостійно визначає предмет свого звернення, наводить фактичні обставини справи, які підлягають доказуванню перед судом, предмет правового спору. З боку третіх осіб, органів публічної влади, їх посадових осіб є неприпустимими дії щодо встановлення перешкод, пов'язаних із самим фактом звернення такої особи за правовим захистом.

Доступність правового захисту виводиться з позитивною обов'язки органів публічної влади забезпечити сприятливі процедури вирішення соціально-політичних конфліктів у суспільстві на основі права і справедливості. Зміст цього принципу

полягає у забезпеченні прямого доступу до органів влади, покликаним захищати порушене право особи, та незалежність доступності процедур захисту від дискреційних повноважень посадових осіб.

Взаємодоповнюваність інститутів правового захисту забезпечує певний механізм перерозподілу предметів відання органів публічної влади, які зобов'язані вирішувати конкретні юридичні справи. Відповідні засоби правового захисту діють як єдина система, тому ефективність правозахисних інституцій і відповідна практика їх залежить від загального стану правозастосування та правоохоронної практики в державі. У будь-якому випадку порушення в певному елементі системи правового захисту веде до підризу і, навіть, до руйнування всієї її системи.

Ефективність засобів правового захисту обумовлена наявністю чіткої системи юридичних процедур забезпечення права захисту. Виділення основних суб'єктів щодо забезпечення вирішення конституційно-правових спорів, які можуть бути як позасудовими, так і судовими, служить надійною гарантією конституційної законності. В даному випадку Конституційний Суд України виступає основним гарантом конституційного ладу. Однак особливості процедурної діяльності Конституційного Суду, невизначеність сфер повноважень за рішенням конституційно-правових спорів у сфері прав людини і основоположних свобод породжує труднощі в розумінні субсидіарності. Формальна вимога, зміст якого полягає в необхідності пройти всі інстанції системи загальних судів особі, яка шукає правового захисту, в повній мірі не відображає цей принцип. Питання полягає саме в забезпеченні правового захисту особи в розумні терміни з мінімальними процесуальними витратами.

Судові процедури правового захисту обумовлені складністю і високим ступенем суспільних витрат. Система досудових процедур та їх ефективність покликана забезпечити зменшення суспільних витрат і оперативного захисту основних прав. Однак, займаючи провідне місце в механізмі правового захисту, судові органи повинні забезпечити розгляд справ так, щоб сторонам по справі не були нанесені значні витрати або навіть шкоди, щоб вирішення правового спору не втратило свій сенс.

Принцип субсидіарності необхідно розуміти в тісному взаємозв'язку з пропорційністю засобів правового захисту. Пропорційність системи процесуальних гарантій конституційного ладу визначає взаємодію і співробітництво між органами влади. Прихильники теорії компенсації конституційних повноважень говорять про необхідність реалізації певних конституційних цілей і завдань з боку різних органів влади. Зокрема, неодноразово у літературі пропонувалося закріплення за Конституційним Судом України права законодавчої ініціативи в тому разі, якщо цей орган влади при розгляді справи буде констатувати стан законодавчого упущення (прогалини в законодавстві). Однак, не викликає сумнівів те, що в разі констатації факту законодавчого упущення, Конституційний Суд у своєму рішенні зобов'язаний визначати правові форми і засоби його усунення або корекції.

Список використаної літератури

1. Конституційне право України. / За ред В.Ф. Погорілка. С.154-155.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 03.05.2020).

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ЯК ОСОБЛИВИЙ ОБ'ЄКТ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ З БОКУ СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ

Перед тим, як визначити поняття «конституція» як юридичний документ, пропонуємо спочатку з'ясувати, що означає слово «конституція» взагалі.

Можна сказати, що конституція є базою, фундаментом усього законодавства. Свого роду – це скелет держави, який тримає на собі систему підзаконних нормативно-правових актів, котрі розробляються саме на основі конституції. Адже з латинської слово «constitutio» означає установлення, устрій, порядок [1, с. 84].

Конституція є основним законом тому, оскільки вона установлює державний лад, закріплює права та свободи особи, визначає принципи формування та діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування. Усі закони та підзаконні нормативно-правові акти повинні відповідати конституційним принципам та розвивати норми, що закріплені в конституції. Визначивши це все, констатуємо, що конституція – це основний державний документ (закон), який визначає державний устрій, порядок і принципи функціонування представницьких, виконавчих та судових органів влади, виборчу систему, права й обов'язки держави, суспільства та громадян.

Необхідність охорони конституції пов'язана з тим, що вона (конституція) закріплює функціонування суспільства й держави, здатна регулювати механізм влади, впорядковувати політико-правові процеси, встановлювати норми поведінки суб'єктів державно-правових відносин, зумовлює зміст і особливості національної правової системи, забезпечує конституювання держави, основних елементів її політичної системи.

Безумовно, конституція має велику соціальну цінність. Вона становить цінність не тільки для держави, оскільки впорядковує державний механізм і взаємозв'язки її різноманітних ланок, а й для суспільства. Це пов'язано насамперед з її обмежувальною функцією, оскільки конституція забезпечує обмеження держави правом. Також цінність конституції полягає у тому, що за її допомогою забезпечується стійкість інститутів влади, що є однією з умов стабільності й рівноваги в суспільстві. Саме конституція держави є фактором єдності правових норм, їх несуперечливості, поєднання стабільності й динамізму.

Ці властивості конституції, які характеризують її як особливий політико-правовий документ, дають підстави для того, щоб вона перебувала під охороною держави і суспільства, а її дотримання забезпечувалося насамперед за допомогою ефективного державного механізму [2, с. 15]. Необхідні механізми охорони і захисту Конституції України значною мірою закріплені безпосередньо в ній. Так, стаття 8 встановлює, що «Конституція України має найвищу юридичну силу», «закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй», «норми Конституції України є нормами прямої дії», стаття 9 встановлює, що «укладання міжнародних договорів, які суперечать Конституції України можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України», стаття 157 регламентує, що «Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або

якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України», «Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану» тощо.

Правова охорона конституції може здійснюватись як правовими, так і не правовими засобами, що іноді прямо передбачено в основному законі. Однак вирішальними все ж таки є правові засоби захисту, які забезпечують дотримання конституції, її стабільність. Існують різні погляди щодо того, з яких елементів складається механізм правової охорони конституції. Аналіз сучасних конституцій свідчить, що найбільш характерні положення про главу держави як гаранта конституції, про його обов'язки наглядати за її дотриманням.

Значними повноваженнями щодо контролю за дотриманням конституції в процесі її застосування виконавчою владою володіє парламент, який виконує їх у багатоманітних формах. Зокрема, шляхом контролю за делегованим законодавством, за допомогою спеціальних органів, утворених при парламентських установах. Захист конституції здійснюють правоохоронні органи: загальні і спеціальні і суди, прокуратура. Деякі автори виділяють серед правових засобів охорони Основного закону превентивні і репресивні гарантії, такі як позбавлення основних політичних прав, можливість заборони політичних партій, інститут надзвичайного стану [3, с. 41].

Та як би не вирішувалося питання окремими авторами, у більшості держав виділяється спеціальний вид юридичної діяльності, сутність якого полягає в тому, щоб забезпечити верховенство Основного закону. В рамках спеціально-юридичного (вузького) підходу до охорони конституції можна також виокремити широкий підхід, який оперує всіма правовими засобами, які притаманні правовій системі, а також вузький – коли суб'єктами охорони конституції визнаються не всі органи влади (їх посадові особи), а лише деякі з них, а громадяни – лише у випадку реалізації права на непокору.

Що ж до судів, чи здійснюють вони охорону (захист) конституції при здійсненні правосуддя? О.В. Константій зазначає, що суди загальної юрисдикції за своєю природою організаційно і функціонально є одним з найважливіших в державі суб'єктів законодавчої охорони Основного Закону України. На думку І.В. Корейби, діяльність судів загальної юрисдикції в Україні у сфері конституційного контролю носить непрямий характер, тому що їм надається право не застосовувати той закон, який не відповідає Конституції України до вирішення цього питання у Конституційному Суді України. Хоча при вирішенні певної категорії справ суди загальної юрисдикції здійснюють і прямий конституційний контроль [4, с. 38].

Реального загрозою для існування самої Конституції та конституційного ладу слід вважати масові безлади серед населення, загроза здійснення державного перевороту, стан війни та деякі інші. В цих випадках Конституцію потрібно не просто вже охороняти, а захищати. Захист конституційних відносин стосується всього змісту Конституції, забезпечується тоді, коли виник конфлікт різних правових інтересів, під час якого кожна сторона переконана у своїй правомірності й наполягає на захисті порушеного конституційного права.

Суб'єктами захисту Конституції є Президент України, Верховна Рада України, уряд і в усіх випадках єдиний орган конституційної юрисдикції – Конституційний Суд України (без самостійної ініціативи визначення предмета захисту). Захист може здійснюватися всіма суб'єктами, на яких покладені юрисдикційні повноваження [5, с. 212].

Отже намагання відстоювати вживання одночасно і «захисту» і «охорони»

конституції виглядає не зовсім вдалим. Стосовно всієї правової системи доцільним є розгляд охоронної функції права і того, як ця функція реалізується, а стосовно конституції говорити саме про «захист конституції». В такому випадку ми відходимо від розуміння того, що захистом конституції можуть займатись всі органи публічної влади і громадяни, оскільки їх роль в охоронній підсистемі права в цілому дійсно велика. Водночас захист конституції здійснюється спеціальними засобами, суб'єктами, інститутами та інструментами, які притаманні виключно конституції і не стосується жодних інших правових інститутів.

Список використаної літератури

1. Корейба І.В. Поняття та елементи системи органів законодавчої охорони Конституції України. *Бюлетень Мін-ва юстиції України*. 2009. № 1. С. 84–89.
2. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Конституційне право України: підручник/ За заг. ред. Федоренка В.Л. 2-ге вид., перероб. і доопр. Київ: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2015. 15 с.
3. Веніславський Ф.В. Правова охорона Конституції як передумова стабільності конституційного ладу України: теоретичні аспекти. *Вісник Чернівецьк. ун-ту*. 2008. Вип. 478. С. 41–47.
4. Константий О.В. Суд загальної юрисдикції як суб'єкт законодавчої охорони Конституції України. *Вісник Верховного Суду України*. 2011. № 7. С. 38.
5. Таран Д.П. Захист конституції: основні сучасні підходи. *Форум права*. 2015. № 3. С. 212–218.

Топузов В.І.

кандидат юридичних наук, адвокат АО «ПРАВЕКС»

АДВОКАТСЬКА МОНОПОЛІЯ НА ПРЕДСТАВНИЦТВО В СУДАХ

Неминуча реформа адвокатури в Україні породжує чимало суперечностей. Не варто заперечувати, що як і у прихильників такої реформи, так і її противників є вагомі аргументи в користь своїх переконань. Проте, якщо уважніше придивитися до запропонованих змін, то можна спростувати чимало «негативних» аргументів [1].

Зокрема, щодо твердження про звуження права на правову допомогу, гарантоване ст. 59 Конституції України. Так в законі № 3524 ст. 59 Конституції України викладена в наступній редакції: «Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» [1].

Деякі юристи та адвокати стверджують, що зміна «правової» допомоги на «правничу» допомогу суттєво змінює її суть, проте, на мою думку, від «перестановки доданків сума не змінюється». Зміна прикметника жодним чином не може вплинути на зміст права. Зокрема, Конституційний Суд України в Рішенні №23-рп/2009 від 30.09.2009 року визначив, що правова допомога є багатоаспектною, різною за змістом, обсягом та формами і може включати консультації, роз'яснення, складення позовів і звернень, довідок, заяв, скарг, здійснення представництва, зокрема в судах та інших державних органах, захист від обвинувачення тощо. Держава в особі відповідних органів визначає певне коло суб'єктів надання правової допомоги та їх повноваження. Аналіз чинного законодавства України з цього питання дає підстави визначити, зокрема, такі види суб'єктів надання правової допомоги:

– державні органи України, до компетенції яких входить надання правової

допомоги (Міністерство юстиції України, Міністерство праці та соціальної політики України, нотаріат тощо);

- адвокатура України як спеціально уповноважений недержавний професійний правозахисний інститут, однією з функцій якого є захист особи від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах (частина друга статті 59 Конституції України);

- суб'єкти підприємницької діяльності, які надають правову допомогу клієнтам у порядку, визначеному законодавством України;

- об'єднання громадян для здійснення і захисту своїх прав і свобод (частина перша статті 36 Конституції України) [1].

Тобто, введення монополії адвокатури на представництво в суді жодним чином не обмежує право громадян на правову допомогу, оскільки як коло суб'єктів, які її надають, так і її обсяг є досить обширними. Окрім того, у вказаному рішенні КСУ вказав, що, надаючи змогу особі отримувати правову допомогу від адвоката, держава у такий спосіб бере на себе обов'язок забезпечувати можливість надання кваліфікованої правової допомоги особам у правовідносинах з державними органами. Вказане твердження підтримав в окремій думці суддя Вдовиченко С.Л. стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України, зазначивши, що право на правничу допомогу полягає у конституційному обов'язку держави забезпечити кожному (як фізичній, так і юридичній особі) достатньо високий рівень будь-якого з видів правничої допомоги, що надається, зокрема, професійної правничої допомоги адвокатів, які повинні мати необхідний рівень професійної підготовки, керуватися правилами професійної етики, законодавчими вимогами доступу до професії та нести відповідальність за неналежне виконання свого професійного обов'язку [2].

Дійсно, важко сперечатися, що правова допомога, яка надається адвокатами, є більш якісною та кваліфікованою, оскільки адвокат, окрім складання іспиту та проходження стажування, має досвід в юридичній сфері та, беззаперечно, вищу юридичну освіту. На жаль, на сьогоднішній день в чинному законодавстві відсутні вимоги до осіб, які здійснюють юридичну діяльність. І якщо задуматися, хто, звертаючись до юридичних осіб, які надають правову допомогу, вимагає показати диплом про вищу освіту? Мабуть, одиниці. Окрім того, перевагою монополії адвокатури на представництво в суді є і наявність відповідальності для несумлінних адвокатів, що є запорукою реалізації права саме на професійну правничу допомогу, оскільки загроза накладення дисциплінарного стягнення є підставою для недопущення зловживань процесуальними правами, чого не варто очікувати від інших фахівців у сфері права [2].

Щодо намагання адвокатів, шляхом внесення змін до Конституції України, поповнити свої статки, то таке твердження є більш ніж сумнівним. Навпаки, збільшення кількості адвокатського корпусу спричинить зниження вартості адвокатських послуг через підвищення рівня конкуренції, що є очевидним. Більш того, введення адвокатської монополії позитивно вплине на Державний бюджет, оскільки для адвокатів не передбачені спрощені системи оподаткування, на відміну від компаній, які здійснюють діяльність з надання правової допомоги у вигляді юридичних осіб чи фізичних осіб-підприємців [3].

Неважко зрозуміти і необхідність внесення до ст. 131-2 винятку щодо

представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена. Оскільки, відповідно до ст. 242 Цивільного кодексу України вказану категорію осіб представляють законні представники, то у випадку необхідності звернення до суду, осіб, зазначених у ст. 131-2 можуть представляти або законні представники, або адвокати, на підставі договору про надання правової допомоги, сторонами якого будуть відповідно адвокат та законний представник [3].

Прийняття Закону № 3524 жодним чином не вплинуло і на діяльність юрисконсультів та юристів. Так, Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників, затверджений Наказом Міністерства праці та соціальної політики України № 336 від 29.12.2004 р. визначає широке коло повноважень юрисконсульта, серед яких представництво в суді займає ледь не останнє місце. Окрім того, передбачається перехідний період, який надає змогу бажаючим особам отримати свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю. Що ж стосується представництва юридичних осіб, то в цьому випадку, на мою думку, було б доречним застосувати досвід Франції. У Франції адвокат, який працює у іншого адвоката на основі трудового договору (а в нашому випадку – в юридичній особі) не має права на власну клієнтуру, користуючись при цьому всіма правами, передбаченими для адвокатів [3].

Беззаперечно, для введення адвокатської монополії необхідно підвищити вимоги доступу до професії. Позитивним в даному випадку прикладом є Сполучені Штати Америки. В США для здійснення адвокатської діяльності необхідно одержати ліцензію на «практику права» (practice of law) від спеціальної профорганізації – суду чи бару (bar) – спільноти правників певної юрисдикції, які уповноважені приймати в адвокати. Становлення адвокатом складається з трьох етапів: отримання вищої освіти, навчання в акредитованій юридичній школі та власне отримання ліцензії, яка необхідна для здійснення практичної діяльності, зокрема, представництва в суді. Незважаючи на таку процедуру доступу до професії, на сьогоднішній день 70 % юристів США є практикуючими адвокатами [4].

Отже, підсумовуючи вищевикладене, варто зазначити, що введення монополії адвокатури є вагомим досягненням, перейманням позитивного досвіду високорозвинених держав світу. Така реформа дає змогу дійсно забезпечити надання якісної правової допомоги та виводить судовий процес на новий рівень.

Список використаної літератури

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2019 р. № 1401-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>
2. Бойко О. «Адвокатська монополія» судової реформи: думка правозахисника. *Новинарня: український ньюз-рум*. 2019. 9 червня. URL: <http://novynarnia.com/2016/06/09/advokatska-monopoliya-sudovoyireformi-dumka-pravozahisnika/>
3. Гвоздій В. 5 міфів «про монополію» адвокатури, або Чому бізнесу не треба боятися. *Forbes: Україна*. 2019. 10 червня. URL: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1417594-5-mifiv-pro-monopoliyu-advokaturi-abo-chomubiznesu-ne-treba-boyatisya>
4. Куликов О. Монополія адвокатури – це погано. *НВ Бізнес*. 2019. 25 липня. URL: <http://biz.nv.ua/ukr/experts/kulikov/monopoliya-advokaturi-tse-pogano-180289.html>

Хараберюш І.Ф.
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «СПЕЦІАЛЬНА ТЕХНІКА», ЩО ВИКОРИСТОВУЄТЬСЯ В АДМІНІСТРАТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Вдосконалення методів та заходів протидії правопорушенням з боку правоохоронних органів необхідна для забезпечення публічної та особистої безпеки всього суспільства в цілому. Безвідповідальне ігнорування навіть незначних адміністративних порушень з боку правоохоронних органів призводить до зниження довіри щодо системи захисту громадян, правового нігілізму, росту злочинності та інших пов'язаних з цим негативних соціальних явищ.

Зміст адміністративної діяльності правоохоронних органів полягає в виконанні обов'язків з охорони публічної безпеки і порядку, протидії злочинності та попередження правопорушень, а також створенні умов для реалізації приватними особами своїх прав і законних інтересів [1, с. 8]. Суттєве значення у процесі демократичного становлення держави та ефективної адміністративної діяльності правоохоронних органів відіграють науково-технічні засоби, що нами узагальнено визначаються як *спеціальна техніка правоохоронних органів*.

Міждисциплінарна юридична категорія «спеціальна техніка правоохоронних органів» [2] об'єднує усі технічні засоби, які використовуються в діяльності правоохоронних органів, та поділяється відповідно до їх професійної спрямованості на криміналістичну (слідча діяльність), оперативну (оперативно-розшукова діяльність) та організаційну (адміністративна діяльність).

Якщо криміналістична та оперативна техніка мають досить розвинену систему досліджень та сформувались як категорії окремих юридичних наук – організаційна техніка такої системи не має і потребує окремого розгляду.

Ми раніше доводили, що поняття «спеціальна техніка» є родовим, і найбільш доцільним є класифікувати її за напрямками діяльності, чому також сприяє система чинного законодавства, що регулює використання спеціальної техніки різними службами. Таким чином, спеціальну техніку можна класифікувати щодо оперативно-розшукової, слідчої та адміністративної діяльності [3, с. 26].

Однак, визнаючи такий поділ спеціальної техніки за напрямком діяльності правоохоронних органів, науковці в подальшому не досліджують системно понятійно-структурний комплекс організаційної техніки.

При формулюванні визначення організаційної техніки за основу ми беремо такі ознаки:

– тлумачення дефініції «організація» (від грец. *ὄργανον* – інструмент) як цільове досягнення певної мети. Під терміном «техніка» розуміється, по-перше, сукупність засобів праці, знарядь, за допомогою яких створюють що-небудь, по-друге, безпосередньо самі машини, знаряддя, пристрої та, по-третє, сукупність знань, засобів, способів, прийомів, використовуваних в якій-небудь справ [4, с. 795]. «Спеціальність» організаційної техніки в даному випадку визначається її цільовою призначеністю [2] і дозволяє із загального арсеналу науково-технічних засобів виділити засоби й методи, що забезпечують рішення завдань адміністративної

діяльності правоохоронних органів;

– вимоги, що пред'являються до використання організаційно-технічних засобів. В силу специфіки застосування до них пред'являються такі вимоги, як наукова обґрунтованість, що повинно забезпечуватися системою державних стандартів та сертифікації відповідного обладнання; надійність, тобто спроможність тривалої роботи (в тому числі і в автономному режимі) в будь-яких кліматичних і погодних умовах; безпека, тобто незавдання шкоди життю і здоров'ю людей та довкіллю тощо;

– суб'єкт застосування, в якості якого виступають правоохоронні органи, що реалізують адміністративну функцію. В даному випадку в якості суб'єктів ми розглядаємо відповідні органи та підрозділами поліції, які виконують адміністративну діяльність, що вирізняється за обсягом і змістом виконуваних завдань. Адміністративна діяльність здійснюється за допомогою адміністративно-правових засобів і спрямована на охорону публічного порядку, забезпечення публічної безпеки. Законом України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 та Положенням про Національну поліцію від 28.10.2015 визначенні основні заходи, що вживають органи Національної поліції України в рамках адміністративної діяльності;

– умови застосування організаційної техніки. Організаційно-технічні засоби можна підрозділити стосовно напрямків адміністративної діяльності, що реалізуються згідно з нормами адміністративного права (по лінії служб охорони громадського порядку, охорони об'єктів тощо);

– спрямованість застосування організаційної техніки на реалізацію функцій охорони публічного порядку, забезпечення публічної безпеки, охорони власності, профілактичної роботи тощо.

Спираючись на визнання дефініції «спеціальна техніка» як узагальнюючого, родового поняття, ми можемо стверджувати, що організаційна техніка – це спеціальна техніка, що використовується в адміністративній діяльності. Її можна визначити як *сукупність організаційно-технічних засобів та методів їх правомірного використання з метою виконання правоохоронними органами завдань адміністративної діяльності*. До організаційно-технічних засобів, відповідно до цього визначення, відносяться – *технічні, програмно-технічні та програмні засоби, спеціальні пристрої, речовини, автоматизовані та інтелектуальні системи*. Методи застосування організаційної техніки – це *науково обґрунтовані тактичні прийоми, способи та інформаційні технології*.

Подальшим розвитком нашого дослідження повинно бути визначення системно-структурної будови організаційної техніки правоохоронних органів як наукової категорії згідно обраних критеріїв.

За аналогією зі спеціальною технікою організаційна техніка як галузь знань є сукупністю знань, що перебувають у певній послідовності щодо їхньої значущості, взаємозв'язку та відношення. Як і кожна наука, організаційна техніка має свою систему яка формувалась впродовж певного часу і потребує чіткого визначення з урахуванням вимог сьогодення [2].

Користуючись дедуктивним методом, ми можемо стверджувати, що систему організаційної техніки, як розділу спеціальної техніки правоохоронних органів, складають елементи, до яких входять *загальні положення та галузі організаційної техніки*. Загальні положення повинні визначати основні поняття, систему, принципи використання, завдання організаційної техніки, загальну характеристику засобів організаційної техніки, прийомів і способів їх застосування, правову регламентацію при вирішенні завдань адміністративної діяльності.

Галузі організаційної техніки правоохоронних органів повинні складатись з основних напрямків її використання в адміністративній діяльності. За напрямками використання вона може розглядатися стосовно управління діяльністю правоохоронних органів – *техніка управління*, охорони і забезпечення публічної безпеки – *техніка безпеки*, охорони власності – *охоронна техніка*.

Також засоби організаційної техніки, ми вважаємо, можуть класифікуватись за такими критеріями: *джерело походження; призначення*.

Стосовно джерел походження засоби організаційної техніки можна поділити на три великі групи: загального застосування (пристосовані), загального застосування з незначною доробкою (модифіковані) і спеціально розроблені (унікальні).

За призначенням організаційно-технічні засоби можна розглядати, ураховуючи їх технічні можливості, які використовуються для реалізації адміністративних форм діяльності правоохоронних органів. За призначенням вони, ми вважаємо, поділяються на: засоби фіксації інформації; засоби організації управління (засоби зв'язку, підсилення мови, системи збору, накопичення та аналізу інформації тощо); технічні засоби охорони; пошукову техніку; засоби спостереження та контролю; засоби захисту тощо.

Підсумовуючи, ми можемо стверджувати, що організаційна техніка – це сукупність організаційно-технічних засобів та методів їх правомірного використання з метою виконання правоохоронними органами завдань адміністративної діяльності. До організаційно-технічних засобів відносяться – технічні, програмно-технічні та програмні засоби, спеціальні пристрої, речовини, автоматизовані та інтелектуальні системи. Методи застосування організаційної техніки – це науково обґрунтовані тактичні прийоми, способи та інформаційні технології.

Систему організаційної техніки складають елементи, до яких входять загальні положення та галузі організаційної техніки. Загальні положення повинні визначати основні поняття, систему, принципи використання, завдання організаційної техніки, загальну характеристику засобів організаційної техніки, прийомів і способів їх застосування, правову регламентацію при вирішенні завдань адміністративної діяльності.

Галузі організаційної техніки правоохоронних органів повинні складатись з основних напрямків її використання в адміністративній діяльності. За напрямками використання вона може розглядатися стосовно управління діяльністю правоохоронних органів – *техніка управління*, охорони і забезпечення публічної безпеки – *техніка безпеки*, охорони власності – *охоронна техніка*.

Список використаної літератури

1. Адміністративна діяльність Національної поліції: навчальний посібник для підготовки до іспиту / Калюк О.М., Константінов С.Ф., Куліков В.А. та ін.; за ред. Кулікова В.А. Київ: «Освіта України», 2016. 230 с.
2. Хараберюш І.Ф. Спеціальна техніка правоохоронних органів як міждисциплінарна категорія юридичної науки. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2019. № 1(19). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2019/n1/18hifkyn.pdf>.
3. Хараберюш І.Ф. Протидія злочинності засобами спеціальної техніки: концептуальний підхід: монографія. Донецьк: Вид-во «Ноулідж». 2011. 362 с.
4. Ожегов С.И. Словарь русского языка: 70000 слов; под ред. Н.Ю. Шведовой. Москва: Рус. яз., 1990.

Ховпун О.С.

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики
Академії праці, соціальних відносин і туризму

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ФАРМАЦЕВТИЧНІ ПРАВОВІДНОСИНИ»

Сьогодні в Україні відбувається стрімкий розвиток суспільного життя, що обумовлює об'єктивну потребу у створенні належного правового підґрунтя для врегулювання нових груп відносин. Триваючий курс на Європейську інтеграцію трансформує і змінює вітчизняне право, роблячи його більш адаптованим до передових європейських вимог. Однією з важливих сфер, що наразі стрімко розвивається, є фармацевтична. Чинниками, що пожвавлюють її розвиток є зростання фармацевтичного ринку лікарських засобів, створення механізму реімбурсації ліків, спрощення реєстрації/перереєстрації лікарських засобів та впровадження елементів електронної медицини. Поряд із позитивними зрушеннями, стрімкий розвиток фармацевтичної сфери вимагає впровадження нових регулятивних механізмів, оновлення та систематизації національного фармацевтичного законодавства. Відповідно, виникає нагальна потреба у визначенні та окресленні кола суспільних відносин, що мають регулюватися нормами фармацевтичного права.

Вважаємо, що визначення поняття фармацевтичних правовідносин безпосередньо пов'язане зі встановленням галузевої належності таких відносин.

Зауважимо, що у ст. 74 «Заняття медичною і фармацевтичною діяльністю» Основ законодавства про охорону здоров'я вказано, що медичною і фармацевтичною діяльністю можуть займатися особи, які мають відповідну спеціальну освіту і відповідають єдиним кваліфікаційним вимогам [1]. З викладеного випливає, що законодавець розглядає медичну і фармацевтичну діяльність окремо, але як такі, що об'єднані сферою охорони здоров'я. Тому і відносини, що виникають з приводу медичної або фармацевтичної діяльності, мають регулюватися нормами різних правових галузей (медичної або фармацевтичної).

На противагу цьому Б.О. Логвиненко розглядає фармацевтичні правовідносини як складової предмету медичного права. Так, до складу предмету медичного права він пропонує включити: 1) відносини, що стосуються прав і обов'язків фізичних осіб; 2) відносини внутрішньої організації; 3) медико-деліктні відносини; 4) відносини щодо медичного страхування; 5) відносини у сфері трансплантології, фармакології, протезування і т.п.; 6) зовнішньоорганізаційні відносини [2, с. 77–78]. Схожу позицію займає Л.М. Дешко, зазначаючи, що предмет медичного права складають суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення медичної і фармацевтичної діяльності. Зокрема, фармацевтична діяльність визначається нею як діяльність, спрямована на створення (розроблення) нових лікарських засобів, їх виробництво і реалізацію, як у формі збуту, так і у формі оптової або роздрібної торгівлі товарами [3, с. 123]. Як бачимо, позиція цих вчених зводиться до розгляду фармацевтичних відносин, як складової предмету медичного права.

В якості підінституту медичного права розглядає обіг лікарських засобів О.Г. Стрельченко. Водночас підінститут обігу лікарських засобів вчена пропонує розуміти, як структурний елемент медичного права, що включає в себе систему однорідних відносин, які регулюють фармацевтичну діяльність, що виражається у створенні, виробництві, зберіганні, транспортуванні, контролі якості, імпорті, експорті, реалізації та утилізації лікарських засобів [4, с. 40]. Отже, фармацевтичні відносини зводяться до обігу лікарських засобів.

Для розв'язки протиріч, якими характеризуються наукові позиції щодо галузевої належності фармацевтичного права, доцільно звернутися до З.С. Гладуна, який слушно відмічає, що сьогодні фармацевтичне право може трактуватися у двох розуміннях: як правовий інститут медичного права, норми якого регулюють фармацевтичну діяльність (виготовлення, апробацію, реєстрацію, використання лікарських засобів, організацію і діяльність фармацевтичних закладів, професійні і службові права та обов'язки, юридичну відповідальність фармацевтичних працівників), і як окрема галузь права. Формування фармацевтичного права як окремої галузі права значною мірою залежатиме від трактування фармації чи то як складової частини медичної діяльності, чи то як окремого від медицини виду професійної діяльності. Відповідь на це запитання, здавалося б, лежить на поверхні: якщо медичне право є комплексною, проте окремою галуззю права, то фармацевтичне право може бути визнане його окремих інститутом. Однак система права розвивається і вдосконалюється одночасно з розвитком суспільних відносин, зазнаючи різноманітних внутрішніх і зовнішніх впливів [5].

На підставі викладеного можна зробити висновок, що фармацевтичні правовідносини можуть бути визначені у двох аспектах. По-перше, з позицій самостійності фармацевтичного права, як комплексної галузі права, що перебуває на стадії формування. По-друге, з позиції розгляду фармацевтичних правовідносин як складової предмету медичного права, а фармацевтичного права, які підгалузі права медичного.

Вбачається, що тісний зв'язок між медичним та фармацевтичним правом, які об'єднані сферою охорони здоров'я, буде існувати і далі, однак фармацевтичне право сьогодні виокремлюється в самостійну комплексну галузь, що обумовлено особливим предметом правового регулювання.

Переходячи до дефініції фармацевтичних правовідносин варто звернути увагу на доробок І.М. Алексеевої, яка пропонує розуміти їх як зв'язок, що виникає на підставі норм фармацевтичного права між учасниками, котрі мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки, що забезпечені державою [6, с. 8].

Більш широку категорію – медичні правовідносини – розглядають співавтори підручника з «Медичного права України», визначаючи останні, як результат впливу норм медичного права на поведінку суб'єктів медичного права, внаслідок якого між ними виникають правові зв'язки [7, с. 12].

Поєднуючи наведені думки та керуючись власним підходом щодо самостійного характеру фармацевтичного права, пропонуємо визначати фармацевтичні правовідносини, як юридичний зв'язок, що виникає між суб'єктами фармацевтичного права внаслідок дії норм фармацевтичного законодавства, на підставі якого між ними

виникають суб'єктивні права та юридичні обов'язки.

Вважаємо, що подальші дослідження, спрямовані на визначення особливостей та диференціації фармацевтичних правовідносин будуть пов'язані із розвитком фармацевтичного законодавства України та становленням фармацевтичного права як комплексної галузі права.

Список використаної літератури

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.
2. Логвиненко Б.О. До питання про предмет медичного права України. *Європейські перспективи*. 2012. № 4. Ч. 1. С. 74–78.
3. Дешко Л.М. Про галузеву належність медичного права України. *Право України*. 2006. № 1. С. 120–124.
4. Стрельченко О.Г. Регулювання сфери обігу лікарських засобів в Україні: адміністративно-правове дослідження: монографія. Київ. 2019. 400 с.
5. Гладун З.С. Національний розвиток фармацевтичного права. *Юридична газета*. 2013. № 16. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/medichne-pravo-farmaceutika/nacionalniy-rozvitok-farmaceutichnogo-prava.html>
6. Алексеева І.М. Фармацевтичні правовідносини: поняття, види, підстави виникнення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. № 31. Т. 1. С. 7–10.
7. Стеценко С.Г., Стеценко В.Ю., Сенюта І.Я. Медичне право України: підручник. За заг. ред. д.ю.н., проф. С.Г. Стеценка. Київ. 2008. 507 с.

Черних Є.М.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету

Мацишина О.М.

здобувач вищої освіти ОС «Магістр»
спеціальності «Право» економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету

ФОРМА ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ: ПИТАННЯ ГЕНЕЗИСУ ТА КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ

Як концепт, що визначає інституційно-функціональну організацію держави, а також наявність і обсяг окремих базових політичних прав громадян, форма правління є центральним поняттям сучасного державознавства та конституціоналізму. Проте закріплення його в конституціях держав має доволі тривалу історію і відбувалося не однаково.

Враховуючи, що на часі наступний етап конституційної реформи України, в контексті якої питання покращення форми правління викликають нестихаючі дискусії, виникають завдання прояснити й усвідомити світовий досвід щодо конституційного закріплення форми правління, а також відповідність національної моделі конституційного закріплення форми правління сучасним світовим практикам.

Отже, термін-поняття «форма правління» має дуже поважну історію. Він з'являється вже в працях окремих античних, точніше, Давньогрецьких філософів, але тривалий час залишався не запрошеним до юриспруденції та використовувався лише

в політичній та філософській думці. Поступово він призвичаюється в правовій доктрині, проте в законодавстві з'являється за історичними мірками доволі пізно і за дуже серйозними причинами – початком революційних перетворень в Європі, що спостерігаються з середини XVII сторіччя. Тобто нормативне закріплення відбувається тоді, коли форма правління за об'єктивних умов стає питанням вибору, що залежить не від однієї особи і небагатьох привілейованих осіб, а багатьох, тобто із становленням демократичних засновків суспільства. Поширена думка, що перший приклад законодавчого закріплення форми правління надала Швеція у 1634 р., коли в умовах зламу феодального ладу прийняла акт з назвою «Форма правління» [1, с. 94]. Вважається, що це сприяло широкому визнанню однойменного поняття серед правознавців та в політичному середовищі. Цей акт у подальших редакціях (1772 р., 1789 р., 1809 р., 1974 р.), склав найважливішу частину некодифікованої Конституції сучасної Швеції [2, с. 701–705].

Цей досвід повторився і в нетривалий період спроб запровадження республіканського ладу у Великій Британії. Перший політико-правовий акт, в якому був закріплений термін-поняття «форма правління» став розроблений у 1653 р. офіцерами кромвелівської республіканської армії документ під назвою «Форма правління державою Англії, Шотландії та Ірландії та їхніми територіями», який більш відомий під назвою «Знаряддя правління» [3, с. 20-21].

З часом термін «форма правління» з'явився в Конституціях Північно-американських штатах, причому подекуди в синонімічному значенні із поняттям конституції – назва конституції Північної Кароліни від 1776 р. звучала, як «Конституція або Форма правління» [1, с. 95] та був запозичений в Мексиканських штатах.

Наступним етапом стала Велика французька революція, ідеї якої втілились в першу писану європейську конституцію 1791 р., що стала зразком для багатьох наступних конституційних актів багатьох держав.

Але із початку XIX сторіччя термін «форма правління» став звичним у конституційній практиці європейських держав, а із XX сторіччя (особливо після Другої світової війни) й у світовій практиці.

Проте, слід зазначити, що попри загальну поширеність залишаються цікаві відмінності. Так, за загальним правилом у державах із писаними конституціями форма правління закріплюється в їхніх текстах. Дуже часто, якщо не сказати зазвичай, конкретний вид форми правління (монархія або республіка) закріплюється в офіційній назві держави і відповідно відбивається в назві Основних законів, наприклад, Конституція Італійської Республіки, Конституція Португальської республіки, Конституція Королівства Нідерландів тощо. А в назвах держав із федеративним устроєм нерідко супроводжуються відповідним уточненням, наприклад, Основний Закон Федеративної Республіки Німеччини, Конституція Федеративної Республіки Бразилія, Конституція Федеративної Республіки Нігерія тощо. В деяких випадках такі уточнення є досить специфічними, відбивають унікальні особливості історичного, релігійного розвитку та політико-правової традиції або режиму держави, наприклад, «ісламська республіка» (Пакистан), «федеративна ісламська республіка» (Коморські острови), «спадкова конституційна монархія» (Бахрейн), «демократична і соціальна монархія» (Марокко), «соціалістична арабська джамахірія» (Лівія) тощо.

Поширеною світовою практикою є закріплення відповідної форми правління в спеціальних структурних частинах конституцій (главах або розділах) або в окремих

конституційних законах «Акт про форму правління» (Швеція), «Про кнесет», «Про президента держави», «Про уряд» (Ізраїль) тощо. Проте в більшості випадків форма правління закріплюється в комплексі конституційних норм та принципів, які мають загальний декларативний характер, та норм, що визначають компетенцію вищих органів державної влади, порядок їх утворення. Тобто зазвичай відповідні положення розпорошені в тексті основних законів.

В деяких випадках сам термін «форма правління» може бути відсутнім в тексті конституцій (Китай, Куба, Румунія тощо), проте закріплюється республіканський або монархічний принципи, які є визначниками відповідної форми правління.

Цікаво, що підвидова деталізація форм правління (конституційна монархія або парламентська, президентська чи змішана республіка) зустрічається вкрай рідко. За загальним правилом визначити конкретний підвид форми правління можна із аналізу текстів норм, які закріплюють компетенцію вищих органів державної влади. Проте треба мати на увазі, що юридична (номінальна) форма правління може не співпадати із фактичною (реальною), наприклад, Конституція Болгарії закріплює її як парламентську республіку, але із аналізу статусу вищих органів влади випливає, що вона є республікою змішаного типу.

Взагалі слід мати на увазі, що в більшості випадків форму правління можна встановити в комплексі конституційних норм та фактичних сталих відносин, що склалися в конкретному політико-правовому порядку держави.

Деякі конституції не містять взагалі прямих вказівок на форму правління, тож доводиться її встановлювати на підставі назв органів вищої влади та їх компетенції. Наприклад, на монархічну форму правління Бельгії вказує назва глави держави – король, та спадковість його влади тощо. Проте такі випадки є нетиповими.

У державах, де відсутня традиція писаних кодифікованих конституцій (Велика Британія тощо) форма правління визначається не стільки законом, скільки конвенційними нормами та звичаями, які формуються на протязі тривалої політико-правової практики. В літературі підкреслюють думку, що навіть в державах із традицією статутного права (з панівною роллю нормативно-правових актів), не можна недооцінювати конституційних звичаїв, значення яких тим більше, чим вище є рівень конституційно-правової культури, усталених демократичних практик [1, с. 100–102].

Тепер щодо Основного Закону України. З погляду закріплення форми правління Конституція нашої держави відноситься до рідких прикладів, в яких вона чітко не визначається: не містить прямих формулювань щодо республіканського типу, а тим більше, щодо змішаної форми республіки; також в ній немає відповідного розділу, що закріплює форму правління та її елементи. Визначальними щодо форми правління є стаття 5 та норми розділів IV-VIII Конституції України.

Тож, можна зробити висновок, що в цілому практика конституційного закріплення форми правління нашої держави в цілому відповідає сучасним зразкам та має окремі незначні особливості.

Палітра думок, які сьогодні висловлюються відносно бажаної форми правління української держави, є вкрай полярною – від скасування інституту президенства до його посилення, від парламентської республіки зі «слабким» президентом до президентської республіки із сильною виконавчою владою глави держави [4, с. 17].

Щодо «дизайну» української форми правління то, на нашу думку, при його розробці слід виходити з того, що він повинен орієнтуватися на Конституції країн Європейського Союзу та враховувати особливості національної правової системи. Тут

постають актуальні питання посилення ролі Уряду України, його автономії від президентського впливу та уникнення конкуренції між ними у сфері виконавчої влади; перегляду статусу Президента України як гаранта додержання Конституції (що є нетиповим для Європейських демократій); уніфікації порядку отримання повноважень членами Уряду (міністрами) тощо.

Список використаної літератури

1. Серьогіна С. Конституційне закріплення форми правління: історичний досвід і сучасність. *Право України*. 2013. № 12. С. 93–110.
2. Форма правления Швеции от 27 февраля 1974. Конституции государств Европейского Союза. Под общ. Ред. Л.А. Окунькова. Москва: Норма, 1997. С. 701–728.
3. Форма правления ... Англии, Шотландии и Ирландии и владениями, им принадлежащими (Орудие управления) от 13 декабря 1653 г. Хрестоматия по всеобщей истории государства и права. Москва: Норма, 2007. Т. 2. С.20–23.
4. Кафарський В. Політичні партії і конституційне будівництво в Україні. *Право України*. 2008. № 4. С. 13–20.

Черних Є.М.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету

Мишак А.В.

здобувач вищої освіти ОС «Магістр»
спеціальності «Право» економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПОНЯТТЯ ГРОМАДСЬКОГО ОБ'ЄДНАННЯ

Питання про громадські об'єднання є дуже цікавим і не простим в історії правової думки. Сьогодні концепт громадського об'єднання закріплений однойменним Законом України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. [1] та низкою інших правових актів. Термін-поняття громадського об'єднання (або об'єднання громадян – за термінологією попереднього законодавства) є узагальненим для багатьох форм громадянської активності. Історично це питання є частиною більш загального питання про асоціації в значенні людської спільноти або союзу, що, до речі, відомо вже Давньоримському правопорядку, норми якого регулювали відносини організації та діяльності таких спільнот господарчого характеру, як цех, корпорація. З більш широкого погляду асоціацією можна визначити сам народ або націю, що складають поняття держави. Але поняття асоціацій привертає правовий інтерес у значенні більш дрібних спільнот: у приватноправовій сфері це комерційні (господарські) товариства, що переслідують мету отримання прибутку; та у публічній сфері – інші спільноти, що об'єднуються не за ради прибутку.

Під громадськими об'єднаннями розуміють саме спільноти не комерційного типу без мети одержання прибутку. У сучасній термінології поняття асоціації замінюється поняттям громадського об'єднання, яке за змістом українського законодавства має вузький, точний зміст, але не виключає й широке розуміння. Тому, враховуючи природну спорідненість усіх організованих та сталих людських

спільнот, треба вміти розрізняти поняття громадських об'єднань у широкому значенні та у точному вузькому законодавчому значенні. Не розуміння цих відмінностей приводить до помилкового поширення поняття «громадське об'єднання» на всі схожі людські спілки та союзи. Проблема поняття громадського об'єднання обумовлена тим, що його законодавче визначення, на наш погляд, не відображує окремі сутнісні, а також необхідні формальні ознаки, елементи. Як відомо, законодавчі недоліки є продовженням наявності неузгодженості у доктринальних уявленнях, що виявляється, на наше переконання, і в цьому випадку. Але ці негаразди, здається не помічають. Складається враження, що у вітчизняному правознавстві питання понятійних ознак громадського об'єднання не вважається проблемним й розкривається у літературі зазвичай з усталеної позиції нормативного закріплення. Проте, вважаємо, що окремі теоретичні питання все ж таки потребують прояснення.

Вже на ідейному рівні поняття громадського об'єднання визначається декількома ознаками, однією з яких є його ціль. Тут ціль є основою та умовною межею його діяльності та існування. Громадське об'єднання відрізняється від господарського товариства тим, що ціль його не повинна передбачати отримання прибутку. Н. Гаєва вважає, що в умовах ринку можна керуватися економічним критерієм, за яким розрізняти комерційні та некомерційні об'єднання громадян [2, с. 221]. Вважаємо, це хибна точка зору, яка суперечить доктринальній ідеї про громадські об'єднання у точному значенні.

З загальних ідейних позицій ціль об'єднання не може бути протизаконною в загальному плані або суперечити нормам моралі. Ця ідея частково відбивається у ст. 4 Закону, але він не передбачає заборону таких об'єднань, метою яких є організація спротиву діючим законам. Наприклад, діяльність якоїсь асоціації платників податків треба, вочевидь, визнати протизаконною, якщо вона спрямована на підбурення до несплати встановлених податків та обов'язкових зборів. І навпаки, діяльність такого об'єднання буде законною, якщо вона утворювалась з метою реформування діючого податкового законодавства та установ у встановлений спосіб та незабороненими засобами. Щоправда, така підстава обмеження відома Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», стаття 5 якого передбачає, що «релігійна організація зобов'язана додержувати вимог чинного законодавства і правопорядку» [3]. Ми вважаємо, що така норма має не вузький, а загальний до громадських об'єднань характер, тому повинна бути закріплена і у базовому Законі України «Про громадські об'єднання». У зв'язку з цим ми вважаємо, що перелік обмежень на створення і діяльність громадських об'єднань доцільно доповнити відповідним положенням, що є підставою заборони організації та діяльності тих із них, метою яких є організація спротиву діючим законам, їх невиконання. Також, вважаємо, за доцільне доповнити перелік обмежень організації та діяльності громадських об'єднань, якщо вони переслідують аморальні цілі.

Наступним важливим елементом поняття громадського об'єднання є термін його існування. На наш погляд, стійкий характер громадських об'єднань є визначальною ознакою, за якої вони відрізняються від тимчасових зборів: публічних або приватних. Але не тільки. У цій ознаці відбивається характер об'єднання як установи, існування якої продовжується довше, чим життя її учасників (бо одні учасники можуть вибувати, а інші вступати до об'єднання), або у тому, що вона не належить до тих

товариств, існування яких визначається наявністю певних учасників. На відміну від господарських товариств громадське об'єднання в ідеї менш залежна від персон засновників, і у цьому сенсі більш усталена.

Звернемось до легального визначення громадського об'єднання: «це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку» (ч. 1,5 ст. 1 Закону). На нашу думку, наведене визначення має недоліки. В ньому загубилось те, що громадське об'єднання у підставі має угоду між її членами, яка виявляється у приєднанні їх до статуту. Тому у визначенні доцільно прямо вказати, що громадське об'єднання за суттю є угодою між її членами. Це більш точно передає договірну природу громадських об'єднань ніж ознака добровільності, що тільки припускає цю ідею. Крім того, визначення громадського об'єднання доцільно доповнити ознакою постійного характеру.

До вказаних ознак громадських об'єднань в літературі додають також такі: вони не визнаються суб'єктами правотворення. Тільки у виключних випадках, що прямо передбачені законом, органи держави можуть делегувати їм владні повноваження; джерелом їх юридичних повноважень можуть бути тільки нормативно-правові акти; громадські об'єднання діють від свого імені [4, с. 210].

На наш погляд, перелік ознак громадських об'єднань треба доповнити ще однією загальною ознакою. За українською доктриною та законодавством статус особи у праві набувають тільки ті фактичні громадські об'єднання, які легалізовані у встановленому порядку. Легалізація здійснюється шляхом обов'язкової державної реєстрації, що передбачено п.п. 8,9 ст. 9 Закону. Таким чином, всі не легалізовані фактичні громадські об'єднання не набувають правоздатності та не визнаються правопорядком як його суб'єкти. Тож, важливою ознакою громадського об'єднання у точному законодавчому значенні є його легалізація. Саме тому за нашим законодавством юридично не можуть існувати громадські об'єднання тайні, не відомі публічній владі в особі органів легалізації. Тому, вважаємо, що ознаку легалізації з погляду її значення доцільно закріпити як принцип створення та діяльності громадських об'єднань у ст. 3 відповідного Закону.

Список використаної літератури

1. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 1. Ст.1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>
2. Гаєва Н.П. Конституційне право на свободу об'єднання громадян та організаційні форми його реалізації. *Правова держава*. Вип 12. Київ. 2001. С. 220–230.
3. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 25. Ст. 283. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12>
4. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: у двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). Київ: Видавництво «Юридична думка», 2004. 584 с.

ПРОБЛЕМИ ДОНОРСТВА В УКРАЇНІ ТА ПЕРСПЕКТИВНІ ТЕНДЕНЦІЇ НОРМАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ТРАНСПЛАНТОЛОГІЇ

Актуальність дослідження даної теми полягає в тому, що донорство є вкрай важливою частиною в медицині будь-якої країни, так як переливання крові і трансплантація органів – є дуже частими операціями. На жаль в нашій країні є чималі проблеми при реалізації особою права на донорство всіх видів. І здебільшого ці проблеми виникли через правові обмеження або відсутності заохочення до донорства.

Мета статті – дослідити і визначити нормативно-правову базу, що регламентує донорство і запропонувати варіанти вирішення наявних проблем що існують в даній сфері.

Сучасна Україна зіткнулася з гострою проблемою нестачі крові та її компонентів так як на одного жителя припадає 8,5 мілілітрів. зданої крові, тоді як за рекомендаціями Всесвітньої організації охорони здоров'я передбачено 12-15 мілілітрів. За оцінками Міністерства охорони здоров'я України, потреби клінічної медицини в препаратах крові задоволені лише на 25%. У той же час лікарі запевняють: вчасно відновлена втрата крові може врятувати більше сотні жінок, які помирають щороку в Україні після ускладнень під час вагітності, а в загальних масштабах різних захворювань і травм мова може йти про врятованих жителях декількох тисяч українців на рік. [1]

З огляду на високий ступінь пільг для донорів, багато хто може дивуватися такому розкладу подій, але чому Україна – країна яка займала раніше перше місце в ЄСР по здачі крові, тепер є однією з найбільш нужденних в крові донорів країн? Справа в тому, що за часів ЄСР донорство крові крім пільг за нього було ще й в добровільно-примусовому порядку, але й пільги грали не останню роль. За постійне донорство громадянину ЄСР допомагали з освітою його дитини, надавали путівки в пансіонати, робили знижки в точках громадського харчування, видавали проїзні на громадський транспорт тощо. Згідно Закону України «Про донорство крові та її компонентів» донори мають список певних пільг, серед яких: за безкоштовну здачу понад 40 разів кров або 60 разів плазму, їм гарантують 20%ву надбавку до пенсії, пільговий кредит на покупку житла, 50% знижку на покупку ліків, путівки в санаторії і відпуск з роботи або навчального закладу в день здачі аналізів і безпосередньо в день здачі самої крові. Але проблема полягає в тому, що всі ці пільги як правило просто залишаються на папері і навіть державні заклади не завжди хочуть відпускати своїх співробітників, а приватні підприємства так тим більше. І далеко не кожна людина погоджується брати відпустку за свій рахунок, заради здачі крові. Тому в сучасній Україні вся донорська кров як правило була взята у рідкісних постійних донорів, яких зараз залишилося дуже мало і студентів, готових здавати кров в разі потреби грошей. [2]

Однак, в умовах складної соціально-економічної ситуації передбачені законом положення залишаються нереалізованими. Держава не виділяє кошти для забезпечення донорських пільг, тим самим ігноруючи їх дійсність, хоча, законодавство України зворотної сили не має, тому такі дії є антиконституційними.

З донорством органів все відбувається ще гірше. В Україні сильно процвітає чорний ринок органів і вся проблема в банальній відсутності білого. А також працюючій «презумпції незгоди» трупного донорства, тобто органи померлої людини можуть бути взяті у нього, тільки в разі його згоди за життя. «Презумпція незгоди» фактично поставила хрест на трупному донорстві, так як за відомими результатами, одиниці людей заповідають після смерті свої органи. Згідно Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині», органи можуть бути пересаджені тільки за добровільною згодою людей і виключно на безоплатній основі, тому донорами найчастіше стають близькі родичі з-за сумісності тканин. Дана ситуація тільки на руку, так званому «чорному ринку органів», адже в Інтернеті можна знайти безліч людей бажаючих продати свої органи. Такі сайти з купівлі органів здебільшого рясніють райдужним оформленням і статтями про те, що продаж органів – це вигідно і зручно, а також запевняють в своєму професіоналізмі. На деяких людях грає бажання легкого придбання дорогих речей, таких як автомобілі, житлова площа та інше. Але є і так званий «благородний суїцид», ситуація, в якій людина яка не бажає жити, повністю віддає своє тіло після смерті в руки нелегальних торговців органами. [3]

Плачевність всього цього полягає не тільки в порушенні законів і можливості понесення покарання, але і в тому, що в таких пунктах як правило працюють далеко не найкваліфікованіші фахівці. До того ж, люди нерідко через певні важкі обставини продають свої органи за мізерні в порівнянні з ринковою ціною гроші.

Рішенням даної проблеми може послужити більш якісне спостереження з боку держави щодо виконання її обов'язків, що стосуються донорства крові та медична реформа що дозволяє білий ринок органів на території України і вводить «презумпцію згоди» щодо передачі органів людей після смерті. Також, важливим аспектом є просвітницька робота з людьми, які на щастя не зіткнулися з проблемами донорства, що ці проблеми існують і відіграють далеко не останню роль в житті країни і її громадян.

Потрібно відмітити суттєве поживлення у питаннях розвитку трансплантології в останній час. Так, 04.12.2019 р. Верховна Рада України зробила перший крок до внесення змін в закон про трансплантацію, які дозволять розвивати систему трансплантації та не заблокують проведення операцій з початку 2020 року.

Як зазначають у Парламенті, прийняття змін до закону стане важливим кроком для забезпечення подальшого розвитку системи трансплантації в Україні, дозволить розблокувати зарегульованість проведення трансплантації в Україні та запровадити автоматизацію процесів. Сьогодні Єдина державна інформаційна система трансплантації (ЄДІСТ) ще проходить тестування, а також необхідно ухвалити пакет нормативно-правових актів на рівні Кабінету Міністрів України та Міністерства охорони здоров'я України, тому існує ризик, що 1 січня 2020 виникне правовий вакуум, який зробить неможливими ті трансплантації, які вже проводять в Україні.

Законопроект визначає, що інформаційна система трансплантації буде складатися з двох частин: Єдиної державної інформаційної системи трансплантації органів та тканин і Державної інформаційної системи трансплантації гемопоетичних стовбурових клітин.

Державна інформаційна система трансплантації необхідна для створення реєстру донорів трансплантації кісткового мозку та обміну з іншими країнами та їхніми системами інформацією про донорів та тих, хто потребує трансплантації, тобто в майбутньому Україна матиме доступ до багатьох світових реєстрів, що підвищить шанси на співпадіння пари донор-реципієнт.

Законопроектом передбачається реальна та без надскладної бюрократичної процедури можливість взаємодії з міжнародними реєстрами донорів гемопоетичних стовбурових клітин (які необхідні для трансплантації кісткового мозку), що дозволить шукати донорів і ввозити трансплантат із-за кордону ще до створення і наповнення державного реєстру донорів кісткового мозку та виконувати його трансплантацію від неродинного донора в Україні.

За допомогою ЄДІСТ відбуватиметься автоматичний пошук пари донор-реципієнт на основі сумісності за медичними показниками, екстреності випадку, наближеності лікарень, де знаходиться донор та пацієнт, між собою та іншими показниками.

Також законопроект усуває надмірну загрозу переслідування лікарів, які, не дотримавшись будь-якої з норм Закону, незалежно від обставин, могли бути притягнуті до кримінальної відповідальності. Це призводило до того, що професійній спільноті було легше не проводити трансплантації та не розвивати систему трансплантації в Україні.[4]

Інформація в систему буде потрапляти від сімейних лікарів та з електронних баз при обліку посвідчень водія і зберігатиметься 50 років, але якщо людина захоче виключити дані про себе з системи, то це буде можливим.

На кінець хотілося б підвести підсумки: в нашій країні є величезні проблеми з донорством і ці проблеми можуть, і повинні вирішуватися, адже таким чином одні люди врятовують життя іншим.

Список використаної літератури

1. Статистика здачі донорської крові в Україні. URL: <https://ru.tsn.ua/ukrayina/ukraincy-sdayut-krov-besplatno-a-gosudarstvo-za-eto-lishaet-ih-lgot.html>
2. Про донорство крові та її компонентів: Закон України від 23.06.1995 р № 239/95-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/239/95-%D0%B2%D1%80>
3. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1007-14>
4. Міністерство охорони здоров'я України: Парламент проголосував у першому читанні необхідні зміни в закон про трансплантацію. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/parlament-progolosuvav-u-pershomu-chitanni-neobhidni-zmini-v-zakon-pro-transplantaciju>

Шебаніц Д.М.

кандидат історичних наук, доцент
кафедри права та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету

Шебаніц Ф.Ф.

провідний юрисконсульт юридичного відділу
Маріупольського державного університету,
старший викладач кафедри права та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету

МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ВИРІШЕННЯ СПОРІВ ТА ЗАХИСТУ ПОРУШЕНИХ ПРАВ

Відповідно до статті 21 Конституції України права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними [1]. Але питання «Що робити», у разі якщо ваші права та свободи порушені, виникають майже не щодня. З одного боку, відповідно до статті 55 Конституції, права і свободи людини і громадянина захищаються судом [1], але станом на теперішній час навантаження судової системи в Україні є одним з великих в країнах Європейського союзу. Сама процедура судового розгляду може тривати роками. Деякі громадяни, особливо похилого віку, залишають цей світ так і не дочекавшись вирішення спору у судовому порядку.

Чи існує альтернатива судовому розгляду? Звернемося до досвіду США та європейських країн. Вони вже давно та успішно застосовують процедуру медіації для швидкого та ефективного вирішення спорів та конфліктів.

Медіація – це неформалізована, але чітко структурована процедура врегулювання спору за участі нейтрального посередника (медіатора), який підтримує сторони у досягненні ними взаємовигідного рішення. Медіація має добровільний, а не зобов'язальний характер: сторони за власним бажанням можуть припинити медіацію або продовжити її. Сторони самі або доходять згоди або ні, за них ніхто не приймає рішень. Однією з умов медіації є її конфіденційність: усе, що відбувається під час медіації, залишається в таємниці [2].

Світова статистика свідчить, що лише близько 5% досягнутих під час цієї процедури домовленостей не виконуються. Досвідчені медіатори пояснюють це тим, що у таких випадках допущено помилку медіатором, який не відстежив чогось у процесі. Втім, рішення судів можуть роками виконуватися у примусовому порядку через виконавчі служби, що спричиняє додаткові труднощі та витрати [3].

Особливості процедури медіації передбачають, що сторони конфлікту, хоч і за допомогою медіатора, але самостійно обирають варіанти вирішення конфлікту, які задовольнили б обидві сторони. Дії сторін спрямовані на збереження стосунків та налаштовані на майбутнє. Тобто, на відміну від судового розгляду, де спір вирішується стосовно подій або дій у минулому, процес медіації передбачає пошук варіантів, які забезпечать належні стосунки сторін у майбутньому.

Слід також зауважити, що в Україні лише 20-30% судових рішень, які набрали законної сили, виконуються сторонами, інші – так і залишаються папірцями та підтвердженням понесених судових витрат.

Сфера застосування медіації не обмежується певним видом конфліктів, її проведення, по суті, можливе у будь-яких спорах. Одна з основних переваг медіація полягає у тому, що сторони самі між собою узгоджують, які питання, насамперед, економічного та виробничого характеру, і в якому об'ємі, вони хочуть обговорити. Процедура медіації гнучка й неформалізована, тому її легко підлаштувати до потреб сторін [2].

Якщо процедура медіації така ефективна, то чому вона не отримала поширення в Україні? Це питання бентежить не тільки громадян, які постають перед вибором звернутися до медіатора або традиційно до суду, а й майбутніх медіаторів. Проблема у тому, що незважаючи на наявність посилань у процесуальних кодексах на можливість позасудового вирішення спорів, навіть тих, які вже надійшли до суду на розгляд, на законодавчому рівні відсутнє закріплення процедури медіації. Вже декілька разів проекти законів про медіацію вносилися до Верховної Ради України, але вони так і залишалися проектами.

Наприкінці квітня 2020 року Уряд схвалив проект Закону «Про медіацію», що на законодавчому рівні закріплює можливість проведення відповідної процедури. За словами Міністра юстиції Дениса Малюська, інститут медіації, широко розповсюджений у світовій та європейській практиці, надає можливість обирати досудові і позасудові способи для вирішення конфліктів (спорів) при збереженні можливості звертатись до суду для їх вирішення [4].

Вся спільнота медіаторів України сподівається, що внесений Кабінетом Міністрів України законопроект нарешті буде прийнято Верховною Радою України, та на законодавчому рівні закріпить можливість обирати медіацію як альтернативу звернення до суду.

Незважаючи на досить широке коло питань та конфліктів, які можуть бути вирішені із застосуванням процедури медіації, повністю замінити собою судову процедуру медіація не зможе, про що свідчить практика США та країн Європи.

Список використаної літератури

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Медіація. URL: <https://www.dispute-resolution-hamburg.com/ua/ua/mediation/what-is-meditation/>
3. Козак В. Чи стане медіація ефективною та затребуваною альтернативою судовому вирішенню спорів. URL: https://zib.com.ua/ua/139131-chi_stane_mediaciya_efektivnoyu_alternativoyu_sudovomu_virishennu_sporiv.html
4. Альтернативний метод вирішення спорів: Кабмін схвалив законопроект. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ua/news/194805_alternativniy-metod-virshennya-sporiv-kabmn-skhhvaliv-zakonoproekt

Шебаніц Ф.Ф.
провідний юрисконсульт юридичного відділу
Маріупольського державного університету,
старший викладач кафедри права та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету
Шебаніц В.Ф.
ученик Комунального закладу
«Маріупольська загальноосвітня школа I-III ступенів №9
Маріупольської міської ради Донецької області»

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОСВІТУ І САМООСВІТУ

Сьогодні майже весь світ знаходиться під впливом вірусу COVID-19. Пандемія змінила життя майже кожного жителя планети Земля, не оминула вона й Україну. Запроваджений карантин обумовив внесення відповідних змін в процес освіти.

Так, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» [1] в Україні було заборонено відвідування закладів освіти її здобувачами.

З метою забезпечення реалізації права на освіту, передбаченого Статтею 53 Конституції України, відповідно до якої кожен має право на освіту, а повна загальна середня освіта є обов'язковою [2], в Україні було запроваджено дистанційне навчання.

Дистанційне навчання – сукупність сучасних технологій, що забезпечують доставку інформації в інтерактивному режимі за допомогою використання ІКТ (інформаційно-комунікаційних технологій) від тих, хто навчає (викладачів, визначних постатей у певних галузях науки, політиків), до тих, хто навчається (студентів чи слухачів). Застосовується під час підготовки як у середніх загальноосвітніх школах і ЗВО, так і в бізнес-школах. Основними принципами дистанційного навчання є інтерактивна взаємодія у процесі роботи, надання студентам можливості самостійного освоєння досліджуваного матеріалу, а також консультаційний супровід у процесі дослідницької діяльності. Дає змогу навчатися на відстані, за допомогою диспутів експертів із кількох країн, за відсутності викладача. Основну роль у здійсненні дистанційного навчання відіграють сучасні інформаційні технології [3].

Так, Міністерство освіти і науки України на своєму офіційному сайті розмістило наступне визначення «Дистанційна освіта – це можливість навчатися та отримувати необхідні знання віддалено від навчального закладу в будь який зручний час. Положення про дистанційну освіту та Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні регулює права та обов'язки учасників навчального процесу» [4].

Електронне (дистанційне) навчання стає ключовим інструментом в адаптаційному навчанні, підвищенні кваліфікації та розвитку працівників підприємств. Найбільш інноваційні світові ритейлери вже використовують їх для поліпшення взаємодії з клієнтами і вдосконалення процесів аналітики [5].

Україна вже майже півтора місяці на карантині. Безумовно, в цей період дистанційне навчання є невід'ємним інструментом реалізації конституційного права на освіту. Сподіваємося карантин скоро скінчиться та країна повернеться до життя без обмежень. За цей період навчання з цифровими технологіями стало частиною життя нашого суспільства: викладачі, студенти, учні та їх батьки вже майже не

уявляють своє життя без цифри. Уряд намагається зроби життя українців максимально комфортним, з урахування особливостей ситуації що склалася, та надає безліч можливостей для безоплатної освіти та самоосвіти в режимі онлайн. Так, на сайті <https://osvita.diia.gov.ua> розміщено звернення Президента України Володимира Зеленського «Тепер кожен українець може навчатись цифровій грамотності безкоштовно, корисно та цікаво! Долучайте до навчання ваших рідних» [6]. Портал надає можливості майже для всіх верств населення отримати сучасні навички у цифровому світі. Для того щоб розпочати навчання необхідно лише мати відповідний гаджет та доступ до мережі Інтернет, про все інше подбала держава.

Традиційне навчання з цифровими технологіями це не тренд, а вимога часу. Всі зміни, які відбуваються в суспільстві, відображаються в освіті. В минулому столітті у нас було індустріальне суспільство, і освіта була заточена під ту епоху. XXI століття у нас інформаційне, тому, безумовно, освіта має пристосовуватись і повинна забезпечувати сучасні запити [7].

Переваг онлайн-навчання можна привести багато: зростання інтересу учнів до нового цікавого методу навчання, економія ресурсів всіх учасників навчального процесу, автоматизація контролю виконання завдань тощо. Науковий прогрес рухається із шаленою швидкістю, прогресивні країни світу поступово діджиталізуються, тому нам так само потрібно оновлюватися та рухатися вперед [8].

Слід зазначити, що ще до початку карантину багато освітніх Інтернет-ресурсів пропонували послуги онлайн. Деякі платформи були платними, а деякі – ні. Режим карантину змусив не тільки владу, а й заклади освіти шукати шляхи діджиталізації, створювати нові можливості, інколи навіть конкурувати.

Існує думка, що вплив карантину відчуватимуть майже всі галузі економіки, в тому числі і освіта, навіть після його завершення. Світ вже не буде таким, яким він був до пандемії. COVID-19, при всіх його негативних факторах, надав суттєвого поштовху для розвитку цифрових технологій.

Ті напрацювання, які були розроблені під час карантину, особливо у навчальних закладах, дозволять у майбутньому суттєво покращити якість освітніх послуг, сприятимуть мобільності учнів та студентів, дозволять будь-кому охочому заповнити прогалини у своїй освіті, або отримати нову спеціальність.

Навчатися онлайн можна у будь-який зручний час та у будь-якому куточку світу.

Список використаної літератури

1. Офіційний вісник України, 2020. № 23. Ст. 896.
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/дистанційне_навчання
4. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/distancijna-osvita>
5. Осадча Л. Психологічні особливості впровадження та використання цифрових технологій в освітніх процесах у вузі. *International Scientific Journal "Internauka"*. URL: <http://www.inter-nauka.com/>
6. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/?fbclid=iwar1urget8xizwqimkyass4lscwuphrm2cbgha-l9o669kazsxeakwlmnfy>
7. Цифрові технології в освіті – це не тренд, а вимога часу. URL: http://rozumniki.com/info/news/tsyfrovi_tekhnologiyi_v_osviti_tse_ne_trend_a_vymoga_c_hasu/
8. Магалецкая В. Дистанційне навчання школярів під час карантину: все, що потрібно знати. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2020/03/25/240340/>

Яковлева А.О.
здобувач вищої освіти ОС «Магістр»
спеціальності «Право» економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету

РОЗМЕЖУВАННЯ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ ЗА СТАТТЯМИ 121, 119 ТА 115 КК УКРАЇНИ

Конституція України проголошує, що людина, її права і свободи є вищою цінністю. Дане положення Конституції зумовлює найважливіше завдання держави – захист прав особистості, в тому числі і права на життя і здоров'я. Вбивство є найбільш суспільно небезпечним з усіх посягань на особистість. Вбивство визначається як умисне заподіяння смерті іншій людині (ч. 1 ст. 115 КК України).

Кримінальне законодавство України передбачає відповідальність за посягання на особу, вчинене не тільки активними діями винного, а й шляхом бездіяльності. При кваліфікації таких діянь і їх розмежування із суміжними складами злочинів часто виникають складнощі, оскільки по об'єктивній стороні вбивство або шкода здоров'ю в результаті злочинної бездіяльності суб'єкта зовні начебто ідентичні.

Необхідно зазначити, що дослідженню поняття «вбивство» вже приділялася увага у роботах багатьох вчених, серед яких можна визначити праці П.П. Андрушко, М.І. Бажанова, Ю.В. Бауліна, М.І. Мельника, В.О. Навроцького, В.Т. Нора, В.В. Сташиса, Є.В. Фесенко, С.Д. Шапченко, С.С. Яценко та ін. Однак незважаючи на значну кількість наукових джерел із вищезазначеної проблематики, слід зазначити, що основні наукові праці висвітлюють загалом питання лише дослідженню кваліфікації умисних вбивств та не торкаються питань розмежування їх з суміжними злочинами.

Особливі труднощі виникають при відмежуванні вбивства з непрямим умислом від заподіяння смерті з необережності. І в тому, і в іншому випадку винна особа не бажає настання такого результату. Але при непрямому умислі винний свідомо допускає настання смерті, хоча і не робить ніяких дій, спрямованих на запобігання усвідомлюваних наслідків. При необережності у вигляді легкодумства винний не відноситься до смерті потерпілого байдуже, він розраховує на свої сили, знання, уміння, професійний досвід, на те, що в результаті вжитих ним заходів або в результаті дій інших осіб або якихось інших факторів смертельний результат не настане. Але в силу того, що винний в цих випадках не проявляє належної передбачливості, недостатньо враховує свої можливості, передбачуваний наслідок все ж настає [1, с. 246].

Проблема причинного зв'язку виходить за межі дослідження, проте не можна не зупинитися на деяких складних кваліфікаційних ситуаціях, пов'язаних зі встановленням причинного зв'язку.

При відсутності причинного зв'язку між діянням і смертю потерпілого вчинене винним не може бути кваліфіковано як закінчене вбивство. Однак якщо було визнано, що винний діяв з умислом, спрямованим на вбивство потерпілого, і при цьому він

обрав такий спосіб дій, який об'єктивно міг заподіяти потерпілому смерть, то вчинене ним може бути кваліфіковано як замах на вбивство.

Винний з хуліганських спонукань завдав потерпілому удар ножем в область серця. Потерпілого доставили в лікарню, де йому була проведена операція. У процесі проведення операції потерпілому був введений наркоз, який викликав блювотні маси, що забили дихальні шляхи. Потерпілий помер. В даному випадку, незважаючи на те, що дії винного без медичного втручання призвели до смерті потерпілого, вчинене винним не може бути кваліфіковано як закінчене вбивство, оскільки безпосередньою причиною смерті потерпілого були не дії винної особи, а реакція організму на наркоз. Вчинене не може бути кваліфіковано як закінчений злочин, а підлягає кваліфікації як замах на вбивство і в тому випадку, коли причинний зв'язок між діями винного і смертю потерпілого не була достовірно встановлена.

Видається, що багато кваліфікаційних складностей, пов'язаних зі встановленням причинного зв'язку, можуть бути дозволені, якщо скористатися критеріями, виробленими наукою кримінального права. Причинний зв'язок визнається встановленим, якщо доведено, що:

- 1) діяння передувало смерті потерпілого;
- 2) воно містило в собі реальну можливість настання смерті потерпілого;
- 3) було головною, вирішальною причиною настання смерті потерпілого [2, с. 68].

При кваліфікації нерідко виникають проблеми розмежування вбивства з іншими складами злочинів. Так, замах на вбивство досить часто доводиться розмежовувати із заподіянням шкоди здоров'ю різної тяжкості. Представляється, що вчинене винним лише в тому разі може бути кваліфіковано як замах на вбивство, коли встановлено, що винний діяв з прямим конкретизованим умислом, спрямованим на заподіяння смерті потерпілому. При всіх інших варіантах ставлення винного до смерті потерпілого скоєне має кваліфікуватися в залежності від фактично наставших наслідків.

Питання про розмежування вбивства і необережного заподіяння смерті виникає досить часто. Як правило, мова йде про такі ситуації, при яких у винного не було прямого умислу на вбивство потерпілого. Наприклад, господар саду, бажаючи прогнати підлітків, дітей, що залазить на його яблуню, кидає в них камінь, який потрапляє в голову одному з них і заподіює смертельне поранення. За таких обставин виникає питання про відмежування вбивства з непрямим умислом від злочину, вчиненого в результаті злочинного легковажності. У цих випадках головним критерієм також є ставлення винного до можливої смерті потерпілого. Для злочинної легковажності характерний розрахунок на відвернення наслідків, а для вбивства з непрямим умислом – байдужість або свідоме допущення наслідків.

Отже, якщо у справі встановлено, що винний байдуже ставився до можливих наслідків своїх дій або свідомо допускав смерть потерпілого, вчинене повинно кваліфікуватися як вбивство. Якщо показання потерпілого, а також обставини справи свідчать про те, що він розраховував тільки на те, щоб налякати підлітків, кидаючи

камінь поверх їх голів, то вчинене повинно кваліфікуватися як необережне заподіяння смерті. Таким чином, при розмежуванні вбивства і злочинів, передбачених ст. 121, а також ст. 119 КК України, необхідно виходити з суб'єктивного ставлення винного і до дій, і до наслідків, що може бути представлено у вигляді наступної таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Розмежування складів злочину за статтями 121, 119 та 115 КК України

Ст.115	Ст. 121	Ст. 119
Прямий або непрямий умисел до смерті	Прямий або непрямий умисел на заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю	Прямий або непрямий умисел на нанесення ударів, побойів, заподіяння легкого або середньої тяжкості шкоди
	і необережність до смерті	і необережність до смерті

Необхідно також розмежовувати вбивство і залишення в небезпеці (ст. 135 КК України). При кваліфікації таких діянь та їх розмежування з суміжними складами злочинів нерідко виникають труднощі, оскільки з об'єктивної сторони вбивство або заподіяння шкоди здоров'ю в результаті злочинної бездіяльності суб'єкта і залишення в небезпеці зовні начебто ідентичні. Зазначені в назві цієї статті діяння зазіхають на різні об'єкти. В одному випадку ними є життя або здоров'я, в іншому – безпека життя або здоров'я. Різниця в об'єктах посягання проявляється і в характеристиках потерпілих. При вбивстві або заподіянні шкоди здоров'ю їм може бути будь – яка особа, а при залишенні в небезпеці – особа, яка перебуває в небезпечному для життя або здоров'я стані і позбавлена можливості вжити заходів до забезпечення власної безпеки [3, с. 35].

Таким чином, резюмуючи вищесказане, можна відзначити, що правильна кваліфікація вбивства можлива тільки в результаті детального аналізу всіх обставин події як елементів складу діяння, що дозволить провести відмежування вбивств і замахів на вбивство від суміжних складів, у тому числі, умисного заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю, залишення в небезпеці, а також «привілейованих» видів вбивств (у стані афекту, при перевищенні меж необхідної оборони тощо).

Список використаної літератури

1. Брич Л. Про кількість розмежувальних ознак у суміжних складах злочинів. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: Матер. XIV регіон. наук.-практ. конф. 6 лютого 2008 р. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2008. С. 245–248.
2. Борисов В. И. Преступления против жизни и здоровья: вопросы квалификации. Харьков: Консум, 1995. 104 с.
3. Власов Ю. Отграничение убийства и умышленного вреда здоровью, совершенных путем бездействия, от оставления в опасности. *Уголовное право*. 2014. № 2. С.35–38.

ПРАВО ОСОБИ НА СІМ'Ю ТА ЙОГО ПРАВОВЕ І РЕАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З БОКУ ДЕРЖАВИ

Актуальність проблематики сучасної сім'ї зумовлена загальною кризою сім'ї, яку відзначають педагоги, психологи, соціологи та інші. Ця криза є доволі поширеною, виявляється у кількісних (зменшення показників народжуваності дітей, значна кількість розлучень, збільшення кількості проблемних та малозабезпечених сімей) та якісних показниках (трансформація суспільних та сімейних цінностей, ослаблення виховної функції сім'ї, психологічні проблеми членів сім'ї тощо).

Мета цієї статті – дослідити відносини та взаємний вплив між такими важливими інститутами як держава та сім'я, виявити проблеми у їх взаємодії та розглянути основні пропозиції щодо шляхів вирішення цих проблем.

Об'єктом дослідження можна визначити коло суспільних відносин, що врегульовані нормами сімейного права у його нормативному поєднанні із нормами інших галузей, зокрема Конституційного, Цивільного, Адміністративного та Кримінального.

Предметом є нормативна база що регулює відносини між подружжям, батьками та дітьми, іншими членами сім'ї, а також практичний механізм виконання цих правових приписів.

База дослідження, яка ґрунтується на правових джерелах, наукових доктринах, та філософських підходах дозволяє сформулювати наступні тези.

Сім'я – це історично визначена організована соціальна спільність, заснована на шлюбі та кровному спорідненні (або лише на шлюбі чи лише на кровному спорідненні), усиновленні та взятті дітей на виховання, характерними рисами якої є спільне життя членів сім'ї, взаємна моральна та матеріальна підтримка та спільне виховання ними од-не одного, насамперед підростаючого покоління [1].

Один з філософів висловив, на наш погляд цікаву думку, а саме, що сім'я – це місце, де народжується життя, і ніколи не згасає любов. Ця думка зараз надзвичайно актуальна. Сьогодні багато молодих людей не хоче створювати власні сім'ї, аби не обтяжувати себе зайвими проблемами. Але наполеглива праця із дитиною принесе лише солодкі результати: взаємоповагу, відданість, відповідальність. Більшість дітей, які виростили без батьківського піклування, мріють створити свої родини, які були б дружними і міцними [2].

Нормативна база яка регулює сімейні відносини: Конституція України (ст.ст. 32, 51). Сімейний кодекс України, Цивільний кодекс України: ст. 291. Закони України: «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» [3], «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» [4], «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» [5], «Про охорону дитинства», «Про попередження насилля в сім'ї». Міжнародні договори: «Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод» ст. 8, ст. 12 «Загальна декларація прав людини».

З огляду на мету цієї статті, можна зробити наступні висновки. Не дивлячись на кількість норм права, на сьогоднішній день існує дуже багато проблем. Такі як, насилля в сім'ї, сексуальне насильство, алкоголізм, залежність азартними іграми,

наркотична залежність, не виконання батьківських прав належним чином, не належне виконання своїх обов'язків органів опіки та піклування, байдужість навколишніх людей, особливо вчителів, вихователів в дитячому садку та сусідів та інші проблеми сучасного сімейного життя.

Але потрібно відмітити, що існує вирішення цих проблем, наприклад семінари та лекції для батьків, консультації, школи батьківської підтримки та молодих мам, навчальні курси для батьків та курси для батьків, які виховують дітей з обмеженими фізичними можливостями, проведення соціально-психологічних тренінгів. Ще слід врахувати роботу органів, які намагаються запобігти цим проблемам (органи опіки та піклування, поліція, міські та селищні ради та інші). Однак ефект їх роботи підлягає додаткового аналізу та подальшому дослідженню.

Список використаної літератури

1. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Радник: Український юридичний портал. URL: <http://radnuk.info/komentar/simein/427-rozdil1/5834--3-.html>
2. Владислава МЕШКО. Найбільша цінність – це родина. URL: <http://ij.ogo.ua/hotnews/paybilsha-tsinnist-tse-rodina/>
3. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон України від 01.06.2000 № 1768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 35. Ст. 290. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/1768-14/conv/print>
4. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 № 2398-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 38. Ст. 509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17>
5. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21.11.1992 № 2811-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 5. Ст. 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#n24>

СЕКЦІЯ II

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА У СВІТЛІ МІЖДЕРЖАВНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Волік В.В.

доктор юридичних наук, професор
кафедри права та правового адміністрування
Маріупольського державного університету,
практикуючий адвокат, керівник Першого Міжнародного
Європейського Інформаційно-Консультаційного
Наукового Центру (Барселона, Іспанія)

КОЛО ЗОБОВ'ЯЗАНЬ АВТОМОБІЛЬНОГО ПЕРЕВІЗНИКА З УРАХУВАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

Загальновідомо, що ще в червні 2018 року в Міністерстві інфраструктури України відбулась зустріч Міністра інфраструктури України Володимира Омеляна з новопризначеним першим віце-президентом Європейського банку реконструкції та розвитку паном Юргеном Рігтерінком. На зустрічі також були присутні керівники та представники Укрзалізниці, Укрпошти, аеропорту Бориспіль, Укрероруху, Державного агентства автомобільних доріг України, Укрдорінвесту та АМПУ.

Володимир Омелян відзначив позитивну динаміку та результати співпраці Міністерства інфраструктури з ЄБРР: «Я вдячний ЄБРР за успішну співпрацю і синергію з Міністерством інфраструктури. Я радий, що наше портфоліо повне проектів і нещодавнє відкриття Бескидського тунелю – це ще один великий приклад нашої успішної кооперації. Нещодавно ми презентували Національну транспортну стратегію України до 2030 року і я вірю, що це буде великий план дій для всіх галузей транспорту і її учасників. Ми вважаємо ЄБРР найбільшим інвестором України. Багато чого зроблено і багато ще треба зробити. Ми маємо гарні результати синергії і я вірю, що наші спільні проекти з ЄБРР будуть ще глобальнішими та ще масштабнішими. Я переконаний, що ми можемо зробити більше», – підкреслив Володимир Омелян.

Представники Укрзалізниці, Укрпошти, аеропорту Бориспіль, Укрероруху, Державного агентства автомобільних доріг України, Укрдорінвесту, АМПУ представили делегації ЄБРР плани стратегічного розвитку підприємств та обговорили спільні з ЄБРР інвестиційні проекти, які знаходяться на стадії реалізації та підготовки до реалізації.

Віце-президент Європейського банку реконструкції та розвитку пан Юрген Рігтерінк подякував Міністерству інфраструктури за вірцеву роботу і відзначив успішну підготовку та імплементацію спільних проектів з Міністерством інфраструктури та висловив надію, що великі інфраструктурні проекти в Україні – це питання найближчої перспективи [1].

З огляду на зазначене вище та на наш погляд, для досягнення поставлених амбіційних цілей та реалізації поточних задач, намічених в Національній транспортній стратегії України до 2030 року і нарешті побудови високого рівня комфорту перевезення пасажирів необхідно пройти, крім іншого, глибокий та вагомий шлях вдосконалення законодавчого урегулювання ринку послуг

автомобільного транспорту в Україні, задоволення потреб суспільства і економіки у перевезенні пасажирів та вантажів, безпеки перевезень, ефективного споживання ресурсів та зменшення техногенного впливу автомобільних транспортних засобів через так званий інструмент адаптації норм законодавства України до норм актів ЄС згідно Угоди про асоціацію Україна – ЄС.

На теперішній час назріла справжня необхідність в удосконаленні правового забезпечення діяльності автомобільних перевізників з урахуванням європейських тенденцій, що повинно привести до підвищення ефективності державного регулювання у сфері перевезень пасажирів автомобільним транспортом, запровадженню ефективного контролю функціонування ринку автомобільних перевезень, запровадженню європейських умов допуску до ринку перевезень.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 №1106 «Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії їхніми державами-членами, з іншої сторони» [2] затверджено план заходів з виконання вказаної Угоди.

Так, з набранням чинності наведеної постанови Кабінету Міністрів України заплановано проведення низки заходів задля покращення якості роботи транспортної системи України, зокрема, передбачено формування ефективного механізму контролю організації надання суспільно важливих послуг з перевезення пасажирів.

Разом з тим, запровадження європейських умов допуску до ринку перевезень, підвищення ефективності державного регулювання у сфері перевезень пасажирів і вантажів автомобільним транспортом, запровадження ефективного контролю функціонування ринку автомобільних перевезень, і натепер залишаються важливими завданнями нашої держави, а тому удосконалення законодавства не минути.

За таких умов особливої актуальності набуває внесення змін та доповнень до чинного Закону України «Про автомобільний транспорт» [3], який в світлі наведених вище домовленостей України з Європейським Союзом потребує кардинального перетворення. Постає розумним внесення деяких коректив в даний закон.

По-перше, у законі потрібно передбачити, що закупівля суспільно важливих послуг з перевезення пасажирів здійснюється шляхом організації громадських послуг з перевезення пасажирів відповідно до законодавства про здійснення публічні державних закупівлі.

Також потрібно визначити поняття, що суспільно важливими послугами з перевезення пасажирів є послуги з перевезення пасажирів на автобусних маршрутах загального користування які організовують відповідні органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, на яких покладено організацію пасажирських перевезень, згідно умов перевезень та обґрунтованою сумою оплати перевізнику за надання таких послуг.

При цьому, перевезення пасажирів на автобусних маршрутах загального користування під час надання суспільно важливих послуг здійснюють автомобільні перевізники за наявності оплати таких послуг відповідними організаторами перевезень.

Відтак, потрібно також відмовитися та виключити із закону затвердження паспортів міських автобусних маршрутів та паспортів міських стоянок.

По-друге, назріла необхідність у врегулюванні відносин автомобільного

перевізника, що надає громадські послуги з перевезення пасажирів, із органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Так, виправданим є закріплення наступної норми, – відносини автомобільного перевізника, що надає громадські послуги з перевезення пасажирів, із органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування визначаються договором про організацію громадських пасажирських перевезень, у якому встановлюється: права та обов'язки автомобільних перевізників з надання громадських послуг, параметри, на основі яких розраховується сума та порядок оплати з надання таких послуг.

По-третє, з урахуванням європейських стандартів, необхідно переглянути застаріли та визначити нове коло зобов'язань автомобільного перевізника. Отже, автомобільний перевізник повинен:

- підтримувати належний фінансовий стан для забезпечення своїх господарських зобов'язань та професійної відповідальності;
- забезпечувати наявність менеджера (управителя) з перевезень, що відповідає умовам бездоганної ділової репутації та професійної компетентності;
- мати службове приміщення на території України, у якому зберігаються документи стосовно організації та умов провадження діяльності, а саме:
 - кадрові документи персоналу автомобільного перевізника, у тому числі стосовно освітньо-кваліфікаційного рівня, стану здоров'я тощо;
 - мати реєстраційні документи на транспортні засоби та документи, що підтверджують забезпечення їх належного технічного стану;
 - мати документи про діяльність менеджера (управителя) з перевезень;
 - мати документи про дотримання правил, умов та стандартів надання послуг автомобільним транспортом;
- надавати безперешкодний доступ до службового приміщення та документів, які зберігаються у такому приміщенні, особам, уповноваженим на здійснення заходів державного нагляду (контролю).

Таким чином, вважаємо, що такі важливі кроки зроблять передумови для подальшого удосконалення чинного законодавства та нарешті додатково урегулюють ринок послуг в галузі автомобільного транспорту в Україні, призведуть до наступного етапу задоволення потреб суспільства і економіки у перевезенні пасажирів та вантажів, безпеки перевезень, ефективного споживання ресурсів та зменшення техногенного впливу автомобільних транспортних засобів шляхом адаптації норм законодавства України до норм актів ЄС згідно Угоди про асоціацію Україна – ЄС.

Список використаної літератури

1. Вірю, що спільні проекти Міністерства інфраструктури з ЄБРР будуть ще глобальнішими та ще масштабнішими, – Володимир Омелян. URL: <https://mtu.gov.ua/news/29904.html> (дата звернення: 15.04.2020).
2. Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії їхніми державами-членами, з іншої сторони: постанова Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 №1106. *Офіційний вісник України*. 2018. №24. Ст. 852.
3. Про автомобільний транспорт: Закон України від 05.04.2001 №2344-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №22. Ст. 105.

В'юшкова Є.С.
здобувач вищої освіти ОС «Магістр»
спеціальності «Право» економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА НА СХОДІ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

На сьогоднішній день внаслідок тривалого збройного конфлікту на сході України, екосистема знаходиться в стані екологічної катастрофи, яка спричинена тотальним порушенням національного та міжнародного законодавства у сфері охорони навколишнього середовища. Підраховуючи кількість людських жертв, на жаль ніхто не враховує, які наслідки вже спричинені довікллю і що чекає Україну вже завтра. За інформацією спостерігачів ООН – це руйнування території щонайменше 530 тис. гектарів (для більш точного розуміння це, як територія міста Маріуполь, помножена на 21 раз), у тому числі заповідних територій понад 80 тис. гектарів.

Також внаслідок широкомасштабних пожеж постраждало 150 тис. гектарів лісу, які палають і досі на територіях бойових дій. Забруднено повітря, ґрунт й води унаслідок розривів великої кількості боєприпасів і затоплення промислових підприємств. Зважаючи на той факт, що Донбас є промисловою житницею України, тільки уявіть, які незворотні наслідки можуть бути у разі їх пошкодження – оскільки об'єкти підвищеної екологічної безпеки знаходяться в умовах відсутності можливості ліквідації негативних наслідків (на рівні з Чорнобильською катастрофою).

Що стосується затоплення шахт, як зазначає гідрогеолог, доктор технічних наук Яковлев Євгеній Олександрович, «підвищення рівня хімічно небезпечних вод та вливання їх у річкові системи, колодці, море спричинить відсутність питної води». Мінна небезпека призвела до обмеження або втрати можливості природокористування на значних територіях водними ресурсами [1].

Метою дослідження є аналіз стану екосистеми на території бойових дій, особливостей притягнення до відповідальності за екологічну шкоду, заподіяну під час війни та створення негайного плану дій задля зупинення екологічної катастрофи.

Вивчаючи законодавчу базу, необхідно звернути увагу на Додатковий протокол I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 08 червня 1977 року, а саме на п. 3 ст. 35 та ст. 55. Обидві статті забороняють застосовувати методи або засоби ведення воєнних дій, які мають на меті завдати або, як очікується, завдадуть великої, довготривалої і серйозної шкоди природному середовищу [2].

Але зміст понять «велика, довготривала і серйозна шкода» в ДП I не визначено. Так для притягнення до відповідальності за порушення вимог ДП I щодо захисту навколишнього середовища необхідне виконання всіх трьох умов одночасно: шкода має бути і великою, і довготривалою, і серйозною.

Як визначає Ерік Давід в підготовчих документах ДП I, які використовуються з метою його тлумачення, зазначається, що шкода для цілей ДП I вважається великою, якщо охоплює територію близько 20 тис. квадратних кілометрів; довготривалою –

якщо триває кілька десятиліть; серйозною – якщо при цьому завдається також шкода здоров'ю або виживанню населення. Такі визначення на даний момент не відповідають сучасним реаліям, та взагалі юридично не закріплені в самому Протоколі, та не можуть оцінюватися як кваліфікаційні фактори судом [3, с. 340].

Також ще одним доволі актуальним питанням є притягнення до відповідальності, оскільки Російська Федерація не визнає юрисдикцію Міжнародного суду ООН. Проте складно довести відповідність діяння установленим нормам та міжнародним договорам, однак це не означає, що подібних спроб не варто робити. Так можливі варіанти притягнення до відповідальності за шкоду довкіллю у формі відповідальності за шкоду цивільному населенню та цивільним об'єктам, у тому числі, за побічну шкоду, а також у формі відповідальності за злочини проти людяності та воєнні злочини [4, с. 63].

До того ж, міжнародне право все більше звертає увагу на екологію, рішення міжнародних судів щодо екологічної шкоди свідчать про врахування потреб охорони довкілля під час будь-якої діяльності, у тому числі військової. Проте ще досі жоден суд не виніс рішення за вчинення екологічного злочину під час бойових дій.

У більшості випадків екологічна шкода завдавалась під час збройного конфлікту державами, що не були зв'язані нормами Протоколу I чи Конвенції ЕНМОД. Однак це не означає, що за шкоду, спричинену довкіллю в результаті збройного конфлікту, в жодному разі не наступатиме відповідальність. Існують різні способи притягнення держави-порушниці до міжнародно-правової відповідальності (за завдану під час війни шкоду природному навколишньому середовищу, культурним об'єктам, а також заподіяну шкоду природним ресурсам як окупаючої сторони), а винних фізичних осіб – до кримінальної відповідальності згідно з міжнародним правом [5, с. 19].

Україна дала згоду на юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, але не ратифікувала Римський статут і не реформувала кримінальне законодавство щодо воєнних злочинів та злочинів проти людства. РФ відповідальна за порушення вимог двосторонніх угод з Україною у сфері охорони довкілля, внаслідок чого Україні спричинено значну шкоду, яку РФ зобов'язана відшкодувати згідно з нормами міжнародного права. Однак внаслідок агресії РФ Україна позбавлена можливості виконувати свої міжнародно-правові зобов'язання за низкою багатосторонніх природоохоронних угод, зокрема й на території окупованого Донбасу та Криму.

Збитки, завдані довкіллю Луганської та Донецької областей в результаті військового конфлікту, ще наприкінці 2014 року оцінювалися в мільярди гривень. Внутрішнє законодавство України виявилось недостатньо готовим до регулювання суспільних відносин з приводу охорони навколишнього середовища в зоні збройних протистоянь. За таких обставин необхідне негайне реагування на виклики сьогодення [6, с. 20].

Сучасне міжнародне гуманітарне право не надає належного захисту довкіллю у період збройного конфлікту через невизначеність критеріїв застосування відповідних норм; захист довкілля як цивільного об'єкта є також не ефективним через можливість перетворення його на воєнну ціль, а застосування норм щодо побічної шкоди, завданої довкіллю внаслідок воєнних дій, породжує проблеми із застосуванням принципу пропорційності.

Кожного року проходить кампанія «Година Землі», яку започаткував Всесвітній

фонд природи, яка нагадує кожному з нас про необхідність дбати про природу. Це підтверджує той факт, що навколишнє середовище захищене нормами міжнародного гуманітарного права, оскільки під час збройних конфліктів завдається значна шкода природі. Незважаючи на захист, наданий кількома важливими міжнародними документами, довкілля продовжує залишатися мовчазною жертвою збройних конфліктів у всьому світі [7].

Отже, «карта відродження» передбачає такі негайні дії:

1) запровадження системи моніторингу стану територій в умовах війни, створення точних карт мінування та проведення розмінування, консервація шахт на прикладі промислового району Германії – Рура;

2) налагодження співпраці між Збройними Силами України та Міністерством енергетики та захисту довкілля України;

3) внесення змін до діючого міжнародного та національного законодавства щодо поняття «велика, довготривала і серйозна шкода», приведення до відповідності сучасності та закріплення його юридично. Важливим є розробка доказової бази для притягнення РФ до відповідальності за шкоду, яка спричинена навколишньому природному середовищу України;

4) надання необхідного обладнання та підбір кваліфікованих кадрів для визначення стану територій заповідного фонду, які є недоступними на даний момент; здійснення дистанційного контролю та моніторингу, зокрема дронами, фотопастками, приладами нічного бачення, GPS, веб-камерами для постійного спостереження;

5) залучення міжнародних партнерів, як спостерігачів на лінії розмежування, для визначення наслідків та дій негайного реагування задля збереження флори та фауни;

6) встановлення «жорстких кордонів» для заповідних територій та покарання за порушення режиму та нанесену шкоду.

Список використаної літератури

1. Донбасс уходит под землю? Мнение экспертов URL: <https://mrpl.city/news/view/donbass-uhodit-pod-zemlyu-mnenie-e-kspertov> (дата звернення: 10.04.2020).
2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 08 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199 (дата звернення: 10.04.2020).
3. Давид Э. Принципы права вооруженных конфликтов: Курс лекций, прочитанный на юридическом факультете Открытого Брюссельского университета. Международный Комитет Красного Креста, Москва, 2011. С. 340.
4. Пашков М., Машовець К., Гончар М. та ін. Війна на Донбасі: реалії і перспективи врегулювання. *Національна безпека і оборона*. 2019. № 1. С. 109.
5. Блага А.Б., Загороднюк І.В., Короткий Т.Р. та ін. На межі виживання: знищення довкілля під час збройного конфлікту на сході України. Українська Гельсінська спілка з прав людини. Київ, 2017. С. 19.
6. Грицан О.А. Охорона навколишнього середовища під час збройних конфліктів у міжнародному гуманітарному праві. *Екологічне право України*. 2016. № 3–4. С. 18–25.
7. ДАЙДЖЕСТ МГП: НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ І МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО. URL: <https://redcross.org.ua/2019/03/дайджест-мгп-навколишнє-середовище-і/> (дата звернення: 10.04.2020).

Гадималиев А.
кандидат юридических наук,
доцент кафедры правовых дисциплин
Академии государственного управления
при Президенте Республики Азербайджан

ПОНЯТИЕ И ВИДЫ ЕВРОПЕЙСКИХ ПРАВОВЫХ СТАНДАРТОВ

Категория «стандарт» относится к категориям особого рода, бытовое значение которых понятно практически всем, однако установление их правового содержания вызывает значительные трудности. При исследовании этой категории стоит вопрос о необходимости разведения общего и особенного в пределах самого стандарта [1, с. 34].

Толковый словарь определяет «стандарт» как образец, эталон, модель, принимается за исходную точку для сопоставления с ним других подобных явлений. Но этот термин несколько иную коннотацию, если его рассматривать с точки зрения права, поскольку в этом случае необходимо дать ответ на вопрос, можно ли считать стандарт особой правовой категорией, создает права и обязанности. С другой стороны, возможно понимание стандарта как правовой категории, определяет восходящую точку для развития норм, но не порождает при этом четких прав и обязанностей [2, с. 266].

Европейская практика, на основе которой внедряются правовые стандарты, свидетельствует о наличии в качестве обязательных стандартов, так и стандартов, носящий рекомендательный характер. Обязательные правовые стандарты находят свое выражение в правовых нормах, обязывающих к должного поведения.

Именно этот аспект стандартов во многом определяет общее направление развития правовой системы, поскольку по своей правовой природе такие нормы относятся к норм-принципов, а, следовательно, имеют учредительный характер. Необязательные стандарты, носят рекомендательный характер, является порождением международного права XX века, когда «скорость» их развития не совпадающее с возможностями и желаниями отдельных государств.

В ЕС такой феномен нашел свое отражение в модели интеграции, получившая название «Европа разных скоростей». Данный тип стандарта, по своей природе, является рекомендацией и имеет необязательный характер, однако при его имплементации общественные отношения приобретают качественно новые черты, желательных для данной правовой системы. Таким образом, разделение европейских правовых стандартов на указанные виды обусловил функционирования права в обычном понимании, то есть имеющего обязательный характер, и так называемого «мягкого» права [3, с. 421].

Возникновение правового стандарта в некоторых случаях подобное возникновения международного обычая: сначала зарождается практика, которая повторяется в течение определенного времени, а затем под этой практикой признается сила юридической нормы [3, с. 422].

Открытым остается вопрос, в какой момент норма уже существует и может быть применена, а в момент это еще умная практика. Ни теория, ни практика ответа на этот вопрос не дали. Это зависит от того, какой сферы касаются стандарты и которая

институт приняла (разработала, определила) такие стандарты. Однако подавляющее большинство современных стандартов в праве стала следствием стремления создать определенный правопорядок *sui generis*. В связи с этим правовой стандарт иногда возникает как *consensus omnium*, то есть общепринятое база для функционирования определенного правопорядка, как это стало Всеобщей декларации прав человека 1948 г. В конце концов, правовой стандарт может стать следствием реализации определенной правовой доктрины на нормативном уровне. Семиотический аспект категории «правовой стандарт» заключается в том, что последняя может рассматриваться не только как отдельная норма, но и как документ, устанавливающий комплекс норм, правил, требований относительно объекта стандартизации, в котором в целях добровольного многократного использования устанавливаются характеристики объекта.

Теоретически любой стандарт должен касаться всех субъектов, за исключением тех, которые исключены из сферы его действия отдельной нормой, однако такие исключения должны касаться всех субъектов в конкретной ситуации, четко предусмотрена соответствующей нормой.

Итак, основным условием легитимности любого стандарта является его четкая фиксация и доступность для ознакомления, что не выходит за пределы легитимности правовой нормы.

Таким образом, можно сделать общий вывод о том, что европейские стандарты, оказывающие непосредственное влияние на конституционно-правовую материю государств, по юридической силе и типу источника классифицируются на обязательные (императивные) и рекомендационные (диспозитивные). При этом основополагающие нормы-принципы имеют императивный характер, т.е. являются обязательными для имплементации каждым государством-членом интеграционного объединения, что отражает субсидиарность правового регулирования как фундаментальную основу системообразующей архитектоники европейского права.

В праве ЕС феномен рекомендационных стандартизованных правовых норм нашел свое отражение в модели интеграции, известной как «Европа разных скоростей». Данный тип стандарта по своей внутренней природе является рекомендационным и имеет необязательный характер, однако при его имплементации общественные отношения приобретают качественно новые черты, оптимальные для данной правовой системы.

При этом правовые стандарты в сфере конституционного строительства могут формироваться как внутри страны (национальные стандарты), так и на уровне межгосударственного общения – региональном или универсальном (международные стандарты).

Список использованной литературы

1. Копиленко О.Л., Київець О.В. Європейські стандарти в українському законодавчому процесі: можливість та доцільність. Проблеми застосування міжнародних стандартів у правовій системі України; під заг. ред. Є.Б. Кубко. Київ: ПрАТ «Юридична практика», 2013. С. 33–46.
2. Patterson D.M. *Philosophy of Law and Legal Theory: an Anthology*. Oxford: Wiley-Blackwell, 2003. P. 266.
3. Abbott K.W. Hard and Soft Law in International Governance. *International Organization*. 2000. № 54. P. 421– 456.

ПРОБЛЕМА ТЕРРОРИЗМА В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ: МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЕ ИЗМЕРЕНИЕ

В настоящее время под установлением юрисдикции понимается определение: пространства, в пределах которого государство считает возможным и допустимым ожидать и требовать осуществления своих правомочных велений; круга лиц, которым адресуются такие веления; времени, в течение которого они действуют; вопросов или предметов, по поводу которых веления сформулированы. Под осуществлением юрисдикции – реализация государством возможности и допустимости обеспечения своих правовых велений посредством принятия мер принуждения. Однако эти проявления предписательной и исполнительной юрисдикции взаимосвязаны. Территориальная юрисдикция основывается на территориальном принципе действия норм в пространстве, и является основной в международном праве и практике государств.

Действие территориального принципа, например, устанавливается в Токийской Конвенцией «О преступлениях и некоторых других актах, совершаемых на борту воздушных судов» от 14 сентября 1963 года, преступность и наказуемость деяния, совершенного в полете, определяется уголовным законом государства регистрации воздушного судна. Данное положение действует на все время полета, следовательно, и в период нахождения иностранного судна в воздушном пространстве другого государства.

Исключением из этого правила являются случаи, предусмотренные ст. 4 Токийской Конвенции, когда на виновного распространяется уголовно-правовая юрисдикция государства, в воздушном пространстве которого совершено преступление:

- преступление создает последствия на территории такого государства;
- преступление совершено гражданами или в отношении гражданина такого государства, или лицом, постоянно проживающим в таком государстве, или в отношении такого лица;
- преступление направлено против безопасности такого государства;
- преступление заключается в нарушении действующих в государстве правил или регламентов, касающихся полетов или маневрирования самолетов;
- привлечение к суду необходимо для выполнения любого обязательства государства в соответствии с многосторонними государственными соглашениями.

Принцип реальный (защиты или безопасности) заключается в том, что уголовная юрисдикция государства распространяется на всех лиц за совершенные ими за пределами этого государства определенные деяния независимо от государственной принадлежности виновных лиц. Обычно к этим деяниям относятся наиболее опасные преступления, направленные против интересов государства, личности и другие тяжкие преступления. Реальный принцип действия правовой нормы предусматривается в ст. 5 Международной конвенции о борьбе с захватом заложников от 18 декабря 1979 года предусматривает, что государство-участник принимает такие меры, какие могут быть необходимыми для установления его юрисдикции в отношении любого из указанных в статье 1 преступлений, которые

были совершены в отношении заложника, который является гражданином указанного Государства, если это Государство считает это целесообразным.

В казахстанском законодательстве данный принцип закреплён в ст. 8 УК РК следующим образом: «положения настоящего Кодекса применяются независимо от места совершения преступления в отношении граждан Республики Казахстан, лиц без гражданства, постоянно проживающих на территории Республики Казахстан, в случаях совершения террористического преступления...».

Особую актуальность приобретает такой вид уголовной юрисдикции, применяемый в международном праве, как принцип универсальности (универсальная юрисдикция). Универсальная юрисдикция является видом уголовной юрисдикции, который основан исключительно на характере совершенного преступления безотносительно места совершения преступного деяния, гражданства лица, совершившего преступление, гражданства жертвы преступного деяния или другой связи с государством, применяющим подобный вид юрисдикции.

В настоящее время в отечественном уголовном и уголовно-процессуальном законодательстве (наряду с другими видами юрисдикции) не содержится принцип универсальности. Так согласно, п. 4 ст. 8 УК Республики Казахстан «иностранцы, а также лица без гражданства, постоянно не проживающие на территории Республики Казахстан, совершившие преступление за пределами Республики Казахстан, подлежат уголовной ответственности по настоящему Кодексу в случаях, если это деяние направлено против интересов Республики Казахстан, и в случаях, предусмотренных международным договором Республики Казахстан, если они не были осуждены в другом государстве и привлекаются к уголовной ответственности на территории Республики Казахстан». В соответствии с этой статьей Республика Казахстан применяет экстратерриториальную юрисдикцию, а в части формулировки «в случаях, предусмотренных международным договором Республики Казахстан» невозможно установить законодательное закрепление принципа универсальности, поскольку соответствующие положения международных договоров должны быть имплементированы в отечественное законодательство, а сам принцип универсальности явно указан наряду с процессуальными условиями осуществления.

Таким образом, с позиции международного права важна не только фактическая или правовая связь государства с преступлением, но и характер самих преступных деяний, затрагивающих интересы всего мирового сообщества. Однако при осуществлении универсальной юрисдикции могут возникнуть проблемы процессуального характера, и одной из таких проблем является применение универсальной юрисдикции в отсутствие подозреваемого на территории государства, осуществляющего такой вид юрисдикции (так называемая универсальная юрисдикция *in absentia*). Применение универсальной юрисдикции *in absentia* заключается в проведении расследования, следственных действий, но не всегда затрагивает судебное заседание как таковое, поэтому, согласно мнению некоторых авторов, оно относится к другому процессуальному институту – заочному производству и, следовательно, не может быть включено в понятие принципа универсальности *in absentia*. Подобная дифференциация была осуществлена доктринально в объединенном Особом мнении судей Международного суда в Деле, касающемся ордера на арест от 11 апреля 2000 г. (Демократическая Республика Конго против Бельгии; далее – дело «Об ордере на арест»): «Некоторые юрисдикции предусматривают судопроизводство *in absentia*, другие – нет. Если утверждается, что лицо должно быть в пределах юрисдикции в момент судопроизводства, то это может

быть разумной гарантией справедливого суда, но это мало относится к основаниям юрисдикции согласно международному праву.

Таким образом, нормы, регламентирующие вопросы установления универсальной юрисдикции в борьбе с террористическими преступлениями, находят свое отражение в международном праве. Однако следует отметить, что институт универсальной юрисдикции сталкивается с проблемой отсутствия юридических основ в национальном законодательстве для его дальнейшего внедрения и развития. Представляется, что данный вопрос требует более тщательного изучения, поскольку распространение универсальной юрисдикции в отношении террористических преступлений позволяет более эффективно бороться против международного терроризма.

Захарова О.В.

кандидат економічних наук, доцент
кафедри економіки та міжнародних економічних відносин
Маріупольського державного університету

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ

Європейська транспортна система є найбільш розвинутою регіональною транспортною системою. В ВВП країн ЄС на транспорт припадає 8,9%. На автомобільний транспорт припадає 50% вантажообігу та 81% пасажирообігу, друге місце в структурі вантажообігу, а саме 32% займає морський транспорт, а в структурі пасажирообігу 10% – авіаційний транспорт. Залізничний транспорт забезпечує 11% вантажообігу та 7% пасажирообігу. Внутрішніми водними шляхами перевозиться 4% вантажів, а трубопровідними – 3%.

Авіаційний транспорт є найбільш глобалізованим сегментом ринку перевезень, в структурі світового пасажирообігу авіаційного транспорту на країни ЄС припадає 10%. Найкрупнішими авіакомпаніями країн ЄС є Ryanair, Lufthansa, British Airways, Easyjet, SWISS Intern. Airlines тощо. Найбільші обсяги пасажирообігу в межах ЄС мають авіамережі Німеччини, Франції, Італії та Великобританії. Найкрупнішими аеропортами ЄС є Heathrow, Charles de Gaulle (Париж), Schiphol (Амстердам), Main (Франкфурт-на-Майне) що обслуговують більше 60 млн. пасажирів на рік. Морські порти Netherlands, Rotterdam, Antwerpen, Hamburg, Amsterdam та Algeciras є найбільшими портами ЄС. Нідерланди є найбільшою морською країною ЄС, Італія та Греція є найбільшими країнами ЄС, в яких розвинені пасажирські морські перевезення (33,5% від загального обсягу в країнах ЄС).

Транспортна мережа країн ЄС за даними 2016 року характеризується загальною довжиною автомобільних доріг у 76 тис. км, залізничних шляхів у 217,1 тис. км, внутрішніх водних шляхів у 41, 9 тис. км, трубопровідних магістралей у 36 тис. км, також включає 329 аеропортів, 329 ключових морських портів (в 22 країнах-членах ЄС) та 58 річкових портів.

Щодо країнових відмінностей у розвитку мережі, то 61,18% автомагістралей ЄС припадає на 4 країни Іспанію, Німеччину, Францію та Італію. Що стосується

загальноєвропейської залізничної мережі, то за довжиною 54,5% припадає на 5 країн ЄС, зокрема Німеччину, Францію, Польщу, Великобританію та Італію. Мережу внутрішніх водних шляхів мають 18 країн ЄС (64% від числа членів ЄС), при цьому 64% загальної протяжності мережі внутрішніх водних шляхів припадає на 4 країни, а саме Фінляндію, Німеччину, Нідерланди та Францію.

За показником щільності автомобільної мережі (автомагістралі) найвищі оцінки мають мережі країн Бенілюксу: Нідерланди (66,37 км/1000км²), Люксембург (62,26 км/1000км²) та Бельгія (57,75 км/1000км²), щільність міжнародної мережі яких в 3 рази перевищує середній показник за ЄС28 (17,18 км/1000км²). Що стосується щільності залізничної мережі, то найвищий показник мають Чехія (120,02 км/1000км²), Бельгія (118,15 км/1000км²), Німеччина (108,73 км/1000км²) та Люксембург (106,34 км/1000км²), що в 2,5 рази вищий за середньоєвропейський у 48,56 км/1000км². Щодо внутрішніх водних шляхів, то найвища їх щільність в Нідерландах (150,65 км/1000км²), що в 16 разів вища за середньоєвропейську (9,37 км/1000км²). Також достатньо високу щільність внутрішніх водних шляхів мають Бельгія, Німеччина, Угорщина та Фінляндія.

Найвищу позицію у світі серед країн ЄС а саме 5 місце з оцінкою 85,5 (максимальна дорівнює 100) за складовою «Транспортна інфраструктура» в Індексі глобальної конкурентоспроможності, займають Нідерланди, які поступають рівнем розвитку транспортної інфраструктури Сінгапуру (1 місце, оцінка 92,1), Гонконгу (2 місце, оцінка 89,3), Швейцарії (3 місце, оцінка 87,6) та Південній Кореї (4 місце, оцінка 85,5). Шосту позицію в рейтингу займає Німеччина (84,7), дев'яту – Іспанія (82,0), десяту – Франція (81,8), одинадцяту – Великобританія (80,4). Середня оцінка за ЄС-28 дорівнює 66,3. Отже, рівнем розвитку транспорту, вищим на загальноєвропейський характеризуються транспортні системи країн: Бельгії, Чехії, Данії, Люксембургу, Австрії, Польщі, Португалії, Фінляндії та Швеції.

З використанням інструментів кореляційно-регресійного моделювання, визначено, що при зростанні вантажообігу країн ЄС на 1% ВВП відповідно зростає на 0,84%, а при зростанні пасажирообігу на 1% – на 1,77%. Таким чином, пасажирські перевезення мають більший вплив на економічне зростання, при цьому зміна динаміки ВВП є більш еластичною відносно динаміки узагальненого показника саме пасажирських перевезень.

Відповідно до стратегічних орієнтирів розвитку транспорту ЄС на перспективу майбутній розвиток повинен спиратися на:

- покращення показників енергоефективності транспортних засобів всіх видів транспорту; розробку та застосування екологічних видів пального та силових установок.
- оптимізацію функціонування мультимодальних логістичних схем, зокрема за рахунок ширшого використання видів транспорту, які є більш ресурсоефективними за своєю суттю, там, де інші технологічні інновації можуть бути недостатніми (наприклад, при перевезеннях вантажів на великі відстані).
- більш ефективне використання транспорту та інфраструктури за рахунок

удосконаленого управління перевезеннями та інформаційних систем (ITS, SESAR, ERTMS, SafeSeaNet, RIS7), передових логістичних та ринкових заходів, зокрема повного розвитку інтегрованого європейського залізничного ринку, зняття обмежень на внутрішні перевезення, скасування перешкод для каботажу, збалансованого ціноутворення тощо [1, 2].

Подальший розвиток транспорту ЄС має на меті формування не тільки конкурентоздатної, але й ресурсоефективної транспортної системи. Це можливо за попередніми прогностичними оцінками за умови реалізації таких задач:

- скоротити наполовину використання автомобілів «на традиційних видах пального» у міському транспорті до 2030 р., поступово відмовитися від них у містах до 2050р., досягнути принципово вільної від вуглекислого газу міської логістики в основних міських центрах до 2030р.;

- використання низьковуглецевих, екологічно чистих видів пального в авіації має скласти 40% до 2050р., необхідно скоротити також викиди вуглекислого газу від інших видів транспорту;

- 30% автомобільних вантажних перевезень на відстані понад 300 км повинні бути переведені на інші види транспорту, наприклад, залізницю чи морський транспорт, до 2030 р., і понад 50% – до 2050р., причому цьому сприятимуть ефективні та «зелені» вантажні коридори.

- завершити формування європейської високошвидкісної залізничної системи до 2050р.; потроїти довжину існуючої високошвидкісної залізничної мережі до 2030 р. та підтримувати щільну залізничну мережу в усіх країнах-членах; на 2050 р. більшість пасажирських перевезень на середні відстані повинні здійснюватися залізницею;

- повністю функціонуюча мультимодальна «базова мережа» ТЕМ-Т у масштабі всієї Європи до 2030 р., високоякісна та потужна мережа до 2050 р. та відповідний набір інформаційних послуг;

- з'єднати до 2050 р. всі аеропорти базової мережі з залізничною мережею, бажано високошвидкісною, забезпечити задовільне сполучення всіх основних аеропортів з залізничними вантажними лініями і, де це можливо, системою внутрішніх водних шляхів;

- використання модернізованої інфраструктури управління повітряним рухом (SESAR) в Європі до 2020 р. та завершення формування спільного європейського повітряного простору, використання рівнозначних систем управління рухом на наземному та водному транспорті (ERTMS), (ITS), (SST та LRIT), RIS, використання європейської загальної навігаційної супутникової системи (Galileo);

- створити до 2020р. структуру для європейської системи інформації, управління та оплати мультимодальних перевезень;

- до 2050 р. зробити поступ щодо досягнення нульового показника аварій зі смертельними наслідками на автомобільному транспорті; в контексті цієї мети до 2020 р. ЄС має намір скоротити наполовину аварії на автошляхах; забезпечити провідні позиції ЄС у сфері технічної та громадської безпеки перевезень на всіх видах

транспорт.

- просуватися вперед до повного використання принципів «платить той, хто користується» та «платить той, хто забруднює» та залучення приватного сектору для ліквідації диспропорцій, зокрема шкідливих дотацій, формування надходжень та забезпечення фінансування для майбутніх капіталовкладень у транспорт [1, 3, 4].

Таким чином, основні стратегічні напрямки пов'язані з різними аспектами екологізації транспорту, розвитком та активним впровадженням транспортно-логістичних технологій та систем, розвитком процесів інформатизації роботи транспорту та створенні інтелектуальних транспортних систем управління. Останнє відповідно до світової практики забезпечить вирішення проблем, пов'язаних із використанням наземної транспортної інфраструктури, зокрема підвищення безпеки дорожнього руху; боротьба з затримками транспортних засобів і заторами в транспортних мережах усіх видів транспорту; підвищення продуктивності інтермодальної транспортної системи тощо.

Список використаної літератури

1. Біла Книга – Транспорт. План розвитку єдиного європейського транспортного простору – на шляху до конкурентоспроможної та ресурсоефективної транспортної системи. URL: http://tur.org.ua/sites/default/files/white_book_transport_2050_ukr_0.pdf
2. European Commission Mobility&Transport. URL: http://www.iata.org: http://ec.europa.eu/transport/index_en.htm.
3. European energy and transport. Trends to 2030. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. 2008.157 p.
4. Intelligent Transport Systems in action. Luxembourg: Publications Office of the European Union.2011. 32 p.

Мозалевська В.В.

здобувач вищої освіти 3 курсу ОС «Бакалавр»
спеціальності «Право» економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету

ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ: КОРИСНИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Актуальність даної теми пояснюється тим, що досвід країн, які ведуть боротьбу з насильством у сім'ї вже протягом кількох десятиліть може виявитись дуже слухним для України, яка робить тільки перші кроки у боротьбі з домашнім насильством.

Дослідженням світового досвіду у боротьбі з домашнім насильством присвячені праці багатьох вітчизняних і іноземних науковців. Серед них: А. Галай, Ю.А. Галустян, Т.М. Головка, Н.В. Грицак, Г. Донавін, О.О. Жидкова, Т.Ю. Журженко, А.В. Ілліна, І.П. Лавринчук, Е.М. Лібанова, Т.О. Павлова, В.В. Пивоваров, М.Л. Прайс, Е. Салісбурі, Г.О. Христова та багато інших.

У 169 країнах світу прийняті закони щодо насильства в родині [1], в останні роки все більше країн приділяє пильну увагу боротьбі з домашнім насильством. Пропонуємо розглянути досвід провідних європейських країн, які одні з перших усвідомили небезпечність зазначеного злочину і почали боротьбу з ним на законодавчому рівні.

Впродовж останніх 30 років французький парламент приймає закони для попередження та протидії домашньому насильству, а уряд здійснює заходи задля захисту потерпілих. Ще у 1990 році Верховний суд Франції визнає можливість згвалтування у шлюбі і передбачає можливість цивільного захисту; у 1992 р. криміналізовано домашнє насильство; у 1994 р. у кримінальному кодексі підвищено тюремний термін за згвалтування з боку чоловіка або партнера; у 2005 р. внесені зміни до кримінального процесуального кодексу, при повторному вчиненні злочину пов'язаного з насильством у сім'ї, агресор може бути примусово виселений з сімейного будинку за рішенням поліції; у 2006 р. вносяться зміни до кримінального кодексу, запроваджуються більш суворі заходи покарання до сімейних агресорів [2, с. 68]; у 2016 законом забороняються будь-які види насильства проти дітей. Франція, як і більшість європейських країн, виокремлює наступні види насильства у сім'ї: фізичне, сексуальне, психологічне, економічне. Покарання може регулюватися цивільним або кримінальним правом: навіть незначні епізоди можуть призвести до штрафу, який може сягати 15000 євро; у разі віднесення позову до кримінальних, може наставати відповідальність строком до 3 років за легкі травми, а за каліцтва чи вбивство – до 20 років [1]. Заходи з попередження насильства здійснює міністерство захисту прав жінок за допомогою міністерства внутрішніх справ, юстиції, соціальних справ, охорони здоров'я. Також важливим фактом є наявність «гарячої лінії», вона дозволяє швидко реагувати на виклики і прибувати на місце події.

Швеція – перша країна, яка заборонила фізичне покарання дітей. Ще у 1979 р. було введено відповідну статтю у Кримінальний кодекс Швеції [3]. Забороняється не тільки застосування фізичної сили, а і чинити негативний вплив, підвищуючи голос. Дитина завжди може поскаржитися на насильство в сім'ї психологу у школі [1]. У 1988 році законодавцем було впроваджено обмежувальний припис, він був направлений на захист осіб, які страждають від переслідувань та домагань. У 1998 р. до Кримінального кодексу Королівства Швеція був введений новий злочин – грубе порушення недоторканості жінки. Такий злочин стосовно жінки може вчинити чоловік, колишній чоловік або співмешканець. Грубе порушення недоторканості передбачає скоєння нападу, погрози, сексуальне насильство. У 2003 році у законодавстві з'явилися нові форми обмежувального припису: спеціально розширений обмежувальний припис (правопорушник повинен утримуватися від районів, у яких існує велика вірогідність зустрітися з потерпілим) та домашній відсторонюваний припис (заборона знаходитися в спільному місці проживання протягом одного місяця); починаючи з 2011 р. запроваджено електронне спостереження для забезпечення дотримання умов обмежувальних приписів. Королівство Швеція має дуже розвинену систему попередження та протидії домашнього насильства. Наприклад, при високому ризику повторення випадків домашнього насильства жертві поліція може видати пристрій, яким жертва може скористуватися у випадку небезпеки для екстреного виклику поліції. Загалом для Швеції характерна взаємодія державних і недержавних інститутів для більш плідної підтримки жертв насильства, функціонують багато притулків по всій країні, декілька національних ліній допомоги, центри з психологічної реабілітації, приватні фонди, міжнародні програми, тренінги та інше [4].

Серед країн, які мали більш спільний з Україною історичний шлях, заслуговує уваги досвід Польщі. З 1997 р. кримінальний кодекс передбачає відповідальність за фізичне або психічне знущання над близькими, малолітніми, безпорадними та особами, які перебувають у залежності від винного. З 2005 року діє Закон «Про

запобігання насильства в сім'ї», згідно з законом забороняється тілесні покарання дітей, жертви насильства мають право на безкоштовне медичне обстеження, а винуватець насильства може бути ізольований від інших членів родини. Також, для більш ефективної і швидкої роботи, рішення про розміщення дітей у родичів, прийомних сім'ях або держустановах можуть прийматися соціальними працівниками та поліцією, без рішення суду. Варто зазначити, що цей закон зобов'язує органи місцевого самоврядування створювати локальні програми щодо запобігання домашнього насильства [5]. Заслужує уваги процедура «Блакитні карти», вона полягає у наступному: дільничний поліціант накопичує будь-яку інформацію і документи про випадки домашнього насильства у кожній сім'ї. Це допомагає вживати більш ефективних заходів при повторних випадках насильства. У Польщі, як і в більшості розвинених країн, існує цілодобова телефонна лінія, за якою негайно можна повідомити поліцію у разі виникнення сімейного насильства [6].

Таким чином, на підставі викладеного, можна зробити висновок, що Україну чекає довгий шлях у боротьбі з домашнім насильством, і для більшої ефективності ми можемо використовувати досвід країн, які мають більші успіхи у означеній сфері. Серед заходів, які потрібно вжити як можна скоріше, можемо виділити наступні:

- створення більш розгалуженої системи закладів для реабілітації та підтримки жертв домашнього насильства;
- надання більш широких повноважень несудовим органам для більш швидкого реагування на правопорушення;
- покращення співпраці державних і недержавних організацій;
- проведення заходів, направлених на покращення правової освіти населення;
- підвищення правової обізнаності правоохоронців (особливо поліцейських, які першими приїжджають на місце події) для більш ефективної допомоги постраждалим.

Список використаної літератури

1. Гороховська О.В. Європейський досвід у боротьбі з домашнім насильством. *Організаційно-правові засади запобігання домашньому насильству: реалії та перспективи*: матеріали круглого столу, м. Запоріжжя, 31 трав. 2019 р. Запоріжжя, 2019. С. 43–46.
2. Левченко К.Б. Тілесні покарання дітей: ефективність засобів виховання чи порушення прав дитини. *Соціологія*. 2006. № 3. С. 43–52.
3. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству: монографія / за ред. А.О. Галая. Київ: КНТ, 2014. 160 с.
4. Попов Г. Запобігання та протидія домашньому насильству: досвід королівства Швеція. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2018. № 3(55). С. 99–107.
5. Половинкіна Р.Ю. Організаційно-правові засади запобігання домашньому насильству в Польщі. *Організаційно-правові засади запобігання домашньому насильству: реалії та перспективи*: матеріали круглого столу, м. Запоріжжя, 31 трав. 2019 р. Запоріжжя, 2019. С. 133–135.
6. Лисенко Т.В. Міжнародний зарубіжний досвід протидії домашньому насильству. *Організаційно-правові засади запобігання домашньому насильству: реалії та перспективи*: матеріали круглого столу, м. Запоріжжя, 31 трав. 2019 р. Запоріжжя, 2019. С. 110–113.

СТРАТЕГІЯ РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ

Домінанта світового співтовариства посилюється і завдяки все більшому усвідомленню людьми різних країн необхідності діяти спільно і жити в мирі. Загальні гуманітарні і моральні принципи набувають все більшого значення. Але при їх очевидному позитивному сенсі не можна не звернути увагу на тенденцію обґрунтувати право світового співтовариства втручатися в деякі внутрішньодержавні аспекти розвитку і регулювати їх. В ООН часто говорять про легітимацію «права втручатися» в ім'я вищих інтересів світового співтовариства і його цінностей [1, с. 35]. Для втручання міжнародного співтовариства у внутрішні справи держав послужило збереження планетарного середовища, захист прав людини, контроль за виробництвом зброї масового знищення [2, с. 35]. Неналежним чином тлумачаться статус миротворчих сил та мандатні повноваження в різних регіонах світу.

Враховуючи вищезазначене, слід зазначити, що інтернаціоналізація принесла універсальний консенсус, принаймні у якості політико-правового принципу і декларації, про те, що особисті права людини становлять «міжнародний інтерес» і є суб'єктом дипломатичних відносин, міжнародних інститутів і міжнародного права. Проте, не зважаючи на позитивні моменти, пов'язані з процесами інтернаціоналізації конституцій держав, спостерігаються й негативні, а саме: запозичення державами одна у одної норм, стосовно прав людини не гарантує автоматичної дії цих прав в конкретній конституції, оскільки неможливо перенести в нове середовище одразу всі механізми функціонування і реалізації цих прав; процеси інтернаціоналізації відбуваються дуже повільно; негативний вплив даного процесу на економіку держав; втручання та вплив міжнародних структур на конституції держав.

Аналізуючи питання імплементації європейських стандартів судоустрою та удосконалення на цій основі судової системи України, необхідно відзначити, що, як вбачається, на сьогодні національна система правосуддя не завжди здійснює покладені на неї завдання на належному рівні.

Погоджуємось із зазначеним в Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, яка схвалена Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015, що основними чинниками такої ситуації є:

- низький рівень правової свідомості та правової культури суспільства;
- розповсюдженість корупції у сфері правосуддя;
- недосконалість кадрового планування в судовій системі;
- фактори залежності суддів від законодавчої та виконавчої гілок влади, зокрема, наявність конституційних положень, які стримують посилення незалежності суддів;
- абсолютизація принципу про поширення юрисдикції судів на всі правовідносини;
- недосконалість процесуальних механізмів для захисту прав та інтересів осіб, у тому числі нерозвинена система альтернативних методів вирішення спорів;

– недосконалість методик визначення оптимального кількісного складу суддів та чисельності працівників апаратів судів відповідно до навантаження;

– непропорційне робоче навантаження на суддів і працівників апарату судів та відсутність механізмів оперативного вирівнювання навантаження на суддів, що знижує якість правосуддя;

– недосконалість бюджетного планування і управління в системі судової влади та відсутність єдиних методологічних підходів у плануванні видатків судів;

– недостатній рівень єдності та послідовності судової практики; відсутність чи недостатній рівень використання можливостей сучасних інформаційних систем (електронне правосуддя);

– низький рівень публічності сфери правосуддя та довіри до судової системи взагалі і до суддів зокрема [3].

Наявні системи правової допомоги в межах існуючої моделі судочинства також показали свою неналежну функцію, зокрема, мова йдеться про такі проблемні питання, як:

– невідповідність формального статусу адвоката фактичним умовам здійснення адвокатської діяльності, в тому числі недосконалість практичного забезпечення прав адвоката і гарантій адвокатської діяльності;

– недосконала система формування органів адвокатського самоврядування та їх взаємодії, гарантій незалежності та належного виконання ними своїх функцій; недостатній рівень професійної підготовки адвокатів;

– неефективність дисциплінарного контролю і етичних стандартів в адвокатській діяльності;

– відсутність комплексного підходу та збалансованості у розподілі повноважень у системі надання безоплатної правової допомоги;

– недосконалість бюджетного і фінансового управління в системі адвокатського самоврядування.

Також, Стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки справедливо визначено, що істотні проблеми існують і у системі виконання судових рішень, зокрема, йдеться про такі:

– гранично низька частка фактичного виконання судових рішень;

– відсутність ефективної системи мотивації державних виконавців;

– системні недоліки у взаємодії державних виконавців з іншими державними та недержавними установами.

Отже, Стратегією визначені проблеми та перспективи удосконалення інститутів публічної влади, від ефективної діяльності яких безпосередньо залежить здатність судів загальної юрисдикції належним чином здійснювати функцію правосуддя.

Список використаної літератури

1. Тихомиров Ю.А. Курс сравнительного правоведения. Москва: Норма, 1996. 210 с.
2. Джин М. Лайонс. Міжнародне втручання в державний суверенітет і майбутнє міжнародного співтовариства. *Міжнародний журнал соціальних наук*. 2008. Травень. № 2. С. 8–15.
3. Логвінов А.О. Підвищення прозорості діяльності адміністративних суддів та рівня їх відповідальності в Україні. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2016-3/doc/2/07.pdf> (дата звернення: 20.04.2020).

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ ПРАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Специфіка сучасних досліджень правотворчої діяльності міжнародних організацій полягає у необхідності розглянути міжнародні організації та їх функції в більш широкому контексті, з одного боку, у формально-юридичному міжнародно-правовому, з іншого боку – у рамках теорії та історії міжнародних відносин з міждисциплінарних методологічних позицій.

Актуальність вивчення міжнародних інститутів, розуміння їх ролі очевидні і не вимагають додаткової аргументації. Людська цивілізація переживає якісні зміни, змінюються суть і роль організацій міждержавного співробітництва. Все більш широке коло осіб утягується в орбіту їх активності. Усе це стимулює широкий інтерес до міжнародних організацій і зобов'язує фахівців, що займаються даною темою, відповідати суспільним запитам.

Одна із характерних рис нашого часу полягає у тому, що уперше безпосередньо вирішується питання про майбутнє всього світового співтовариства. Міжнародне право при цьому є одним із засобів, що покликані забезпечити співробітництво держав та попередити зловживання фактичною могутністю окремих суб'єктів міжнародних відносин, гарантувати його використання в інтересах людини.

Україна прагне до повномасштабної інтеграції до світового політичного, економічного та гуманітарного простору. Участь у діяльності міжнародних організацій або співпраця з ними є невід'ємною складовою такої інтеграції. Сучасні процеси глобалізації вимагають від України якомога активнішого залучення її у світове співтовариство.

При цьому процеси глобалізації супроводжуються створенням регіональних інтеграційних угруповань, які у сучасній науці розглядаються як невід'ємна частина процесу глобалізації, як процес, спрямований на захист країн, які об'єднуються в такі угруповання від негативних наслідків глобалізації. Ефективність розвитку міжнародних відносин нашої країни залежатиме від погодження дій не тільки з іншими країнами, а й з їхніми об'єднаннями через систему міжнародних організацій. Міжнародна організація володіє інтегральними якостями, тобто такими, яких немає ні у одного члена. Вона не є простою сумою членів, а становить цілісну систему їх взаємодії, що суттєво підвищує її потенціал. Таким чином, активна участь у міжнародних організаціях відкриває нові можливості перед кожною країною в умовах правової глобалізації та міждержавної інтеграції.

Оскільки юридично створення будь-якої міжнародної організації оформлюється, як правило, укладенням міжнародного договору, у міжнародному праві сформувався досить великий масив норм, які регулюють порядок створення та діяльності цих утворень. Якість та обсяг міжнародно-правової регламентації дозволяє зробити висновок про існування самостійної галузі міжнародного права – права міжнародних організацій. Як поняття, право міжнародних організацій можна визначити як сукупність норм, які регулюють процес створення, діяльності і припинення існування міжнародних організацій, а також норм, які визначають їх правовий статус і обсяг правотворчості [1, с. 136].

Аналізуючи думки вчених-міжнародників, чітко прослідковується тенденція про те, що право міжнародних організацій уявляє собою сукупність норм, які регламентують правове положення, діяльність організації, взаємодію з іншими суб'єктами міжнародного права, участь у міжнародних відносинах [2, с. 25].

Таким чином, можна зробити загальний висновок, що міжнародні організації є особливим правовим феноменом, іманентно притаманним сучасному етапу міжнародно-правового розвитку, оскільки за своєю концептуальною сутністю є стабільною інституціональною формою постійного забезпечення спільних інтересів суверенних держав як на універсальному, так і на регіональному рівні, що відображає методологічний підхід до міжнародного співробітництва як організованого, структурованого, систематичного процесу, який практично спрямований на належне інструментальне забезпечення міжнародного правопорядку.

Список використаної літератури

1. Анцелевич Г.О. Міжнародне право. Київ: Алерта, 2003. 410 с.
2. Шибаева Е.А. Право международных организаций: вопросы теории. Москва: Междунар. отношения, 1986. 160 с.

Романова К.О.

здобувач вищої освіти ОС «Магістр»
спеціальності «Право» економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ

Захист дітей – відносно молодий правовий інститут не тільки у внутрішньодержавному праві України, а й на міжнародному рівні. Так, спеціалізований судовий захист неповнолітніх виник лише в кінці 19 століття. І в цілому, до порівняно недавнього часу проблема захисту прав дітей не розцінювалася як предмет розгляду в міжнародному праві. Виникаючі проблеми і питання вирішувалися, в основному, на рівні сім'ї, на місцевому та національному рівні. Сьогодні тема прав дитини, їх захисту набирає все більшої актуальності. Адже майбутнє кожної сім'ї, держави, і людства в цілому потенційно залежить від підростаючого покоління, тому забезпечення прав дітей та їх правовий захист, безумовно, є складовою частиною міжнародного права в галузі прав людини.

Питання, пов'язані із проблемами захисту прав дітей досліджували такі науковці, як В.Г. Буткевич, В.Н. Денисов, А.С. Мацко, Ю.М. Рижук, К.К. Сандровський та інші. Питання міжнародно-правового статусу дитини та міжнародно-правового захисту прав дитини висвітлені у роботах О.І. Вінгловської, І.К. Городецької, Ю.В. Деркаченко, Н.В. Плахотнюк, Т.О. Титової тощо.

Метою даної роботи є вивчення існуючих правових механізмів, що використовуються для захисту прав дітей, і розгляд актуальних проблем, існуючих з даної тематики.

Оскільки дана тема присвячена безпосередньо правам дітей, то, перш за все, необхідно з'ясувати, які особи відносяться до цієї категорії.

Зокрема, у Законі України «Про охорону дитинства» імплементовано основні права дитини, передбачені у Конвенції про права дитини, а також конвенційне визначення поняття «дитина». Тож, «дитина – це особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно із законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав

повнолітньої раніше» [1].

Слід також зазначити, що Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. у частині 2 статті 6 класифікує дітей за критерієм досягнення 14 років: малолітньою вважається дитина до досягнення нею 14 років, а неповнолітньою вважається дитина у віці від 14 до 18 років [2, ст. 6].

Діти – особливо цінна соціально-демографічна група, яка, як ніхто інший, потребує турботи суспільства і держави через свій несформований фізичний та інтелектуальний розвиток.

Така категорія, як проблеми дитинства, включає в себе досить широкий спектр проблем і труднощів, які стають перешкодою для сприятливого і гармонійного розвитку дитини. Це такі проблеми, як: збройні конфлікти, безробіття, насильство над дітьми, зростання злочинності, різні форми експлуатації дітей, бідність сімей з дітьми, алкоголізм серед дітей та інші. Всі ці несприятливі умови згубно відбиваються на розвитку і житті дитини, погіршують його становище, і створюють загрозу майбутньому країни.

Фельдштейн Д.І. приділяє велику увагу феномену дитинства. «Дитинство – це особливе, цілісно представлене соціальне явище, що має певну тимчасову протяжність. Як особливий соціальний феномен, дитинство історичне – на різних історичних етапах розвитку суспільства воно має різну ємність, різну структуру» [3, с. 2].

Суслова Д.В. у своїй науковій статті «Права дитини в сучасному світі» представляє факти, аналізує події, що свідчать про безправне становище дітей, порушення прав дітей (каторжні роботи, смертна кара, збройні конфлікти, природні та екологічні лиха, експлуатація дитячої праці, жорстоке поводження і т. д. [4].

Взагалі, коли говориться про міжнародні механізми прав людини, то маються на увазі особливі спеціалізовані міжнародні інструменти, установи та організації, які безпосередньо займаються захистом прав людини. І серед розмаїття таких організаційно-правових механізмів окреме місце відводиться саме захисту прав дітей, як особливої категорії людей.

До міжнародних механізмів захисту прав дітей відносять нормативно-правові акти, що регламентують покарання за порушення прав людини. Слід виділити найважливіші нормативно-правові документи щодо захисту прав дітей у світі. Це Женевська декларація 1924 р., Загальна декларація прав людини 1948 р., Декларація прав дитини 1959 р., Конвенція ООН про права дитини 1989 р.

У названих документах встановлюється, що діти повинні користуватися особливою повагою, бути забезпечені турботою і допомогою; повинні бути прийняті всі практично можливі заходи, щоб діти, які не досягли 15-ти річного віку, не брали участі у військових діях [5].

Документів стосовно прав дітей у світі не так і багато. На жаль, наявні механізми не гарантують повного захисту прав та інтересів дітей. На нашу думку, слід розглянути приклади грубого порушення прав дітей як у нашій державі, так і у світі.

Так, в країнах ЄС більше 19% дітей піддаються фізичному насиллю в сім'ї. Збільшилась кількість судових справ, пов'язаних з сексуальним насиллям над дітьми, в тому числі з боку представників католицької церкви та високопоставлених чиновників. Зокрема, такі випадки були зафіксовані у Австрії, Нідерландах, Португалії та Бельгії. Лише 10 з 28 країн ЄС ратифікували Конвенцію Ради Європи про захист дітей від експлуатації та наруги сексуального характеру (дані надано Європейською асоціацією попередження травм та сприяння безпеці) [6].

Розглядаючи окремі держави, можна виокремити ряд проблем, що характерні саме для них. Так, в Польщі досить гостро стоїть питання захисту прав дітей-біженців. Центри для тимчасового перебування цих дітей здебільшого переповнені, в них відмічається нестача харчування та медичної допомоги. Окрім того, потребують підвищення кваліфікації вчителів та вихователів, що працюють з дітьми-біженцями в Польщі [6].

У Фінляндії теж спостерігаються проблеми в сфері дискримінації прав біженців та іммігрантів. Окреме місце в цій країні займає проблема несприйняття на державному рівні представниками влади культурних особливостей приватного життя різних національностей [6].

Значні проблеми щодо забезпечення прав дитини присутні в українському соціумі. Зокрема, в Україні нараховуються 98 тисяч дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що складає 1,2% від дитячого населення, 67 тисяч дітей виховується в більш, ніж 600 інституціях, 31,3% сімей з дітьми живуть за межею бідності, що є однією із основних причин розлучення дітей з їхніми батьками і призводить до збільшення кількості дітей, які залишаються без піклування батьків. Щороку близько 8 тисяч дітей «втрачає» батьків через позбавлення останніх їхніх батьківських прав. Поза увагою держави залишаються діти, у яких є ризик бути вилученими з сім'ї і потрапити до інтернатних закладів різних типів [7].

Ще однією з найгостріших проблем є фізичне здоров'я дітей в Україні. Аналіз показників у сфері охорони здоров'я вказує на наступне:

1) захворюваність у дітей віком 0–17 років у 2016 році становила 1316,07 на 1000 дітей, тоді як у 1994 році – 967,0. Зростання показника захворюваності за останні два десятиріччя на 36 % насамперед відбулося за рахунок значущого збільшення в дітей таких нозологій, як новоутворення, хвороби ендокринної системи, вроджені аномалії, хвороби вуха та соскоподібного відростка, системи кровообігу та сечостатевої системи, органів дихання;

2) перше місце за захворюваністю, як і в минулі роки, посідають хвороби органів дихання – 63,9% (у 1994 році – 65,6%), на другому місці знаходяться хвороби шкіри та підшкірної клітковини – 5,6% (у 1994 році – 5,3%), на третьому – травми – 3,8% (у 1994 році – 4,17%), на четвертому – хвороби органів травлення – 3,45%, на п'ятому – інфекційні та паразитарні хвороби – 3,43% (у 1994 році – 6,86%), на шостому – хвороби ока та придаткового апарату – 3,17% (у 1999 році – 3,3%) та інші. Звертає на себе увагу переміщення на вище рангове місце травм, мабуть, як наслідок батьківської байдужості, насиченості суспільства мілітарністю і зброєю та ризикованим способом проведення дітьми дозвілля, особливо в підлітковому віці (зачепінг, джампінг, групи смерті в соціальних мережах тощо);

3) найвищий рівень захворюваності спостерігається серед вікової групи 0–6 років (1465,3 на 1000 відповідного населення), потім серед дітей віком 15–17 років (1249,76 на 1000 дітей), у дітей віком 7–14 років цей показник був найменшим (1189,65 на 1000 дітей);

4) протягом 1994–2016 рр. звертає на себе увагу найвищий темп приросту захворюваності дітей на новоутворення (+163,3%), хвороби сечової системи (+116,3%), кістково-м'язової системи (+90,0%), кровообігу (+78,4%), ендокринної системи (+56,6%), вуха та соскоподібного відростка (+52,2%), органів дихання (+47,4%), вроджені аномалії, деформації та хромосомні аномалії (+44,35%) [8, с. 5].

Наведена статистика показує скільки проблем та прогалин наразі існує в українському законодавстві та суспільстві, і наскільки важливо намагатися вживати

різні заходи, і ефективно застосовувати міжнародні механізми для захисту прав дітей.

На сьогоднішній день Україна намагається активно працювати над існуючими проблемами. Так, вона всіляко допомагає в розробці нових міжнародних інструментів у сфері захисту дітей від окремих видів злочинів (це Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення), приєднується до вже існуючих чинних Конвенцій тощо.

Особливу увагу необхідно звернути на внесені зміни і доповнення до Кримінального кодексу України, що забезпечують відповідальність за злочини, що посягають на життя і здоров'я дітей [9].

Все це свідчить про те, що Україна (а також уряди інших країн, що активно підключаються до плідної роботи у даній сфері) зголошується захищати дітей від дискримінації, сексуальної та комерційної експлуатації та насильства, і особливо піклуватися про дітей-сиріт та біженців.

Одним з ефективних шляхів означеної проблеми є навчання правам дитини, що сприяють вихованню моральності, громадянськості, патріотизму. Створення соціально-культурного середовища забезпечить захист прав дитини. Консолідація всіх сил дозволить вирішити проблему захисту прав дитини. Перспективним напрямком представляється концепція особистісної або соціальної безпеки, яка найбільш повно охоплює і обґрунтовує аспекти захисту прав людини і дитини [10, с. 10].

Дуже важливо боротися з правовим нігілізмом серед молоді, і відповідно обов'язок багатьох державних, комерційних і громадських організацій полягає в тому, щоб вибудувати максимально ефективну взаємодію з дитячими установами різного типу.

Отже, аналіз вищезазначених механізмів та міжнародно-правових актів з прав дитини не тільки в межах України, а й в дуже багатьох країнах світу показує важливість визнання міжнародною спільнотою за дитиною значного масиву її прав та інтересів, а також розробка та напрацювання ефективного механізму її захисту. У той же час бачимо, наскільки сильно залежить від суспільства та його державної влади спроможність імплементації таких норм та їх реалізації в національному просторі цих держав.

Список використаної літератури

1. Стешенко В.М. Правовий захист прав дітей та підлітків і безпечний інформаційний простір: навч. посіб. Київ, 2018. 388 с.
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.
3. Фельдштейн Д.І. Глибинні зміни дитинства та актуалізація патолого-педагогічних проблем розвитку освіти. *Сибірський педагогічний журнал. Психологічні науки*. СПб, 2011. С. 36–46.
4. Сулова Д. В. Права дитини у сучасному світі. *Проблеми та перспективи розвитку освіти*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Перм, березень 2014 р. Перм, 2014. С. 93–96.
5. Права людини. Міжнародно-правовий захист прав дитини. URL: <http://pravolib.pp.ua/mejdunarodnopravovaya-zaschita-prav-18503.html>.
6. Права дітей, жінок і сім'ї в країнах НАТО і Європейського Союзу. URL: <http://www.rodkom.org.ua/index.php/izdaniya/263-prava-o-sembe>
7. Трестер Ю.О. Міжнародні механізми захисту прав дітей. *Державне управління: удосконалення та розвиток*: електрон. наук. фак. вид. Київ, 2013. № 9. URL:

<http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=632>

8. Сміян О.І. Стан здоров'я дитячого населення – майбутнє країни. *Здоров'я дитини*. 2018. Том 13. № 1. С. 1–11.
9. Зеленьк П.А. Становлення та розвиток міжнародно-правових стандартів у галузі захисту прав дитини на життя і здоров'я. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*: наук. збірник. Дніпро, 2019. С. 117–120.
10. Осипова Т.В., Почівалова Ж.Г., Коляда О.В. Актуальність проблеми прав дитини та її захисту. *Вісник ЮУрГУ*. 2018. Т. 10. № 4. С. 6–14.

Сагірова Г.С.

здобувач вищої освіти 4 курсу ОС «Бакалавр»
спеціальності «Економіка» економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ УКРАЇНИ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ

Основою здійснення будь-якої діяльності, в тому числі інвестиційної, є законодавча база країни, яка регулюється органами державної та регіональної влади та впливає на інвестиційну привабливість. Від особливостей законодавчого регулювання залежить можливість залучення інвестиційних ресурсів. Від того, наскільки ефективно побудована законодавча система, буде залежати рівень інвестиційної привабливості регіону. Тому вивчення умов та особливостей інституціонального регулювання інвестиційної політики іноземних держав створює можливості формування дієвої інвестиційної політики в Україні.

Основи стратегії залучення інвестицій закладено в Стратегії сталого розвитку «Україна–2020», у рамках якої передбачено реалізацію програми залучення інвестицій. Як першочергові заходи, зокрема й пов'язані з залученням інвестицій, у документі відзначено необхідність захисту права приватної власності, захисту економічної конкуренції, запровадження механізмів інвестиційної діяльності [1].

Нині, з метою регулювання інвестиційної діяльності в Україні, прийнято значну кількість нормативно-правових документів. Основним нормативним документом, що визначає сутність інвестиційної діяльності варто вважати Закон України «Про інвестиційну діяльність» [2], що був прийнятий ще на початку державотворення в Україні, а саме в 1991 р. Цим Законом встановлені основні вимоги до діяльності суб'єктів інвестування, визначені можливі джерела фінансування інвестиційної діяльності.

З метою покращання інвестиційного іміджу в Україні розроблено відповідну програму та затверджено План заходів щодо виконання програми «Інвестиційний імідж України» [3]. Варто відзначити, що більшість із задекларованих у програмі цілей не досягнуто й сьогодні. Частину з них продубльовано в Стратегії сталого розвитку «Україна–2020».

Доцільно додати, що в 2016 р. в Україні було утворено Офіс із залучення та підтримки інвестицій, який у своїй діяльності спирається на Конституцію та закони України, постанови Верховної Ради України та укази Президента України.

Варто згадати Закон України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки» [4], що визначає основи державної політики в інвестиційній сфері протягом 2013–2032 рр. щодо стимулювання залучення

інвестицій у пріоритетні галузі економіки, які були визначені у 2013 році. Це агропромисловий, житлово-комунальний та машинобудівний комплекси, транспортна інфраструктура, курортно-рекреаційна сфера і туризм, переробна промисловість за напрямом металургійне виробництво.

Нормативно-правова база України є недосконалою, одні нормативні акти змінюються іншими, або втрачають чинність, їх положення знаходять своє відображення в інших законодавчих актах, а також суперечать один одному [5].

Основними проблемами, що перешкоджають Україні бути інвестиційно привабливою є низька конкурентоспроможність, складність ведення бізнесу, високий рівень корупції, недосконалість законодавства, відсутність реформ, брак фінансових та податкових стимулів для інвесторів, непрозорість ухвалення інвестиційних рішень, низька ділова культура ведення бізнесу [6].

З огляду на це, окреслимо напрями для подолання існуючих проблем та підвищення інвестиційної привабливості національної економіки у цілому та її секторів. А саме:

1) вдосконалення законодавства в інвестиційній сфері, зокрема щодо створення сприятливих умов інвестування для нерезидентів потрібно гарантувати надійний захист інвестицій за рахунок обов'язковості виконання;

2) впровадження економічного механізму страхування ризиків іноземного інвестування;

3) боротьба з корупцією та зниження високого рівня бюрократизму та урядового регулювання бізнесу;

4) створення сприятливих умов оподаткування та страхування інвестицій;

5) створення ефективної системи гарантій для інвесторів [6].

Результати проведених розрахунків автором підтверджують наявність більш високих можливостей щодо активного інвестиційного розвитку таких секторів, як сільське господарство, харчова промисловість, сфера оптової та роздрібно торгівлі, переробна промисловість тощо. Маючи більш високий інтегральний рівень інвестиційної привабливості саме їх потенціал може бути використаний для стимулювання процесів інвестування. Державі та інвесторам при цьому потрібно звертати увагу: на кількість інвестицій в основний капітал; які галузі займають більшу вагу у валовому внутрішньому продукті; скільки суб'єктів задіяні в галузі, чи вистачить їх для функціонування або потрібні нові місця; скільки підприємства готові тратити на інноваційну діяльність та скільки вони витрачають на даних проміжок часу; скільки конкурентів буде у галузі.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання цілого комплексу заходів, спрямованих на подолання негативних чинників інвестиційної діяльності та забезпечення позитивних змін в національній економіці. Зокрема, необхідно використовувати державні інвестиції з метою формування першочергових умов для залучення іноземних інвестиційних вкладень у розвиток та підтримку пріоритетних галузей.

Список використаної літератури

1. Про стратегію сталого розвитку «Україна–2020»: Указ Президента України № 5/2015 від 12 січня 2015 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
2. Про інвестиційну діяльність: Закон України № 1560-XII від 18 вересня 1991 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1560-12>
3. Про затвердження плану заходів щодо виконання Програми «Інвестиційний імідж України»: наказ Міністерства економіки України № 2 від 11 січня 2006 р. URL:

<http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0056665-06>.

4. Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць: Закон України № 5205-VI від 06 вересня 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5205-17>

5. Савлук О.В. Світовий досвід підвищення інвестиційної привабливості регіону на основі інституціонального регулювання. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2012. № 2. Т. 1. С. 256–262.

6. Видобора В. Шляхи підвищення інвестиційної привабливості України в умовах соціально-економічної невизначеності. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*: зб. науч. праць; під ред.: М.Д. Балджи (глав. ред.). (ISSN 2409-9260). Одеса: Одеський національний економічний університет. 2018. № 2 (254). С. 57–66.

Тихомирова Г.Є.

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри права та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету

Балджи К.В.

здобувач вищої освіти ОС «Магістр»
спеціальності «Право» економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету

ЩОДО СИСТЕМНИХ ПРОБЛЕМ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА У КОНТЕКСТІ «ПІЛОТНИХ РІШЕНЬ» ЄСПЛ

На сьогоднішній день безумовно актуальним залишається питання євроінтеграції нашої країни. Цей процес є неможливим без наближення національного законодавства до правових стандартів розвиненої європейської спільноти. У такому напрямку наша країна прямує не перший день і вагомим кроком стала ратифікація у 1997 р. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) та подальше прийняття Протоколів до неї. Конвенцію називають «європейський білль про права», вона широким блоком проголошує права і свободи особи, містить дієвий механізм їх захисту, у тому числі за рахунок функціонування Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Законом про ратифікацію Конвенції встановлено повне визнання Україною обов'язкової юрисдикції ЄСПЛ стосовно всіх питань тлумачення та застосування Конвенції. Конвенцією визначено право кожного на ефективний засіб юридичного захисту. На національному рівні завершальним етапом у здійсненні функції захисту порушених прав та свобод громадян є виконання рішень національних судових органів. Проте далеко не всі остаточні судові рішення виконуються і, сьогодні, це є вже системна проблема. На це вказують і рішення ЄСПЛ щодо України, які отримали назву «пілотних». Отже, підкреслюючи наше прагнення бути правовою європейською державою, слід вказати на актуальність проблеми невиконання остаточних судових рішень, яке повинно бути завершальним етапом ефективного механізму захисту порушених прав та свобод людини і громадянина.

Метою дослідження є аналіз існуючих та пошук нових пропозицій щодо вдосконалення механізму виконання національних судових рішень крізь призму

«пілотних рішень» ЄСПЛ відносно України.

Для практики ЄСПЛ вагомий потенціал має процедура прийняття «пілотного рішення». Характерно, що визначення останнього не міститься у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Але загальні ознаки, які притаманні для «пілотного рішення» були сформовані вже в історично першому пілотному рішенні ЄСПЛ *Broniowski v. Poland* (2004 р). Надалі, процедура прийняття відповідного рішення ЄСПЛ була закріплена спеціальною нормою Регламенту Суду [1, с. 735]. Так, можна виокремити найсуттєвішу особливість такого рішення: вказівка на системний характер проблеми у національному законодавстві, яка є причиною порушення положень Конвенції. До того ж, таким рішенням здійснюється аналіз ситуації, яка призвела до великої кількості однотипних порушень з боку держави-відповідача [2, с. 244].

Практичний інтерес у межах дослідження мають два «пілотних рішення» ЄСПЛ стосовно України. Першим рішенням «Іванов проти України» (2009 р.) ЄСПЛ вказав, що держава не може виправдовувати невиконання судових рішень, які винесені стосовно органів державної влади, нестачею коштів. Судом було вказано на проблеми української правової системи, зокрема, на відсутність необхідних бюджетних коштів, недоліки виконавчої системи та прогалини у законодавстві. Суд також наголошує на системному характері цієї проблеми і пропонує здійснити комплексні заходи законодавчого характеру. Реакцією на пілотне рішення стало, зокрема, прийняття Закону України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень». Але проблеми це не вирішило і, насамперед, через виключення положень про обмеження мораторію на відчуження державного майна та обмеження соціальних виплат. Тим не менш, було підкреслено певні прагнення української влади до вирішення проблеми, проте з врахуванням перелічених вище чинників, цього не вдалося досягти в повній мірі. І вже 2017 року мало місце друге рішення ЄСПЛ «Бурмич та інші проти України», яким в котрий раз було наголошено в доволі рішучих формулюваннях про невирішену проблему невиконання Україною рішень національних судів [3, с. 22].

Отже, через процедуру прийняття «пілотних рішень» ЄСПЛ вказав на системний характер окресленої вище проблеми. Оскільки, мова йде про системність, то і вирішення цієї проблеми потребує комплексного підходу. Це означає, що мають враховуватися причини цього вкрай негативного явища, бо інакше неможливо створити механізм їх подолання, а також необхідне запровадження стратегії оптимальних кроків держави на законодавчому рівні.

Щодо першопричин проблеми невиконання остаточних судових рішень, то дослідники відносять до них такі: недосконала законодавча база стосовно системи виконання судових рішень, відсутність ефективних механізмів примусового виконання, відсутність належного моніторингу, недостатня розробленість засобів правового захисту та інші. Деякі науковці ще наголошують на такій причині, як недостатня політична воля. Про її недостатність вказує той факт, що на законодавчому рівні закріплено обов'язок держави виконувати судові рішення, ухвалені проти неї, але держава значно більше зацікавлена у виконанні судових рішень на її користь [4, с. 19].

Другим важливим аспектом є запровадження стратегії, тобто певного курсу держави задля вирішення системної проблеми. Розуміння такої потреби, як з боку правозахисних інституцій в обличчі ЄСПЛ, так і з боку українських органів влади не є новим. Більше того, Комітет міністрів Ради Європи запропонував трикрокову стратегію подолання проблеми, на яку вказано «пілотним рішенням» ЄСПЛ щодо України. Не дивлячись на це, проблема залишалась невирішеною [4, с. 20].

На нашу думку, алгоритм дій задля поліпшення ситуації із невиконанням судових рішень не може складатися з двох, трьох або чотирьох кроків. Ми переконані, що це повинна бути стратегія, яка окрім всього, повинна враховувати і міжнародний досвід.

Наприклад, за «пілотним рішенням» ЄСПЛ «Olaru and others v. the Republic of Moldova» виокремлюється системна проблема, яка пов'язана із невиконанням Молдовою судових рішень про надання соціального житла. У відповідь на «пілотне рішення» Молдовою прийняті наступні кроки: послідовне реформування законодавства та введення нових внутрішніх засобів правового захисту. ЄСПЛ, аналізуючи таку реакцію Молдавської влади на «пілотне рішення», дійшов висновку, що це цілком відповідає суті наданих рекомендацій. Значно спрощеною стала процедура розгляду подібних справ та виконання прийнятих рішень відповідно до цього розгляду [5, с. 5].

Безумовно, зрозумілим є той факт, що кожна країна має свої особливості правової системи в цілому і системи виконання судових рішень, зокрема. Але певний досвід країн, які вже мають позитивні тенденції з окресленого питання, має свою цінність і повинен бути використаний.

Важливо, що Європейським судом з прав людини по відношенню до України не лише було прийнято друге пілотне рішення, яке знову вказало на проблему та недостатність заходів щодо її вирішення. Принциповим є прагнення європейських інституцій допомогти українській владі змінити ситуацію докорінно. Мова йде, зокрема, про проекти Ради Європи та звіти Комітету Ради Європи. Так, в червні 2019 року мали місце певні рішення Комітету, якими акцентовано увагу на недоліках у розумінні проблеми. Вказано, що в Україні відсутнє загальне бачення першопричин проблеми невиконання судових рішень на національному рівні та не прийнято всеохоплюючої стратегії задля вирішення цієї проблеми [6].

Слід зазначити, що впроваджено також проект Ради Європи «Підтримка виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини», яким організовані експертні дискусії та надані певні рекомендації. В межах проведених дискусійних заходів було виявлено певну особливість: українською владою надається більший пріоритет у виконанні судових рішень за справами, які пройшли процедуру розгляду ЄСПЛ, аніж тих, що такої процедури не проходили. З одного боку, таке визнання авторитету ЄСПЛ лише вітається і є позитивним. З іншого, це створює низку негативних явищ, серед яких зменшення значущості обов'язкової сили рішень національних судових органів та недовіра до судової влади [4, с. 22]. Варто розуміти, що метою усього проекту підтримки виконання Україною рішень ЄСПЛ є формування в українській владі розуміння,

що ЄСПЛ є субсидіарним, авторитетним судовим органом, але не черговою судовою інстанцією, яку має пройти заявник, щоб домогтися виконання рішення.

Таким чином, проаналізувавши все вищевикладене встановлено, що «системний характер» проблеми, на який вказано пілотними рішеннями ЄСПЛ щодо України, потребує «системного» підходу до її вирішення.

Отже, пропонуємо впровадження багатокрокової стратегії, яка б враховувала такі напрямки:

- законодавчий (реформа виконавчої системи на предмет надання реальних механізмів задля виконання судових рішень; перегляд системи мораторіїв; удосконалення засобів правового захисту);

- структурний (створення окремої системи моніторингу за виконанням судових рішень; створення спеціальних фондів гарантування);

- фінансовий (відповідне планування бюджетних коштів та можливість отримання надходжень від міжнародних організацій);

- експертний (використання міжнародного позитивного досвіду з вирішення подібних проблем, врахування рекомендацій авторитетних правозахисних організацій).

Факт того, що ЄСПЛ як авторитетний правозахисний орган акцентує увагу на системній проблемі в нашій країні, в напрямку захисту прав людини, беззаперечно зумовлює необхідність подальших наукових досліджень та розробок з метою врегулювання цього проблемного питання. До того ж, момент із впровадженням нового засобу правового захисту залишається відкритим.

Список використаної літератури

1. Kurban D. Forsaking Individual Justice: The implications of the European Court of Human Rights Pilot Judgment Procedure for Victims of Gross and Systematic Violations. *Human Law Review*. 2016. Vol.16. P. 731–769.

2. Гончаренко О. А. Правова природа «пілотних рішень» Європейського суду з прав людини. *Форум права*. Харків, 2012. № 4. С. 243–249.

3. Белікова С. О., Белікова А. О. «Пілотні рішення» Європейського суду з прав людини та проблема невиконання рішень національних судів. *Практика Європейського суду з прав людини в діяльності органів прокуратури і суду: виклики та перспективи*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 13 червня 2018 р. Київ, 2018. С. 21–24.

4. Звіт за результатами експертних дискусій щодо виконання національних судових рішень у контексті рішень Європейського суду з прав людини «Юрій Миколайович Іванов проти України» та «Бурмич та інші проти України». URL: <https://rm.coe.int/expert-report-following-a-series-of-expert-discussions-ukr/16808f2559> (дата звернення: 01.02.2020).

5. Pilot judgments – European Court of Human Rights. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Pilot_judgments_ENG.pdf (дата звернення: 01.02.2020).

6. Burmych v. Ukraine two years later: What about restoral? URL: <https://strasbourgobservers.com/2019/09/17/burmych-v-ukraine-two-years-later-what-about-restoral/> (дата звернення: 01.02.2020).

ВЗАЄМОДІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Взаємодія національного та міжнародного права завжди була однією з найбільш цікавих та водночас складних проблем правової науки, яка й досі привертає увагу науковців різних правових шкіл та країн. Це, насамперед, зумовлено тим, що суспільство постійно розвивається, і тому, завдяки невтомним процесам глобалізації в правовій сфері, присутнє поступове зростання впливу міжнародного права та міжнародних правових систем на національне право в цілому або частково.

На сьогоднішній день дослідження вищезазначеної проблеми, беручи до уваги українські реалії, є дуже актуальним. Це, в першу чергу, дасть змогу глибше розкрити сутність, співвідношення, взаємодію норм міжнародного права й національного (внутрішньодержавного) та їх вплив один на одного, а, по-друге, – детально з'ясувати реалізацію та дотримання міжнародних договорів, міжнародно-правових норм, звичаїв у Основному Законі України – Конституції.

Питанню співвідношення та взаємодії міжнародного й внутрішньодержавного права присвячено дуже багато наукових праць відомих вітчизняних, українських та російських юристів, теоретиків і практиків, таких як І.І. Лукашук, Є.Т. Усенко, В.Г. Буткевич, П.Є. Казанський, Ф.Ф. Мартенс, Д.Б. Левін, Г.І. Тункін, Р.А. Мюллерсон, С.В. Черниченко, Н.А. Безбородов. Також цій проблемі приділяли увагу й зарубіжні вчені, такі як Я. Броунлі, П. Гугенхейм, Ж. Ссель, Л. Оппенгейм, Д. Анцилотті, Г. Кельзен, Р. Дженінгс та ін.

Визначаючи форми взаємодії міжнародного та національного конституційного права, необхідно відзначити те, що вони безпосередньо залежать від системи національного законодавства та юридичної практики кожної окремо взятої держави світу. Тому дію міжнародного права на національному рівні, насамперед, необхідно розглядати через конституції держав, адже саме вони визначають статус міжнародного права у національній правовій системі.

Традиційно в правовій науці виділяють дві основні теорії співвідношення національного та міжнародного права:

1) моністична, сенс якої полягає у єдності правових систем національного та міжнародного права (присутня в більшості держав сім'ї континентального права, серед яких й Україна, а також в інших окремих державах, наприклад, США, Японії);

2) дуалістична (плюралістична), яка має на меті окреме існування цих правових систем (дотримуються держави, які належать здебільшого до сім'ї загального права, наприклад, Скандинавські країни).

Також існує три найбільш поширені підходи до співвідношення національного та міжнародного права: 1) примат міжнародного права; 2) примат національного права; 3) рівність національного й міжнародного права [1]. Цим теоріям і концепціям було присвячено низку різноманітних наукових праць вчених різних держав, у яких вони намагалися підтвердити свою власну точку зору та спростувати іншу. Але чіткого порозуміння та єдиної правильної думки дійти важко, адже, як слушно підкреслював відомий юрист-міжнародник П.Є. Казанський, міжнародне право й

норми внутрішньодержавного права мають знаходитись у постійній згоді між собою, а внутрішньодержавне право не може суперечити міжнародному, якщо ж подібні суперечності мають виявляться в будь-чому, держава зобов'язана не тільки морально, але й юридично узгодити свої внутрішні правопорядки з прийнятими ними на себе зобов'язаннями [2, с. 64].

«Міжнародне і внутрішньодержавне право – це дві системи однієї соціальної дійсності, обидві мають ряд близьких властивостей, рис, виступають як внутрішня єдність більш високої системи – права як загальносоціального явища. Проте це не означає, що ці правові системи (що існують у конкретно історичній дійсності) є тотожними. Безумовно, вони мають загальні характеристики, але між ними є і відмінності, які визначаються економічними, соціальними і політичними структурами тієї чи іншої країни, а також рівнем культури, традиціями, національними, демографічними факторами тощо», – зауважує Н. Оніщенко [3, с. 30–31].

У наші дні можна з повною впевненістю стверджувати, що сучасне міжнародне право не може існувати без підтримки національного, так само, як і внутрішньодержавне право не може існувати само по собі: воно повинно бути доповнено і врегульовано міжнародними договорами, нормами, звичаями. Але, попри все, найбільш поширеною зараз є концепція поєднання моністичної та дуалістичної теорії з приматом міжнародного права. Тобто на міжнародній арені, у сфері виключно міжнародно-правової юрисдикції має діяти лише міжнародне право, а у сфері виключно національної юрисдикції – суто внутрішньодержавне право. У тих же сферах, випадках, де системи права перетинаються, на думку спеціалістів, повинно домінувати міжнародне право [1].

Задля досягнення найбільш ефективного та гармонійного розвитку держав та їх правових систем, задля покращення рівня міжнародного співробітництва, пошук та забезпечення правильного та чіткого співвідношення норм міжнародного й внутрішнього права є першочерговим завданням. В цьому контексті фундаментальним документом для розвитку міжнародно-правових відносин та формування зовнішньої політики, є, звичайно, Конституція України, норми якої регулюють місце міжнародних договорів у внутрішньодержавному праві та забезпечують їх реалізацію. Тобто, можна сказати, що Україна дотримується міжнародних стандартів та стоїть на правильному шляху розвитку.

Але аналізуючи глибше Основний Закон України, можна дійти висновку, що питання стосовно місця міжнародного права в системі національного законодавства залишається ще достатньо гострим. Стаття 9 Конституції України свідчить: «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України» [4].

З вищесказаного можна зробити висновок, що міжнародні договори можуть стати частиною національного законодавства лише після їх ратифікації Верховною Радою. До того ж, виходячи з положень ст. 8 та ч. 2 ст. 9 Конституції України, фактично фіксується принцип верховенства Конституції над міжнародними договорами, оскільки міжнародні договори, що суперечать Конституції України, мають визнаватися Конституційним Судом України неконституційними, якщо після їх укладання чи ратифікації не були внесені відповідні зміни до Основного Закону України. Так як Україна на міжнародній арені є державою, зовнішньополітична діяльність якої спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки

шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права (ст. 18 Конституції України), то вищезазначені положення щодо верховенства Конституції над міжнародними договорами прямо суперечать ст. 26 Віденської конвенції про право міжнародних договорів, а саме принципу *pacta sunt servanda*, який свідчить наступне: «Кожен чинний договір є обов'язковим для його учасників і повинен добросовісно виконуватись». А в ст. 27 тієї ж Конвенції прямо вказано, що учасник договору (держава) не може посилається на положення свого внутрішнього права як на виправдання для невиконання ним договору [5].

Додатковим та чимало важливим фактом того, що у разі суперечностей між нормами міжнародних договорів, ратифікованих Верховною Радою, та нормами національного законодавства пріоритетному застосуванню підлягають норми міжнародних договорів, є чітке положення, яке міститься в ч. 2 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 черв. 2004 р., а саме: «Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору».

Отже, наведені вище аргументи повинні свідчити про беззаперечне домінування норм міжнародного права в національній правовій системі, але при детальному аналізі в них можна виявити певну невідповідність. У Конституції України, на відміну від конституцій багатьох європейських держав, питання про співвідношення норм національного законодавства України з нормами ратифікованих міжнародних договорів у разі колізій між ними залишається чітко не визначеним. Насамперед вже згаданий принцип *pacta sunt servanda* прямо не зафіксований в Конституції, а впливає лише із загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, якими Україна відповідно до ст. 18 Конституції України зобов'язується керуватися у своїй зовнішньополітичній діяльності [4].

Цілком можна погодитися також з деякими науковцями, котрі пропонують ввести до Конституції ряд змін: по-перше, закріпити в ній положення Декларації про державний суверенітет України, що проголошує пріоритет норм міжнародного права перед нормами внутрішнього права; по-друге, слушним є розширення способів надання згоди на обов'язковість міжнародного договору, які чітко вказані в ст.ст. 11–17 Віденської конвенції про право міжнародних договорів [5], проте в Конституції України йдеться лише про надання згоди на обов'язковість договору Верховною Радою; по-третє, доцільно було б внести до Конституції зміни стосовно часових меж процесу ратифікації міжнародного договору, адже у законодавстві України відсутні чіткі строки ратифікації міжнародних договорів, унаслідок чого цей процес може необґрунтовано затягуватись; по-четверте, в Основному Законі необхідно закріпити чіткі норми, які б врегулювали питання застосування в Україні інших джерел міжнародного права, окрім міжнародного договору, регламентували співвідношення між міжнародними договорами, загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права та національним законодавством, установили пріоритет міжнародно-правових норм перед нормами внутрішнього права.

Отже, підсумовуючи все вищесказане, можна дійти висновку, що проблема співвідношення та взаємодії міжнародного та національного (насамперед конституційного) права дуже багатогранна. Знайти єдність у поглядах науковців практично неможливо.

Стосовно позиції міжнародного права саме в законодавстві України, то можна

сказати, що вона є ще не до кінця визначеною, і це призводить до певних розбіжностей. Аби уникнути колізій між нормами міжнародного та внутрішньодержавного права, доцільно буде внести до Конституції України наведені вище зміни. Встановлення пріоритету міжнародно-правових норм перед внутрішньодержавними є першочерговим завданням, враховуючи часи агресивної війни з Російською Федерацією.

Всі вищезазначені недоліки не принижують цінність та важливість Конституції, вона й надалі буде одним із найголовніших атрибутів держави. Але саме тоді, коли законодавство України почне змінюватися в сучасному руслі, коли права людини справді будуть найголовнішою цінністю, Україна буде вважатися дійсно правовою та демократичною державою, з якою будуть шануватися всі інші держави світу.

Список використаної літератури

1. Теорії взаємодії міжнародного та внутрішнього прав: веб-сайт. URL: <http://textbooks.net.ua/content/view/257/9/> (дата звернення: 28.04.2020).
2. Казанский П.Е. Введение в курс международного права. Одесса, 1901. 386 с.
3. Оніщенко Н. Співвідношення внутрішньодержавного і міжнародного права: наукові реалії сьогодення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 1 (80). URL: http://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/ilovepdf_com-29-36.pdf (дата звернення: 28.04.2020).
4. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 28.04.2020).
5. Віденська конвенція про право міжнародних договорів: Міжнародний документ від 23 трав. 1969 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118 (дата звернення: 28.04.2020).

Яремчук А.О.

здобувач вищої освіти ОС «Магістр»
спеціальності «Право» економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету

РАДА БЕЗПЕКИ ЯК ГОЛОВНИЙ ОРГАН ООН У СФЕРІ ПІДТРИМАННЯ МІЖНАРОДНОГО МИРУ ТА БЕЗПЕКИ

На сучасному етапі можна відзначити стійку тенденцію до принципових змін у фактичній структурі збройних конфліктів, що можуть загрожувати міжнародному миру та безпеці, підтримання яких, відповідно до п. 1 ст. 24 Статуту ООН [1], становить головну відповідальність Ради Безпеки ООН та є загальною функцією вказаного органу.

Аналізуючи джерельно-монографічну базу, можна прийти до висновку про досить високий загальний рівень наукової розробки питання про міжнародно-правовий статус Ради Безпеки ООН. Водночас, жодне з наявних досліджень не вирішує комплексної проблеми міжнародно-правового аналізу фактичних конкретно-історичних, політичних, військово-політичних та політико-правових змін у формах і методах сучасних збройних конфліктів, які можуть загрожувати підтриманню міжнародного миру та безпеки, що, у свою чергу, прямо впливає на процес реформування Ради Безпеки у нових глобальних умовах.

У вказаному контексті, як вбачається, потрібно перш за все визначити дефінітивне поняття міждержавного конфлікту, що є практично важливим для подальшого окреслення меж компетенції РБ щодо підтримання міжнародного миру та безпеки. В широкому сенсі термін «конфлікт», за вдалим визначенням В.А. Ліпкана і О.С. Ліпкан, означає «зіткнення протилежних інтересів, поглядів, серйозну розбіжність, гостру суперечку», причому як особливий тип конфлікту виділяється воєнний конфлікт, який по суті є «формою розв'язання протиріч збройним шляхом» [2, с. 172]. Спеціалісти Уппсальського університету (Швеція) розуміють під збройним конфліктом (що в даному випадку, як здається, є дуже близьким до терміну «воєнний конфлікт») «протиріччя з приводу влади або території, які є предметом суперечки шляхом застосування збройної сили воєнними формуваннями щонайменше двох сторін протистояння, у результаті чого загинуло щонайменше 25 чоловік». Якщо у протистоянні хоча б на одному боці беруть участь урядові збройні сили, воно вважається «конфліктом за участі держави»; якщо ж держава як основний суб'єкт міжнародного публічного права не є присутня у конфлікті на жодній зі сторін, такий збройний конфлікт вважається «недержавним» [3]. При цьому «війною», як зазначає К.А. Степанова, може вважатися лише відносно масштабний та інтенсивний конфлікт, тобто збройне протистояння, що призвело до загибелі щонайменше 1000 чоловік на протязі року (безпосередніх учасників військових дій – комбатантів, а також цивільних осіб, що загинули внаслідок перехресного вогню, тобто воєнних дій між комбатантами) [4]. Водночас, та ж К.А. Степанова вказує на той факт, що «подібне утилітарне визначення лише частково адаптовано до низки принципових змін у характері сучасних збройних конфліктів» [4]. Концептуально інший підхід пропонується В.Н. Денисовим, на погляд якого «при визначенні стану війни важливо насамперед встановити не обсяг насильницьких дій, а факт, чи ведуться вони при збереженні головним чином мирних зв'язків між сторонами, що перебувають у спорі, чи при одночасному розриві мирних відносин або після їх розриву», причому «поняття війни не обов'язково включає ведення воєнних дій». В цілому, останнє визначення можна кваліфікувати як суто міжнародно-правове, побудоване на розумінні війни як стані, у якому держави застосовують одна проти одної усі форми тиску з дотриманням дії законів та звичаїв ведення війни (*jus in bello*), які є частиною міжнародного гуманітарного права, що застосовується у період збройних конфліктів [5, с. 111].

Зважаючи на зазначені позиції та враховуючи відповідні імперативні приписи Статуту, більш правильним у площині міжнародного права слід визнати кваліфікацію сучасних війн на агресивні (такі, що проводяться всупереч положенням норм Статуту ООН) та ті, що здійснюються у порядку індивідуальної та колективної самооборони на підставі статутних положень, у тому числі – дії повітряними, морськими або сухопутними силами, необхідні для підтримання або поновлення міжнародного миру та безпеки на підставі ст. 42 Статуту. В свою чергу, поняття «воєнний конфлікт» та «збройний конфлікт» у міжнародно-правовому сенсі даних визначень вбачаються ідентичними один до одного та ширшими за поняття «війна», охоплюючи будь-яке застосування сили як у міждержавних відносинах, так і всередині однієї суверенної держави; як з дотриманням дії законів та звичаїв ведення війни, так і без нього; будь-якого масштабу та за наявності усіх вказаних вище форм збройної боротьби або окремих з них.

Отже, проведений аналіз дає змогу зробити загальний висновок про те, що до компетенції РБ як спеціалізованого головного органу ООН з підтримання міжнародного миру та безпеки входить розгляд та прийняття рішень й рекомендацій

відносно таких воєнних (збройних) конфліктів, що становлять будь-яку загрозу миру, будь-яке порушення миру або акт агресії (ст. 39 Статуту ООН), причому, як вже відзначалося, визначення існування будь-якої загрози миру, будь-якого порушення миру або акту агресії є виключним інституційним повноваженням РБ, що покликана ідентифікувати будь-який спір або ситуацію, до яких, безумовно, відноситься збройний конфлікт. За такого підходу варто додати також про необхідність обов'язкового визначення конкретної держави-агресора або держав-агресорів у випадку кваліфікації збройного конфлікту як акту агресії.

Список використаної літератури

1. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду від 26.06.1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення: 30.04.2020)
2. Ліпкан В.А., Ліпкан О.С. Національна і міжнародна безпека. Київ: Текст, 2008. 400 с.
3. Розділ «Визначення» Уппсальської бази даних з конфліктів. URL: http://www.pcr.uu.se/database/definitions_all.htm (дата звернення: 20.04.2020)
4. Степанова Е.А. Государство и человек в современных вооружённых конфликтах. *Международные процессы*. 2008. Т. 6. № 1. URL: <http://www.intertrends.ru/sixteenth/003.htm> (дата звернення: 20.04.2020)
5. Денисов В.Н. Війна. Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. Ю.С. Шемшученка. Київ: Юридична думка, 2007. С. 111–112.

Яросински Б.

магистр права, стажер адвокатуры (г. Краков, Польша)

АДВОКАТСКАЯ ТАЙНА В ПОЛЬШЕ И УКРАИНЕ: СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ

Понятие профессиональной тайны двусмысленно: с одной стороны оно обозначает обязанность сохранять конфиденциальность в отношении информации, полученной в ходе или в связи с выполнением определенной профессии, особенно принадлежащей к категории т.н. свободных профессий, с другой стороны – это также каталог правовых инструментов, обеспечивающих конфиденциальность такого рода информации. Не должно удивлять, что принципы профессиональной тайны особенно широки в случае профессии адвоката, суть которой заключается в защите прав и свободы граждан каждой страны, имеющей претензии на звание демократического, правового государства. Как польская, так и украинская правовые системы не являются в этом контексте исключениями. Обе страны прошли этап тоталитарного политического строя, в котором права человека и гарантии личной свободы были подавлены во имя неограниченного контроля органов власти над любой областью жизни граждан. Обе страны решили также расторгнуть всякие связи с мрачным прошлым своих законодательств, стремясь сообразовать свои правовые системы со стандартами, соблюдаемыми свободным миром.

Однако стоит заметить, что анализ как польского, так и украинского опытов в интересующем нас вопросе приводит к выводу о некоторых различиях, связанных с политическим путем развития обеих стран. Если Польша была вынуждена повысить уровень правовых стандартов в связи с вступлением в 2004 г. в Евросоюз, оказывающий большое внимание защите принципа правового государства, то Украина по-прежнему стоит перед необходимостью реформы законодательства в

европейском духе. Поэтому, на первый взгляд кажется, что польские нормативные требования в отношении адвокатской тайны являются более продвинутыми. Внимательный анализ этого вопроса склоняет, однако, к другому выводу.

Несмотря на то, что правовые системы отдельных государств по-разному регулируют вопрос конфиденциальности в профессии адвоката, то все-таки можно заметить некоторые общие черты этого понятия. Оно включает в себя знания о фактах, полученное от клиента в рамках оказания юридической помощи адвоката. К этому широкому определению следует причислить, в частности, предоставление устных консультаций, постоянное обслуживание дел клиента, в том числе в рамках т. н. текущего юридического обслуживания, как и представление его в особых, отдельных производствах, особенно в области уголовного права.

Прежде чем мы обсудим регуляции, касающиеся адвокатской тайны и инструментов её защиты на основании законов о адвокатуре, стоит в первую очередь сосредоточиться на вопросе конституционных гарантий конфиденциальности профессии адвоката. Положения как польской, так и украинской Конституции ни в одном месте не затрагивают прямо этого вопроса. Однако его можно поставить в контексте других принципов, обеспечивающих позицию субъекта правовых отношений. Речь, прежде всего, о праве на честный судебный процесс [1, ст. 45 ч. 1], право на защиту в процессе [1, ст. 42, ч. 2] право на профессиональную юридическую помощь [1, ст. 42, ч. 2; 2, ст. 59] или право на сохранение в тайне информации о частной жизни [1, ст. 51; 2, ст. 32]. Кроме того, законом от 2.06.2016 г. в Конституцию Украины была добавлена статья 131 (2), на основании которой статус конституционного органа, независимого от государственной власти, получила адвокатура [2, ст. 131(2)]. Кажется, этот шаг свидетельствует о значении, которое Украина придает свободно действующим профессиональным юристам. Стоит подчеркнуть, что подобное положение, к сожалению, отсутствует в польской Конституции.

Не подлежит сомнению, что для полного соблюдения вышеупомянутых конституционных принципов соответствующие гарантии сохранения адвокатской тайны необходимы. В этом смысле Конституции обеих стран устанавливают некоторый уровень защиты профессиональной конфиденциальности адвоката, хотя, как уже упоминалось, не делают этого непосредственно.

В польском законе об адвокатуре адвокатская тайна определена довольно широко: это, как правило, сообщения, полученные от клиента или полученные в связи с предоставлением ему юридической помощи – независимо от того, кто (или что) является источником такой информации.

Общей основой обязанности сохранить в тайне всю информацию, полученную в связи с выполнением профессии адвоката является статья 6 Закона о адвокатуре (польск. Prawo o adwokaturze). В соответствии с этим положением, адвокат обязан сохранить в тайне все, о чем он узнал в связи с предоставлением юридической помощи [3, ст. 6, ч. 1]. Второй конструктивный элемент адвокатской тайны – требование, чтобы информация „została poznana w związku z wykonywaniem zawodu, czyli uzyskana przez osobę reprezentującą pewien określony zawód [tu: adwokata], z tytułu wykonywania którego było możliwe »wejście w posiadanie« cudzego sekretu»[4]. Ошибочным был бы вывод, что речь идет про информацию, которая стала известной адвокату исключительно путем выполнения профессиональных обязанностей. Общеизвестность данных или то, что можно их получить также другим способом, само по себе не решает вопроса их конфиденциального характера. Значение в этом

вопросе имеет сам факт существования отношений на линии адвокат-клиент и то, что информация была передана именно в рамках этой связи. Обязанность сохранить адвокатскую тайну не ограничивается временем [3, ст. 6, ч. 2]. Юридическая помощь – неуточненное понятие, однако, несомненно, включает в себя каталог примеров, описанный в статье 4. Закона об адвокатуре: предоставление юридических консультаций, составление экспертиз, разработка проектов нормативно-правовых актов, а также представление интересов в суде и в государственных органах. Следует отметить, что в польской системе адвокат не может освободиться от обязанности сохранить профессиональную тайну, о которой он узнал, предоставляя юридическую помощь [3, ст. 6, ч. 3]. Это отличает польский закон от англосаксонской правовой семьи (англ. common law legal system), в которой не вызывает сомнений, что именно клиент является распорядителем информации про себя. Обязанность сохранить тайну является привилегией адвоката, но также особенно клиента (attorney-client privilege) [5, с. 204] связанной, в частности, с его правом на защиту (которая требует полного доверия профессиональному представителю) и правом воздержаться от самообвинения (что на практике произошло бы в случае допроса защитника, который получил секретную информацию от своего клиента).

Список использованной литературы

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Dz.U. z 1997 r. nr 78 poz. 483 ze zm. URL: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze (tekst jednolity: Dz.U. z 2017 r. poz. 2368 ze zm).
4. Czerwiński M., *Obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej adwokata a uzasadniony interes społeczny*, Pal. 11–12/2013, s. 61; B. Kunicka-Michalska, *op. cit.*, s. 7 i n.; *taż*, *Tajemnica zawodowa adwokata – znaczące rozstrzygnięcia sądów (cz. 1)*, Pal. Nr 7–8/2005, s. 121 i n.; J. Agacka-Indecka, *Tajemnica zawodowa adwokata – znaczące rozstrzygnięcia sądów (cz. 2)*, Pal. Nr 9–10/2005, s. 69.
5. G.C. Hazard Jr., A. Dondi, *Legal Ethics*, Stanford University Press 2004.

СЕКЦІЯ ІІІ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Журавель Я.В.

кандидат юридичних наук, доцент,
декан юридичного факультету Академії праці,
соціальних відносин і туризму (м. Київ, Україна)

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «УПРАВЛІНСЬКІ ВІДНОСИНИ»

Як відомо, функціонування органів виконавчої влади нерозривно пов'язане з процесом управління, що є складним та багатогранним комплексним явищем. При цьому одним із його компонентів є зовнішні та внутрішньо-організаційні управлінські відносини. Утім, незважаючи на значний інтерес науковців до проблем у цій сфері, існує дефіцит комплексних досліджень з питань класифікації управлінських відносин органів виконавчої влади з урахуванням їх особливостей.

Слід зазначити, що як і в багатьох інших випадках, пов'язаних з уніфікацією категоріально-понятійного апарату, наразі відсутнє узгоджене визначення дефініції «управлінські відносини» та єдині підходи до його розуміння. Це пов'язане з низкою об'єктивних причин – напевне важко знайти більш уживаний термін у зв'язку з його застосуванням у багатьох сферах публічних відносин.

Як стверджує В.А. Ліпкан, «у процесі управлінської діяльності суб'єкти та об'єкти управління, органи управління і кожна людина, що задіяна в цій діяльності, вступають між собою в особливого роду суспільні відносини, а саме – управлінські відносини, які можна поділити на дві частини: пов'язані з цілепокладанням, аналізом інформації, постановкою завдань, з одного боку, і з організацією їх виконання, з іншого» [1, с. 161–162]. На думку вченого, «сутність управлінських відносин проявляється у функціональних, організаційних та інформаційних зв'язках, виникаючих між людьми, їх спільнотами в процесі управління. Ці відносини надають можливість виробляти управлінські команди та готовність ці команди виконувати» [1, с. 161–162]. Зауважимо, що науковець серед інших виділяє організаційну складову, відносячи її до категорії зв'язків. Водночас у науковій літературі розглядають управлінські відносини залежно від галузі застосування чи сфери наповненості (політико-управлінські, фінансово-управлінські, організаційно-управлінські тощо).

Аналізуючи термін «управлінські відносини» О.С. Виханський та О.І. Наумов підкреслюють, що вони «різняться виключною складністю, являючи собою єдність об'єктивного і суб'єктивного, і реалізуються в діяльності суб'єктів управління». На думку вчених, «вони не є первісними відносинами, а базуються на більш глибоких відносинах, таких як економічні, політичні або ж морально-етичні» [2, с. 26].

Найбільш ґрунтовне дослідження сфери управлінських відносин та органів виконавчої влади здійснила В.А. Дерещ, яка на основі аналізу структурних елементів відносин визначила управлінські відносини у системі органів виконавчої влади «як суспільні відносини, що виникають між органами виконавчої влади незалежно від їхнього організаційно-правового рівня в системі з приводу кінцевого результату діяльності, пов'язаної з розробленням і втіленням державної політики, управлінням різноманітними сферами суспільного життя» [3, с. 8]. Зазначимо, що науковець не

здійснює ранжування таких відносин за рівнями та ієрархією, вважаючи або навіть наполягаючи на тому, що різні рівні управлінських відносин у досліджуваній сфері можуть перехресчуватися. Водночас у своїй праці вона наводить класифікацію управлінських відносин, поділяючи їх на субординаційні, координаційні та реординаційні. При цьому «виокремлюється така ознака змісту управлінських відносин як наявність у органів виконавчої влади повноважень, а з іншою ознакою змісту управлінських відносин – діяльністю щодо реалізації повноважень – пов'язані форми взаємозв'язків між органами в управлінських відносинах: підпорядкування, підзвітність, підконтрольність» [3, с. 16]. Отже, поряд з наведеною класифікацією виділяються дві головні ознаки змісту управлінських відносин у органах виконавчої влади – наявність повноважень та діяльність щодо їх реалізації.

Слід зазначити, що з приводу розмежування управлінських відносин за ознаками підпорядкованості на вертикальні (один із учасників відносин підпорядкований іншому) та горизонтальні (без підпорядкування), існує дискусія, адже одні науковці, зазвичай це представники «старої» адміністративної школи, вважали, що як таких горизонтальних управлінських відносин не існує, бо «горизонтальні правовідносини не є управлінськими, оскільки співвідношення сторін в останніх відрізняється досить чітко вираженою полярністю, полюси якої – суб'єкт (керуючий суб'єкт) і об'єкт управління (керований об'єкт) – протистоять один одному «по вертикалі», [4, с. 26–27], «сама ідея розмежування вертикальних і горизонтальних адміністративних правовідносин не рівнозначна аналогічному підходу до поділу управлінських відносин, позаяк для останніх термін «горизонтальні» не несе науково-класифікуючого навантаження і не є прийнятним» та «...як би близько ці відносини не наближалися до безпосереднього управлінського впливу, характеру останнього вони не набувають, а отже, не можуть кваліфікуватися як різновид управлінських відносин. В іншому випадку втрачається зміст у вживанні родового поняття «управлінські відносини», яке повинно відображати саме владно-організуючу сутність соціального управління» [5, с. 84]. Інша група науковців наголошує, що «...підстав для альтернативного протиставлення «вертикальності» й «горизонтальності» немає» оскільки «... горизонтальних відносин, у пропонованому раніше значенні, взагалі не існує» адже «...горизонтальні адміністративно-правові відносини найчастіше виникають як певна передумова вертикальних адміністративно-правових відносин» [6, с. 51]. Однак у такому разі відбувається ототожнення термінів «управлінські відносини» та «адміністративно-правові відносини», що є не коректним з точки зору сучасної науки управління.

Розглядаючи питання розмежування управлінських відносин в системі органів виконавчої влади на зовнішні та внутрішньо-організаційні, слід зазначити, що це питання залишилося поза належною увагою науковців. З усієї когорти науковців, які досліджували сферу управлінських відносин взагалі та їх роль і місце в системі органів виконавчої влади зокрема, лише декілька в тій чи іншій мірі торкалися цього питання. Наприклад, В.Б. Авер'янов, розкриваючи зміст поняття «управлінські відносини», стверджував, що «управлінські відносини виникають як під час взаємодії органів виконавчої влади, сукупність (система) яких складає апарат державного управління, із зовнішнім соціальним середовищем – власне управлінські відносини, так і всередині цього апарату, між самими органами – так звані внутрішньо апаратні (або внутрішньо організаційні) управлінські відносини» [5, с. 83]. Тобто науковець певним чином ототожнював зовнішні управлінські відносини з їх основною частиною, виділяючи при цьому в окрему підсистему внутрішні організаційні

(бюрократичні).

Отже, аналізуючи викладене хочемо зазначити, що у більшості наукових праць не розкривається зазначений термін, а лише опосередковано в той чи інший спосіб аналізуються окремі його ознаки. Пропонуємо поділяти управлінські відносини на внутрішньоуправлінські та зовнішньоуправлінські.

Вважаємо, що термін «зовнішні управлінські відносини» необхідно розглядати в широкому та вузькому значенні. У широкому під цим видом відносин необхідно розуміти специфічні публічні відносини суб'єкта управління, наділеного владно-розпорядчими повноваженнями із зовнішнім соціальним середовищем (об'єктом управління). У вузькому значенні зовнішні управлінські відносини слід розкривати у проекції до об'єкта управління. Зокрема, в системі органів виконавчої влади їх варто розуміти як відносини, що виникають під час взаємодії органів виконавчої влади, котрі наділені організаційними, розпорядчими, контролюючими повноваженнями основаними на імперативних нормах з фізичними та юридичними особами, соціальними групами, колективами, з метою втілення державної політики, управлінням різноманітними сферами суспільного життя.

Список використаної літератури

1. Теорія управління в органах внутрішніх справ: навчальний посібник / за ред. В.А. Ліпкана. Київ: КНТ, 2007. 884 с.
2. Виханский О.С., Наумов А.И. Менеджмент: учебник. 3-е изд. М.: Гардарики, 2002. 528 с.
3. Дерещ В.А. Управлінські відносини в системі органів виконавчої влади та їх правове регулювання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. НАН України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2006. 20 с.
4. Алексеев С.С. Общие теоретические проблемы системы советского права. Москва: Госюриздат, 1961. 187 с.
5. Авер'янов В.Б. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики /за заг. ред. В.Б. Авер'янова. Київ, 2003. 384 с.
6. Козлов Ю.М. Советское административное право: пособие для слушателей. Москва: Знание, 1984. 208 с.

Кислова Л.А.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту

Маріупольського державного університету

РОЛЬ ДЕПОЗИТАРНОЇ СИСТЕМИ В КОРПОРАТИВНОМУ РЕГУЛЮВАННІ

Проведення економічних реформ в Україні вимагає запровадження заходів, що спрямовані на розвиток українського ринку капіталу як ефективного механізму розподілу фінансових ресурсів. Ефективність цього процесу значною мірою залежить від забезпечення конкурентного середовища та прозорості розбудови інфраструктури вітчизняного ринку цінних паперів невід'ємним елементом якої виступає національна депозитарна система.

У світі в залежності від умов функціонування, специфіки національного законодавства та особливостей формування національних фінансових ринків існують достатньо різноманітні структури депозитарних систем, які умовно можна поділити на *американську та європейську*.

Для американської моделі характерними ознаками є: монополізація ринків цінних паперів на рівні професійних учасників; заборона комерційним банкам займатися інвестиційною діяльністю, а інвестиційним – класичними банківськими операціями; жорстке регулювання, високий рівень контролю та нагляду за ринковою поведінкою учасників угод з цінними паперами з боку держави.

До специфічних рис європейської моделі депозитарної системи належать: повна централізація, закріплена законодавством; наявність центрального депозитарію; банкам дозволено поєднувати банківські операції з більшістю операцій на ринках цінних паперів; учасники ринків цінних паперів можуть суміщати різноманітні види професійної діяльності. Аналіз європейської практики надання депозитарних послуг підтверджує централізацію депозитарної системи в багатьох країнах Європи, за відсутності єдності в формуванні поглядів на її модель. У країнах, з одним центральним депозитарієм, обслуговуються усі фінансові інструменти, що є предметом депозитарних угод на даному ринку.

Побудова в Україні депозитарної системи почалася з розробки Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку (зараз НКЦПФР) у 1996 році «Тимчасового положення про депозитарій і депозитарну діяльність», а також з указів Президента, ряду законів, положень і Міжнародних стандартів, в яких визначались основні поняття, правила і вимоги до впровадження і регулювання депозитарної діяльності в Україні.

Сучасний етап розвитку депозитарної системи ознаменувався набранням чинності 11 жовтня 2013 року закону України «Про депозитарну систему України», відповідно з яким «депозитарна система України є сукупністю учасників депозитарної системи та правовідносин між ними щодо ведення обліку цінних паперів, прав на цінні папери і прав за цінними паперами та їх обмежень, що встановлюються в системі депозитарного обліку, у тому числі внаслідок проведення розрахунків за правочинами щодо цінних паперів» [5]. Цей закон змінив фундаментальні основи вітчизняної облікової системи фондового ринку, а саме було: запроваджено єдиний Центральний депозитарій (на базі Національного депозитарію України), створено єдиний Розрахунковий центр (на базі колишнього Всеукраїнського депозитарію цінних паперів), переліцензовано колишніх зберігачів в депозитарні установи, скасовано інститут реєстраторів тощо [2; 4]. Отже, учасниками депозитарної системи України є Національний банк України, професійні учасники депозитарної системи України (Центральний депозитарій та депозитарні установи), депозитарії-кореспонденти, фондові біржі, клірингові установи, Розрахунковий центр з обслуговування договорів на фінансових ринках (далі Розрахунковий центр), емітенти, торговці цінними паперами, компанії з управління активами, депоненти, номінальні утримувачі.

Зміни депозитарної системи обумовлюють необхідність бездокументарної форми обліку прав на цінні папери, особливо за умов збільшення обсягу торгів і ризиків, що пов'язані із зміною місць зберігання й обліку цінних паперів. Депозитарна діяльність зазвичай є наданням послуг щодо зберігання цінних паперів незалежно від форми їхньої емісії, відкривання, проведення розрахунків у цінних паперах, обслуговування певних операцій із ними (кліринг, розрахунки згідно з

договорами, послуги щодо операцій емітента відповідно до документів). Згідно із законом, в Україні можуть проводитись такі види депозитарної діяльності [6]:

1. депозитарна діяльність Центрального депозитарію; Національного банку України; депозитарної установи;
2. діяльність із зберігання активів інститутів спільного інвестування; активів пенсійних фондів.

ПАТ «Центральний депозитарій» є ядром депозитарної системи та призначений для забезпечення її функціонування. Центральний депозитарій як юридична особа проводить виключно депозитарну діяльність і виконує кліринг та розрахунки за договорами у цінних паперах. Його учасниками є не менше десяти зберігачів. Частка одного учасника у статутному фонді депозитарію не може перевищувати 5%; держави з НБУ – не менше 25%; центрального депозитарію інших країн, міжнародної депозитарної клірингової установи чи фінансової організації, членом яких є Україна, – не більше 25%. Розмір статутного капіталу депозитарію має становити не менш як 15 мільйонів гривень, а розмір власного капіталу клірингового депозитарію має становити не менш як 25 мільйонів гривень [1; 3].

Центральний депозитарій забезпечує функціонування системи обліку цінних паперів та веде депозитарний облік всіх емісійних ЦП (окрім тих, що веде НБУ згідно з компетенцією), володіє абсолютною інформацією щодо стану і прогнозу на ринку. Відповідно, зберігачі та реєстратори для співпраці на другому рівні були зацікавлені в отриманні від НКЦПФР нової відповідної документації та ліцензій на здійснення діяльності депозитарних установ.

Серйозною структурною зміною правового регулювання було створення Розрахункового центру з обслуговування договорів на фінансових ринках, який забезпечує здійснення грошових розрахунків у ЦП, клірингову діяльність (визначення зобов'язань; облік прав і зобов'язань учасників клірингу, їхніх клієнтів, контрагентів, центрального контрагента; підготовку документації для проведення розрахунків; виконання функцій центрального контрагента; формування системи гарантій щодо виконання зобов'язань за правочинами щодо ЦП). Певні повноваження Розрахункового центру обмежуються правочинами, що укладені на фондових біржах та поза ними.

Основні зміни стосуються таких процесів: передання усіх глобальних сертифікатів на збереження у Центральний депозитарій; забезпечення емітентами функціонування іменних цінних паперів у бездокументарній формі; зміна та переукладання договорів про обслуговування рахунків у ЦП в іншій депозитарній установі та ін.

Інформаційні системи, що обслуговують електронне обертання цінних паперів в Україні, здатні забезпечити виконання кожного договору окремо без додаткових зусиль. Для прискорення розрахунків при транзакціях з цінними паперами можна застосувати одержання кредитів у вигляді цінних паперів, але в Україні обмежена практика кредитування цінними паперами, це пояснюється тим, що така потреба виникає при великій кількості операцій на біржі при динамічному ринку, а в Україні ринок цінних паперів досить спокійний і обсяг біржової торгівлі незначний. До того ж законодавчо заборонено здійснювати так звані короткі продажі, коли реалізуються ще неодержані цінні папери.

Стримуючим фактором розвитку фондового ринку та депозитарної системи, як його складової є: існування практики здійснення незаконного перерозподілу прав власності, маніпуляцій з боку рейдерів через не сформованість центрального реєстру цінних паперів; наростання конфліктних ситуацій на ринку цінних паперів та зниження рівня довіри інвесторів через не врегульованість у вітчизняному законодавстві питання щодо здійснення функції зберігання глобальних сертифікатів виключно Центральним депозитарієм; незрілість інституційної ролі інвесторів, що характеризується їх переважним прагненням до придбання цінних паперів з метою захоплення власності для здобуття особистих вигід; низька ступінь готовності багатьох інституційних інвесторів, зокрема інститутів спільного інвестування, до роботи з реальними інвестиційними ресурсами; відсутність умов для розміщення населенням коштів на фондовому ринку.

Неврегульовані тривалий час наведені проблеми можуть призвести до втрати інтересу держави, суб'єктів господарювання і населення до національного фінансового ринку як джерела залучення інвестиційних ресурсів. Виправлення зазначених вад потребує як поліпшення загальноекономічних умов (структурної перебудови економіки, вдосконалення законодавчої бази, поліпшення процесу розкриття інформації на основі загальносвітових стандартів), так і активізації участі держави у розвитку депозитарної системи [1].

Таким чином, для подальшого удосконалення депозитарної системи з точки зору збільшення привабливості фондового ринку, залучення іноземних інвесторів та збільшення іноземного капіталу необхідні спільні зусилля держави й інфраструктури ринку цінних паперів України в реформуванні системи державного регулювання та впровадження європейських стандартів організації регульованих ринків фінансових інструментів. Депозитарна система України повинна вдосконалювати ринок боргових та інших інструментів фондового ринку за для підвищення інвестиційної привабливості.

Список використаної літератури

1. Депозитарна система в Україні: проблеми та перспективи розвитку. URL: http://www.niss.gov.ua/public/File/2010_table/0708_dokl.pdf
2. Еш С.М. Ринок фінансових послуг [текст]: підручник. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 400с.
3. Корпоративне управління: теорія та практика / М.П. Мальська, Н.Л. Мандюк, Ю.С. Занько. URL: http://pidruchniki.com/19310710/menedzhment/natsionalna_depozitarna_sistema
4. Наконечна О.С., Рощина Н.В. Особливості функціонування фондового ринку України. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3854>
5. Про депозитарну систему України: Закон України від 06.07.2012 № 5178-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 39. Ст. 517. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5178-17>
6. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні: Закон України від 30.10.1996 № 448/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 51. Ст. 292. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z960448.html

СИСТЕМА СТРИМУВАНЬ І ПРОТИВАГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВЗАЄМОДІЇ ГІЛОК ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Серед найбільш актуальних проблем, які нині постають перед вітчизняною наукою конституційного права, особливе місце посідає питання конституційно-правового регулювання відносин між вищими органами державної влади, які традиційно поділяють на законодавчу, виконавчу та судову. Проблематика взаємодії гілок влади є актуальною як з теоретичного аспекту, так і з позиції політико-правової практики. Вивчення специфіки дій окремих підрозділів влади дасть можливість отримати інформацію про поєднання державного та політичного контексту розвитку владних структур із позиції політичної практики, визначення повноважень та поведінки гілок влади відповідно до конкретних політичних ситуацій сьогодення.

Як відомо, ще з давніх часів проблемою поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову переймалися багато мислителів. Вважається, що основоположниками принципу поділу влади були Д. Локк, Ш. Монтеск'є. До висвітлення проблематики звертались такі сучасні автори як: В. Копейчиков, А. Колодій, Ю. Тодика, В. Шаповал, В. Погорілко, Н. Нижник, Л. Кривенко, В. Тихий та інші.

Поділ державної влади є структурною диференціацією трьох рівнозначних основних функцій держави: законодавчої, виконавчої, судової. Він відображає функціональну визначеність кожного з державних органів, передбачає не тільки розмежування їх повноважень, а й їх взаємодію, систему взаємних стримувань та противаг, які мають на меті забезпечення їх співробітництва як єдиної державної влади [2]. Принцип поділу державної влади набуває сенсу тільки тоді, коли всі органи державної влади діють у межах єдиного правового поля, всі три гілки влади мають бути незалежними одна від одної.

Конституція України визначає, що державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову [1, ст. 6]. В Україні такий принцип реалізується шляхом розподілу владних повноважень. Традиційно принцип розподілу влади інтерпретують як одну з засад демократичної організації держави. Поділ на гілки влади попереджає узурпацію влади, виключає можливість концентрації влади та запровадження тоталітарного режиму, не пов'язаного з принципами верховенства права. Однак слід зазначити що вже з початку XIX ст. в державно-правовій науці мали місце непоодинокі спроби проінтерпретувати принцип поділу влади як своєрідний деструктивний чинник, що руйнує не просто систему державного управління, а й державність у цілому. Це вбачалось у штучному поділі влади на частини, що формує власні «суверенітети» та наслідком цього може бути розпад цілих держав. Однак, на нашу думку, така позиція не є достатньо аргументованою. Слід зауважити, що причиною виникнення такої юридичної інтерпретації є не стільки хибність або недоцільність самого принципу поділу влади, скільки неточність того змісту, який вкладається у поняття «поділу» державної влади [3, с. 5].

На сучасному етапі в Україні ключовими питаннями організації влади є взаємодія та збалансованість гілок влади. Сучасні погляди щодо механізму принципу поділу єдиної державної влади зводяться до того, що в процесі її організації і здійсненні застосовуються різні за своїм призначенням і змістом функції та повноваження відносно самостійних державних органів, які в процесі своєї діяльності взаємно контролюють один одного через систему стримувань і противаг[4, с. 10]. Така система сприяє пошуку компромісу при зіткненні позицій різних гілок влади, стає можливою гнучкість та оперативність в управлінні державою та нормотворчості. Збалансування гілок влади, у даному випадку, слід розуміти як встановлення їх правильного співвідношення. Поділ влади, наявність дієвої системи стримувань і противаг між її гілками – це критерій розвиненості права, ознака демократичної, правової держави. За умов демократії розмежування гілок влади здійснюється за допомогою правових інструментів таким чином, щоб кожна з них виконувала лише свою функцію, а в сукупності всі разом виконували функцію обмеження кожної із сфер влади.

Отже, історична практика переконливо підтверджує, що невід’ємним елементом демократії та правової держави, який забезпечує належний рівень політичних свобод та захисту прав людини і громадянина, є принцип розподілу влади. Це надійна гарантія від узурпації влади та інших авторитарних тенденцій. Тому ступінь реалізації цього принципу є найважливішою цінністю в системі демократії та первинним виміром ступеня її розвиненості. Однак ефективність державно-владної діяльності залежить не лише від того, наскільки вдало в практичному житті втілюється принцип розподілу влади, наскільки чітко розподілені повноваження і компетенції між гілками та як вони взаємодіють між собою, але й від того, наскільки і яким чином впровадження цього принципу сприяє закріпленню єдності державної влади як запоруки порядку і стабільності суспільства.

Список використаної літератури

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин другої, третьої, четвертої статті 219 Регламенту Верховної Ради України (справа про Регламент Верховної Ради України): Рішення Конституційного Суду України від 01.04.2008 р. № 4-рп/2008. *Офіційний вісник України*. 2008. № 28. С. 150.
3. Малишкіна Н.О. Принцип поділу державної влади та система стримувань і противаг: генезис і запровадження в Україні. Теорія і практика правознавства. 2018. №1(13). С. 1–11.
4. Фрицький Ю.О. Закріплення організації та функціонування державної влади в Конституції України 1996 року. *Вісник Запорізького юридичного університету*. 2006. № 2 (35). С. 3–11.

Мітюшкіна Х.С.

кандидат економічних наук, доцент
кафедри раціонального природокористування та
охорони навколишнього середовища
Маріупольського державного університету

УПРАВЛІННЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯМ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Необхідність дотримання Цілей сталого розвитку, що були задекларовані ООН у 2016 році спонукає до вдосконалення існуючих механізмів природокористування. Природокористування – це експлуатація природи, виробничої сфери і наукової діяльності, яка спрямована на комплексне вивчення, розвиток, експлуатацію, відновлення, поліпшення і захист навколишнього середовища і природних ресурсів з метою розвитку продуктивних сил і сприятливих умов для життя суспільства [1, с. 29].

Термін природокористування поєднує суміжні поняття, такі як «природокористування» і «використання природних ресурсів».

У словнику юридичних термінів це поняття тлумачать таким чином: «використання природних ресурсів» – це отримання різними способами користі від природних об'єктів для задоволення соціально-економічних та інших потреб суспільства і людини; «природокористування» – юридично обумовлена діяльність громадян і юридичних осіб щодо використання об'єктів природи, що здійснюється, як правило, на основі відповідної ліцензії [2].

Відносини у сфері господарського освоєння, експлуатації, використання природних ресурсів базуються на праві власності чи праві користування, які в свою чергу, відображають приналежність природних ресурсів конкретним суб'єктам. Зважаючи на це, можна обґрунтувати тенденцію до розмежування права природокористування як особливого правового титулу приналежності природних ресурсів певним суб'єктам та використання природних ресурсів як виду господарсько-економічної діяльності, пов'язаної з освоєнням природних ресурсів.

Слід зауважити, що поняття «природокористування», з одного боку підходить для позначення суб'єктивного права особи. З іншого боку, «природокористування», може мати багато значень, зокрема, позначати весь «процес взаємодії людини з природою, в результаті якого відбувається включення природних об'єктів до сфери життєдіяльності людини» [3, с. 31].

Управління природокористуванням – сукупність заходів регулювання стану екосистеми з метою збереження її стійкості. Управління природокористуванням передбачає управління не природними процесами, а діями людей, включених в природні системи певних територій.

Згідно закону України: управління охороною навколишнього природного середовища полягає у здійсненні в цій галузі функцій спостереження, дослідження, стратегічної екологічної оцінки, оцінки впливу на довкілля, контролю, прогнозування, програмування, інформування та іншої виконавчо-розпорядчої

діяльності [4].

Отже, мета управління природокористуванням в умовах сталого розвитку – забезпечити екологічно безпечний та стійкий (збалансований) розвиток держави. Основними завданнями є: реалізація законодавства; контроль за дотриманням вимог екологічної безпеки; забезпечення проведення ефективних і комплексних заходів з охорони навколишнього природного середовища; раціонального використання природних ресурсів; досягнення узгодженості дій державних і громадських органів в області охорони навколишнього природного середовища.

Найважливіші принципи управління природокористуванням: комплексність еколого-економічних, техніко-економічних, економіко-демографічних, економіко-організаційних взаємозв'язків; замкнутість перерахованих вище взаємозв'язків; невідновність частини природних ресурсів і некерованість їх відтворенням (ресурси надр тощо); міграції інгредієнтів у навколишньому природному середовищі; спадкоємність і послідовність прояву всієї сукупності взаємозв'язків еколого-економічних систем; інтегральна оцінка і системний аналіз наслідків антропогенного і природного впливу на якість навколишнього середовища.

Економічні засоби досягнення мети управління природокористуванням представлені такими складовими: економічна оцінка природних ресурсів; плата (за використання природних ресурсів, за забруднення навколишнього природного середовища); система санкцій, стимулювання і пільг підприємствам; вдосконалення ціноутворення у видобувних галузях.

Вдосконалення механізму управління природокористуванням має відбуватися на підставі нормативно-правового врегулювання. Так, у 2017 році було скасовано закон про екологічну експертизу на користь закону «Про оцінку впливу на довкілля» [5], згідно якого розмежовано повноваження національних та регіональних суб'єктів регулювання щодо об'єктів (природокористувачів), які потребують висновку. Так, Міністерство енергетики та захисту довкілля України забезпечує дозвільний документ «висновок з оцінки впливу на довкілля» для наступних природокористувачів: нафтопереробні та газопереробні заводи; ТЕС, ТЕЦ; установки для виробництва або збагачення ядерного палива, установки для захоронення радіоактивних відходів; чорна та кольорова металургія; споруди із переробки азбесту; деякі категорії хімічного виробництва; будівництво аеропортів, автомагістралей, гідротехнічних споруд портів, тощо.

Місцеві територіальні органи мають оцінити вплив на довкілля підприємств глибокого буріння; категорії сільського господарства; видобувної промисловості; енергетичної промисловості; виробництва та обробки металу; переробки мінеральної сировини; категорії харчової промисловості, тощо.

Суттєвого перегляду та вдосконалення потребує також система платежів за використання природних ресурсів та за забруднення навколишнього середовища. Екологічні податки в Україні є низькими порівняно з країнами Європи та світу (на екологічний податок в країнах ЄС припадає більш ніж 6% загального оподаткування, в Україні лише 0,7%).

Отже, сучасні умови вимагають від суспільства більш рішучих та конкретних

дій, спрямованих на вдосконалення механізму управління природокористуванням задля збереження природних екосистем. Характер управління природокористуванням визначається поставленою метою, залежить від характеристик конкретної території, що впливає на специфіку природокористування і вимагає регіоналізації систем управління природокористуванням.

Список використаної літератури

1. Кормілицин М.С. Сучасна екологія. Київ: Вища школа, 2014. 189 С.; Kormilytsyn M.S. Suchasna ekolohiia. Kyiv: Vyshcha shkola, 2014. 189 S.
2. Юридичний словник термінів. URL: <https://kodeksy.com.ua/dictionary.htm>; Iurydychnyi slovnyk terminiv. URL: <https://kodeksy.com.ua/dictionary.htm>
3. Криксунов Е.А. Екологія. Курс лекцій. Київ: Вища школа, 2016. 200 С.; Kryksunov E.A. Ekolohiia. Kurs lektsii. Kyiv: Vyshcha shkola, 2016. 200 S.
4. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 №1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
5. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 2059-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19>

Муляр Г.В.

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Академії праці, соціальних відносин і туризму

РОЛЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я

Запровадження децентралізації в галузі охорони здоров'я потребує зважених підходів до управління медичними закладами, а також розумного розподілу управлінських повноважень і балансу прийнятих рішень органами влади. Однак самостійність органів місцевого самоврядування має бути в руслі національної стратегії в сфері охорони здоров'я та не виходити за межі законодавчих вимог і тенденцій розвитку галузі. Наразі спостерігається певна невизначеність законодавства, що врегульовує діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування в медичній галузі. Вивчення цього питання потребує застосування комплексного підходу та визначення чітких меж взаємодії державних органів і органів місцевого самоврядування.

Відповідно до ст. 3 Основ законодавства України про охорону здоров'я, охорона здоров'я в Україні – це система заходів, які здійснюються органами державної влади та органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, закладами охорони здоров'я, медичними та фармацевтичними працівниками і громадянами з метою збереження та відновлення фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості її життя [1].

3. Гладун вважає, що під системою охорони здоров'я слід розуміти всю сукупність елементів, спрямованих на діяльність у сфері охорони здоров'я, включаючи їх внутрішньо-системні зв'язки і відносини, діяльність допоміжних

забезпечувальних елементів – підприємств хіміко-фармацевтичної, медичної і мікробіологічної промисловості, з налагоджування й ремонту медичної апаратури, аптечних складів та ін. Основним елементом системи охорони здоров'я (об'єктом управління) є різноманітні заклади охорони здоров'я – лікарні, поліклініки, амбулаторії, діагностичні центри, санаторії тощо, які є її первинними й робочими ланками. Другим елементом цієї системи є відповідні органи управління, що як суб'єкти державного чи комунального управління здійснюють керівництво закладами охорони здоров'я. Поєднання перших і других елементів в одній системі якраз і дає змогу здійснювати певну діяльність і виконувати завдання системи [2, с. 21].

Система охорони здоров'я є багаторівневою і керованою. Умовно можна вибудувати таку її структуру: національний, регіональний і місцевий рівні.

До галузі охорони здоров'я, крім медичних закладів державної форми власності, підпорядкованих Міністерству охорони здоров'я України, входять також медичні заклади комунальної власності, підпорядковані органам місцевого самоврядування, а також медичні заклади приватної і колективної форм власності. Місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст [3]. У складі рад як спеціалізований виконавчий орган місцевого самоврядування створюється управління (відділ) охорони здоров'я, правовий статус якого визначається положенням, що затверджується відповідною радою. Комунальними закладами охорони здоров'я, що підпорядковані органам місцевого самоврядування, є заклади, які надають медичну допомогу населенню на відповідній території і знаходяться у комунальній власності територіальної громади.

Можна виділити такі основні повноваження органів місцевого самоврядування в медичній галузі:

1) управління закладами охорони здоров'я, які належать територіальним громадам або передані їм, організація їх матеріально-технічного та фінансового забезпечення;

2) організація медичного обслуговування в закладах освіти, культури, фізкультури та спорту, оздоровчих установ, що належать територіальним громадам;

3) забезпечення в межах наданих їм повноважень доступності та безоплатності медичного обслуговування на відповідній території;

4) забезпечення згідно із законом розвитку всіх видів медичного обслуговування, розвитку та вдосконалення мережі лікувальних закладів усіх форм власності, визначення потреб у підготовці спеціалістів для них, організація роботи з підвищення кваліфікації кадрів;

5) забезпечення відповідно до законодавства пільгових категорій населення ліками та виробами медичного призначення;

6) внесення пропозицій у відповідні органи щодо ліцензування індивідуальної підприємницької діяльності у сфері охорони здоров'я [3].

Що стосується підходу до фінансування охорони здоров'я на даному рівні, то з впровадженням реформи медичної галузі передбачено збереження повноважень органів місцевого самоврядування у цьому секторі та створення можливостей для повноцінного виконання фінансових зобов'язань. За новою моделлю передбачено фінансування з національного рівня програми медичних гарантій, тоді як кошти місцевих бюджетів повинні спрямовуватись на забезпечення роботи системи, а також на запровадження місцевих програм.

Отже, практична реалізація завдань щодо забезпечення охорони здоров'я та надання медичної допомоги населенню на певній території (міста, селища, села) реалізується органами місцевого самоврядування.

Слід вказати, що результативність рішень на регіональному та місцевому рівні залежить від ряду чинників, які можуть бути як об'єктивного (політичні, економічні, епідемія/пандемія та ін.), так і суб'єктивного (дієвість та професіоналізм управління, ефективність розроблених програм регіонального розвитку та їх дієвість тощо) характеру.

Взагалі, Законом України «Про стимулювання розвитку регіонів» [4] визначається, що стимулювання має здійснюватись на засадах збалансування загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів розвитку, визначення державою з урахуванням пропозицій органів місцевого самоврядування науково обґрунтованих пріоритетних напрямів регіонального розвитку.

Б.О. Логвиненко наголошує, що ключова відмінність складової місцевої публічної влади полягає в тому, що вона спрямована на особливий об'єкт – питання місцевого значення, тобто ті сфери суспільного життя, які забезпечують життєдіяльність, побут та функціонування територій. Визначення поняття «питання місцевого значення» певною мірою дисонує із соціальним значенням та загальнодержавним акцентом на здоров'ї людини й суспільства. Проте щодо розподілу повноважень між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у контексті охорони здоров'я важливо зазначити, що питання, на жаль, по-різному вирішуються у різних випадках, що є неприпустимим. Адже правовий статус пацієнтів міст, сіл, районних чи обласних центрів фактично є єдиним і визначається положеннями нормативно-правових актів загальнодержавного значення [5, с. 116].

Таким чином, враховуючи наявність широких повноважень органів місцевого самоврядування в сфері охорони здоров'я, можливість впливати на поведінку та діяльність підконтрольних суб'єктів – медичних закладів комунальної власності шляхом прийняття відповідних рішень і підпорядкованість загальним тенденціям розвитку сфери охорони здоров'я, державній політиці охорони здоров'я, що формується центральними органами державної влади, органи місцевого самоврядування мають бути ланкою, що забезпечує право на охорону здоров'я на своїй території, не порушуючи баланс учасників медичних правовідносин. Звичайно, що потреби кожного медичного закладу є найбільш відчутними на місцях. Тому перспективним напрямом розвитку системи охорони здоров'я на місцевому рівні є

розвиток реактивності, тобто такої гнучкості в організації їх роботи, яка була б здатною мінімізувати як внутрішні негативні чинники, так і зовнішні загрози громадському здоров'ю населення.

Список використаної літератури

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення: 30.04.20 р.).
2. Гладун З.С. Державна політика охорони здоров'я в Україні (адміністративно-правові проблеми формування і реалізації): монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2005. 460 с.
3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст.170.
4. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України від 08.09.2005 № 2850-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15> (дата звернення: 30.04.20 р.).
5. Логвиненко Б.О. Суб'єкти публічного адміністрування сферою охорони здоров'я в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 3. С. 114–117.

Надежденко А.О.

кандидат наук з державного управління, доцент
кафедри права та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ОСКАРЖЕННЯ В СУДІ НЕПРАВОМІРНИХ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ПОСАДОВИХ ОСІБ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Правова основа процесуального порядку вирішення публічно-правових спорів за участю органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб набула законодавчого закріплення із прийняттям Кодексу адміністративного судочинства України [1, с. 78].

Неправомірні рішення, дії чи бездіяльність посадових осіб органів місцевого самоврядування, прийняті з порушенням прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, можуть бути оскаржені в порядку адміністративного судочинства в окружних загальних судах. Це право передбачено ч. 2 статті 55 Конституції України та статтею 6 Кодексу адміністративного судочинства України (далі КАСУ). Право оскарження рішень мають особи, щодо яких його застосовано, а також особи, які є суб'єктом правовідносин, у яких буде застосовано цей акт.

До рішень, дій або бездіяльності суб'єктів оскарження належать колегіальні і одноособові рішення, дії або бездіяльність, у зв'язку з якими громадянин вважає, що:

- порушено або порушуються його права чи свободи;
- створено або створюються перепони для реалізації ним своїх конституційних прав чи свобод або що вжиті заходи щодо реалізації його прав є недостатніми;
- покладено на нього обов'язки, не передбачені законодавством або передбачені законодавством, але без врахування конкретних обставин, за яких ці обов'язки повинні покладатися, або що вони покладені не уповноваженими на це особою чи органом;
- його притягнуто до відповідальності, яку не передбачено законом, або до нього застосовано стягнення за відсутністю передбачених законом підстав, або неправомочною службовою особою чи органом [2].

При встановленні обґрунтованості скарги окружний загальний суд визнає оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність неправомірними і зобов'язує державний орган, юридичну чи службову особу задовольнити вимогу заявника і усунути порушення, скасовує покладений на нього обов'язок чи застосовані до нього заходи відповідальності або іншим шляхом поновлює його порушені права чи свободи.

Якщо оскаржувані рішення, дії було вчинено відповідно до закону, в межах повноважень державного органу, юридичної або службової особи і права чи свободи заявника не було порушено, загальний суд постановляє рішення про відмову в задоволенні скарги. При задоволенні скарги суд може допустити негайне виконання рішення. Рішення суду по справі може бути оскаржено.

На сьогодні процедура прийняття рішень, здійснення дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень чинним законодавством не визначена, а тому існує небезпека їх втручання при здійсненні ними цих повноважень у сферу діяльності фізичних та юридичних осіб. До прийняття відповідного закону щодо регулювання адміністративних процедур критерії оцінки рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень викладені в ч. 3 ст. 2 КАСУ. Саме ці критерії дають можливість фізичній чи юридичній особі сформулювати уявлення про правову природу рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, а судам перевіряти та оцінювати їх при прийнятті своїх рішень.

У справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень адміністративні окружні загальні суди перевіряють, чи прийняті (вчинені) вони:

1) на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, тобто, суб'єкти владних повноважень повинні бути утворені відповідно до чинного законодавства і діяти на виконання закону, приймати рішення, вчиняти дії у межах своїх повноважень, а також і таких, які не передбачені законом, але безпосередньо впливають із положень закону і є необхідними для реалізації своїх функцій з дотриманням встановленої законом процедури прийняття рішень;

2) з використанням повноваження з метою, з якою це повноваження надано. Рішення, дія суб'єкта владних повноважень повинні бути спрямовані на досягнення належної мети. Якщо рішення прийняте в межах повноважень, але для досягнення результатів, які не відповідають повноваженням суб'єкта владних повноважень, таке рішення повинно бути визнане протиправним;

3) обґрунтовано, тобто з урахуванням усіх обставин, що мають значення для прийняття рішення (вчинення дії). При прийнятті рішень чи вчиненні дії повинні бути враховані ті обставини, що мають значення у конкретній ситуації, уникаючи прийняття невмотивованих рішень, дій;

4) безсторонньо (неупереджено), що означає вчинення дій та прийняття рішень як незаінтересована сторона;

5) добросовісно, тобто, без корисливих прагнень досягти вигоди і отримати справедливий результат;

6) розсудливо. Дії що відповідають здоровому глузду, своїм законним обов'язком та загальноприйнятим моральним стандартам;

7) з дотриманням принципу рівності перед законом, запобігаючи несправедливій дискримінації. Суб'єкт владних повноважень повинен забезпечити рівне ставлення до осіб під час прийняття рішення або вчинення дії за однакових обставин;

8) пропорційно, зокрема з дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на

досягнення яких спрямоване це рішення (дія);

9) з урахуванням права особи на участь у процесі прийняття рішення. Суб'єкт владних повноважень здійснює свої повноваження гласно із забезпеченням доступу до інформації особи, стосовно якої прийняте рішення;

10) своєчасно, тобто протягом розумного строку. Прийняття рішень без невинновданого зволікання [3, с. 280].

Враховуючи досить широку компетенцію місцевих рад та правомірність їх рішень часто стає предметом розгляду в окружних адміністративних судах [4].

Список використаної літератури

1. Ківалов С.В., Біла-Тіунова Л.Р., Козій І.С. Особливості провадження у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування у судовому порядку: монографія. Одеса: Фенікс, 2013. 256 с.
2. Цивільно-процесуальний кодекс: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
3. Пасенюк О.М., Панченко О.Н., Авер'янов В.Б. Адміністративне судочинство України: підручник. Ктїв: Юрінком Інтер, 2009. 672 с.
4. Лук'янець Д.М. Розвиток інституту адміністративної відповідальності: концептуальні засади та проблеми правореалізації: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.07 адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Київ, 2007. 410 с.

Папакіна К.Ю.

здобувач вищої освіти ОС «Магістр»
спеціальності «Публічне управління та адміністрування»
економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА КАДРОВУ ПОЛІТИКУ

Із прийняттям Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні від 01 квітня 2014 р. в Україні розпочато процес децентралізації публічної влади, яка триває і на сьогоднішній день. Комплексне втілення децентралізації передбачає поєднання трьох складових: бюджетна децентралізація, зміна адміністративно-територіального устрою країни, оптимальний розподіл повноважень на рівні «громада – район – регіон». Запровадження таких ґрунтовних реформ спрямоване на досягнення конкретних позитивних результатів, а їх реалізація на практиці завжди супроводжується певними викликами і ризиками.

Слід зазначити, що під час здійснення реформ у напрямку децентралізації публічної влади державу супроводжують різні фактори. До позитивних аспектів децентралізації відносять такі: законодавче розмежування функцій між різними рівнями управління; цілеспрямований розвиток розгалуженої системи місцевого самоврядування; самостійність місцевих органів влади у фінансовій сфері; фінансова підтримка органів місцевого самоврядування з боку держави. Серед негативних аспектів слід зазначити: втрата мобільності держави; скорочення робочих місць державного апарату; автономізація цілей; дезінтеграція діяльності публічної

адміністрації щодо надання публічних послуг і прийняття управлінських рішень [1, с. 18–19].

В умовах запровадження децентралізації перед місцевим самоврядуванням зокрема та державою в цілому постають виклики, які потребують ефективного та швидкого реагування на організаційному та нормативному рівнях, а саме:

- розв’язання проблеми економічної неспроможності більшості територіальних громад;
- ефективне подолання кризи комунальної інфраструктури;
- необхідність здійснення чіткого розподілу повноважень між рівнями, органами та посадовими особами місцевого самоврядування та органів державної влади;
- подолання суспільної недовіри та відчуженості органів місцевого самоврядування від населення та їхньої корпоратизації, закритості й непрозорості діяльності;
- уникнення кризи в кадровій політиці місцевого самоврядування;
- подолання соціальної дезінтегрованості територіальних громад;
- демографічний чинник [2, с. 15–16].

Із зазначеними викликами безпосередньо пов’язані численні ризики, які виникають у процесі реформування:

1. Ризики, пов’язані з необхідністю перегляду меж адміністративно-територіальних одиниць: недостатність законодавчо передбачених механізмів для здійснення адміністративно-територіальної реформи; можливий політичний супротив локальних еліт, із перспективою залучення на свою підтримку широкої громадськості.

2. Послаблення державного контролю органів місцевого самоврядування на регіональному та субрегіональному рівнях за реалізацією повноважень, які будуть передані виконавчим органам місцевих рад.

3. Ризики для бюджетної системи країни: загроза зриву фінансування повноважень органів місцевого самоврядування; небезпека поглиблення диспропорцій економічного та соціального розвитку територій; розбалансування всієї системи бюджетоутворення в Україні.

4. Ризик зниження якості місцевого управління та легітимності прийнятих рішень.

5. Зростання партикуляристських тенденцій в областях [3].

Стратегією розвитку «Україна-2020» визначено такі пріоритети децентралізації:

- відхід від централізованої моделі управління регіональним розвитком;
- забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні;
- повноцінна реалізація в Україні положень Європейської хартії місцевого самоврядування, принципів субсидіарності, повсюдності і фінансової самодостатності місцевого самоврядування;
- підвищення прозорості та ефективності в управлінні публічними фінансами, у сфері їх розподілу та витрачання [4].

Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації в Україні, у свою чергу, передбачено очікувані результати реформи. Реалізація Концепції сприятиме:

- посиленню правової, організаційної та матеріальної спроможності

територіальних громад, органів місцевого самоврядування;

- доступності публічних послуг, підвищенню їх якості;
- впровадженню механізму здійснення місцевими держадміністраціями та населенням контролю за наданням органами місцевої влади публічних послуг;
- запровадженню стандартів якості публічних послуг, критеріїв оцінювання якості;
- створенню сприятливих правових умов для розвитку форм прямого народовладдя;
- формуванню ефективної територіальної системи органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць;
- утворенню об'єднаних територіальних громад, спроможних самостійно або через органи місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення;
- соціально-економічному розвитку територіальних громад і регіонів;
- визначенню чітких меж кожної адміністративно-територіальної одиниці, забезпеченню повсюдності юрисдикції органів місцевого самоврядування;
- утворенню виконавчих органів обласних та районних рад;
- зміні статусу місцевих держадміністрацій з органів загальної компетенції на контрольно-наглядові органи у системі виконавчої влади;
- забезпеченню розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування базового та регіонального рівня, місцевими держадміністраціями та територіальними органами центральних органів виконавчої влади [5].

Враховуючи наведені переваги та недоліки, перспективи та ризики децентралізації, слід зробити висновок, що децентралізація влади на користь органів місцевого самоврядування й інших уповноважених суб'єктів не може мати абсолютний характер. Це означає, по-перше, що децентралізація не може стосуватись усіх сфер управління, окремі повноваження мають залишатись за державними органами виконавчої влади; по-друге – за місцевими органами державної влади повинна бути збережена функція контролю законності діяльності місцевого самоврядування.

Список використаної літератури

1. Завгородній В.А., Романов М.Ю. Децентралізація та федералізація: порівняльний аналіз і можливості впровадження в Україні. *Вісник Запорізького національного університету*. 2015. № 1. С. 16–23.
2. Баймуратов М.О. Децентралізація та компетенція місцевого самоврядування в Україні. *Віче*. 2015. № 12. С. 14–17.
3. Макаров Г.В. Очікувані ризики у процесі децентралізації влади в Україні. Аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1021/> (дата звернення: 21.04.2020).
4. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020»: Указ резидента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 4. Ст. 67.
5. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01 квітня 2014 р. № 333-р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 30. Ст. 831.

ПРОБЛЕМИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВИМУШЕНОГО ВНУТРІШНЬОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ АЗЕРБАЙДЖАНУ, ГРУЗІЇ, МОЛДОВИ

У 2014 році Україна зіткнулася зі збройною російською агресією, окупацією Криму та окремих районів Донецької та Луганської областей. Внаслідок цих трагічних подій відбулося вимушене внутрішнє переміщення великої кількості осіб, які змусили покинути міста постійного проживання та роботи. Лише за офіційними даними кількість зареєстрованих в Україні внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) перевищила один мільйон.

Актуальністю цього дослідження обумовлена тим що, однією з найбільш гострих проблем для ВПО залишається питання працевлаштування в регіонах переміщення. Зайнятість є не тільки основним джерелом фінансового забезпечення життя на новому місці, але й способом соціальної інтеграції та психологічної адаптації до незвичних умов.

Для підкреслення важливості вивчення проблематики працевлаштування ВПО та формування політики зайнятості в нашій країні важливого значення набуває досвід та практики інших країн які стикалися з проблемами працевлаштування ВПО зокрема країн Азербайджану, Грузії, Молдови.

Вивченню проблем працевлаштування ВПО присвячено роботи низки вітчизняних так і зарубіжних дослідників К. Параскева, О. Балусєва, І.Терюханова, Т. Тимошек, А. Солодько, Т. Доронюк та багатьох інших науковців.

Метою дослідження є формулювання проблем працевлаштування ВПО, систематизація та концептуалізація теоретичних, методичних і практичних підходів для формування особливостей та визначення напрямів формування політики працевлаштування, соціальної інтеграції та психологічної адаптації до тих умов, з якими зіткнулися ВПО на сучасному етапі розвитку українського суспільства з урахуванням міжнародного досвіду.

В Україні можна виділити такі проблеми працевлаштування ВПО:

1. Значна частина ВПО є представниками професій які або мають дуже обмежене застосування поза межами Донбасу (наприклад гірничі або металургійні професії), або професії, попит на які в умовах економічної кризи суттєво зменшується (гуманітарії, економісти, юристи, менеджери тощо).

Відповідно працевлаштовуються нині здебільшого молоді особи, які мають робітничі спеціальності загального профілю або погоджуються виконувати некваліфіковані роботи з мінімальною оплатою [3].

Найбільш популярними професіями, в яких працюють ВПО, є касири та продавці в магазинах, будівельники та спеціалісти на підрядних роботах, робітники в комунальній сфері (двірники, слюсарі) [4].

2. Серед ВПО багато людей перед пенсійного або пенсійного віку та інвалідів, які об'єктивно програють конкуренцію на ринку праці.

3. Багато підприємств та установ не мають бажання брати ВПО, зауважуючи, що є побоювання, що працівник не затримається на роботі або в нього виникнуть

проблеми у родині або вдома, та він повернеться.

4. На українському ринку праці низька активність пошуку роботи ВПО. Це може бути пояснена різними причинами: зорієнтованість на швидке повернення додому, непоінформованість про законодавчу підтримку працевлаштування ВПО, необхідність догляду за членами сім'ї, неможливість знайти роботу за фахом, небажання розривати попередні трудові відносини, невідповідність рівня очікуваної заробітної плати, відсутність документів, сумніви щодо ефективності діяльності служби зайнятості, відсутність наміру змінювати професію, тощо.

5. Частина ВПО взагалі не може встати на облік у центрі зайнятості і отримувати допомогу по безробіттю оскільки перебуває формально у трудових відносинах з підприємствами, які знаходяться на територіях підконтрольних терористам, або не має повного комплексу документів необхідних для постановки на облік та/або призначення допомоги по безробіттю [3].

Слід зазначити, що з проблемами працевлаштування ВПО стикались багато країн, зокрема Азербайджан, Грузія, Молдова, досвід яких у цьому питанні може бути корисний для України з огляду на спільне соціалістичне минуле та схожість зовнішньополітичних соціальних проблем.

Досвід Азербайджану

Воєнні дії в Нагірному Карабаху спричинили вимушене внутрішнє переміщення громадян в Азербайджані, що призвело до гуманітарної кризи в країні.

На сьогодні загальна чисельність ВПО в країні становить близько 600 тисяч осіб. Для врегулювання проблеми ВПО у 1992 році було ухвалено Закон «Про статус біженців та вимушених переселенців».

Соціальні гарантії ВПО було розширено в Законі «Про соціальний захист вимушених переселенців і прирівняних до них осіб», ухваленому у 1999 році. Водночас було створено Соціальний фонд захисту ВПО. У Законі йдеться про забезпечення державою необхідних умов для працевлаштування ВПО та зайняття підприємницькою діяльністю за допомогою встановлення квот у державних установах та організаціях, створення нових робочих місць. За неможливості забезпечити ВПО постійним місцем роботи їх залучають до тимчасових чи сезонних робіт. Під час скорочення штатів вони мають переважне право залишатися на своїй посаді. Підприємцям з числа ВПО можуть надаватися пільгові кредити.

Проте, незважаючи на урядові заходи, ситуація ВПО в Азербайджані залишалася критичною. Багато родин ВПО розраховували лише на урядову допомогу. У 2004 році було ухвалено Державну програму з поліпшення житлових умов і підвищення рівня зайнятості ВПО, а також понад 200 законодавчих документів, спрямованих на забезпечення її виконання. Спеціальні програми було розроблено щодо працевлаштування та професійного навчання ВПО, надання їм низки пільг під час прийняття на роботу в державному секторі. Для розвитку підприємництва виділяють пільгові кредити. Програми фінансування заходів із влаштування ВПО було збільшено десятикратно. Однак працевлаштування ВПО й досі є актуальною проблемою в Азербайджані. За офіційними даними рівень безробіття серед ВПО нині невисокий 10 % [1, с. 53-54].

Досвід Грузії

Наявність значної кількості ВПО головна міграційна проблема Грузії. На квітень 2014 року за даними уряду в країні налічувалося 254 тисячі осіб.

Від 1992 року в Грузії було прийнято більше 200 нормативних актів, що стосуються проблематики ВПО. Але уряд покладав надії на вирішення усіх проблем шляхом повернення цих осіб на територію, звідки вони прибували, чого в переважній більшості випадків не ставалося. У 1996 році було прийнято Закон «Про внутрішньо переміщених осіб з окупованих територій Грузії». В тому ж році утворено Міністерство у справах біженців і розселення Грузії (згодом перейменовано в Міністерство у справах внутрішньо переміщених осіб з окупованих територій, біженців та розселення) центральний орган виконавчої влади, під чію юрисдикцію підпадають всі питання, пов'язані з ВПО. У лютому 2007 року було прийнято Держану стратегію для ВПО, ключовими елементами якої стали питання безпечного повернення, інтеграції та покращення соціально-економічного становища ВПО.

Рівень безробіття у Грузії станом на 2012 рік знаходився на рівні 15%. З боку держави не запропоновано якісних схем перепідготовки ВПО чи програм, що готували б їх до змін на ринку праці [1, с. 54-55].

Досвід Молдови

У 1992 році конфлікт між Молдовою та невизнаною Придністровською Молдавською Республікою призвів до виникнення хвилі біженців та ВПО, яких за рівнями оцінками налічувалося більше 130 тисяч осіб. З метою надання ВПО невідкладної допомоги уряд ухвалив низку постанов.

Відповідно до Постанови щодо надання допомоги ВПО з лівобережжя Дністра діяльність розгорталась у трьох напрямках: забезпечення житлом, сприяння у працевлаштуванні, надання матеріальної допомоги. Загострення питання працевлаштування ВПО відбулося на початку 1990-х років у зв'язку з економічною кризою та високим рівнем безробіття. Тому для ВПО, з одного боку, законодавчо було встановлено пріоритет працевлаштування та запропоновано безкоштовні курси професійної перепідготовки для самостійного пошуку роботи, з іншого боку, були запроваджені матеріальні стимули переселення до сільської місцевості у вигляді разової грошової допомоги, та встановлення п'ятирічного строку надання ВПО постійного житла. До цього часу місцева влада мала забезпечити їх тимчасовим житлом.

Відповідальність за роботу з ВПО було покладено на місцеві органи влади, а також на Міністерство праці, соціального захисту та родини, де існував департамент міграції [1, с. 55-56].

Сьогодні очевидно, що, незважаючи на ухвалення Закону України «Про забезпечення прав та свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 року № 1706-VII та Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб» від 05.03.2015 року № 245-VIII, Україна не була готовою до термінового розв'язання проблем, які виникли внаслідок вимушених внутрішніх переміщень.

Зважаючи на зарубіжну практику, українську специфіку та беручи до уваги вже зроблені кроки, можна запропонувати такі шляхи вирішення проблем працевлаштування в Україні:

1. Аналіз міжнародних документів щодо прав та захисту ВПО, які орієнтують державу на розробку законодавчих норм або конкретизують принципи і критерії, якими повинна керуватися держава, розробляючи законодавство щодо ВПО.

2. Залучення неурядових та міжнародних організацій для удосконалення

законодавчої бази щодо ВПО.

3. Посилення координації дій між державними та громадськими секторами у питаннях надання допомоги ВПО зокрема щодо соціальної адаптації та працевлаштування.

4. Створення єдиної платформи для інформування про поточну ситуацію у сфері ВПО, дискусій та вироблення довготермінових політик; постійний моніторинг та збір статистичних даних щодо ситуації з ВПО, для оцінки результативності певних заходів, виявлення помилок і недоліків застосованих підходів, адаптації чинних механізмів регулювання цих проблем до сучасної економічної ситуації в Україні.

5. Затвердження на законодавчому рівні Програми працевлаштування та професійного навчання ВПО.

6. Розроблення заходів щодо сприяння працевлаштуванню ВПО з метою установа квот у державних установах та організаціях, надання пільг під час прийняття на роботу та захисту під час скорочення; створення нових робочих місць у сільському господарстві; залучення до тимчасових чи сезонних робіт; виплата середньої заробітної плати за новою спеціальністю в разі перепідготовки на час навчання; удосконалення системи підтримки підприємницької діяльності та самозайнятості ВПО за допомогою надання пільгових адресних кредитів, забезпечення науково-методичними розробками, створення бізнес-центрів для проведення консультацій.

7. Створення умов (юридичних механізмів) для безпечного повернення ВПО у місця колишнього їх проживання, розробка довгострокових програм їх адаптації та інтеграції в місцях переселення [2].

Підводячи підсумки, можемо зауважити, що проблеми працевлаштування ВПО та формування політики зайнятості в нашій країні існує в же досить тривалий час і потребує якісних підходів до визначення проблем працевлаштування ВПО, розвитку ринку праці, забезпечення умов для самостійного пошуку роботи ВПО, заохочення інтеграції ВПО в поточному місці проживання, а також вжиття ефективних заходів щодо вирішення зазначених проблем.

Досвід Азербайджану, Грузії, Молдови дозволяє зробити висновок про те що ВПО потребує постійної підтримки, довготривалих рішень від держави, підвищення поінформованості, створення ефективного механізму працевлаштування ВПО, впровадження чітких довгострокових програм допомоги ВПО шляхом внесення змін у чинне законодавство України задля врегулювання питання зайнятості ВПО.

Список використаної літератури

1. Терюханова І., Тимошек Т. Вирішення проблем працевлаштування внутрішньо переміщених осіб в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду. *Україна: аспекти праці*. 2016. № 5/6. С. 52–56.
2. Захист соціально-економічних прав внутрішньо переміщених осіб: першочергові завдання для України: звіт. URL: http://www.cedos.org.ua/system/attachments/files/000/000/045/original/CSR_IDP.pdf?1400493355
3. Окремі проблеми працевлаштування та правового захисту тимчасово переселених осіб. URL: https://helem.com.ua/view.php?cat_1=&cat_2=187&lang=1
4. Головні проблеми переселенців під час працевлаштування та адаптації на Донбасі. URL: http://www.irf.ua/allevnts/news/golovni_problemi_pereselentsiv_pid_chas_pratsevlashtuвання_ta_adaptatsii_na_donbasi/ (дата звернення: 20.04.2020).

Рєпін М.С.
здобувач вищої освіти ОС «Магістр»
спеціальності «Публічне управління та адміністрування»
економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету

СПЕЦИФІКА УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Об'єднання територіальних громад є одним із найважливіших елементів реформи місцевого самоврядування в Україні. Основна мета реформи полягає у формуванні фінансово спроможної територіальної громади. Виходячи з того, що переважна частина сільських, селищних та міських бюджетів міст районного значення були глибоко дотаційними, що позбавляло територіальні громади можливості здійснювати необхідні для соціально-економічного розвитку видатки, постало завдання об'єднати такі адміністративно-територіальні одиниці в об'єднану територіальну громаду (ОТГ). Фінансова спроможність громади полягає в можливості самостійно, через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства. Метою реформи місцевого самоврядування та об'єднання територіальних громад є забезпечення дієвої спроможності місцевого самоврядування самостійно, за рахунок власних ресурсів, вирішувати питання місцевого значення в інтересах жителів громади [1, с. 17].

За даними Державної казначейської служби України, станом на 18.02.2020 року в Україні створено 982 ОТГ, з яких: 872 – спроможні, 109 – не набули повноважень, 1 – утворена шляхом приєднання до міста обласного значення (Закарпатська область) [2].

На сьогодні всі ОТГ перебувають у прямих бюджетних відносинах з Державним бюджетом країни, самостійно збирають і розподіляють значну частину податків та зборів, а саме: 60% податку на доходи фізичних осіб (завдяки цьому податку власні доходи ОТГ зросли в 2 – 2,5 рази); 25% екологічного податку; 25% акцизного податку з реалізації підакцизних товарів; 100% єдиного податку; 100% податку на прибуток підприємств комунальної власності; 100% податку на майно (нерухомість, земля, транспорт); державне мито; плата за надання адміністративних послуг; збір за паркування; туристичний збір; орендна плата за користування майном у комунальній власності; рентні плати за користування надрами; 50% грошових стягнень за шкоду довкіллю; 75% коштів від відшкодування втрат сільськогосподарського і лісгосподарського виробництва.

Потужним фінансовим ресурсом для ОТГ виступають землі сільськогосподарського призначення. Кабінетом Міністрів України 31.01.2018 прийнято розпорядження № 60-р «Питання призначення державної власності у комунальну власність об'єднаних територіальних громад», яке запустило процес передачі сільськогосподарських земель державної власності у власність ОТГ [3].

Протягом 2018-2019 рр. 788 ОТГ отримали в комунальну власність 1,68 млн. га державних земель, найбільше – в Дніпропетровській, Запорізькій та Чернігівській областях. Зараз, за даними Державної служби статистики України, громади контролюють 2,2 млн. га сільгоспугідь, а держава – 7,2 млн. га. Позитивним моментом передачі державної землі у власність ОТГ є те що, відтепер вони самі

можуть встановлювати рентну ставку на цю землю. Також у громад з'являється можливість (якщо є підстави) переглядати договори оренди. Отже це сприяє збільшенню доходної частини бюджету громади. ОТГ може ефективніше, ніж державні установи, використовувати земельні ресурси та доцільніше ними розпоряджатися, вирішувати питання місцевого характеру без посередництва, небажаного втручання та корупції. Громади можуть облагородити землі навколо території у разі, якщо ділянка не буде використовуватися за призначенням. Також ОТГ можуть здійснювати контроль за використанням та охороною земель, отримують можливість самостійно залучати до співробітництва інвесторів і швидше вирішувати питання з ними без посередництва районних чи обласних адміністрацій [4].

Рішення Уряду щодо передачі державних земель в комунальну власність не лише наділяє ОТГ додатковим потужним ресурсом, але і накладає на них підвищену відповідальність щодо його раціонального використання.

До інших доходів новостворених ОТГ можна віднести: різноманітні трансферти (базова дотація, освітня і медична субвенції, капітальні трансферти); цільові та добровільні внески установ до місцевих фондів охорони довкілля; надходження в рамках програм міжнародної технічної допомоги; кошти пайової участі у розвитку інфраструктури; кошти від відчуження комунального майна; кошти від реалізації безхазяйного майна; місцеві запозичення.

Держава здійснює фінансову підтримку добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст шляхом надання ОТГ коштів у вигляді субвенцій на формування відповідної інфраструктури згідно з планом соціально-економічного розвитку такої територіальної громади у разі, якщо її межі повністю відповідають межам, визначеним перспективним планом формування території.

Треба зазначити, що ОТГ також отримали широкі повноваження і обов'язки щодо фінансування видатків громади. Загалом же кошти витрачаються на ремонт і будівництво доріг, центрів надання адміністративних послуг, фельдшерсько-акушерських пунктів та амбулаторій, шкіл і дитсадків, стадіонів і басейнів, водопостачання та каналізації, освітлення вулиць тощо. Тобто на все те, що дає змогу швидко продемонструвати позитивні зміни від створення ОТГ.

Специфіка управління фінансами ОТГ зумовлена наступними чинниками:

1. Фінанси ОТГ охоплюють територію декількох населених пунктів. Залучення до процесу управління представників усіх населених пунктів призводить до посилення контролю за повноцінним наповненням бюджету та активізує змагальність окремих адміністративних одиниць у повноцінному наповненні бюджету ОТГ.

2. В Україні відсутній досвід управління фінансами ОТГ, що уповільнює темпи реформування місцевих фінансів та спричиняє труднощі у вирішенні поточних проблем управління фінансами ОТГ. З іншого боку, з'являється можливість усунення недоліків у цій сфері, в тому числі створюється сприятливе середовище для викорінювання корупції у сфері місцевих фінансів.

3. Запроваджуються прямі міжбюджетні відносини між бюджетом ОТГ та державним бюджетом. Це гарантує ОТГ обсяг міжбюджетних трансфертів, розрахований для усіх бюджетів місцевого самоврядування за допомогою універсальної формули. Обсяг таких міжбюджетних трансфертів має бути достатнім для фінансування, насамперед, соціальної сфери ОТГ, оскільки значно ускладнюються можливості отримання фінансової підтримки ОТГ для таких цілей бюджету з інших видів бюджетів.

4. Відбувається концентрація значних фінансових ресурсів у бюджеті ОТГ, що

призводить до підвищення ризиків несправедливого їх розподілу або неефективного використання.

5. Чинне законодавство передбачає, що якість та доступність публічних послуг, що надаються в ОТГ, не можуть бути нижчими, ніж до об'єднання. Реалізація вказаної норми передбачає врахування потреб на належне забезпечення публічних послуг під час планування і здійснення видатків бюджету ОТГ [1, с. 18].

Незважаючи на існуючі проблеми та труднощі, об'єднання територіальних громад має низку позитивних наслідків на управління фінансами, а саме:

- зростає спроможність місцевого самоврядування в управлінні фінансовими ресурсами через збільшення можливостей залучати висококваліфікованих фахівців до управлінських структур (кількість яких значно зменшується);

- зменшується чисельність адміністративного персоналу місцевих рад і обсяг видатків на його утримання;

- підвищується конкуренція населених пунктів у межах ОТГ, що стимулює детінізацію економіки, зменшення корупції у сфері формування та використання бюджетних коштів, розподілі земельних ресурсів, управлінні комунальним майном тощо;

- управлінські рішення щодо надання більшої кількості суспільних послуг ухвалює ОТГ, а не районна рада, що сприяє повнішому забезпеченню потреб населення.

Поряд з позитивними наслідками, об'єднання територіальних громад має певні ризики для ефективного та справедливого формування й використання бюджету ОТГ. Тому з метою мінімізації наявних ризиків негативного впливу на управління фінансами ОТГ та підвищення його ефективності доцільним вбачається:

- забезпечення доступної якісної консультативної підтримки органів місцевого самоврядування;

- запровадження середньострокового бюджетного планування, що базується на стратегічних планах об'єднаних територіальних громад;

- розроблення та запровадження обґрунтованих стандартів надання найважливіших суспільних послуг;

- запровадження активного інформування членів громад про їхні права у бюджетному процесі;

- оперативне реагування органами державного управління на ризики та загрози в діяльності ОТГ.

Список використаної літератури

1. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / О. Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Русін / Асоціація міст України. К., ТОВ «Підприємство «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 396 с.
2. Об'єднані територіальні громади. Державна казначейська служба України: офіційний сайт. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/kaznachejstvo-informuye/obyednani-teritorialni-gromadi> (дата звернення 10.04.2020).
3. Питання передачі земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності у комунальну власність об'єднаних територіальних громад: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31.01.2018 № 60-р. *Урядовий кур'єр*. 2018. № 31.
4. Громадам простір. Як впливає на ОТГ передача державної землі? *Аграрне інформаційне агентство*. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/gromadam-prostir-ak-vplivae-na-otg-peredaca-derzavnoi-zemli> (дата звернення 11.04.2020).

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Основною метою ринкової економіки є підвищення життєвого рівня населення. Як свідчить досвід на місцевому рівні є можливість вирішити соціальні проблеми значно ефективніше, ніж на рівні держави. Це вимагає проведення фінансової децентралізації, наслідком якої є передача і делегування видаткових повноважень, створення фінансової бази органів місцевого і регіонального самоврядування, розробка вирішення місцевих завдань. Ось чому складовою частиною економічних реформ в Україні виступає фінансова децентралізація, яка є актуальною проблемою і вимагає свого дослідження [1].

Дослідження проблеми фінансової децентралізації знайшли відображення в працях Дж. К. Ван Хорна, Л. Новаковського, А. Гальчинського, А. Ткачука, І. Волохової, Д. Нехайчука та інших вчених. Незважаючи на це багато проблем фінансової децентралізації залишаються невирішеними, і в першу чергу пошук джерел наповнення місцевого бюджету та його ефективного використання.

Проблеми фінансової децентралізації сьогодні важко вирішити, що пов'язано з відсутністю в законодавстві, в Конституції України відповідних положень. Іноді політичні аспекти децентралізації превалюють над економічними, що пов'язано з Мінськими угодами [1].

Основні засади фінансового зміцнення місцевої влади закладено в статті 9 Європейської Хартії місцевого самоврядування, де сказано, що «органи місцевого самоврядування мають право в рамках національної економічної політики на свої власні адекватні фінансові ресурси, якими вони можуть вільно розпоряджатися в межах своїх повноважень. Частина фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування формується за рахунок місцевих податків та зборів, розмір яких вони мають повноваження встановлювати в межах закону». Такі права вперше в історії незалежної України пропонується закріпити у проекті Закону про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади, нещодавно поданому Президентом на розгляд Верховної Ради. У пропозиції змін до статті 142 Конституції України, зокрема, зазначається, що матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є:

- земля, рухоме і нерухоме майно, природні ресурси, інші об'єкти, що є у комунальній власності територіальної громади;
- місцеві податки і збори, частина загальнодержавних податків та інші доходи місцевих бюджетів [1].

Якщо вже йдеться про фінансову децентралізацію, порівняймо із формулюванням відповідної статті чинної Конституції України, де такою основою названо лише «доходи місцевих бюджетів та інші кошти».

Фінансова децентралізація означає не тільки наповнення бюджету. Вона робить

прозорими фінансові потоки та збільшує зацікавленість органів місцевого самоврядування в реалізації податкового потенціалу своєї адміністративно-територіальної одиниці. Крім того, децентралізація значно розширює можливості місцевої влади у здійсненні зовнішніх запозичень – своєрідних «підйомних» коштів. Якщо раніше позичальниками, наприклад, Європейського банку реконструкції та розвитку, могли виступати тільки міста мільйонники, то тепер наряду брати кредити у них можуть усі обласні центри, а також міста з населенням у 300 тисяч. А це вже шлях до залучення креативного людського капіталу і рішучий удар по стереотипних уявленнях про «провінцію», де покращити інфраструктуру, отримати якісні соціальні послуги, знайти роботу, реалізувати себе неможливо в принципі [1].

Все це вимагає реформування Податкового кодексу України, який би дозволяв враховувати децентралізацію – надавати можливість місцевим органам влади акумулювати кошти на соціальний розвиток регіону.

Для цього місцеві податки повинні бути стабільними, не змінюватись щорічно. Це дозволить здійснювати на перспективу планування та прогнозування надходжень податків до регіону, а за рахунок отриманих фінансових ресурсів впливати на зростання, або навпаки скорочення обсягів виробництва (у випадку екологічно небезпечних підприємств), їх модернізації. В реальності ж місцевим громадам надані необмежені повноваження на виконання яких відсутні кошти, що робить місцевий бюджет хронічно дефіцитним, а виконати його неможливо [2, с. 239].

Покрити ж його дефіцит за рахунок грошової емісії неможливо, тому що право на її здійснення має лише держава. Ось чому в цих умовах зростає значення фінансового забезпечення регіонів. Як вважає В.М. Опарін, фінансове забезпечення регіону може здійснюватися «на основі відповідної системи фінансування, яке може здійснюватися через самофінансування, кредитування та зовнішнє фінансування (на безповоротній і безоплатній основі)». Слід відзначити, що в умовах глибокої кризи банківської системи можливості кредитування майже відсутні, тому викликає потреба пошуку нових нестандартних джерел фінансування регіонів [2, с. 239].

Не з'ясовані до кінця витрати регіонів на соціальний розвиток, наскільки вони доцільні для громад та держави. Якщо виникають суперечності між державою, регіоном та громадами, а вони можуть існувати, то який повинен бути механізм вирішення проблем. В залежності від цього повинні здійснюватися субвенції, можуть існувати ще якісь джерела «дофінансування» в залежності від економічних, соціальних інтересів громад та держави. Для цього потрібно вивчати потенційні можливості регіонів (економічні, демографічні, наукові та інші), що дозволить з'ясувати ефективність залучення коштів у ту або іншу громаду, а в деяких випадках можливість об'єднання фінансових ресурсів декількох громад для здійснення великих інвестиційних проектів, наприклад, з залученням іноземного капіталу. На думку Н.Ю. Волощук «перехід до нової якості регіонального менеджменту в умовах децентралізації владних повноважень неможливий без забезпечення партнерства між державою, бізнесом та громадськістю. Така співпраця посідає провідне місце серед механізмів, що дозволяють ефективно вирішити проблему обмеженості

ресурсів місцевого розвитку в процесі підприємницької діяльності шляхом об'єднання зусиль, потенціалів та узгодження інтересів» [3, с. 23].

Таким чином, за результатами проведеного дослідження визначено проблеми фінансової децентралізації, з'ясовано, що у сучасних умовах місцеві бюджети мають хронічний дефіцит, який не дозволяє виконувати соціальні програми.

Список використаної літератури

1. Європейська Хартія місцевого самоврядування. URL: <http://decentralization.in.ua/yevropejska-hartiya-mistseвого-samovr/>
2. Опарін В.М. Фінансова система України: Теоретико-методологічні аспекти: монографія. Київ: КНЕУ, 2005. 239 с.
3. Волощук Н.Ю. Регіональні особливості розвитку сфери малого підприємництва: автореф. дис. канд. ек. наук: спец. 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка». Чернігів, 2016. 23 с.

Філіпенко Т.В.

доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри права та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету

Філіпенко А.С.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Донецького юридичного інституту

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ПРОГРАМ ОРГАНАМИ ВЛАДИ

Впровадження в діяльність органів влади антикорупційних програм є важливим превентивним заходом, спрямованим на поступове усунення передумов виникнення корупції в їх діяльності.

Правову основу підготовки антикорупційних програм органів влади становлять Закон України «Про запобігання корупції» [1], «Методологія оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади» [2] та «Порядок підготовки, подання антикорупційних програм на погодження до Національного агентства з питань запобігання корупції та здійснення їх погодження» [3].

Підготовка антикорупційної програми органу влади здійснюється за принципами:

1) законності – антикорупційна програма не має суперечити Конституції України і готується на основі Закону України «Про запобігання корупції», антикорупційної стратегії та державної програми з її реалізації, а також з урахуванням положень інших нормативно-правових актів;

2) прозорості – інформація (документи) про підготовку антикорупційної програми, в тому числі про оцінку корупційних ризиків у діяльності органу влади, є відкритою, доступ до якої не може бути обмежено (крім випадків, визначених законодавством);

3) доступності – будь-яка особа має право брати участь у підготовці антикорупційної програми у встановленому законодавством порядку (шляхом подання пропозицій до її тексту, участі в роботі комісії з оцінки корупційних ризиків

тощо);

4) галузевої належності та всеохопленості – антикорупційна програма органу влади має враховувати сферу діяльності органу влади, передбачати заходи відповідно до усіх повноважень та функцій органу влади згідно із положеннями спеціальних нормативно-правових актів, а також поширюватись на всю його організаційну структуру (включаючи територіальні органи, підприємства, установи, організації, що входять до сфери управління, тощо);

5) об'єктивності та неупередженості – антикорупційна програма готується з урахуванням суспільних інтересів щодо налагодження в органі влади ефективної системи запобігання та виявлення корупції, у зв'язку з чим дії та рішення його посадових осіб під час підготовки антикорупційної програми мають бути спрямовані виключно на досягнення цієї мети [3].

Згідно з положеннями частини першої ст. 19 Закону, антикорупційні програми приймаються в:

- Адміністрації Президента України, Апараті Верховної Ради України, Секретаріаті Кабінету Міністрів України, Секретаріаті Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Офісі Генерального прокуратора, Службі безпеки України, міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, інших державних органах, юрисдикція яких поширюється на всю територію України, обласних, Київській та Севастопольській міських державних адміністраціях, державних цільових фондах – шляхом затвердження їх керівниками;

- Апараті Ради національної безпеки і оборони України – шляхом затвердження Секретарем Ради національної безпеки і оборони України;

- Національному банку України – шляхом затвердження Правлінням банку;

- Рахунковій палаті, Центральній виборчій комісії, Вищій раді правосуддя, Верховній Раді Автономної Республіки Крим, обласних радах, Київській та Севастопольській міських радах, Раді міністрів Автономної Республіки Крим – шляхом затвердження їх рішеннями.

Вказані програми та зміни до них підлягають погодженню Національним агентством з питань запобігання корупції. Антикорупційна програма має містити реквізити розпорядчого документа, яким її затверджено, заголовок та включати:

- положення про визначення засад загальної відомчої політики щодо запобігання та протидії корупції у відповідній сфері;

- заходи з реалізації таких засад;

- заходи з виконання антикорупційної стратегії та державної антикорупційної програми;

- інформацію щодо здійснення оцінки корупційних ризиків у діяльності органу влади;

- навчальні заходи та заходи з поширення інформації щодо програм антикорупційного спрямування;

- процедуру та суб'єкта, відповідального за здійснення періодичного моніторингу виконання антикорупційної програми;

- процедуру оцінки виконання антикорупційної програми із закріпленням критеріїв її здійснення з урахуванням своєчасності, повноти реалізації закріплених у ній заходів та результатів їх здійснення (наприклад, впливу результатів вжитого заходу на стан дотримання вимог Закону та/або пріоритетність корупційного ризику шляхом порівняння ситуації щодо корупції в органі влади до прийняття антикорупційної програми та у період її впровадження);

- процедуру та випадки періодичного перегляду програми;
- звіт за результатами оцінки корупційних ризиків [3].

У 2018 році до Національного агентства з питань запобігання корупції на погодження надійшли антикорупційні програми від 129 органів влади, зокрема, від міністерств – 18, від інших центральних органів виконавчої влади – 40, від обласних, міських державних адміністрацій – 25, від обласних, міських рад – 19, від інших органів влади – 27. Із вказаних 129 антикорупційних програм погоджено з пропозиціями – 115 програм, відмовлено в погодженні – 12, повернуто без розгляду – 2 програми [4].

Найбільш типові причини непогодження антикорупційних програм органів влади:

- відсутність однієї або кількох обов'язкових складових антикорупційних програм;
- неповне або неправильне проведення оцінки корупційних ризиків.

Корупційний ризик – це ймовірність того, що відбудеться подія корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, яка негативно вплине на досягнення органом влади визначених цілей та завдань [2]. Отже, корупційний ризик – це не безпосередньо корупційне правопорушення чи правопорушення, пов'язане з корупцією, а те, що зазвичай відбувається (або може відбутися) перед корупційним правопорушенням чи правопорушенням, пов'язаним з корупцією.

Здійснення оцінки корупційних ризиків спрямоване на виявлення найбільш вразливих до корупції процесів, які мають місце під час здійснення посадовими особами органу влади своїх повноважень, а також причин і умов, що сприяють виникненню корупційних схем.

Процес оцінки корупційних ризиків органу влади складається з наступних етапів:

- організаційно-підготовчі заходи (прийняття рішення про проведення оцінки корупційних ризиків та його публікація на офіційному веб-сайті органу влади, формування комісії, розробка робочого плану оцінки корупційних ризиків);
- ідентифікація (виявлення) корупційних ризиків (визначення в органі влади вразливих до ризиків сфер діяльності, функцій та завдань та їх аналіз);
- оцінка корупційних ризиків; складання звіту за результатами оцінки корупційних ризиків.

Для здійснення оцінки корупційних ризиків найбільш оптимальним вважається колегіальне оцінювання, тобто створення комісії з оцінки корупційних ризиків органу влади, до складу якої включаються працівники структурних підрозділів органу влади та, за згодою, представники громадськості, експерти, які володіють знаннями про внутрішнє і зовнішнє середовище органу влади та мають досвід роботи у сфері його діяльності.

Практичний аналіз підготовки антикорупційних програм свідчить, що до процесів ідентифікації та оцінки корупційних ризиків залучаються лише представники того органу, в якому приймається відповідна антикорупційна програма. Саме в цьому проявляється слабка сторона такої антикорупційної програми, оскільки працівники органу можуть (або хочуть) не бачити реальні корупційні ризики у своїй діяльності [5].

З метою усунення цього недоліку, до складу комісії з оцінки корупційних ризиків треба залучати представників громадськості та експертів, які можуть надавати пропозиції до проекту антикорупційної програми, розміщеної на офіційному

веб-сайті органу, брати участь в обговоренні антикорупційної програми під час конференцій, форумів, громадських слухань, засідань за круглим столом, зборів, зустрічей з громадськістю тощо.

Пропозиції до антикорупційних програм, висловлені громадськістю, які надходять до Національного агентства з питань запобігання корупції не пізніше ніж за 10 днів до закінчення граничного строку погодження антикорупційної програми, розглядаються відповідальним підрозділом під час опрацювання антикорупційних програм органів влади.

Отже, для створення ефективної системи запобігання і протидії корупції в органах влади необхідна ґрунтовна підготовка та виконання антикорупційних програм, впровадження механізмів прозорості, відкритості, зниження корупційних ризиків у їх діяльності.

Список використаної літератури

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.
2. Про затвердження Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади: Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції від 02.12.2016 № 126. *Офіційний вісник України*. 2017. № 4. Ст. 168.
3. Про затвердження Порядку підготовки, подання антикорупційних програм на погодження до Національного агентства з питань запобігання корупції та здійснення їх погодження: Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції від 08.12.2017 № 1379. *Офіційний вісник України*. 2018. № 10. Ст. 390.
4. Антикорупційні програми. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. Офіційний веб-сайт. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/departament-organizatsiyi-roboty-iz-zapobigannya-ta-vyyavlennya-koruptsiyi/pravove-zabezpechennya/> (дата звернення 12.04.2020)
5. Щербакова К. Антикорупційні програми як складова системи запобігання і протидії корупції. *Юридична газета Online*. 2019. № 25-26. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/> (дата звернення 12.04.2020).

Курчин О.Г.

кандидат юридичних наук,
Заслужений юрист України

УДОСКОНАЛЕННЯ МІСТОБУДІВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Аналізуючи сучасні особливості та тенденції вдосконалення компетенції органів місцевого самоврядування у сфері містобудівної діяльності в умовах муніципальної реформи, слід зазначити, що в Україні закладено конституційні засади місцевого самоврядування, ратифіковано Європейську хартію місцевого самоврядування, прийнято ряд базових нормативно-правових актів, які створюють правові та фінансові основи діяльності органів місцевого самоврядування.

Аналізуючи фінансову основу здійснення органами місцевого самоврядування повноважень у сфері містобудування, відзначимо, що ефективна система фінансових відносин є запорукою забезпечення економічного зростання у країні в цілому та в межах певної територіальної громади, підвищення добробуту громадян і збереження єдності в суспільстві. Однією з функцій державного регулювання фінансових відносин є задоволення потреб територіальних громад у якісному і достатньому житті, що забезпечується дієвою системою місцевих фінансів.

Місцеві фінанси є однією з важливих чи навіть найголовніших складових

фінансової системи держави, оскільки вони забезпечують фінансування значної частини витрат на соціально-культурне та комунально-побутове обслуговування населення певного регіону. Визначальне місце в системі місцевих фінансів належить місцевим бюджетам. Місцеві бюджети є фінансовою базою органів місцевого самоврядування та вирішальним фактором регіонального розвитку. Вони розширюють можливості місцевих органів влади у більш повному задоволенні потреб населення. Місцеві бюджети є основним каналом доведення до населення кінцевих результатів суспільного виробництва, що спрямовуються на суспільне споживання. Через них суспільні блага розподіляються в територіальному і соціальному розрізах. Одночасно з іншими ланками бюджетної системи місцеві бюджети є одним із головних інструментів реалізації на практиці програми економічного і соціального розвитку як регіонів, так і країни в цілому.

При цьому фінансовою основою функціонування територіальних громад є податки, місцеві зокрема, адже саме вони забезпечують більшу частину доходів бюджетів, мобілізуючи грошові ресурси для фінансування необхідних видатків. Соціально-економічна роль і призначення місцевих податків та зборів постійно зростає, особливо з моменту прийняття адміністративної реформи, в результаті якої спостерігається децентралізація державної влади, що сприяє більш якісному, ґрунтовнішому вирішенню проблем територіальних громад на сучасному етапі трансформаційних процесів в економіці України, які мають бути підкріплені законодавством, щоб сприяти розширенню домінант фінансової залежності місцевих бюджетів.

В умовах сучасної трансформації та модернізації економіки України однією з найважливіших складових частин її фінансової системи є місцеві фінанси, через які держава активно здійснює соціальну політику. За допомогою місцевих фінансів держава регулює процес вирівнювання економічного і соціального розвитку територій, які внаслідок історичних, географічних та інших умов є депресивними порівняно з іншими територіями держави.

Значна частина державних фінансових ресурсів зосереджується у місцевих бюджетах, які є фундаментом бюджетної системи кожної унітарної країни. Окрім того, що місцеві бюджети – найчисельніша ланка бюджетної системи, вони відіграють важливу роль у перерозподілі валового внутрішнього продукту, фінансуванні державних видатків передусім соціальної спрямованості, включаючи важливі містобудівні проекти.

На сучасному етапі розвитку країни місцеві фінанси відіграють вагомий роль в економічній системі кожної держави, де діє спроможне місцеве самоврядування. Також місцеві фінанси сприяють досягненню пропорційності у розвитку регіонів, є одним із інструментів міжтериторіального перерозподілу виробленого валового внутрішнього продукту і здійснення фінансового вирівнювання. На практиці це завдання реалізується шляхом надання бюджетних трансфертів (дотацій і субвенцій) з Державного бюджету України місцевим бюджетам. Саме в процесі бюджетного регулювання проводиться вирівнювання бюджетної забезпеченості територій і поступове усунення відмінностей. В останні роки відбувається збільшення абсолютних розмірів бюджетних трансфертів, зокрема дотацій вирівнювання та цільових субвенцій.

Отже, слід зазначити місцеві фінанси як цілісну і складну систему економічних відносин, яка відіграє важливу роль у реформуванні вітчизняної економіки, створенні основ ринкового господарювання, формуванні демократичної соціально-орієнтованої держави.

Сучасні зміни у сфері місцевих фінансів спрямовані на їх подальшу розбудову і вдосконалення з метою досягнення таких цілей: стабілізація економічної системи; адаптація суб'єктів господарювання, зокрема малих і середніх підприємств, до ринкових перетворень; формування інвестиційно-інноваційної моделі суспільного розвитку; забезпечення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування; формування самодостатніх територіальних утворень; реалізація завдань державної регіональної політики; стимулювання підприємницької діяльності та інвестиційної активності; вирішення соціальних, демографічних, екологічних, національних та

інших проблем регіонів.

При цьому місцеві фінанси не включаються до складу державних фінансів, хоча й тісно з ними пов'язані. Фінанси місцевих органів влади підпорядковані державним фінансам, оскільки сучасна держава визначає обсяг функцій місцевого самоврядування та правове поле місцевих фінансів.

Державні фінанси і місцеві фінанси є інструментами реалізації функцій інститутів організації суспільного життя – держави та місцевого самоврядування. І ті, й інші фінанси обслуговують не приватні, а суспільні інтереси. Як державні фінанси, так і місцеві фінанси мають публічний характер.

Державні фінанси в багатьох перехідних формах проникають у фінанси місцевих органів влади, беруть участь у їх формуванні.

Удосконалення потребує насамперед система територіальної організації влади, з метою підвищення ефективності управління суспільним розвитком на відповідній території.

Збереження диспропорційності адміністративно-територіального устрою як основи існування нераціональної територіальної організації влади (відсутність цілісної території адміністративно-територіальної одиниці базового рівня, перебування територіальної громади села, селища, міста у складі іншої територіальної громади або на території іншої адміністративно-територіальної одиниці, територіальної громади району в місті) призводить до конфлікту компетенції як між органами місцевого самоврядування, так і між органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади.

Проведення структурних реформ дасть змогу досягти стійкого економічного ефекту за умови гармонізації пріоритетів і етапів зазначених реформ із реформою місцевого самоврядування та територіальної організації влади.

Тисячний Д.В.
аспірант Міжрегіональної
Академії управління персоналом (м. Київ)

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ГРОМАДЯНСТВА ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ДО НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Україна як і більшість цивілізованих держав світу є учасницею низки міжнародних договорів у різних сферах життя суспільства, в тому числі і в галузі громадянства. Якщо ж говорити про форму впливу міжнародних стандартів у галузі громадянства на норми національного права в цій сфері, то вона залежить від прийнятої в кожній конкретній державі концепції співвідношення міжнародного та внутрішньодержавного права.

Так, ставлення України до питання співвідношення національного та міжнародного права вперше було сформульовано в Декларації про державний суверенітет України 1990 року, де був проголошений «примат загальновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права» (ст. X) . Тобто в нашій країні основою співвідношення міжнародних стандартів у галузі громадянства з нормами національного права з питань громадянства є теорія, згідно з якою міжнародні стандарти переважають над нормами національного законодавства і мають бути, як слушно зазначають вітчизняні вчені, інтегровані у внутрішньодержавні правові системи.

Інтеграція міжнародних стандартів у внутрішньодержавну практику відбувається шляхом так званої імплементації. В Українській «Юридичній енциклопедії» імплементація (від лат. *implere* – наповнювати, досягати, виконувати, здійснювати) визначається як організаційно-правова діяльність держав із метою реалізації своїх міжнародно-правових зобов'язань. При цьому йдеться не про формальне перенесення міжнародних стандартів у національне законодавство, що в результаті може спричинити їх відторгнення, а про перетворення норм міжнародного права на норми внутрішнього права.

Тут варто, як зазначає К. Шкумбатюк, звернути і на деякі загальні обставини: по-

перше, громадянство як предмет міжнародно-правового регулювання є одним із невід'ємних прав людини, в якому відбитий зв'язок не тільки між особою і державою, а й між особою та міжнародним правом; по-друге, Україна як суб'єкт міжнародного права водночас має власну систему правових норм. Одночасно існують різні правові системи: система міжнародно-правових норм та система національного права. Отже, виникає дилема: як саме на практиці використовувати положення міжнародного права, оптимальним чином співвідносити їх із внутрішньодержавним правом.

Саме тому Україна, дотримуючись загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, визначила своєю Конституцією чіткий порядок введення в дію цих норм на її території.

Відповідно до ст. 9 Конституції України «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України». У цьому ж документі міститься положення про те, що «укладання міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України». Отже, згідно з Конституцією, на території України діють ратифіковані міжнародні договори. Але щоб вони справді діяли, недостатньо лише назвати їх частиною внутрішньодержавного права. Як слушно зазначав В. Погорілко, загальновизнані норми міжнародного права за своїм характером не є такими, що діють самі по собі, вони сприймаються правовою системою не як норми-регулятори, а як норми-принципи. Єдиний шлях їх виконання – видання відповідного законодавчого акта, а не посилання на міжнародні норми права.

Перелік міжнародних договорів України, що підлягають ратифікації (тобто затвердженню вищим органом державної влади) передбачений в ст. 9 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2009 року. Серед них – міжнародні договори України, що стосуються прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, в тому числі і в сфері громадянства.

Відповідно до Конституції України (ст. 9) та Закону України «Про міжнародні договори України» (ст. 19) пріоритет загальновизнаних норм міжнародного права (міжнародних стандартів) щодо норм національного права ґрунтується на таких засадах:

1. Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовується в порядку, передбаченому для норм національного законодавства;

2. Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, закріплено інші правила, ніж ті, що передбачено у відповідному акті законодавства України, то застосовується правила міжнародного договору;

3. У внутрішньому правопорядку міжнародний договір, обов'язковий для України, не може суперечити Конституції України.

Пріоритет положень міжнародного договору України над національним законодавством закріплено й у Законі України «Про громадянство України». Згідно з ч. 2 ст. 4 Закону, якщо міжнародним договором України встановлено інші правила, ніж ті, що містяться в цьому Законі, застосовуються правила міжнародного договору. Іншими словами, міжнародні договори України про громадянство, щодо яких прийнято спеціальний закон про їх ратифікацію, наділені більш високою юридичною силою щодо законів України. При цьому слід звернути увагу на те, що конкретні напрями впливу міжнародних стандартів на громадянство як правове явище різні. Найбільш доцільною є позиція науковців, які виділяють два напрями, що можуть бути систематизовані таким чином: по-перше, міжнародне право певною мірою впливає на зміст громадянства; по-друге, це вплив на набуття та припинення громадянства.

Водночас міжнародні стандарти спрямовані на зближення національних правових систем із питань громадянства і слугують критерієм законності внутрішньодержавних актів про громадянство.

У комплексі міжнародних правових документів сьогодні чітко сформульовано обов'язок держави захищати своїх громадян. У разі, коли вони перебувають в іншій державі і їхні права порушуються, державі громадянства надається право на

дипломатичний захист своїх громадян. Захист прав і свобод громадян України за кордоном гарантується Конституцією України. Зокрема, ст. 3 проголошує: «Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави»; ст. 12 - «Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави», ст. 25 - «Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами».

Україна активно розробляє стандарти у сфері громадянства на національному рівні. Так, багато положень у цій галузі закріплені в Законі України «Про громадянство України», в якому йдеться про наступні стандарти: стандарт єдиного громадянства, запобігання виникненню випадків безгромадянства, заборони позбавлення громадянина України громадянства України; визнання права громадянина України на зміну громадянства; стандарти у сфері підстав набуття громадянства шляхом укладення шлюбу; рівності перед законом громадян України незалежно від підстав, порядку і моменту набуття ними громадянства України; збереження громадянства України незалежно від місця проживання громадянина України.

Стандарт єдиного громадянства держави Україна виключає можливість існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць України. Якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України. Якщо іноземець набув громадянство України, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України. В зазначеному стандарті відображається загальна позиція держави щодо подвійності громадянства, яке забороняється згідно зі стандартом.

Зазначені стандарти мають характер норм-принципів реалізації законодавчих положень і повинні розглядатись у широкому розумінні та у світлі подальшої регламентації інституту громадянства.

В Україні, яка стала на шлях втілення у своєму законодавстві прогресивних положень міжнародного права, зокрема засад, визначених Загальною декларацією прав людини (ст. 15), не передбачено такої підстави припинення громадянства, як позбавлення особи громадянства.

Ряд норм щодо втрати громадянства міститься в Конвенції про скорочення безгромадянства 1961 р. Якщо закон держави передбачає втрату громадянства внаслідок якої-небудь зміни в особистому статусі, як-от: вступ у шлюб або його припинення, узаконення, визнання або усиновлення, така втрата ставиться під умову набуття іншого громадянства (ст. 5).

Громадянин не втрачає свого громадянства в результаті виїзду, тривалого проживання за кордоном, нереєстрації або іншої схожої причини, якщо в результаті втрати він стане особою без громадянства.

Мартинівський Д.П.

аспірант кафедри права та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ПРИ ФОРМУВАННІ ТА ФУНКЦІОНУВАННІ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ

Актуальність досліджень забезпечення міжнародних правових стандартів (далі: МПС) при формуванні та функціонуванні виконавчої влади об'єктивно зростає завдяки проведенню в Україні конституційної реформи. Її основною метою є поступове створення системи публічної влади, яка сформує становлення України як до правової, цивілізованої європейської держави, чий рівень добробуту, соціальна стабільність, культура та демократія відповідатимуть загальноєвропейським цінностям та нормам життя громадян розвинутих держав Європи. Це допоможе їй не тільки стати впливовим чинником в європейській регіональній, а і в світовій політиці та економіці. Саме з такої точки зору очевидною стає роль конституційного розвитку

виконавчої влади. Загальним його орієнтиром є формування ефективної системи виконавчої влади, ближчої до потреб громадян. Головний пріоритет діяльності такої системи – служіння національним інтересам.

Одним з важливих напрямів реформи виконавчої влади в Україні, згідно з європейськими цінностями та МПС є реформування системи державної служби на базі політичної нейтральності службовців. Гарантування прав і обов'язків державних службовців та якості їх управлінської діяльності, прозорі умови прийняття службовців на роботу, відкрите просування по службі, яке залежить лише від професійних, ділових та моральних якостей.

Реорганізуючи та вдосконалюючи структуру органів виконавчої влади, Кабінет Міністрів України прийняв Постанову «Про упорядкування структури апарату центральних органів виконавчої влади, їх територіальних підрозділів та місцевих державних адміністрацій» від 12 березня 2005 року №179 [1]. В документі вперше встановлювалось, що склад апарату міністерств та інших центральних органів виконавчої влади містить наступні структурні підрозділи (якщо відсутні акти із вищою юридичною силою, які передбачають інше):

- департамент – структурний підрозділ, що утворюється для виконання основних завдань високого ступеня складності (багатогалузевість, багатofункціональність, програмно-цільовий напрям діяльності), координації роботи, пов'язаної з виконанням цих завдань, за умови, що у його складі буде не менш як чотири відділи. У редакції цієї Постанови від 23 серпня 2016 року – це структурний підрозділ, що утворюється для виконання окремих завдань з реалізації державної політики за певними напрямками діяльності центрального органу виконавчої влади, за умови, що в його складі буде не менш як чотири відділи [2].

- самостійне управління – структурний підрозділ, з одною галуззю або одним функціональним спрямуванням, до складу якого входять не менше двох відділів. У новій редакції, відповідно управління (самостійний відділ) – структурний підрозділ одногалузевого або однофункціонального спрямування. До складу управління входять не менш як два відділи. Самостійний відділ утворюється з штатною чисельністю не менш як 5 одиниць [2];

- самостійний сектор – структурний підрозділ, утворений для виконання завдань органу виконавчої влади окремого напрямку діяльності, функції якого не можуть бути поєднані з функціями інших структурних підрозділів. У новій редакції додано, що штатна чисельність самостійного сектору складає не менш як 2 одиниці [2];

- відділ у складі самостійного управління (департаменту) – структурний підрозділ, утворений для виконання завдань за одною функцією або напрямом діяльності органу виконавчої влади, чисельність якого становить не менше п'яти працівників.

Увага, яку приділяють процесам реформування виконавчої влади та питанням адміністративної реформи, є зрозумілою, оскільки політична влада декларує активну переорієнтацію діяльності виконавчої влади, і її метою є захист та забезпечення прав і свобод людини і громадянина, гарантованих Конституцією. Тому є обґрунтованим, що у Програмі діяльності Кабінету Міністрів України вказувались основні напрями його діяльності. Так, наприклад у Програмі діяльності Кабінету Міністрів України «Назустріч людям», затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України, схваленій Верховною Радою України 4 лютого 2005 року [3] вказувалось, що основними завданнями Уряду та Органів виконавчої влади є: а) реалізація прав та свобод людини, їх утвердження на загальнонаціональному рівні; б) формування громадянського суспільства; в) побудова правової держави тощо.

Уряд передбачав здійснити наступні заходи, направлені на покращення соціального та політичного становища держави: а) посилення боротьби зі злочинністю та декриміналізація суспільства; б) зміцнення загальної законності та правопорядку; в) впровадження ефективних механізмів захисту свободи та вільного висловлювання думки, демократичної преси, вільних мирних мітингів, зборів та демонстрацій, вільного об'єднання людей в громадські організації та політичні партії тощо; г) встановлення чіткіших процесуальних норм захисту прав і свобод людини; г') припинення втручання державних органів у життя людини та забезпечення реальної недоторканності житла, збереження таємниці телефонних розмов,

листування, телеграфної та іншої кореспонденції; д) сприяння законодавчому визначенню прав опозиції; е) недопущення політичних репресій у будь-яких їх формах; є) співпраця в боротьбі з торгівлею людьми з іноземними та міжнародними правоохоронними установами; ж) недопущення використання української території для перевезення до сусідніх держав контрабандних товарів або наркотиків; з) створення ефективних механізмів протидії незаконній міграції з одночасним поширенням міжнародних договорів, направлених на захист прав та інтересів громадян України, працюючих за кордоном; і) створення ефективних інституційних механізмів боротьби з криміналізацією національної економіки та впровадження їх у практику; и) впровадження чітких правових норм для захисту інтелектуальної власності при посиленні механізмів захисту прав інтелектуальної власності українських суб'єктів господарювання на міжнародному рівні; й) визначення повноважень і функцій як органів державної влади, так й органів місцевого самоврядування; к) вдосконалення законодавства у сфері боротьби з відмиванням доходів, які отримані злочинним шляхом; л) розвиток інституту громадянства; м) системне здійснення максимального забезпечення гарантій захисту законних прав та інтересів потерпілих від всіляких злочинів, відшкодування заподіяної їм шкоди; н) створення умов для реалізації актуальних положень Європейської конвенції з питань громадянства тощо.

Програма діяльності Уряду на 2020 рік [4], що була затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 року № 471 [5], хоча і була прийнята в умовах, коли світ в цілому та Україна зокрема зіткнулися з найбільш серйозними викликами за останні кілька десятиріч – негативним впливом російської збройної агресії, яка розпочалась в 2014 році та досі триває на Донбасі та в Криму, який був посилений пандемією COVID-19 та початком глобальної економічної кризи, – Уряд підтверджує стратегічний незмінний курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію України через реалізацію принципів та завдань політичного, економічного, правового, соціального та культурного розвитку, закладених в Угоду про асоціацію між Україною та ЄС, що є рушієм стабілізації у кризовий період та наскрізним завданням реформування країни, яке визначатиме зміст та напрям внутрішніх секторальних реформ.

При цьому вирішальне значення в процесах конституційного розвитку виконавчої влади в Україні на основі запровадження фундаментальної цінності правових стандартів матимуть не тільки урядові прагнення, викладені в програмах, але і реально втілені кроки та повсякденна копітка робота усіх структурних ділянок виконавчої влади. Ця робота буде спрямовуватись на супроводження, забезпечення і охорону прав і свобод людини і громадянина України. Ця діяльність повинна відбуватись одразу ж на кількох рівнях, від процесу організаційно-функціонального реформування системи виконавчої влади, розроблення нормативно-правової основи для розвитку системи і до процесів змін у загальній правовій культурі державних службовців на всіх рівнях, які повинні усвідомити, що метою державної служби є служіння людям, забезпечення та утвердження їх прав, свобод та інтересів.

Перед суспільством і державою постають нові реалії, які потребують новіших підходів під час формування органів виконавчої влади в умовах глобалізації. Трансформація та підтримка державного управління повинні реформувати ці органи так, щоб їх діяльність спрямовувалась на виконання поставлених завдань в інтересах кожної людини, якої це стосується, та забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Багато політичних дискусій та правових суперечок точиться навколо проблеми організації української виконавчої влади. Деякі дослідники та учасники дискусій вважають, і не без підстави, що ця гілка влади на даному етапі розвитку впливає на всю реалізацію державної влади, на ефективність роботи цілого державного механізму. Із цим важко не погодитись.

Державна влада – єдина за своїм змістом, і цілісна. Вона може реалізовуватись через державні органи, створені якраз із цією метою. Повноваження органів роблять їх самостійними під час реалізації своїх завдань у межах компетенції. Конституція встановлює межі, в яких вони можуть діяти та взаємодіяти між собою. Виконавчу владу реалізує система органів виконавчої влади, яка має характеристики єдності, телеологічного (цільового) призначення, ієрархічності, субординаційні характеристики, функціональну самодостатність тощо.

Всі наведені характерологічні риси детермінують відповідну організаційну, нормативну, компетентну автономність виконавчої влади. Але у світі безупинно відбуваються глобалізаційні процеси, що охоплюють не тільки всі сфери життя суспільства, а і відбуваються стохастично. В такій складній ситуації виконавча влада повинна бути оперативною готовою до навколишніх змін. Необхідною умовою виконання поставлених перед системою виконавчих органів завдань є реформування її внутрішніх управлінських процесів, що повинні реалізовуватись цілеспрямовано, в необхідному напрямку, вчасно і ефективно. Звідси, не є дивним, що вдосконалення структури і роботи органів виконавчої влади є постійним, але якісні і кількісні зміни потребують свого належного і оптимального правового унормування. Зміни ці залежать від нових тенденцій розвитку держави в умовах світових інтеграційних течій, і стосуються багатьох напрямків життєдіяльності суспільств та держав.

Якщо ми будемо характеризувати перспективи переорієнтації роботи системи органів виконавчої влади на новіші демократичні цінності прав і свобод людини, варто згадати і стратегічні цілі просування України в Європу, проголошені на найвищому державному рівні. Значна кількість міжнародних європейських конвенцій ратифікована Україною доволі давно. Але численні українські та зарубіжні експерти вважають, що головним питанням, що стоїть перед Україною, є створення реальних механізмів забезпечення реалізації міжнародних конвенцій на теренах України, тобто в процесі реалізації норм національного законодавства, що містять в собі трансформовані в результаті імплементації норми міжнародного права.

Тому, в першу чергу, мова йде про наявність актуальної законодавчої бази, яка змогла б мотивувати і скеровувати виконавчу владу реально визнавати правові цінності людини. Необхідним є також і здійснення потрібної діяльності під час імплементації рішень міжнародних органів у галузь забезпечення і захисту людини і громадянина в Україні, її прав і свобод.

Візьмемо ситуацію, яка виникає із потребою усунення всіх можливих причин порушення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року та потребою у формуванні механізмів виконання рішень Європейського суду з прав людини в справах проти України. Наразі спостерігається об'єктивна потреба в прийнятті закону «Про виконання рішень Європейського суду з прав людини». У ньому варто чітко визначити дії уряду стосовно заходів індивідуального та загального характеру, які впливають на виконання рішень [6, с. 128].

Серед традиційних принципів, які лягають в основу розвитку виконавчої влади, є конституційно-правові принципи: верховенства Конституції України; рівномірного та правомірного поділу влади; пріоритету прав і свобод людини і громадянина; децентралізації (центральні органи виконавчої влади здійснюють власну діяльність з повною передачею повноважень стосовно надання адміністративних послуг і керування об'єктами державної власності нижчим органам виконавчої влади, а також органам місцевого самоврядування); науковості, єдиноначальності, збалансованості загальнодержавних, галузевих та місцевих інтересів у державному управлінні; деконцентрації (максимальна передача функцій і повноважень установам та організаціям, державним і недержавним); оптимізації взаємозв'язку центральних органів виконавчої влади та місцевих державних адміністрацій із органами місцевого самоврядування [6, с. 13].

Галузь виконавчої влади контролює процеси завдяки окремим контролюючим органам, які наділені відомчими, галузевими, надвідомчими повноваженнями тощо. При цьому між ними немає організаційних та інформаційних зв'язків. Представниками доктрини підкреслюється, що в Україні відсутня структурно-впорядкована система органів контролю у сфері державного управління. В органів контролю відсутній єдиний центр, здатний об'єднати, а потім і координувати їх діяльність. Це погіршує інформованість всіх інстанцій стосовно стану навколо, впливає і на узгодженість дій та ефективне вирішення проблем навіть на рівні превенції. Мова йде про необхідність створення цілісної системи органів контролю в сфері виконавчої влади, яка могла б регулювати і координувати діяльність цих органів своєчасно і якісно [7, с. 449-452].

Наведені вище проблемні завдання можуть бути вирішені через застосування одного із найбільш відомих світових стандартів системи контролю – Директиву стандартів внутрішнього контролю від червня 1992 року [8], що розроблена

Міжнародною організацією вищих аудиторських установ (далі – INTOSAI), яка діє під егідою ООН.

Цим документом запропонована типова модель контролю, яка, зокрема, покликана забезпечувати ефективне управління в організаціях державного управління. Стандарти, принципи та методи, що містяться в Директиві INTOSAI, поділяються багатьма країнами світу. Враховуючи, що Рахункова Палата України з 1998 року є членом INTOSAI, її стандарти носять для нашої держави обов'язковий характер. У 2019 році була розроблена і запущена нова структура професійних документів INTOSAI (скор. IFPP) [9], яка об'єднує всі професійні документи INTOSAI в три категорії: принципи INTOSAI (INTOSAI-P), міжнародні стандарти вищих органів аудиту /INTOSAI Standards - (ISSAIs)/, керівництва INTOSAI /INTOSAI Guidance/. Треба звернути увагу на те, що структура принципів, стандартів і керівництв відповідає основним телеологічним домінантам діяльності INTOSAI [10].

Водночас існує розуміння, що запропонована модель контролю, що є фактично методою контролю менеджменту, не може розглядатися як єдино можлива. Фактично кожна держава буде свою модель контролю, засновуючись на стандартах, і виходячи з національних особливостей. Вищезазначеною директивою INTOSAI пропонується покласти в основу структури внутрішнього контролю як мінімум п'ять основних та шість детальних стандартів, що придатні для всіх державних організацій та забезпечують аудиторів (контролерів) критеріями перевірки такої структури.

Серед основних стандартів визначені такі: «обґрунтована впевненість», «підтримуюче ставлення», «чесність та компетентність», «завдання контролю» і «перевірочний контроль».

За стандартом «обґрунтована впевненість» структури внутрішнього контролю мають забезпечити так звану обґрунтовану впевненість у виконанні своїх основних завдань, тобто таку, що відповідає задовільному рівню впевненості за наявних умов витрат, результатів і ризику. При цьому витрати на внутрішній контроль не повинні перевищувати отримані результати.

За стандартом «підтримуюче ставлення» керівники та службовці мають завжди зберігати й проявляти позитивне та підтримуюче ставлення до внутрішнього контролю. Таке ставлення формується керівництвом вищого рівня й знаходить свій прояв у всіх аспектах його діяльності. Отже, коли внутрішній контроль є постійним пріоритетом керівництва, воно формує та зміцнює позитивне та підтримуюче ставлення. Застосуванню цього стандарту, як правило, сприяє його підтримка керівниками вищих і центральних органів державного управління, представників парламенту.

За стандартом «чесність та компетентність» керівники та службовці повинні мати особисту та професійну чесність і підтримувати рівень компетентності, що дає їм змогу усвідомлювати важливість розробки, запровадження та збереження належного внутрішнього контролю, забезпечення виконання його основних завдань. Коли керівники та службовці беруть на себе відповідальність за здійснення контролю, то роблять вагомий внесок у збільшення ефективності його здійснення.

За стандартом «завдання контролю» повинні бути визначені або розроблені специфічні завдання контролю для діяльності кожного міністерства, департаменту, установи, для кожної сфери діяльності організації. Такі завдання мають бути відповідними, всебічними, обґрунтованими та включеними до загальних завдань організації.

За стандартом «перевірочний контроль» керівники повинні постійно перевіряти свої дії та швидко реагувати на всі прояви неправильних, неекономічних, непродуктивних та неефективних дій. Перевірка діяльності має надавати впевненість у виконанні завдань організації, дотриманні висновків і рекомендацій внутрішніх та зовнішніх аудиторів, їх реалізації шляхом проведення відповідних заходів [7, с. 450, 452].

Висновки. Отже, резюмуючи, можна зазначити, що із продовженням демократичного розвитку в Україні розширюється і зовнішній незалежний контроль за діяльністю органів виконавчої влади із всіма можливостями та варіантами. Це є достатньо важливим фактором, оскільки важливо своєчасно детермінувати проблеми функціонування систем державного управління при наявності повноцінного

зворотного зв'язку. Спостерігається і динаміка розвитку суспільних відносин у галузях життєдіяльності держави. Актуалізується та контекстуалізується потреба впорядкування деяких питань суто управлінсько-поведінкової властивості, що напряду торкаються розширення кола суб'єктності контролю, а саме: визначення меж контролю громадськості в галузі державного управління; формування механізму контролю завдяки опосередкованій або безпосередній участі в прийнятті рішень управлінської сфери; розробка критеріїв інформування населення стосовно діяльності органів державної влади; розвиток незалежного нагляду за роботою органів виконавчої влади, управління з метою отримання більшої прозорості та контрольованості; запобігання перевищення повноважень та компетенції органів виконавчої влади; прийняття правомірних рішень і запобігання проведенню неправомірних суб'єктивних рішень через законні розпорядження й накази; залучення представників інших організацій або органів влади до службових розслідувань задля виявлення правопорушників, диференціації відповідальності за управлінською вертикаллю, персоніфікації ролі конкретних службовців у правопорушенні [11, с. 79-80].

Саме наведені критерії та заходи, що фактично уособлюють МПС та напрямки організації виконавчої влади в демократичній правовій державі, зможуть докорінно змінити та трансформувати таку владу в бік її служіння інтересам народу.

Список використаної літератури

1. Про упорядкування структури апарату центральних органів виконавчої влади, їх територіальних підрозділів та місцевих державних адміністрацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 березня 2005 року №179. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP050179.html
2. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 12 березня 2005 р. № 179 та визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2010 р. № 846: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2016-%D0%BF#n12>
3. Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України «Назустріч людям»: Постанова Верховної Ради України від 4 лютого 2005 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 12. Ст. 209.
4. Програма діяльності Кабінету Міністрів України, червень, 2020 року. Київ: КМУ України, 2020. 85 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-programi-diyalnosti-kabinetu-ministriv-t120620> (P0471.doc.p7s)
5. Про затвердження Програми діяльності Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 р. № 471. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-programi-diyalnosti-kabinetu-ministriv-t120620>
6. Петришин А.В. Государственная служба. Историко-теоретические предпосылки, сравнительно-правовой и логико-понятийный анализ. Харків: Факт, 1998. 167 с.
7. Система органів виконавчої влади України: правові проблеми удосконалення організації та діяльності: Наукова доповідь / Національна академія наук України. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. Київ: ІДП НАНУ ім. В.М. Корецького, 2011. 46 с.
8. ISSAI GOV 9100 Керівні принципи щодо стандартів внутрішнього контролю для державного сектору. URL: [http://www.issai.org/media\(574,1033\)/INTOSAI_GOV_9100_E.pdf](http://www.issai.org/media(574,1033)/INTOSAI_GOV_9100_E.pdf)
9. About the INTOSAI Framework of Professional Pronouncements – IFPP. URL: <https://www.issai.org/about/>
10. IFPP – Professional Pronouncements. URL: <https://www.issai.org/professional-pronouncements/>
11. Вавженчук С.Я. Конституційні основи розвитку виконавчої влади в Україні: монограф. Київ: Атіка, 2011. 216 с.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ І

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГАЛУЗЕЙ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ

Бабенко Ю.І. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ.....	3
Барегамян С.Х. ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАКРІПЛЕННЯ НЕСТАНДАРТНИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ В УКРАЇНІ.....	6
Беспалова О.В. ОГЛЯД ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	8
Бойко О.І. ПРОБЛЕМИ З ОРЕНДОЮ ЖИТЛА В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ПРАВОВОЇ ТЕОРІЇ ТА РЕАЛІЙ.....	10
Борот С.Г. ПРОБЛЕМИ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ДОГОВОРУ ПЕРЕВЕЗЕННЯ.....	13
Бочарова Д.В. ЦІННІ ПАПЕРИ ТА ГРОШІ, ЯК ОСОБЛИВІ ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА.....	14
Вікторова В.В. ЗАПОВІТ ТА ПРАВО СПАДКОДАВЦЯ У СПАДКОВОМУ ПРАВІ.....	17
Волоніц Д.М. АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПРОБЛЕМ ВИКОНАННЯ АЛІМЕНТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.....	19
Годованик Є.В. ЕФЕКТИВНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ НОРМ ЯК КАТЕГОРІЯ СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА.....	20
Голіков В.А. НЕДОТОРКАНИСТЬ ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ ЯК ЗАСАДА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	22
Гоменюк Д.О. РЕАЛІЗАЦІЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРОРОМ ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	24
Гондак Т.Ю. ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВТРУЧАННЯМ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	28
Горустович Ю.В. АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ.....	32
Гутнік І.В. АНАЛІЗ НОРМАТИВНОЇ БАЗИ, ЩО РЕГУЛЮЄ ВІДНОСИНИ В СФЕРІ ОНЛАЙН-ТОРГІВЛІ.....	34
Діденко Т.В. ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СИСТЕМИ ГАРАНТІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СУДДІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ.....	35
Доброс А.С. НЕПОВНОЛІТНЯ ОСОБА ЯК СТОРОНА СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ.....	38
Дресвяннікова В.Д. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ.....	40
Кириченко О.Р. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБИСТИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА.....	43
Коленікова М.В. ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ СОБИ: ЇХ ВИДИ, ЗМІСТ, ЗАХИСТ ТА СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ.....	46

Колле В.С. МОМЕНТ ВИНИКНЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН.....	49
Колода С.С. НАПРЯМКИ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИНАМИ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	51
Комісарук Я.О. ПРОБЛЕМИ В ПИТАННІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУГОРАТНОГО МАТЕРИНСТВА В УКРАЇНІ.....	52
Кошаріна А.О. ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ЯК ЕЛЕМЕНТ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ.....	54
Кузьменко С.Г. ПРО НЕОБХІДНІСТЬ СТВОРЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ.....	58
Кумуржи Є.І. ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ НАСИЛЬНИЦЬКО-ЕГОЇСТИЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ.....	61
Леонов О.О. ВІДМІННІ ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІД ІНШИХ ВИДІВ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	64
Лисенко О.В. КОМПЕНСАЦІЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ.....	66
Лісовий О.О. ОСНОВИ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ.....	68
Лященко В.М. ПРОБЛЕМНІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПРИ РОЗПОДІЛІ МАЙНА ПОДРУЖЖЯ.....	72
Мозалевська В.В. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПРАВА ЛЮДИНИ НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ.....	75
Муравська М.С. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	78
Надежденко В.С. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ОХОРОНИ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ.....	80
Нішкун Л.Д. ДЕРЖАВНА ВЛАДА, ЇЇ ВЛАСТИВОСТІ ТА ФОРМИ ЗДІЙСНЕННЯ.....	83
Перепелиця Н.В. ДО ПИТАННЯ ІСТОРІОГРАФІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИСТІВ.....	85
Петренко В.О. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	87
Польщиков В.В. ОСОБЛИВОСТІ СПОСОБІВ ПРИХОВАННЯ ВБИВСТВ.....	89
Свірський Б.М. ГЕНЕЗА РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДСТАВІ УГОД.....	92
Сербін А.Ф. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ.....	96
Стрелець Л.С. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	98
Стукалюк М.С. ВПЛИВ ЗМІ НА ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ ДУМКИ ТА СПОСОБИ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІД НАКЛЕПУ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ.....	102
Темирова-Хмикіна В.І. ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ.....	104

Ткаченко Є.М. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ЯК ОСОБЛИВИЙ ОБ'ЄКТ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ З БОКУ СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ.....	107
Топузов В.І. АДВОКАТСЬКА МОНОПОЛІЯ НА ПРЕДСТАВНИЦТВО В СУДАХ....	109
Хараберюш І.Ф. ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «СПЕЦІАЛЬНА ТЕХНІКА», ЩО ВИКОРИСТОВУЄТЬСЯ В АДМІНІСТРАТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....	112
Ховпун О.С. ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ФАРМАЦЕВТИЧНІ ПРАВОВІДНОСИНИ».....	115
Черних Є.М., Мацишина О.М. ФОРМА ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ: ПИТАННЯ ГЕНЕЗИСУ ТА КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ.....	117
Черних Є.М., Мишак А.В. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПОНЯТТЯ ГРОМАДСЬКОГО ОБ'ЄДНАННЯ.....	120
Шаховал М.М. ПРОБЛЕМИ ДОНОРСТВА В УКРАЇНІ ТА ПЕРСПЕКТИВНІ ТЕНДЕНЦІЇ НОРМАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ТРАНСПЛАНТОЛОГІЇ.....	123
Шебаніц Д.М., Шебаніц Ф.Ф. МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ВИРІШЕННЯ СПОРІВ ТА ЗАХИСТУ ПОРУШЕНИХ ПРАВ.....	126
Шебаніц Ф.Ф., Шебаніц В.Ф. ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОСВІТУ І САМООСВІТУ.....	128
Яковлева А.О. РОЗМЕЖУВАННЯ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ ЗА СТАТТЯМИ 121, 119 ТА 115 КК УКРАЇНИ.....	130
Ярембаш А.Р. ПРАВО ОСОБИ НА СІМ'Ю ТА ЙОГО ПРАВОВЕ І РЕАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З БОКУ ДЕРЖАВИ.....	133

СЕКЦІЯ II

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА У СВІТЛІ МІЖДЕРЖАВНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Волік В.В. КОЛО ЗОБОВ'ЯЗАНЬ АВТОМОБІЛЬНОГО ПЕРЕВІЗНИКА З УРАХУВАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ.....	135
В'юшкова Є.С. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА НА СХОДІ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ.....	138
Гадималиев А. ПОНЯТИЕ И ВИДЫ ЕВРОПЕЙСКИХ ПРАВОВЫХ СТАНДАРТОВ.....	141
Жолболдин Т.К. ПРОБЛЕМА ТЕРРОРИЗМА В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ: МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЕ ИЗМЕРЕНИЕ.....	143
Захарова О.В. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ.....	145
Мозалевська В.В. ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ: КОРИСНИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ.....	148
Морозова О.О. СТРАТЕГІЯ РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ.....	151

Підтинна Д.І. МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ ПРАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	153
Романова К.О. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ.....	154
Сагірова Г.С. ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ УКРАЇНИ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ.....	158
Тихомирова Г.Є., Балджи К.В. ЩОДО СИСТЕМНИХ ПРОБЛЕМ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА У КОНТЕКСТІ «ПІЛОТНИХ РІШЕНЬ» ЄСПЛ.....	160
Топалов Ю.В. ВЗАЄМОДІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ.....	164
Яремчук А.О. РАДА БЕЗПЕКИ ЯК ГОЛОВНИЙ ОРГАН ООН У СФЕРІ ПІДТРИМАННЯ МІЖНАРОДНОГО МИРУ ТА БЕЗПЕКИ.....	167
Яросински Б. АДВОКАТСКАЯ ТАЙНА В ПОЛЬШЕ И УКРАИНЕ: СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ.....	169

СЕКЦІЯ ІІІ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Журавель Я.В. ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «УПРАВЛІНСЬКІ ВІДНОСИНИ».....	172
Кислова Л.А. РОЛЬ ДЕПОЗИТАРНОЇ СИСТЕМИ В КОРПОРАТИВНОМУ РЕГУЛЮВАННІ.....	174
Михайленко І.Ю. СИСТЕМА СТРИМУВАНЬ І ПРОТИВАГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВЗАЄМОДІЇ ГІЛОК ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ.....	178
Мітюшкіна Х.С. УПРАВЛІННЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯМ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	180
Муляр Г.В. РОЛЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я.....	182
Надежденко А.О. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ОСКАРЖЕННЯ В СУДІ НЕПРАВОМІРНИХ РІШЕНЬ, ДІЇ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ПОСАДОВИХ ОСІБ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	185
Папакіна К.Ю. ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА КАДРОВУ ПОЛІТИКУ.....	187
Папаяні О.В. ПРОБЛЕМИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВИМУШЕНОГО ВНУТРІШНЬОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ АЗЕРБАЙДЖАНУ, ГРУЗІЇ, МОЛДОВИ.....	190
Рєпін М.С. СПЕЦИФІКА УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	194
Топузов Д.І. ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	197
Філіпенко Т.В., Філіпенко А.С. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ПРОГРАМ ОРГАНАМИ ВЛАДИ.....	199
Курчин О.Г. УДОСКОНАЛЕННЯ МІСТОБУДІВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ.....	202

Тисячний Д.В. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ГРОМАДЯНСТВА ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ДО НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	204
Мартинівський Д.П. ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ПРИ ФОРМУВАННІ ТА ФУНКЦІОНУВАННІ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ	206